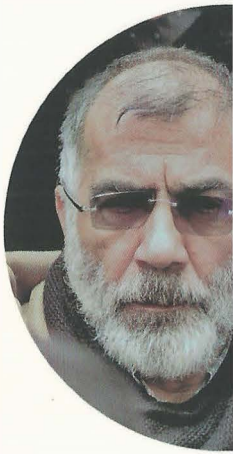
Cafer Solgun

Demeyin Anama, İçerideyim

CAFER SOLGUN | Demeyin Anama, İçerideyim

iletişim

CAFER SOLGUN

Demeyin Anama, İçerideyim

CAFER SOLGUN 1962 yılında doğdu. Dersimli Kürt, Alevi bir ailenin çocuğudur. İlk ve orta öğrenimini Elazığ'da tamamladı. Katıldığı bir boykot eylemi nedeniyle lise öğrencisiyken 1978'de ilk kez gözaltına alınıp işkence gördüğünde 16 yaşında bile değildi. Siyasi nedenlerle sıkıyönetim mahkemesi ve DGM'de yargılandı. Uzun süre hapis kaldı (toplam 17,5 yıl). Çeşitli medya kuruluşlarında çalıştı. Köşe yazarlığı yaptı. Dersim, Alevi ve Kürt sorunuyla ilgili görüşleri, çalışma ve kitapları tartışmalar yarattı. 2007 yılında kurulan Toplumsal Olaylan Araştırma ve Yüzleşme Derneği'nin (Yüzleşme Derneği) başkanı ve 2011 yılında doğan Zerya'nın babasıdır. Yayımlanmış kitapları: *Cihangir'de Bir Ev* (Öyküler, 2003), *Duvarlara İnat* (Karikatürler, 2005), *Gitmek/Kırılma Öyküleri* (Öyküler, 2006), *Alevilerin Kemalizmle İmtihanı* (Araştırma-inceleme, 2008), *Dersim... Dersim... Yüzleşmezsek Hiçbir Şey Geçmiş Olmuyor* (Araştırma-inceleme, 2010), *Gayrıresmi Cumhuriyet* (Araştırma-inceleme, 2012), *Alevi Sorunu: Nereden Nereye* (Araştırma-inceleme, 2014).

İletişim Yayınları 2480 • Anı Dizisi 78
ISBN-13: 978-975-05-2197-3
© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2017, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora
YAYINA HAZIRLAYAN Dinçer Demirkent
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Cafer Solgun Albümü
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Burçin Gönül

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CAFER SOLGUN

Demeyin Anama, İçerideyim

iletişim

Babama,
Saygı, özlem ve minnetle...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ YERİNE 11
Toprağa basmak... 11
Önsöze ek 20

BİRİNCİ BÖLÜM
Sağmalcılar, Sinop, Davutpaşa 25
"Ben çocuk değilim" 25
İlk gece... 29
"Sağmalcılar'da kontrgerilla merkezi" 38
Maraş'tan haber gelmiş... 45
"Devrim yaklaşıyor yoldaşlar!" 49
Firar 54
İsyan 58
Sinop'un damı 62
Cezaevi yanıyor... 65
Sinop'ta bir başına... 70
"Dur! Yoksa..." 74
İşkenceye tanıklık eden askerî savcı 79
Davutpaşa... 89
Kanlı 1 Mayıs 92
İlk açlık grevi 97

Ağustos operasyonları ... 101
Tecrit ... 104
"Kalkın, cunta geldi!" ... 106
Oy zulüm zulüm... ... 112
DİSK tutukluları ... 118
"Albay"ın isyanı ... 118
"Ben devrimci değilim, ama..." ... 120
"Kahrolsun faşizm! Kahrolsun işkence!" ... 123
Ve Metris... ... 128

İKİNCİ BÖLÜM
Metris... Metris... ... 139
"Burası Metris" ... 139
12 Eylül'ü anlamak için... ... 143
Büyük iletişim keşfi: Yazışmak ... 146
"D-18! Biraz sessiz olun yahu!" ... 148
Selahattin Dayı ... 149
"Aşığım işte ulan!" ... 151
Ekrem'in küçük burjuva devrimcileriyle imtihanı ... 152
"Tık tık" ... 156
"Tık tıkçılara iyi bakın" ... 158
Salman'ın sünneti ... 160
Pipo Osman ... 163
"Yakalayın şunu!" ... 165
Bazen gözlerin kararır... ... 167
İşkenceci doktor ve psikolog ... 168
"Doğuştan suçlu" anketi ... 172
Sorguya alma operasyonları ... 174
"Asker tıraşı olacaksınız" ... 175
Soğuk... ... 178
Yatakta sayım operasyonları ... 179
Ah ulan Yahya... ... 181
Köfte kokuları eşliğinde açlık grevi ... 186
Kitap operasyonu ... 192
Sağmalcılar Özel Tip Cezaevi ve tek tip elbise ... 200
"Baba, memlekete dön" ... 205

Ölüm orucu 211
Anbean ölüm... 214
Ölüm orucunun talepleri 219
1984 yılı Türkiyesi... 220
Yeniden Metris... 223
Mahkemeler 225
İlginç mahkeme halleri 227
"Tak tak Hasan" 228
"Siz buraya Dev-Sol propagandası yapmaya mı geldiniz be!" 229
Bekçi'nin sürpriz çıkışı 231
Normale dönmek... 232
"Bitti"... 236

MİNİ MAHPUSHANE SÖZLÜĞÜ 245

ALBÜM 249

ÖNSÖZ YERİNE

Toprağa basmak...

Uzun mahpusluk sürecimin son yedi ayını bir ilçe cezaevinde geçirdim. Bu yedi ayın dört aylık dönemi fiilen bir hücre hapsi biçiminde geçti. İlçe cezaevine sevkimin gerçekleşmesi çok sorunlu, sıkıntılı olmuştu. Üstüne de daha önce haritadaki yerini dahi bilmediğim bir cezaevine sevk edilmiş, burada da yalnız ve idarecilerin kötü niyetinden değil ama deneyimsizlikleri nedeniyle fiilen bir tecrit uygulamasıyla karşı karşıya kalmıştım. Söz konusu cezaevi, Kırşehir'e bağlı Kaman Kapalı Cezaevi idi.

İnfaz süresi bir yılın altına inince, isteğe bağlı olarak kalan cezayı ilçe cezaevinde tamamlamak için tanınan yasal bir imkân vardı. Bursa Özel Tip Cezaevi'ndeydim. F tipi cezaevleri açılmış, "özel" ve "E" tipi cezaevlerinde de hızla hücre ve tecrit sistemine geçiliyordu. Açıkçası yorgundum. Zor yıllar geçirmiştik. Kendimi psikolojik olarak dışarıya hazırlamaya ihtiyacım vardı. Bu nedenle, kalan cezası bir yılın altına düşen diğer birçok arkadaş gibi ben de arkadaşlarıma danışarak ilçe cezaevine gitmek istemiştim. İlçe cezaevi şartları kitap okumak, kafa dinlemek, muhasebe yapmak ve yakında çıkılacak "dışarıya"

psikolojik olarak hazırlanmak için daha uygundu. Madem böyle bir imkân vardı, değerlendirmek istemiştim.

Sen misin buna niyetlenen... O günlerde benden önce ve sonra ilçe cezaevine sevk için başvuran arkadaşlarımın sevkleri gerçekleşmiş, ama benim bu yöndeki başvuru dilekçeme bakanlık cevap bile vermemişti. Cezaevi müdürlüğü ve savcılık nezdindeki girişimlerimden de bir sonuç alamamıştım. Dışarıda ailem de seferber olmuştu. Sonuçta birkaç dilekçe daha verdim. Dilekçelerimden birine cevap verildi: "uygun görülmemiştir" Gerekçe ise, talep ettiğim cezaevlerinin kapasitesinin "dolu" olması imiş... İstanbul yakınlarındaki cezaevlerini talep etmiştim. Kardeşlerim İstanbul'da oldukları için. Söylenen gerekçe doğru değildi, zira bana bu cevabın verildiği günün ertesinde beş altı arkadaşın, benim talep ettiğim cezaevlerine sevki gerçekleşmişti. Bu işte anlayamadığım bir tuhaflık vardı; kaygılanmaya, kuşkulanmaya başlamıştım. Birileri başıma bir çorap örüyor olmasındı; bilemiyordum. Bu yüzden, kafamı dinlemek, kendimi psikolojik olarak dışarıya hazırlamak önemini yitirmişti. Tahliye edileceğime inanmam için, adeta benim herhangi bir ilçe cezaevine sevk olmam şarttı.

Bulunduğum cezaevinde daha önce temsilcilik de yapmıştım. Cezaevi şartları ve arkadaşlarımın çeşitli konulardaki sorun ve taleplerini idare nezdinde takip etmiş, çözümlenmesini sağlamaya çalışmıştım. Bu kez sorun benimle ilgiliydi. Cezaevi müdürüyle görüşmeye çıkıp, "Ne yapmaya çalışıyorsunuz siz?" diye çıkışmıştım. Adam "sorunun" kendileriyle ilgili olmadığını, dilekçelerimi bakanlığa zamanında ilettiklerini, gelen cevaba göre hareket etmek zorunda olduklarını filan anlattı. Dönemin Ceza ve Tevfik İşleri Genel Müdürü Ali Suat Ertosun'du. Hani şu F tipi cezaevlerini "Hayata Dönüş" adını verdikleri kanlı bir törenle açan ve "hizmetleri" nedeniyle Devlet Üstün Hizmet Madalyası verilen kişi...

Son yazdığım dilekçede, yurdun beş ayrı bölgesinden beş ayrı cezaevine sevkimi talep ettim. Beş cezaevi belirtme hakkım vardı. Ben de Adalet Bakanlığı'nın ilgili genelgesinde, siyasiler için sevk talep edilmesi "uygun" görülen listeden, alelade beş

cezaevi adı belirledim. Kaman bunlardan biriydi. Sonuçta aylar sonra uygun görülen Kaman oldu.

Kaman Cezaevi'nde karşılaştığım sürpriz, oraya uzun yıllardır siyasi bir mahpusun gelmemiş olmasıydı. Bu durum benim için sürprizdi, çünkü hemen hemen bütün ilçe cezaevlerinde birkaç kişi de olsa siyasi mahpus var diye düşünüyordum. Yanılmışım. Cezaevi personeli oraya gelişime benden daha fazla şaşırmış gibiydi. Beni şaşkın ve tedirgin gözlerle inceliyorlar, nasıl davranacaklarını bilemiyorlardı. Bu cezaevindeki ilk aylarım, savcı da dahil olmak üzere, cezaevi personelini adeta "eğitmekle" geçti. Kısa süre sonra çıkacaktım, benden onlara zarar gelmezdi, onlar da bana özellikle kötülük yapmadıkları müddetçe herhangi bir mahkûmdan farklı biri değildim, olmazdım. Sonuçta tahliye olmama yakın, hemen her biri ile aile mevzularını konuşacak denli kaynaşmış, iyi bir insani ilişki kurmuştuk. Özetlediğim bu süreci daha sonra, daha geniş olarak anlatacağım.

O gece hiç uyuyamamıştım. Zaten son bir aydır, ne kadar soğukkanlı davranmaya çalışsam da önce haftaları, sonra günleri ve hatta giderek saatleri sayar olmuştum. Ne kitap okuyabiliyor, ne İngilizce çalışabiliyor, ne de spor yapabiliyordum. Heyecandan doğru dürüst yemek de yiyemiyordum. Günce yazmayı bile ihmal etmiştim. "Dışarı" çıkacaktım... Yıllar sonra...

O gün her zamanki gibi sabah saat 8'de açtılar koğuşumun kapısını. Nöbetçi gardiyan, Ali amcaydı. Peşinden iki başgardiyan ve o gün görevli olmayan diğer gardiyanlar da geldi. Komşu koğuşlardaki adli mahpuslarla daha önce vedalaşmıştık. Koğuştaki arkadaşlarımla vedalaştık. Benim peşimden yanıma Bursa'dan gelen İbo ile. Akrabam Murat ile. Bir başka Murat ile... Her birinin sayılı günü vardı. Onlarla "dışarıda" görüşmek üzere vedalaştık. Geride bıraktığım, Bursa'da, Diyarbakır'da, Antep'te ve diğer cezaevlerinde kalan arkadaşlarımı yâd ettim gıyaplarında...

Açık kapıda bekleyen Ali amcaya döndüm. "Ben hazırım," dedim. "Yahu dur, ne çabuk bıktın bizden. Savcı bey gelecek, onu bekliyoruz," dedi.

"Savcı bey niye gelecek ki? Bugün cumartesi."

Soruma cevabı başgardiyan verdi: "Sana Allahaısmarladık demek için gelecek."

Başgardiyan sözünü bitirmemişti ki, savcı göründü arkasında. Elimde sadece içerisinde yazılı defterlerimin bulunduğu bir poşet vardı. Giysilerimi filan, bir hapishane âdeti olduğu üzere, koğuşta bırakmıştım. Çıktım. Arkamdan o olmayası demir kapıyı kapadılar. Başgardiyanın odasına çıktık. İşlemlerim yapıldı. Cezamın infazının tamamlandığına dair belgeyi aldım. Savcı, elimi hararetle sıktı. "Sizi tanıdığıma çok memnunum, sizi unutmayacağım," dedi. Peşinden gardiyanlar. "Buralara yolun düşerse, bir çayımızı içmeye mutlaka uğra," dediler.

Çıktığımda gereksiz yere oyalanmamak için, tahliye günümden bir hafta kadar önce askerlik şubesine gitmiş, işlemlerimi tamamlamıştım. Yani askerlik şubesine filan götürülmeden, doğrudan "dışarı" çıkabilecektim.

Aylardır hemen önündeki konteynıra çöp dökmek üzere çıktığım kapı, bu kez beni salıvermek için açıldı. Cezaevinin mütevazı bir bahçesi vardı. Çöp dökmeye kapının önüne çıkabiliyorduk, ama bahçede kısa bir süre için bile olsa dolaşmamıza, toprağa, çimlere basmamıza izin verilmiyordu. Bir keresinde, cezaevinin bahçeye açılan kapısının hemen yanındaki çöp konteynırına çöpü döktükten sonra, birkaç adım ötedeki toprağa doğru hamle yapmıştım. Niyetim birkaç dakikalığına da olsa toprağa basabilmekti. Ama çevrede tertibat almış askerler hemen silahlarını bana doğrulttu ve "gir içeri" diye bağırmaya başladılar. Sonra da üzerime çullanıp ite kaka beni içeri soktular.

İnanılır gibi değildi. Çıkmasına sayılı günler kalan bir insanın birkaç adım ötedeki toprağa basmasına izin vermiyorlardı.

Kapıdan çıktım. Az ötedeki cezaevi kapısının önünde, beni karşılamaya gelen yakınlarım vardı. Bir de salıverilmemi meraklı bakışlarla izlemekte olan askerler. Onların şaşkın bakışları altında, beton zeminden toprağa doğru adım attım. Çimenlere bastım. Orada birkaç dakika öylece durdum.

Söz vermiştim kendi kendime; çıkınca ilk yapacağım şey top-

rağa basmak olacaktı. Öyle de yaptım. Tarifi kolay olmayan bir duyguydu bu... Artık "özgür" olmamın en büyük kanıtı, o anda, orada, toprağa basıyor olmaktı. Gözlerim doldu. Ama ağlamadım.

* * *

Toplam on yedi yıl beş ay hapis yattım. İlk hapsedildiğimde (6 Kasım 1978) henüz on altı yaşına girmemiş bir lise öğrencisiydim. Dört ay kadar süren bu ilk hapis deneyimim esnasında, bir firar ve peşinden patlak veren "isyan" nedeniyle sürgün edildiğimiz ünlü Sinop Cezaevi'ni görmüştüm. Çıkmamın üzerinden bir sene kadar zaman geçtikten sonra tekrar tutuklandım (13 Mart 1980). Davutpaşa Sıkıyönetim Cezaevi'nde tutuklu iken 12 Eylül darbesi gerçekleşti. Ardından, 23 Nisan 1981'de açılan Metris Sıkıyönetim Cezaevi'ne götürüldük. Oradan da 1983 Temmuz'unda açılan Sağmalcılar Özel (hücre) Tip Cezaevi'ne. 1985 sonunda ise tekrar Metris'e geri götürüldük. 1987 yılında (3 Ağustos), yargılandığım mahkeme tutuksuz yargılanmak üzere tahliyeme karar verdi. Ertesi gün Metris'ten tahliye edildim. 21 Mayıs 1993 yılında ise, bu kez Van'da tutuklandım. Sırasıyla Van, Muş, Diyarbakır, Adıyaman, Gaziantep, Bursa ve Kaman "E" tipi ve "özel" tip cezaevlerinde kaldım. Bursa ve Kaman hariç, hepsi de "sürgün" olarak istemim dışında gönderildiğim cezaevleriydi. Bursa'dan da Kaman'a gittim ve oradan tahliye oldum. 16 Kasım 2002 tarihinden bu yana "özgürüm"

Normal uzunlukta bir paragrafa sığdırdığım bu on yedi buçuk yıllık hapis serüveni, ömrümün en genç, delikanlı ve verimli dönemlerine tekabül ediyor.

Türkiye'nin '70'ler, '80'ler ve '90'lar gibi son derece zorlu yıllarına, büyük ölçüde "içeriden" tanıklık ettim.

"İçeride" büyüdüm. Denilebilir ki, kişiliğim de "içeride" şekillendi. Ama ben hiçbir zaman "içeriye" alışmadım, "içeride" olmayı benimsemedim. "İçerisini" hep insan olmanın doğasına aykırı buldum. Hapishanelerde, genellikle uzun süre hapis hükümlüsü kişilerde görülen türden bir "yerleşik" olma duy-

gusuna hep uzak durdum; hiçbir cezaevine "yerleşmedim" yani. Doğrusu, sürekli sürgünler, yeni tipte cezaevlerine yapılan nakiller, sürgünler nedeniyle, buna pek imkân da vermediler zaten.

"İçeride" sayısız arkadaşım oldu. Her biri için cezaevi, kuşkusuz hayatlarında silinmez etkiler yaratan önemli bir deneyim idi. Bu arkadaşlarımın içerisinden ünlü-ünsüz gazeteciler, yazarlar, politikacılar da çıktı, işadamları veya mafyatik tipler de. Siyasetle, taraftarı oldukları örgütlerle ilişkilerini sürdürenler de oldu; sorulduğunda "ben o defterleri çoktan kapattım," diyenler de. Mahpus yatmışlığını adeta insanların başına kakanlar, bunu kendilerini yaşatmak için bir tür "sermaye" olarak kullananlar da oldu; sadece yüreklerinde yaşattıkları bir acı tecrübe olarak hatırlayanlar ve lafını etmekten pek hoşlanmayanlar da.

Bu kadar yıl hapis yatmış olmak, elbette ki bende de derin etkiler bıraktı. İster istemez hayatımın yönünü belirledi. Örneğin üniversiteli olmak, içimde hep bir ukde kaldı. Üniversiteli olamadım hiç, ama hayata karşı daima öğrenci kalmak, asla "oldum" diye düşünmemek gibi ahlâki düsturlar edindim. Mahpushane ve mahpushanelerdeki anılarım, yaşadıklarım, yaşadığım dönemlerin mağduriyeti ve tanıklığı benim için bir "ahlâki ölçü" değerindedirler. Ne mahpus yatmış olmayı insanlara karşı "marifet" imiş gibi tuhaf bir "başa kakma" argümanı olarak kullandım; ama ne de "keşke"li cümleler kurdum, yaşadıklarımı hafife aldım.

Özellikle 2002 yılından sonra ve kitaplarım yayımlanıp biraz "tanınır" olunca bana "pişman" olup olmadığımı soran insanlar oldu; kimi iyi niyetle, kimi acımtırak bir duygusallıkla, kimisi de düpedüz bunu dikte ettirmek niyetiyle. En azından "keşke bu kadar hapis yatmasaydım" türü cümleler duymak istediler ağzımdan.

"Pişmanlık", "nedamet getirmek" ve giderek "itirafçılık", yaşadığım mahpushane süreçlerinin önemli bir kesitinde, hep bir dayatma olarak karşımıza çıktı. Yaşadığımız sistemli baskı, işkence politikalarının ana hedefiydi. Bizden hep "pişman" ol-

mamız, "gençliğimizin elden gittiğine" yanıp yakınmamız istendi; dolayısıyla gençliğimizi heder eden örgütlere karşı öfke duymamız, devlete sığınmamız, merhamet dilenmemiz, inandığımız değerlerden nefret etmemiz... Bu nedenle "direniş", cezaevi hayatlarımızın odağında duran bir kavramdı. Onurunu korumanın, sahiplenmenin yegâne yaşam tercihiydi. İnsanlığınızı, kişiliğinizi korumak için direnmek zorundaydınız; aksi durumda kişiliğinizin paçavraya çevrilmesi işten bile değildi. Cezaevlerinde yaşamak, sözcüğün en gerçek manasında bir direnmek sınavıydı.

Çıktıktan sonra karşılaştığım bu soru ve yaklaşımların mahiyeti, tabii ki aynı değildi. Daha çok gençliğine hayıflanmak, "keşke" diyebilmek amaç ve beklentisini ifade eden bir anlamı vardı. Ne var ki, kimisi farkında bile değildi ama insanı karamsar, kötümser bir psikolojiye sürükleyen bir beklentiydi bu. Kendi örneğimden, deneyimimden hareket edecek olursam, hayatımın yaklaşık yirmi yılından dolayı "keşke"li bir ruh hali içinde olmamın ne denli yıkıcı ve insanı, yaşadıkları itibarıyla dibine kadar boşluğa atan bir sonuç doğuracağını düşünebiliyor musunuz? Düşünebiliyor musunuz, "ömrüm heder oldu, gençliğim hapislerde çürüdü," hayıflanmasının kederli girdabına kapılmış biri olarak "dışarıda" nasıl yaşayabilir, ne yapabilirsiniz?

Bu boşluğa savrulan arkadaşlarım çok oldu. Bunalımlı bir haletiruhiye içerisinde sürdürdüler yaşamlarını. Hep hasta ve memnuniyetsiz idiler. Çilekeş aileleri için bir üzüntü kaynağı... Varlıklarına eşlik eden "keşke"lerin üstesinden gelmelerinin mümkün olmadığını anlayanlar bir ucundan tutunabildiler hayata, anlayamayanlar çaresizce kıvranmaya devam ediyorlar.

"Keşke" psikolojisi yıpratıcıdır, kötüdür, evet, ama bu psikolojiden nasıl arınabildiğiniz de önemli. Mesela geçmişinden pişmanlık duymak da bu duygudan arındırabilir sizi; ne var ki, daha büyük bir girdabın kollarına atarak...

Böylelerinin hayata ve insanlara karşı dopdolu oldukları duygu, tuhaf bir "intikam" ve "öç alma" duygusudur ve adeta başka hiçbir ölçüleri, değer ve duyarlılıkları, motivasyonları

yoktur, kalmamıştır. Madem ömürleri hapishanelerde geçmiştir; o halde ne yapsalar yeridir gibi bir psikoloji bu.

Bunların içerisinde çocukluk arkadaşım diyebileceğim kadar eski, zor zamanlar yaşadığımız, paylaştığımız arkadaşlarım da vardı. Bunlardan biriyle en son karşılaştığımızda, bana kendince nasihatler etmişti: "Biraz da kendini düşün, kendin için yaşa," demişti, "içimizde en çocuk olan sensin, artık büyü." Ve devam etmişti: "Artık yaşın başın da geçti, her işi de yapamazsın ve zaten yapma. Kısa yoldan zengin olmanın yolları var. Ben geçmişimden pişmanım, işte açık açık söylüyorum." Kızdım. O ise bana güldü. "Bir seneye kalmaz görüşürüz senle, dediğime geleceksin," dedi. "Mafyatik" işlerle uğraştığını duymuştum, doğruydu demek. "Dışarıdaki" ömrüm hayli oldu. Onunla birkaç kez İstiklal Caddesi'nde yürürken karşılaştım. Beni görünce yolunu ve kafasını çevirdi. Ama işte burada yazıyorum; ben değişmedim...

"Değişmedim" demekteki kastım, "başka bir insan olmadım" manasındadır. Yoksa, elbette ki çok değiştim. Yaşadıklarımla yüzleştim, muhasebesini yaptım ve yaşadıklarımdan çok şey öğrendim. En çok da hatalarımdan, hatalarımızdan. Ama aklı ve kalbi, yapabildiğince iyilik ve güzellik, demokrasi ve özgürlük, adalet için çarpıyor olmaktan, bunun için yaşıyor olmaktan asla vazgeçmedim, bunu aklımdan bile geçirmedim. Son nefesimi de olumlu-olumsuz, güçlü-zayıf yönleriyle, ama herkesin bildiği insan olarak vereceğim. Naçizane çabam ve iddiam bu.

Söylememe gerek var mı, elbette ki ("keşke" demeyeceğim) cezaevinde yatmak istemezdim. İşkence görmek istemezdim. Hayatımın en verimli çağları hapishane ile gölgelenmiş olsun istemezdim. Ama işte bunu yaşadığımız şartlardan bağımsız olarak doğru anlayabilmek mümkün değil. Bu nedenle "keşke" demek, anlamsız bir şey. Bunu abartmanın insanı sürükleyeceği nokta ise, geçmişinden pişmanlık duyduğunu açık açık söyleyen yukarıda örneklendirdiğim türden bir kıblesini yitirmiş kişilik haline gelmektir. Ve bunun bedeli de, kaba çıkarları için her şeyi yapabilecek, her kalıba girebilecek karakterde birine dönüşmek.

Hiçbir şeyin "boşuna" olmadığına inanıyorum. Her şey, kendi karşılığını yaratmanın nedeni ve gerekçesi olarak yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Bunu elle tutulur, gözle görülür bir "karşılık" şeklinde bireysel olarak göremeyebilir, yaşamayabiliriz; ama zaten toplumsal süreçler, sorunlar söz konusu olduğunda, bireysel karşılık hesapları yapmak da doğru bir beklenti değildir.

* * *

Bu kitap sadece bir "anı" kitabı değil; bir "belgesel" de olmadığı gibi. Ömrümün yaklaşık yirmi yılını geçirdiğim hapishane süreçlerini kronolojik sıraya dikkat etmekle beraber bir "günlük" hassasiyetiyle de yazmış değilim. Bu nedenle kişiler ve olaylarla ilgili hatırlamadığım, eksik hatırladığım şeylerden ben sorumluyum. "Felaket" arkadaşlarımın anlayışını diliyorum. Bu kitabın elbette ki biraz "anı", biraz "belgesel" anlamı da var; ama illa bir kavram kullanmak gerekiyorsa, en uygun kavram "tanıklık" olsa gerektir. Türkiye'nin nereden nereye geldiğine ve gittiğine dair, "içeriden" bir bireysel tanıklık... Bu kitap, daha önceki çalışmalarım bir yana, doğrudan tanıklık kitaplarının ilki. Bu çalışmayı ömrüm vefa ederse sürdürmeyi tasarlıyorum. Bu kitap bir süre öncesi ve sonrasıyla 12 Eylül'ü anlatıyor. Öncesinde Sağmalcılar, Sinop; sonrasında Davutpaşa ve Metris cezaevleri üzerinden 12 Eylül gerçeği... Hâlâ zaman zaman siyasi tartışmalarda bir "kıyas" unsuru olarak akla gelen ülkemizin '90'lı yıllarını da '90'lı yılların mahpushaneleri üzerinden anlatacak bir çalışmaya daha giriştim.

Günümüzü ve elbette ki geleceğimizi daha iyi, daha doğru anlayabilmek için, bu tip tanıklık ve yüzleşme çalışmalarının önemli olduğunu düşünüyorum. En azından bu kitabı okumak gereği duyan insanlarla, yaşadığım mahpus süreçlerinden bazı kesitlere ve Türkiye'nin geçtiği dönemlere dair kişisel tanıklığımı, tecrübelerimi, yaşadıklarımı, yaşadıklarımın bende bıraktığı izleri paylaşmak istedim.

Toprağa basmanın, yaşıyor olmanın, değerleri olmanın, aklı, vicdanı ve yüreği olmanın, barış, demokrasi ve özgürlük de-

ğerlerine ortak bir bilinç ve duyarlılıkla sahiplik etmenin anlamı ve kıymetinin daha iyi bilinmesine bir nebze olsun katkıda bulunabileyim diye...

İstanbul, 2007-2009

Önsöze ek

Yukarıda okuduğunuz önsözü, evet 2009 yılında yazmışım. İki yıllık bir çalışmanın ardından kitap, bu önsözle birlikte basıma hazırdı. Ancak en az bir kez daha kontrol etmem gerekliydi; belki eklemeler, çıkarmalar, düzeltmeler yapmam... Bir türlü yapamadım. "Çok yoğundum, bir türlü fırsat, zaman bulamadım," diyecek değilim. Yoğundum tabii ki, evet. Ancak asıl meselem bu değildi. Çok zor yazmıştım. O zaman yaşadığım Balat'taki küçük çatı katı evimden günler ve gecelerce dışarı çıkmadan.

Bu kitabı yazarken ister istemez yaşadığım mahpusluk dönemlerinin ve olayların etkisi altına girdim. O yıllara geri döndüm. Bu, nice "keşke" psikolojisinin yıpratıcılığından dem vursam da kolay kolay izah ve ifade edemeyeceğim bir içe kapanma duygusuna yol açtı bende. Oysa hayat devam ediyordu ve "işlerim" vardı. Çalışmak zorundaydım. Yazmak zorundaydım. Kuruluşuna ön ayak olduğum derneğin çalışmalarını koordine etmek zorundaydım. İnsanlarla, hayatla, hayatın gündelik işleri ve gerekleriyle iç içe olmak zorundaydım. Olduğun yerde kalakalmak, hayatın, zamanın üzerinden geçip gitmesi demekti. "Dışarısı" karşı karşıya olduğum en zorlu "direnmek" sınavı gibiydi ve nice zorlansam da bu sınavı göğüslemek zorundaydım.

Sözcüğün en gerçek, sahici manasında "yüzleşmek", zordur, ciddi cesaret gerektirir ve "yüzleşme", sadece ülkemizin demokratik geleceği için değil kişisel tarihim açısından da kritik bir önem taşıyor. Bu çalışmaya "anı kitabı" değil de "tanıklık kitabı" dememin nedenlerinden biri de bu zaten. İçerisinden geldiğin tarihe "tanıklık" etmek, bir "yüzleşme" çabasıyla mümkün olabilir çünkü.

Herkes sonuçta kendi hikâyesinin sahibidir. Meselemiz galiba kendi hikâyesini başkaları için de bir "ders" ve "deneyim" konusu olarak ele alabilmektir. Yapmaya çalıştığım, bu.

15 Temmuz 2016 günü ülkemiz bir "darbe teşebbüsü" yaşadı. Yaklaşık 250 kişi bu alçakça girişime karşı koyarken hayatını kaybetti, çok sayıda insan yaralandı. Sonrasında ülke çapında olağanüstü hal ilan edildi ve felaketin eşiğinden dönen Türkiye, tarihinin en sıkıntılı dönemlerinden birini yaşıyor. Sağlıklı, işleyen bir demokrasi, her türlü darbe ve demokrasiye müdahale girişimine karşı sahiplenmemiz ve geliştirmemiz gereken yegâne doğru ve sağlam seçenektir, güvencedir. Bu gerçeği bir kez daha "test" etmemiz gerekmeseydi "keşke"...

Bana bu çalışmayı yeniden önüme koyma cesareti veren, işte bu gelişme oldu. Kendi tanıklığımı belgelendirmeyi daha fazla ertelememeliyim diye düşündüm. Demokrasi, özgürlük, barış ve adalete dair değerleri sahiplenmek neden her birimizin ortak sorumluluğudur? Bu sorunun cevabı, içerisinden geldiğimiz tarihle yüzleşmek sorumluluğudur aynı zamanda...

Bu motivasyonu yakalamış ve günlük siyasi analizler yazmayı da en azından şimdilik bırakmışken, bu çalışmanın devamı olan '90'lı yılları da yazmaya başlayacağım. Hatta başladım bile.

Kısmi müdahaleler dışında önceden yazdıklarımı fazla değiştirmem gerekmedi. Ama Metris'i yazarken eski mahpus arkadaşlarımdan ulaşabildiğim birçok arkadaşımla konuştum ve onların anlatımlarından çok yararlandım elbette. Bazen hüzünlendik, yitirdiğimiz arkadaşlarımızı anarken; bazen gülüştük, her şeye rağmen gülmesini bilen insanlar olmamıza biraz da şaşarak. Bu kitabı yayına hazırlamayı bu kadar uzatmam, abartmam gerekmezdi belki. Ama demek ki zamanı bu imiş...

Saygılarımla.

İstanbul, Ağustos 2016-Şubat 2017

Sevdadır

Göğü kucaklayıp getirdim sana
kokla
açılırsın
solmuşsun
benzin sararmış
yorgun bir işçinin yüzüne benziyor yüzün
öyle bükük bakma bana

çam kolonyası getirdim sana
kentli dağlıların haklı sevdasını
Bolu ormanlarından çarpan bir koku
sanki Köroğlu'nun ter kokusu
aman kokusu, billah kokusu
canlarım, canım benim

üzme kendini bu kadar
sana umudu öğretmeyenlerin suçu mu var
bak yeryüzü ne kadar geniş
ne kadar dar

Dur
akıtma gönlüm yaşını
gözünden öpecek bir yer bırak
oy bana en yakın
bana en uzak
sevgili yar
hasretine vur beni

Giyecek çamaşır getirdim sana
adettir diye değil, sevdim diyedir
bağışla, eski biraz
bedenim uygundur diye bedenine
elimle yıkadım, ütüledim
elma ağacında kuruttum

Günler sarmal bir yay gibi
bunu unutma
Bahar annemizin yemenisindeki solgun çiçektir
bunu unutma
Seni ben her yerinden öperim
beni unutma

Kadere inansaydım
sana inanırdım
düşürmem sigaramın ucundaki külü ben

Öyle kırık bakma bana
caddeler nasıl da genişliyor
sana bunu söyleyecektim
Bileyli bir makas vardı yanımda
sana bunu söyleyecektim
Hadi kes büyüyen tırnaklarındaki kiri
sana bunu...
Oyy nasıl söyleyebilirim
deliren sevdamızın kısrak huyunu

Elimi tut
tuttururlar, o kadarına izin verirler
kahreden bir ayrılığın çılgınlığı değil bu
Bir isyanın kelepçeleşmiş resmidir parmaklarımız

Sen içerde
Ben dışarıda...
Oyyy mahpusluk mahpusluk...

– Arkadaş Z. Özger, Şubat 1973

BİRİNCİ BÖLÜM
Sağmalcılar, Sinop, Davutpaşa

*"Ben çocuk değilim"**

Buraya "müteferrika" deniyormuş, her ne demekse. İstanbul İkinci Şube'nin, nam-ı diğer Sansaryan Han'ın, gözaltına alınanların tutulduğu bodrum katı yani. Basık, dikdörtgen ve duvarları kirden, üzeri yazılıp çizilmekten rengini yitirmiş, "içine hayvan koysan yaşamaz" denilecek cinsten izbe bir yer. Ön tarafında geniş, demir parmaklıklı bir kapı var. Kapının hemen önünde de, bir masanın ardındaki sandalyede uykulu gözlerle kaykılarak oturmuş nöbetçi polis memuru. Mekânı boydan boya kaplayan uzun, iki katlı, tahta ranzanın üzerinde uzanmış çoğu perişan haldeki insanların bazıları, birbirleriyle fısıldaşarak konuşuyorlar. Kimisi de uyuyor ya da uyumaya çalışıyor. Uzun, tahta ranzanın önündeki boş alanda volta atıyor kimisi de. Yavaş adımlarla, suskun ve endişeli. Bazısı da endişe dolu gözlerini tavana dikmiş, düşünüyor. Buram buram bir korku ve tedirginlik asılı havada...

Bu suskun, korkulu ve tedirgin havayı bozan tek şey, ara sıra demir parmaklıklı kapının önüne yanaşıp tuvalete gitmek iste-

(*) Bu anlatı, ilk defa 2007 yılında otuz beş yazarın Kürtçe ve Türkçe öykülerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan *Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Öykü Seçkisi* adlı kitapta yayımlandı.

yenler. Gardiyan polis, tuvalete gitmek için yalvar yakar olan insanları oyalamaktan, nasıl bir zevk ise bu, çok hoşlanıyor. "Daha demin kapıyı açtım lan ibneler, o zaman gitseydiniz!" diyor mesela. "Abe o zaman yoktu, şimdi geldi çişim, ne yapayım?" diyen insanlara, "Bana ne lan, git altına yap!" diye cevap veriyor.

Tuvalet, kapıdaki gardiyan polisin oturduğu masanın hemen yanında bir yerde. Pis ve kokuyor. Neden sonra polis insafa gelip de kapıyı açtığında, gözlerini kapıya dikmiş bekleyen başka insanlar da hemen kapıya yöneliyor, tuvalete çıkabilmek için. Polis de onları "Sırayla ulan sırayla!" diyerek ite kaka sıraya sokuyor. İkişer üçer kişinin çıkmasına izin veriyor. Ama genellikle, tuvalete çıkmak isteyenlerin tamamı tuvalete çıkamadan kapatıyor kapıyı, "Tamam ulan ibneler, yeter, sizinle mi uğraşacağım!" diyerek. Bilen bilir; gözaltında tuvalet ve tuvalete çıkabilmek, mühim bir şey...

Benzerine ancak filmlerde rastlayabileceğiniz bu ürkütücü ortam ve atmosferi daha da yoğunlaştıran şey ise, kuşkusuz genellikle akşam saatlerinde başlamak üzere gece boyunca, bazen sabaha değin devam eden sorgu, yani işkence seansları... Buradakilerin büyük çoğunluğu adli suçlardan dolayı alınmış kişiler. Siyasiler, Gayrettepe'deki Siyasi Şube olarak da adlandırılan Birinci Şube'ye götürülüyorlar normalde. Ancak, gözaltına alınanların sayıca kabarık olduğu durumlarda, adliler Birinci Şube'ye veya siyasiler İkinci Şube'ye de götürülebiliyor sorgulanmak için. "İş yoğunluğu"ndan kaynaklanan, bir tür mesleki "dayanışma" durumu yani...

O gün, son zamanlarda saldırılarını artıran faşistlerin katlettiği Yıldız Üniversitesi'nden bir devrimci öğrencinin cenazesine katılmak üzere, İstanbul'daki liseler dahil bütün okullarda boykot ilan edilmişti. Biz de bulunduğumuz liseyi boşaltmış, cenaze mitingine katılmaya gidiyorduk. Kalabalığı takip eden polislerin bir anda üzerimize hamle etmesiyle, ne olduğunu anlayamadan kendimi ilkin polis otosunda, ardından karakolda bulmuştum. Karakolda fazla bekletmeden, hemen İkinci Şube'ye getirmişlerdi beni. Hayatımda ilk kez gözaltına alınıyordum. İlk kez işkence görecektim...

Korkuyor muydum?

İşkenceden gelen insanların perişan hallerini gördükçe, kendime bu soruyu soruyordum hep. Bazısı yüzü gözü kan içinde geliyordu. Ayakları davul gibi şişmiş oluyordu hepsinin. Tabanları patlayanlar da vardı falakadan...

Çok çalıştırılmaktan herhalde, elektrik manyetosu bozulmuş, öyle diyorlardı "yukarıya" gidip gelenler: "Hiç olmazsa elektrik vermiyorlar." Tir tir titreyerek, ağlayarak, az sonra kendileri de aynı duruma düşecek olmanın korkusunu yaşayan insanlara, "Ya vallahi de billahi de ben yapmadım!" türü açıklamalar yapıyorlardı. Kimsenin elinden, acıklı gözlerle onları kafa sallayarak onaylamaktan başka bir şey gelmiyordu. Aslında elbette, herkes kendi haline üzülüyor, acıyor, ağlıyordu. Gece boyunca devam eden bu manzara nedeniyle doğru dürüst uyuyabilen hemen hemen hiç kimse yoktu.

Benim de gözüme uyku girmiyor. Bir an önce ne olacaksa olsun, bana ne yapacaklarsa yapsınlar istiyordum. Korkuyordum aslında tabii ki; ama bunu kendime itiraf etmiyor, edemiyordum. Bunun düşüncesi dahi ayıptı. Bir devrimci korkar mıydı hiç? Benimkisi sadece heyecandı. Tecrübesizlikten, ne olacağını bilememekten kaynaklanan bir heyecan; o kadar...

Bir gece vakti, kapıdaki gardiyan adımı seslendi. Tam da beni burada unuttuklarına kanaat getirmeye başlamıştım. Uzandığım yerden kalkıp kapıya yaklaştım, "Benim!" dedim. Bu benim sesim miydi? Cevap vermemiş, adeta bağırmıştım, meydan okurcasına.

Gardiyan polisin arkasında izbandut gibi iki polis daha belirdi o anda. Demir parmaklıklı kapı, bu kez benim için açıldı. Çıktım. Biliyordum; arkamdan acıyan gözlerle bakıyorlardı bana. Ama ben, onlar gibi, geri döndüğümde ağlamayacaktım.

"Arkanı dön!" dediler. Döndüm. Kalın bir bez parçasıyla gözlerimi bağladılar. Dizlerim titremeye başlamıştı. Tanrım! Dizlerimin titremesini engelleyemiyordum bir türlü...

Bu, falaka başlayana değin de devam edecekti. "Yürü!" dediler. Yürüdüm. "Sağa dön!", "Sola dön!", "Kafanı eğ!" komutları veriyorlardı sürekli. Beni götürdükleri yer nasıl bir yerdi ki?

Sanırım birkaç kat tırmandık. Sonunda tahta zeminli bir odaya soktular beni. Durduk. "Bu daha çocuk lan!" dedi bir ses. "Ben çocuk değilim!" dedim...

On beş yaşındaydım...

Akşam erken iner mahpushaneye

Akşam erken iner mahpushaneye.
Ejderha olsan kar etmez.
Ne kavgada ustalığın,
Ne de çatal yürek civan oluşun
Kar etmez, inceden içine dolan,
Alıp götüren hasrete.

Akşam erken iner mahpushaneye.
İner, yedi kol demiri,
Yedi kapıya.
Birden, ağlamaklı olur bahçe.
Karşıda, duvar dibinde,
Üç dal gecesefası,
Üç kök hercai menekşe...

Aynı korkunç sevdadır
Gökte bulut, dalda kayısı.
Başlar koymağa hapislik.
Karanlık can sıkıntısı...
"Kürdün Gelini"ni söyler maltada biri,
Bense voltadayım ranza dibinde
Ve hep olmayacak şeyler kurarım,
Gülünç, acemi, çocuksu...
Vurulsam kaybolsam derim,
Çırılçıplak, bir kavgada,
Erkekçe olsun isterim,
Dostluk da, düşmanlık da.
Hiçbiri olmaz halbuki,

Geçer süngüler namluya.
Başlar gece devriyesi jandarmaların...
Hırsla çakarım kibriti,
İlk nefeste yarılanır cigaram,
Bir duman alırım, dolu,
Bir duman, kendimi öldüresiye,
Biliyorum, "sen de mi?" diyeceksin,
Ama akşam erken iniyor mahpushaneye.
Ve dışarıda delikanlı bir bahar,
Seviyorum seni,
Çıldırasıya...

– Ahmed Arif, *Hasretinden Prangalar Eskittim*

İlk gece...

Çocuk muydum, on altı yaşına girmemiştim daha ve cezaevindeydim. Bilen bilir, cezaevinde "ilk gün" ve hele de "ilk gece" önemlidir. Başını uyumak üzere yastığa koyduğun ilk gece... Hayatın yeni ve "başka" bir boyutundasın ve kaçınılmaz bir muhasebe yapman gerekir. Kaygılarınla, korkularınla, sorularınla, olasılıklarınla baş başasındır ilk gece. İlk gece, bir kararlaşma zamanıdır bu yüzden.

Böylesi "muhasebe" ve "kararlaşma" anlarını birçok kez yaşadım hayatım boyunca. "İlkler"in insan yaşamında etki ve anlamı olması doğal. Her insanın hayatında önemli, iz bırakan "ilkler" vardır kuşkusuz; ama bir devrimcinin hayat hikâyesinde ilkler, ilkokula başlamak, üniversiteyi kazanmak veya evlenmek türünden "normal" bir anlam ifade etmezler. Değil midir ki devrimcilik, bir "olağandışı" yaşam tercihidir. Fakat bazen, devrimci olmamak, diğer bir deyişle saflaşan taraflardan biri içinde olmamaktır "olağandışı" sayılan. '70'li yılların Türkiye'si böyle bir Türkiye idi. Hatta, aynı gerçekliğin o yıllarda bir bütün olarak dünya için de geçerli olduğu rahatlıkla söylenebilir. '70'li yılların dünyasının Afrika'sında İspanya, Portekiz ve İngiliz sömürgeleri bağımsızlık savaşı veriyordu... Latin Ameri-

ka'da cunta rejimleri vardı ve cuntalara karşı direnişler... ABD Vietnam'da yenilgiye uğramıştı... "Emperyalist-kapitalist ülkeler" olarak nitelendirdiğimiz bazı ülkelerde de, Almanya'da Baader-Meinhof, Fransa'da Action Directe, Japonya'da Kızıl Ordu adlı kent gerilla hareketleri vardı...

Okuyorduk, araştırıyorduk, tartışıyorduk. Var olan duygusal, psikolojik atmosfer ve dönemin koşulları nedeniyle ne denli sağlıklı okuyup araştırdığımız tartışılabilir belki, ancak müthiş bir öğrenme istek ve heyecanı taşıdığımız kesindi. Bu yoğun politik, ideolojik atmosferin dışında olan insanlar, gözümüzde "bilinç taşınması" gereken insanlardı. Fakat açıkçası, bilinç taşıma konusunda, çoğumuzun tartışıp durmaya belirgin bir alerjisi vardı. Ne de olsa devrimci mücadelenin bir an bile ertelenemez pratik görevleri bulunuyordu ve tartışıp durarak zaman yitiremezdik...

İkinci gözaltına alındığım zaman, 1980 Mart'ında, Gayrettepe Birinci Şube'de sorgudayken, aynı hücrede kaldığımız Siyasal Bilgiler öğrencisi, tuhaf bir şekilde adını unuttuğum halde o korkulu yüz ifadesini bugün gibi hatırladığım biri vardı. Hücrede bulunanlar her "yukarı"ya götürüldüğünde ve haşat olmuş vaziyette geri getirildiğinde, ağlayıp duruyordu. Bir yandan da "Ben ne halt ettim de o bildiriyi aldım, buradan çıkarsam lümpenin, serserinin Allahı olacağım," diyordu. Doğrusu moral bozucu biriydi. Yine de "acıyan" gözlerle bakıyorduk ona; devrimin, mücadelenin coşkusundan, heyecanından ne kadar da uzaktı. Ama asıl kızgınlığımız, okuduğu okulda neden bilinçlendirilmediğineydi.

İlk gözaltı, ilk işkence ve bu sürecin ayrılmaz bir parçası, devamı olarak ilk cezaevi deneyimim... Bir devrimcinin yaşamında, "olağan" ilkler, "olağan" duraklar...

İnsandır, değişir elbet, değişime, gelişime, yeniliğe ve yenilenmeye kendini açık tutmak önemlidir. Bununla bağlantılı olarak yaşama dair gerekli zamanlarda insanın muhasebe yapması da aynı ölçüde önemlidir. "Gerekli zamanlarda" diye belirtme gereği duyuyorum, çünkü bunu her an yapabilmek olanaklı olmadığı gibi, doğru da değildir diye düşünüyorum. Çok

yıpratıcıdır çünkü ve insanın, kararlaştığı yönde yürümek gücünü alır götürür. Ancak hayatın "dönemeç noktası" olarak tanımlanabilecek bir durağında, bir "karar" anında, bunu yapmaktan da kaçınmamak, geri durmamak gerekir. Bunu yapabildiğin ve içerisinde bulunduğun koşullar açısından tercihlerinle uyumlu bir irade gösterdiğin oranda, yüz yüze olduğun zorluklara karşı sağlam durabilme gücün vardır. Yoksa, mesela mahpushane örneğinde, yüksek duvarlar, insanı tanınmaz hale getiren korkunç bir "düşman" haline gelirler ve o "düşman" karşısında, doğru, tutarlı, gerçekçi ve sağlam bir kararın, iradenin sahibi değilsen, "vah sana..." durumuna düşmek, işten değildir. Ve sonrası açısından da, insanın geriye dönüp baktığında "keşke" diyerek başlayan duygular içerisinde olması kadar yıpratıcı bir başka "muhasebe" yoktur diyebilirim. Çünkü bu tarz bir muhasebe, insana yürümek gücü ve enerjisi vermez, aksine enerjisini alır, "pişman" bir ruh halinin kapılarını aralar. "Keşke" diye düşünmek, insanidir elbette; ama kastettiğim, bunu bir düşünce tarzı haline getirmemektir. "Keşke" diye düşünmeyi, geleceğe dair umutlarımızı ve mücadele enerjimizi içerisinde yitirdiğimiz bir girdaba çevirmemektir mesele...

Beni mahpusluk yıllarımda en çok zorlayan, ailemi, yakınlarımı, sevdiklerimi üzmek olmuştur hep. İlk cezaevi deneyimimde de beni en çok etkileyen, düşündüren, zorlayan bu oldu. Yapabildiğimce onlara karşı "iyiyim ben, beni düşünmeyin" tutumu içinde olmaya çalışmışımdır; zaten dahası da gelmezdi elimden.

O ilk gecede de, en çok annemi, babamı, kardeşlerimi düşündüm. Onlar hapiste olduğumu bilmemeliydiler; bulabildiğim yegâne "çare" buydu onları üzmemek adına. O yıl liseye yeni kayıt yaptırmıştım; beni okuyor bilsinlerdi. Hem çok kalacak değildim ya içeride...

* * *

Kapıda beni polislerden teslim alan gardiyanlar, işlemlerimi yaparken, "hangi siyasetten" olduğumu sormuşlardı. Bir an tereddüt geçirmiştim. Gardiyanlardan, "başgardiyan" olan, te-

reddûdûmû fark etmiş olmalı ki, "Ya merak etme, sorgu morgu geride kaldı, burası cezaevi. Burayı bizden çok sizinkiler yönetiyor," demişti. "Liseli Dev-Genç'tenim işte," diye kestirip atınca, benimle konuşan başgardiyan, "Tamam," dedi, "bu da Halil'in teşkilatından." Halil kimdi acaba, içeride tanıdığım kimse de yoktu ki...

İdare binasından çıkıp uzun ve o an bana oldukça ürkütücü gelen bir koridor geçtikten sonra, ortasında mazgal deliği bulunan bir demir kapının önünde durduk. Koridor pencereleri demir parmaklıklıydı. Uzun, soğuk ve gri renkte bir koridordu. Koridora bakan demir parmaklıklı başka kapılar vardı; koğuşlar olmalıydı. Çok karışık, labirent gibi gelmişti bana; ve de soğuk, ürkütücü. Daha sonra öğrenecektim; cezaevlerindeki hâkim renk gridir; yasaktır başka renkler. Gardiyanlar ve gelip geçenler bana bakmışlardı. Onlara selam versem mi vermesem mi, bilememiştim. Selam verenlere de karşılık vermemiştim; kimdir, nedir, bilmeden olmazdı ki.

Bir kapının önünde durduk. Kapının üstündeki mazgalı açtı başgardiyan. Halil'i çağırdı. Kapı açıldı, içeriden orta boylu, kıvırcık saçlı, ince bıyıklı biri çıktı. Halil. Başgardiyan, "Bu sizden," dedi beni göstererek: "Liseli Dev-Genç'liymiş." Halil ile el sıkıştık. Adımı sordu. Söyledim. O anda gözleri parladı, güldü, "Vayy, sensin ha... Bekliyorduk gelmeni," dedi. Koluma girdi ve içeriye girdik. Havalandırmada volta atanlar vardı. Duymuştum "volta" atmayı, volta atmanın da bir "racon"u varmış, tez zamanda öğrenirdim herhalde. Bazıları da duvar dibinde kümelenmiş hararetle bir şeyler tartışıyorlardı. Beni görünce, yanımıza gelenler oldu. Halil beni tanıttı. Elimi sıkan herkes, "Geçmiş olsun," diyordu. Usul böyle idi demek; bunları öğrenmeliydim, ne de olsa artık ben de devrimci bir tutukluydum...

Havalandırmadan içeriye, koğuşa geçtik. Kapıdan girince, doğrudan yukarıya çıkan merdivenler vardı. Üst kat, yatakhaneydi. Hemen sağ tarafta yemekhane vardı. Yemekhaneye girmeden, soldaki kapıdan ise banyo ve tuvalet bölümüne girilmiş oluyordu. Yemekhane bir okul kantini havasındaydı. Ke-

narda büyük bir vitrinli buzdolabı, onun da arkasında ocaklar ve uzun yemek masaları, banklar...

İkindi vaktiydi. Öğlen yemeğini yemiş olmalıydı herkes. Günlerdir, şubede ekmek-helva veya ekmek-zeytin yemiştim. Açtım. Aç olup olmadığımı soran, yaşlı bir arkadaş oldu. Adı İbrahim Dayı imiş. Gür saçları neredeyse tamamen beyazlamıştı. Saçları kadar gür pos bıyıkları vardı. Güleç bir insandı. Komün işlerine baktığını öğrendim daha sonra; yani yiyecek-içecek, giysi, gelen yiyecek ve paraların muhafazası gibi işlerden sorumluydu. "Çok aç değilim," filan diye geveledim ağzımda, neyse ki İbrahim Dayı durumu anlamış ve ocağın başına geçmişti bile.

İbrahim Dayı da Halil gibi epey ilgili davrandı bana karşı. Ağabeyimi tanıyorlarmış meğer, sonradan anladım bunu. Bana hazırlanan yemek sucuklu yumurtaydı, hayatımda yediğim en lezzetli yemeklerdendi, yanına da öğlenden kalan ısıtılmış pirinç pilavı koymuşlardı. İştahla kaşıkladım. Yemekten sonra, çay içerken, bir anda etrafım dolmuştu. İçeride ne çokmuşuz, diye düşündüm. "Dışarıda ne var ne yok" herkes aşağı yukarı bunu soruyordu. Ben de "Çalışmalar iyidir, mücadele günbegün gelişiyor, yükseliyor," gibi yuvarlak yanıtlar vermiştim bu sorulara. Halimi anlayan, sağ olsun, yine İbrahim Dayı oldu. Sıcak su ayarlamıştı benim için. Havlu ve temiz iç çamaşırları da.

Banyodan sonra, ranzamı, yatağımı gösterdiler. Halil'in yanındaki yatakta kalacaktım. Ranzamın üstünde de bir başka İbrahim vardı. (İbrahim İlçi. Uzun süre hapis kaldı. Ağır, olgun, mütevazı, insana güven veren, sıcak bir insandı. 1991 şartlı tahliyesinde çıktı. Çıktıktan kısa bir süre sonra da, bir operasyonda vurularak öldürüldü.) Yatağıma uzandım. "Dinlen biraz, ama uyuma," dediler, "Birazdan akşam yemeği hazır olur." Ne uyuması, "Tamam," dedim.

İlk yediğim yemeği hatırlıyorum da, doğrusu akşam yemeğini hatırlamıyorum. İnsan hafızası; tuhaf... Sonra televizyon açıldı. Televizyon yeni bir şeydi hayatımızda ve dışarıda fazla izleme imkânımız da olmuyordu. Kaldığım evlerin çoğunda yoktu TV. O yüzden ancak kahvelerde izleyebiliyordum. Ha-

berlerden sonra bazıları yatakhaneye çekildi, bazıları masalarda sohbete koyuldu.

Halil çağırdı beni. Yukarıya, yatakhaneye çıktık. Bizim kaldığımız kısım, yatakhanenin dip tarafındaydı. Benim ranzama oturduk. Halil bana "ağabeyimi" sordu. "Bilmiyorum," dedim, "nerden bileyim Allah Allah!" Gülümsedi, "Tamam yav, kızma," dedi, "yani demek istediğim onla ilgili bir şey yok değil mi, sorguda filan?" Ne olacaktı ki? "Yok," dedim, "Hiç onun adını almamışım ağzıma." Halil güldü. "Tamam," dedi. "Çözülmedin yani?" Artık bu literatürü öğrenmiştim ben de, "çözülmenin" ne demek olduğunu biliyordum. "Yok," dedim sertçe. "İşkence yaptılar mı sana?" diye sordu. Soru muydu yani bu da? "Tabii ki yaptılar," dedim, "Önce İkinci Şube'ye götürdüler beni, çok kalabalıktı, o yüzden; sonra da Birinci Şube'ye götürdüler. Her iki şubede de falakaya yatırdılar beni, dövdüler, Birinci Şube'de elektrik de verdiler."

Halil'in yüzü buruşmuştu ben bunları biraz da tuhaf bir gururla, "beni ne sandın" dercesine anlatırken. "Vay alçaklar!" dedi dişlerinin arasından. "Ama ben hiçbir şey demedim onlara," diye bitirdim sözlerimi. Cebimden çıkan şeylerin de bana ait olmadığını, kaçan birinin cebime sokuşturduğunu söylemiştim. Silah-külah sormuşlardı en çok, bir de "komite" ve isimler tabii ki. Bilmediğimi söylemiştim. "İyi," dedi Halil, "silahla ne işin olur senin bu yaşta?" Ona nasıl bir bakış fırlatmışım ki, "Şaka şaka," dedi hemen. "Silahını yakalatmadın yani?" Kafamı iki yana sallayarak yanıt verdim. Omzuma vurdu dostça, "Aferin," dedi. Bu "aferin" lafına bozulmuştum doğrusu; ne biçim üsluptu o. "Bir aya kalmaz çıkarsın. Senin için iyi bir deneyim olacak cezaevi," dedi. Sonra cezaevini anlattı biraz; kaç kişiyiz, hangi örgüt nerede kalıyor, komün işlerine kim bakıyor vb.

Sonra kalktı. "Sen uyu, dinlen," dedi, gitti. Bu sohbetin anlamını izleyen günlerde anladım. İşkencede çözülüp çözülmediğimi anlamaya dönük bir tür sorgu idi. "Çözülmüş" olsaydım herhalde daha detaylı sorular gelecekti peşinden ve sonrasında da durumu "dışarıya" ileteceklerdi.

Soyunup, bana verdikleri eşofmanları giydim. Soğuktu. Ya da ben üşüyordum. Battaniyenin altına girdim. Gözlerimi henüz kapamıştım ki, İbrahim Dayı geldi. Yanında biri daha vardı. Adı Mahir imiş, Dev-Yol'dan. Doktormuş da bana bakmaya getirmiş İbrahim Dayı. "İyiyim ben," dedim, "bir şeyim yok". Yine de bana ne yaptıklarını sordu doktor. Ayak tabanlarıma baktı, şişti. Bu yüzden üzerine basamıyor, topallayarak yürüyordum ve her adım atışımda bütün vücudum acıyla sarsılıyordu. Ayaklarıma sürmem için bir merhem verdi. İbrahim Dayı merhemi alıp dikkatle sürdü hemen tabanlarıma. Müdahale etmedim. Başparmağımdaki halka gibi vücuduma verilen elektriğin kablolarından kaynaklanan kabuk bağlamış yaralara baktı. Sonra, "Önemli bir şeyin yok," dedi doktor, "birkaç güne kalmaz toparlanırsın iyice". Gitti. İbrahim Dayı da "Hadi bakalım sen uyu, iyi geceler," deyip ayrıldı yanımdan. Doktorluk bir şeyim yoktu tabii ki; altı üstü bir hafta işkence görmüştüm...

* * *

Battaniyeyi kafama kadar çektim. Az sonra yatakhanenin ışıkları da söndü zaten. İçerideydim. İşte ben de içerideydim artık... İşkence de yapmışlardı hem. Bir şey söylememiştim ama onlara. Acaba bana az mı işkence yapmışlardı, küçüğüm diye? Çözülenler niçin çözülüyorlardı? Korkuyorlardı da ondan. İşkence değil, evet, korkudan çözülüyorlardı. Ben de korkmuştum. İlkti ne de olsa. Ama korktuğumu belli etmemiştim işte. İlk falakaya yatırıldığımda dizlerimin titremesi de geçmişti. Çok canım yanmıştı. Ama çözülmemiştim. Zaten çözülecek ne biliyordum ki? Olur mu "ne biliyordum?" Neyse; geride kalmıştı bütün bunlar ve ben, içerideydim işte... Sağmalcılar'da... Mahpusta...

5 Kasım 1978 gününün akşamı, POL-DER'in (solcu, demokrat polislerin derneği) düzenlemiş olduğu bir dayanışma gecesindeydik, Taksim'de, şimdiki Açık Hava Tiyatrosu'nda. Gecenin sonlarına doğru gelmişti haber; ülkücüler Yıldız Üniversitesi'nden devrimci bir öğrenciyi öldürmüşlerdi. Bunun üzerine, bütün sol grupların ortak kararıyla, takip eden gün bütün okul-

larda boykot yapılması ve cenazenin kitlesel bir gösteriyle defnedilmesi kararı alınmıştı. Ertesi günü Çağlayan Lisesi ve yakınımızdaki Kuştepe Lisesi öğrencileri olarak okullarımızı boşaltmış, Yıldız'a doğru yürüyüşe geçmiştik sabahtan. Bizi bir ekip otosu izliyordu. Bütün okullarda eylem olduğundan, müdahale etmek için sayıları yetersizdi polislerin. O çocuk sayılacak, erkenden büyüdüğümüz dönemlerde, biraz da işin "havasındaydık" açıkçasını söylemek gerekirse. Hiç gereği yokken kendimi çok belli eden hareketler yapmış olmalıyım ki, polisler beni fark etmişler ve gözlerini üzerimden ayırmaz olmuşlardı. Beni yakalayacaklarını hissettiğimde, kafam da çalışmaya başladı. Evi yakında olan bir arkadaşımı çağırıp, üzerimdeki "sakıncalı" şeyleri ona verdim ve hemen eve götürmesini söyledim. Aynı anda bir grup polis ok gibi daldı aramıza. Üzerimdeki her şeyi arkadaşıma vermeyi başaramamıştım. Arkadaşım kaçabilmişti. Takip de edemediler zaten, kalabalıktan dolayı. Bir buçuk yıl kadar sonra, bir "korsan" gösteri esnasında, polis kurşunlarına hedef olarak hayatını kaybedecekti o; adı, İbrahim Karakuş'tu...

Elimden kolumdan çekiştirerek beni ekip otosuna doğru sürüklediler. "Durun, nereye götürüyorsunuz beni?" filan diye direndim beni götürmelerine tabii; ama nafileydi. Yüzlerce öğrencinin ortasından alınmama kimsenin müdahale etmemesine bozulmuştum. Şaşkınlıktan, ne yapacağını bilememektendi kuşkusuz. Ama mahpusluktaki ilk gecemde, bir yanımla mahpusta olmaktan yana gururlu olsam da, bir yanımla arkadaşlarıma karşı biraz öfkeliydim. "Öğrenci milleti işte" diye söylenmiştim kendi kendime; "küçük burjuva kaypaklığı!"

Mahpusta idim. Mahpusluk, sınıf mücadelesinin alanlarından biriydi. Çıktığımda, biraz daha büyümüş, mücadelede pişmiş olacaktım. Ama daha ilk günden "çıkma" hayalleri görmek de neydi? Bir ay demişti Halil; ama belli mi olurdu? Mahirler ne kadar kalmıştı hapishanede acaba? Ama onlar firar etmişlerdi sonradan. "O duvar, o duvarlarınız vız gelir bize vız!" demişlerdi. Nazım Hikmet çok kalmıştı hapishanede; on altı yıldı galiba... Yuh! O kadar hapis mi kalınır? Revizyonistti biraz o; firar

etmemesi, o kadar hapiste kalması olacak şey miydi yani? Ağabeylerim de iki yıl falan kalmışlardı. Toptaşı'nda ziyarete gitmiştim, babamla beraber. Beni görünce çok sevinmişti. Cezaevini ilk o zaman görmüştüm yakından. "Devlet, emperyalizm, faşizm" gibi konularda bir sürü sorular sormuşlardı bana; hepsini cevaplamıştım. Ağabeyim benimle gurur duymuştu, eminim. İki sene de çoktu ama. Onlar niçin kaçmamışlardı? Çıktığımda soracağım. Ziyarete gelemeyeceğine göre, ancak çıktığımda sorabilirim, ne yapayım? Çıktığımda... Bir ay dedi Halil. Bir ay dediğin ne ki; gelip geçer. Olsun ama. Uzun süre kalmak da iyi değil. Mücadele asıl dışarıda...

Okuldan kaydımı silerler miydi acaba? Aman; silerlerse silsinler. Devrimci mücadelenin yoğun görevleri dururken, okulla, derslerle mi uğraşacağım! Zaten okula falan gitmeyecektim de; yengemin zoruyla oldu işte. Mücadele ile okul beraber yürümüyordu; ne diye zorlayacaktım ki olmayacak bir şeyi? Yok çok çalışkanmışım, akıllı, zekiymişim, üniversiteye de gitmeliymişim, bilmem ne... Annemle babam üzülür ama... Annem... babam... kardeşlerim... Hayır; onların içeride olduğumu bilmemeleri lazım. Okuyor bilsinler beni tabii ki. Çok üzülürler yoksa. Ağabeylerim de söylemezler herhalde, niye söylesinler? Babamdan, annemden sıkı fırça yerlerdi söylerlerse; "O daha çocuk, ne işi var oralarda?" ve daha neler neler. Devrimden sonra eminim bana hak vereceklerdir. Bu zulüm düzeni, elbet bitecek...

Niçin ağlıyordum?

İçerideydim... Sağmalcılar Kapalı Cezaevi'nde, B-1 koğuşunda. Kalabalık bir koğuştu burası. Bir sürü adam. Çoğu bizim arkadaşlar ama. Nasıl geçiyor acaba burada günler? Akşama kadar ye, iç, yat... Ya; öyle kolay mı? Kitap okurum ben de. Dışarıda okumaya zaman bulamadığım bir sürü klasik var, roman var. Burada kitap çok neyse ki. Yatakhanenin bir köşesine yerleştirilmiş kitaplık, tıka basa kitaplarla doluydu. Yarın ilk işim kitaplığı gözden geçirmek olmalıydı. Okurum bol bol. Top da oynarım. Havalandırma geniş. Aman; ağladığımı bir gören, duyan olursa... Çocuk mocuk derler yine, tepemi attırırlar. Ço-

cukmuş! Halil de sanki bir çocukla konuşur gibi "Aferin," dedi bana. "Aferin" senin babandır! O ne kadar devrimciyse, ben de o kadar devrimciyim; o içeride, işte ben de içerideyim. O işkence görmüş, ben de gördüm. Bana işkence yapıldığını öğrenince üzüldü. Allah Allah ya! Oligarşide acıma olur muydu?

Tabanlarım sızlıyordu hâlâ. Parmak uçlarımda elektrik izleri vardı. Çok canım yanmıştı. Çok bağırmıştım ben de. O kadar bağırmak doğru değildi aslında. Ama ne yapayım; çok canım yanıyordu. Alçaklar!

Anne... Baba... İçerideyim ben. Beni okuyor biliyorsunuz ama; içerideyim ben...

Birisi hafifçe dürttü beni, adımı seslenerek. Gözlerimi sildim telaşla. Kafamı battaniyeden dışarı çıkarmadan, "Ne var?" dedim. İbrahim Dayı idi. Bana içmem için süt getirmiş. "İçmeyeceğim!" dedim. Başucumdaki küçük masaya bıraktı yine de. Gittiğinden emin olunca, doğruldum yatağımdan. İçtim sütümü, söylenerek. Daha sonra anladım, çok da bana mahsus bir şey değilmiş. Sorgudan yeni gelenlere, bir süre kendilerini toparlamaları için fazladan süt, bal filan veriliyormuş.

Sorular ve kaygılarla geçti ilk gecem. Kendimle tartışıp durdum gece boyu. Üşümem geçti. Sırılsıklam ter içinde kaldım. Neden sonra uyumuşum. Günler sonra, cezaevinde deliksiz bir uyku çekmişim. Öğlene kadar. Sağ olsun, İbrahim Dayı sabah beni uyandırmalarını engellemiş. Uyanıp elimi yüzümü yıkadıktan sonra, öğlen yemeği sofrasına oturdum. Artık cezaevindeydim ve kendimi galiba daha iyi hissediyordum...

"Sağmalcılar'da kontrgerilla merkezi"

Yıl 1978'dir. Türkiye, bugün dilimizde "sağ-sol kavgası" olarak yer etmiş olan zor bir dönemden geçiyordu. Latin Amerika, Afrika ve Ortadoğu'da güçlü gerilla savaşları, ulusal kurtuluş, bağımsızlık savaşları vardı. SSCB'nin öncülük ettiği sosyalist sistem, emperyalist-kapitalist sistem karşısında, içten içe çürüse de en prestijli dönemini yaşıyordu. Türkiye de bu dünya durumunun bütün özelliklerini en sıcak boyutlarıyla yaşayan ülke-

lerden biriydi. Hayatın her alanında büyük bir kamplaşma durumu yaşanıyordu. Kamplaşma, devletin emniyet birimlerine, ordu bünyesine kadar sirayet etmişti. Devrimci, sol güçler gelişiyor, büyüyordu. Buna karşılık devlet himayesinde silahlı milliyetçi, ülkücü güçler de ülkeyi "komünizm tehdit ve tehlikesinden" kurtarmak adına alarm halindeydi. Çatışmalar her geçen gün büyüyordu. Sol güçler gelişiyordu gelişmesine ama aynı ölçüde bir bölünme, parçalanma ve beraberinde "sol içi çatışma" durumu da yaşanıyordu.

Bugünden bakılınca çok daha açık söyleyebilmek mümkün; sol hareketlerin önderlikleri, yaşanan süreci doğru tahlil etmek ve sürecin olası sonuçlarıyla ilgili doğru, gerçekçi öngörülerde bulunmak noktasında son derece yetersizlerdi. Gençlerdi. Denilebilir ki, "sıcak günlük pratik" içerisinde boğuntuya gelmiş olmak, bu durumun en iyi niyetli gerekçesidir. Ne ki hayatı izah edememek, "gerekçelerle" karşılanabilecek bir olgu değil işte; hele ki ciddi, kapsamlı, devrimsel bir dönüşüm iddiasının sahibi iseniz. Bölünme veya ayrılıklar ise, büyük çoğunluğu itibarıyla, düpedüz ciddiyetsiz, çocukça, kariyerist nedenlerden kaynaklanmaktaydı. Fakat tabii ki her ayrılık, "sağ sapma, sol sapma, proleter hareket, hizip" türü kavramların uçuştuğu gayet ciddi manifestolarla ilan ediliyordu. Bu grupların büyük çoğunluğu, zaman içerisinde yok olup gittiler. Nasıl olsa o ciddi iddia, kavram ve açıklamaların peşine düşen de yoktu...

Sol içi çatışmaların bir nedeni bu ayrılıklar ise, diğeri de tuhaf bir "güç" mücadelesiydi. Okullar, mahalleler, hatta fabrikalar, orada hâkim olan veya güçlü olan örgüt tarafından, diğer örgütlere karşı savunuluyordu: "Buraya giremezsiniz." Laf aramızda İstanbul'daki ilk dayağımı ülkücülerden, polislerden falan değil "devrimcilerden" yemiştim. Okuduğum lisenin kapısında bildiri dağıtan *Kurtuluş* adlı örgütün taraftarlarına hemen "müdahale" etmiştik; "Kimden izin aldınız da burada bildiri dağıtıyorsunuz?" diye. Sonuçta arbede çıkmış ve arkadaşlarım yetişene kadar epey tekme tokat yemiştim. Bildiri dağıtan grubun sorumlusu ile sonradan 12 Eylül yıllarında beraber mahpus yattık ve bu olayı gülümseyerek anımsadık...

Öte yandan, o yıllara damgasını vuran "sosyal emperyalizm" tezi ve bunun karşılığında, SBKP'nin (Sovyetler Birliği Komünist Partisi) Türkiye kolu olmaktan ibaret bir siyasal pozisyonu olan TKP'nin "Maocu bozkurtlar" yaklaşımı da, sol içi çatışma olgusunun belli başlı nedenleri arasında yer alıyordu.

Sol içi çatışmalarda çok sayıda devrimci genç yaşamını yitirdi. Bunlardan biri, 1979 yazında, Adana'da sol içi bir kavga durumunu önlemek yönünde çaba gösterirken, "devrimci" kurşunlarıyla yaşamını yitiren Mehmet Büçkün idi. Mehmet'i İstanbul'a yeni geldiğim zaman, henüz liseye kaydımı yaptırmamışken tanımıştım. Yani 1978 Şubat'ında. Benim ilk sorumlumdu. Ölenin ardından iyi konuşulur diye değil, gerçekten olgun, mütevazı, akıllı, iyi ve değerli bir insandı. İTÜ öğrencisiydi. Şimdi bilmiyorum ama o zamanlar çok yaygındı başkasının yerine sınava girmek. Mehmet de, "hareketin" okula girmesinde veya kalmasında fayda gördüğü çok sayıda kişinin yerine sınava giren biriydi. Sempatik, içten, candan biri olmasından olsa gerek, "Memiş" denirdi ona. Malatya'nın Kürt Alevilerindendi. Beni ve onu tanıyan hemen herkesi kişiliği ve özverili, her sorunumuza çare bulan tarzıyla etkileyen biriydi. Şairin dediğince, "her ölüm erken ölümdür" ya, Memiş gerçekten çok erken ve çok haksız bir şekilde öldü.

O yıllarda, içerisinde olduğum hareketin, sol içi çatışma konusunda genellikle olumlu bir tutum ve anlayışı vardı. Çatışmadan ziyade "oligarşi ve faşizme karşı" eylem ve güç birliklerinden yana bir politikayı savunuyordu. "Sosyal emperyalizm-Maocu bozkurtlar" çatışması içerisinde yer almaması ve eleştirileri nedeniyle, diğer gruplar tarafından "orta yolcu" olmakla itham edilirdi. Şimdi düşünüyorum da, iyi ki "orta yolcu" imişiz...

"Orta yolcu" olmak, hapishane koşullarında, birbiriyle kavgalı iki grup arasına girmek demekti mesela. Sağmalcılar'da bu tür birbiriyle aynı ortamda kalmayı kabullenmeyen grupların farklı koğuşlarda kalma olanağı vardı. Ama bu olanağın olmadığı yerlerde, mecburen araya girmek ve kendimizi ortaya koymak durumunda kalıyorduk. Bu tutumumuz, hiç değilse yersiz ve zindancılarımızı bize güldürecek durumların önüne geçme-

ye yarıyordu. Tabii bize de bunu yaptırabilen, sayımızın diğerlerine oranla genellikle daha fazla oluşuydu. Yoksa arada bizim de "kötek" yememiz, işten bile değildi elbette. İlk cezaevi deneyimimde, bunun örnekleriyle karşılaşacaktım.

Bir de '71'lerden kalma isimleriyle "PDA'cılar" (Proleter Devrimci Aydınlık) vardı, kısaca Aydınlıkçılar. Doğu Perinçek'in önderliğini yaptığı bu grupla ilgili olarak söylenecek hem çok şey var ve hem de fazla söze gerek bıraktırmayacak denli görüşleri ve pratiğiyle ziyadesiyle deşifre olmuş bir karanlık odak bunlar. Aydınlıkçıların siyasi serüveni, 1960'lı yılların sonunda Çin ve Mao'dan apartılmış "halk savaşı, kırdan şehre doğru devrim" gibi görüşleri savunmalarıyla başladı. Ama Perinçek ve Aydınlıkçıların Türkiye'de yürüttükleri bir "halk savaşı" veya "gerilla savaşı" asla olmadı. Filistin'e deneyim kazanmaları için gönderdikleri bir grup militanları da Türkiye'ye döndükten sonra gerilla savaşı filan başlatmadılar. (Bunlardan Bora Gözen Filistin'de yaşamını yitirmişti.) Sonraları, hızla Kemalist, ultra milliyetçi bir gruba dönüştüler. Çıkış noktalarını oluşturan "Maoculuk" ile de bir alakaları kalmadı. Bu nedenle sol içerisinde kabul görmediler. Ama onlar, asli görevlerinden biri olarak sol ile uğraşmayı seçmişlerdi. Ve bu uğraş, öyle ideolojik, politik polemikler yürütmek şeklinde değil, apaçık "polisiye" bir nitelik taşıyordu. Günümüzde, özellikle iyi, temiz niyetlerle Perinçek'in görüşlerine sempati duyan gençler hâlâ kaldıysa, bu gerçekleri bilmelerinde sonsuz yarar var.

O dönem (1978), Aydınlıkçılar, "sahte solu teşhir ediyoruz" adı altında bir kampanya başlatmışlar ve günlük *Aydınlık* gazetesinde, devrimci, sol gruplar hakkında polisiye bilgiler yayımlıyorlardı. Bu kampanyaları süresince çok sayıda devrimci hakkında polis, son derece "değerli" bilgiler elde etmiş, yakalananlar, öldürülenler olmuştu. Kampanyalarına kan da bulaşmıştı. Liseli Dev-Genç'in önde gelen kadrolarından biri olan Turgut İpçioğlu'nu, '78 Aralık ayında silahla vurarak katletmişlerdi. Başkaca bir "silahlı eylem" yaptıklarını, hele ki silahlarını "halk savaşı" filan için kullandıklarını, ne o zaman, ne de sonrasında hiç duymadım.

Aydınlıkçılar o dönem de, şimdi de en genel manasında "solcu" değiller. Bu nedenle Aydınlıkçılarla ilgili "kavga" durumlarını bu kapsam içerisinde değerlendirmiyorum tabii ki. Fakat ilginçtir, kendilerinin o zaman da, bugün de "sol" olmak iddiaları devam ediyor. Yine de devrimciler Aydınlıkçılara karşı genellikle daha "vicdanlı" davranmışlardır. Yeri gelmişken, yaşadığım, tanık olduğum bir örneği aktarmak isterim.

Çağlayan, özellikle de Çağlayan Deresi, Devrimci Sol'un güçlü olduğu bir bölgeydi. *Aydınlık* gazetesinin sola karşı polisiye bir kampanya yürüttüğü günlerde, orada oturan yoksul ve *Aydınlık*'ın içyüzü hakkında fazla fikri olmayan biri, Mustafa, her akşam iş dönüşü bizlerin oturduğu kahveye gelir, gazetesini çarşaf gibi açar ve kalkarken de masada bırakır, giderdi. "Yapma, etme, bak mahallemizin çocuğusun ama külahları değişiriz, bu gazeteyi bir daha buraya getirirsen," yolundaki uyarılarımıza, hatta biraz da tehditlerimize kulak asmıyordu. Birkaç kez bu yüzden dayak yediğini de hatırlıyorum. Ama Mustafa her akşam gazetesiyle kahveye gelmeye ve kalkarken gazetesini orada bırakmaya devam etti. Belli ki bu yönde "talimat" almıştı örgütünden. Çoluk çocuğu vardı. Acıyorduk da yani. "Tamam," dedik, "bari gazeteni kahvede bırakma, beraberinde götür." Yine dinletemedik. Sonuçta, "Adam elimizde kalacak yahu," diyerek adamı görmezden gelmeye karar verdik.

Ama çok da zorumuza gidiyordu bu durum. Bir gün, nasıl olduysa, Aydınlıkçıların Şişli sorumlusu olduğunu bildiğimiz birini gördük sokakta yürürken. Adı, İzzet idi. Rahmetli Memiş de vardı yanımızda. Mehmet Büçkün. Adama, "Mustafa bir daha bizim kahveye o iğrenç gazetenizle gelmeyecek, hesabını senden sorarız," filan dedik. Arkamızı dönüp gittikten sonra, adam koşa koşa karakola gidip polislere bizi ihbar etmiş. Az sonra bizi bulmak için Çağlayan'daki kahveleri bastılar. Dağıldık, köşe bucak saklanarak kurtulduk operasyondan. Ertesi günü *Aydınlık*'ta isimlerimizle haber olmuştuk tabii; "Dev-Sol'cular Çağlayan'da halka terör estiriyor" diye. Halkla hiçbir alakaları olmadığına göre, "halk" yerine kendilerini koymuş-

lardı. Ama bu uyarı işe de yaramıştı; Mustafa değil kahveye gazetesiyle gelmek, kahveye hiç uğramaz olmuştu. Adamın inadı, disiplini hayran olunasıydı açıkçası; ama sorumlusu olan şahıs için pek de aynı şey söylenemezdi.

Sözü tabii ki Sağmalcılar'a, cezaevine getireceğim.

Sağmalcılar'da, ara sıra adli tutukluların bulunduğu koğuşlara giderdik, sohbet etmek ve tabii ki hareketimizin propagandasını yapmak için. Bir gün, adli koğuşlara sohbet etmeye giden birkaç arkadaş, bana da seslendiler gelmem için. Peşlerine takıldım ben de. Cezaevi literatüründe adı "silah koğuşu" olan koğuşa gittik. Yemekhanede oturduk. Çay eşliğinde, çevremize toplaşanlarla sohbet etmeye koyulduk. Ben daha çok dinliyordum. Zaten genellikle konuşkan olduğum söylenemezdi. O ara, pencereden dışarı bakarken gözüm havalandırmada volta atan birine takıldı. Tanıyordum onu. Gürsel Mahallesi'ndeki Aydınlıkçıların sorumlularından biriydi. Beraber olduğumuz arkadaşlardan birinin, Bedri'nin kulağına eğilerek, gördüğüm kişinin Aydınlıkçı olduğunu söyledim. "Emin misin?" dedi, "Evet," dedim. Hemen kalktık. Koğuşumuza gittik. Halil'e anlattık durumu. Az sonra, 3-4 arkadaş, beni de yanlarına aldı ve Aydınlıkçıyı gördüğüm koğuşa gittik. Yatağında uzanmıştı. Kaldırdık. Alıp kendi koğuşumuza getirdik. Halil, gardiyanlara "Bu arkadaş birkaç gün bizimle kalacak," dedi.

Adam, çok korkmuştu. O halini görünce, doğrusu üzülmüş ve "keşke görmeseydim" diye düşünmüştüm. Söz konusu kişiyi, adı diyelim Ahmet olsun, bizim koğuşun havalandırma duvarında çizili bulunan kızıl yıldız ve kalaşnikoflu bayrağın önüne diktiler. "Sol yumruğunu kaldırıp saygı duruşunda bulunacaksın," dediler. Ahmet, onu koğuşundan çıkarırken ve beni gördüğünde anlamıştı kendisini niçin aldığımızı. Fazla da itiraz etmemişti. Benim mahalleden hatırladığım işçi Mustafa'nın tavrıyla hiç alakası olmayan bir tutum içindeydi. Bayrağın önünde durdu. Yarım saat kadar kaldı o pozisyonda. O arada, diğer örgüt temsilcileri de durumdan haberdar edildi. Sonra Ahmet'i yukarıya, yatakhanenin, benim de yatağımın bulunduğu dip tarafına götürdüler.

Havalandırmada arkadaşlarla volta attık biz. Turgut'un ölüm haberini aldığımız günlerdi. *Aydınlık*'ın "Sahte solu teşhir ediyoruz" adı altında yürüttüğü polise ihbar kampanyası da sürüyordu. Bu olayların da etkisiyle, Aydınlıkçılara karşı öfke doluyduk. Ben adamın zavallı halini görünce, neden üzülmüştüm; kendimce bunun muhasebesini yapıyordum. Turgut'u düşünerek ikna etmeye çalışıyordum kendimi; bunlar karşı-devrimciydi, devrimci katiliydi, bunlara acımak doğru değildi, vb.

Az sonra beni yukarıya çağırdılar. Çıktım. Halil ve sonraki yıllarda bir polis operasyonunda yaşamını yitirecek olan Bedri'nin (Bedri Yağan) arasında, yatağın üzerinde oturuyorlardı. Halil: "Bu eskiden Halkın Yolu'ndanmış, Aydınlıkçılara yeni katılmış, öyle mi?" Doğruydu. "Zaten Aydınlık'a geçme konusunda kafası karışıkmış; bilgin var mı?" Bunun doğru olup olmadığını tabii ki bilemezdim; ama Ahmet'in, Aydınlıkçıların mahalledeki çalışmalarını koordine edenlerden biri olduğunu biliyordum. Afişleme, propaganda, gazete işlerini filan orada hep Ahmet yönetiyordu, görüyorduk. Dönüp Ahmet'in gözlerine baktım. Bana yalvaran gözlerle bakıyordu. Belli ki biraz hırpalanmıştı. "Ya ben nerden bileyim?" dedim, "Ama olabilir, fazla aktif değildi çünkü" O anda gözleri parladı. "Evet," dedi, "hiçbir şeye karışmış değilim". Sonra, "Ben Mahir Çayan'ı okumak incelemek istiyorum, gerçekleri gördüm," dedi. Ben ayrıldım yanlarından.

Onu tanıyıp yaşadıklarına, gözünün korkmasına sebep olan da, benden beklediği türden konuşarak belki de daha fazla dayak yemesinin önüne geçen de ben olmuştum. O zaman kendime itiraf etmekten kaçındığım duyguyu yıllar sonra açıklıkla dile getirebilirim: Bir insanın, hele ki şu ya da bu nedenle mahpus olan bir insanın böylesine zavallı bir duruma düşmesinden ve düşürülmesinden çok rahatsız olmuştum. Zoraki saygı duruşu ve üstüne de hırpalanması aynı şekilde rahatsız etmişti beni. Kendi içimde bunun "küçük burjuva bir ruh hali" olduğunu düşünmüş ve kendimi yiyip bitirmiştim. Gerçekte ise, bu sadece insani bir duygudan ibaretti.

Ertesi günü, Ahmet'in zoraki misafirliğine son verildi. Ama

Ahmet, enteresan bir şekilde "Gitmem, burada kalmak istiyorum," diyordu bu sefer de. İsteği samimi değildi tabii ki. Korkmuştu. Yine de herkesin hoşuna gitmişti; ne de olsa, Aydınlık gibi karşı-devrimci bir gruptan kopmuş, gerçekleri görmüş, Mahir'in çizgisine gelmek istediğini söylüyordu. Eline Mahir Çayan'ın *Bütün Yazılar* isimli kitabı tutuşturuldu. Bir isteği, ihtiyacı olursa haber vermesi söylendi ve önceki koğuşuna geri gönderildi.

Kısa bir süre sonra tahliye oldu Ahmet. Tahliye olurken de gelip kapıdan bizimle vedalaştı.

Ahmet'in tahliyesinin üzerinden birkaç gün geçmişti ki, bir sabah, diğer siyasi koğuştan biri bizim koğuşa geldi. Elinde tuttuğu *Aydınlık* gazetesini önümüze koydu. Gazetenin manşetinde, iri puntolarla "DEV-SOLCULAR SAĞMALCILAR CEZAEVİ'NDE KONTR-GERİLLA MERKEZİ KURDU" yazılıydı...

Haberde Ahmet'ten "TİKP'in [Doğu Perinçek'in başkanı olduğu parti, Türkiye İşçi Köylü Partisi] ileri kadrolarından" şeklinde bir ifadeyle bahsediliyordu, hatırladığım kadar. Ahmet, Dev-Sol'cular tarafından alınıp bir hücreye kapatılmış (!), günlerce kendisine insanlık dışı yöntemlerle işkenceler yapılmış, Ahmet kendisi ve çalışmalarıyla ilgili hiçbir bilgi vermeyince mecburen serbest bırakılmıştı, tesadüfen yaşıyordu vs...

Ne biçim bir zihniyet sahibiydi bunlar ve ne demek gerekir; bilmiyorum...

Maraş'tan haber gelmiş...

Gazetelerden izliyorduk olayları. Maraş'ta olaylar varmış. Ama bu "olayların" nitelik ve mahiyetini, yaşananların tam bir "katliam" olduğunun açığa çıkmasıyla öğrendik. Gazetelerden ve TRT televizyonunun haberlerine yansıyan fotoğraflardan, ülkücülerin kadın-çocuk ayrımı yapmadan tam bir katliama giriştikleri anlaşılıyordu.

Gazetelerde o resimleri gördüğümüz gün, topluca havalandırmaya çıktık. "Maraş katliamının hesabını soracağız" şeklinde sloganlar attık.

Sağmalcılar'da iyi anlaştığım arkadaşlarımdan biriydi Ali Rıza. Sivaslı idi. Sonraki yıllarda muhasebecilik yaptığını duymuştum, ama bir daha görüşemedik, yollarımız bir türlü kesişmedi. Yıllar sonra 2014 yılı içinde eski Metris mahpusları olarak bir araya geldiğimiz bir yemekli toplantıda gördüm onu. Hayli yaşlanmıştı. Hastaydı. Ayrılırken söylemişti hasta olduğunu. Kanser. Çok üzülmüştüm. Sonra hayatını kaybetti ve ben hâlâ o günden sonra tekrar onu görmeye gitmediğim için kendime kızıyorum. Cenazesine bile gidemedim. Utanarak söylüyorum, vefatını da sonradan sosyal medyadaki bir paylaşım dolayısıyla öğrendim. Ali Rıza Doğan. Bende iz bırakan arkadaşlarımdan biriydi. Mekânı cennet olsun...

Ali Rıza da benim gibi Alevi idi. Onunla, o gün aramızda geçen diyalog, hafızamda hâlâ canlı...

Sloganlar attıktan sonra, volta atmak için havalandırmada kalmıştık. Ali Rıza da benim gibi liseliydi, ama benden birkaç yaş büyüktü.

"Gördün mü?" dedi bana, "yine Alevileri kesmeye başladılar." Kafamla onaylamıştım ve o da devam etmişti:

"Unutma, biz Aleviyiz. Ellerinden gelse hiç kimse bize bu topraklarda hayat hakkı tanımaz. Dinciler zaten kanımızı içse doymazlar. Ama Kemalistler de farklı değildir."

Anlayamamıştım. Kafam karışmıştı. "Dinciler, ülkücüler sadece Alevilere değil ki, bütün solculara düşman değil mi? Marx boşuna dememiş, din halkın afyonudur. Onları bilinçlendirdiğimiz zaman her şey farklı olacak."

"O kadar basit değil. Bizim inancımız farklı. İslâmı kendileri gibi anlamayan, yaşamayan bir inancın varlığına tahammül edemiyorlar. Yavuz Sultan Selim'den beri kesiyorlar bizi. Senin büyüklerin anlatmadı mı sana hiç?"

Tabii ki bir Alevi olarak büyümüştüm ben de. Yılın belli zamanlarında, kışa doğru, pir (dede) gelirdi bize de. Bir sürü konuda nasihatler ederdi. Cem bağlar, dara dururduk. Dersimli başka akraba ve komşulardan da gelenler olurdu. Annem, babam, büyüklerimiz, pirimiz geldiğinde çok heyecanlanırdı. Yemekler yapar, ortalığı derleyip toplarlardı. Sadece bu kadar da

değil. Bizleri de tembihlerlerdi; "Aman kimselere söylemeyin!" diye. Evin dışında "gözcü" dikerlerdi beni.

Dedenin evimize gelmesinden hiç hoşnut olmazdım ben. O geldiğinde büyüklü küçüklü bütün ev ahalisi onun karşısında el pençe divan dikilir, yeri öperek ona yaklaşır ve ayağını, elini öperek ona bağlılıklarını gösterirlerdi. Biz onun "talipleri" idik. Annemden, bizlerden "çıralık" (Türkmen Aleviler "hakullah" derler) adı altında "para" aldığını öğrendiğimde ise, düpedüz sinirlenmiştim. Yoksul bir aile idik biz. Bizden neden "çıralık" alıyordu ki? Benim dedem de, annemin babası, Kureyşanlıydı. Seyit Hasan. Kureyşanlılar, "pir" yani "dede" aşiretidir. Ama "Apo"nun (biz ona "Apo" derdik) "çıralık" topladığını ne görmüş, ne de duymuştuk.

Apo, uzun, beyaz sakallı, nur yüzlü bir ihtiyardı. Uzun boyluydu. Gözlerinde dürbün gibi kalın camlı gözlükler vardı. Yaz kış üzerinden çıkarmadığı kalınca paltosu, başındaki sarığı ile eski zamanlardan kalma bir Dersimli idi. Tıpkı, başındaki "kofi"sini çıkardığını asla görmediğim ninem gibi... Türkçe de bilmezdi doğru düzgün. Az konuşur ama konuştuğunda çok derin ve anlamlı şeyler söylerdi. Kıymetini çok sonra anladım. Boynunun sol tarafında, '38'den kalma kocaman bir mermi taşıyordu. Dedem, "cengâver" biriymiş gençliğinde, ninem ve onu tanıyanların deyişiyle. 1940'lı yıllara değin dağlarda kalmış. Af çıkınca inmiş dağdan.

Elazığ'daki kerpiç evimizin duvarlarında Hz. Ali'yi, 12 İmamları, Kerbela olayını resmeden resimler asılıydı. Bir de "Şahmaran" desenli halı. Evimize nereden geldiğini bilmediğim, eski, Hz. Ali'yi, Kerbela olayını anlatan kitaplar vardı. Annemin okumamdan hoşlandığı yegâne kitaplar onlardı. Uzun kış gecelerinde, bazen annem Kerbela'yı okuturdu bana. Ağlardı.

Sonradan, artık kendimi bir "solcu" olarak tarif etmemle birlikte, "Alevi" oluşum da benim gözümde anlamını yitirmişti. Bunlar "halkın afyonu" idi. Halkımızı sınıfsal bilinçten uzaklaştırmak için egemenler tarafından kullanılıyordu, vb.

"Ali Rıza," dedim, "büyüklerim ne anlatacak bana, ben biliyorum zaten. Önemli olan sınıfsal bilinç."

"Tabii ki. Ama Alevilere Alevi oldukları için de düşmanlık yapıyorlar. Gördün işte, Maraş'ta ne yaptılar faşistler..."

"Alçak faşistler. Silahsız savunmasız kadınları, çocukları da katletmişler..."

Sonra Kemalizm konusunda söylediklerini de sordum ona. Kemalistler devrimci mücadelenin dolaylı müttefiklerinden değil miydi? Mahir Çayan'dan böyle öğrenmemiş miydik?

"Ben Kemalizmin ilerici olduğuna inanmıyorum," dedi bana fısıltıyla. "Atatürk de Alevileri kesmedi mi? 1921 Koçgiri, 1938 Dersim katliamları Alevi katliamlarıdır aynı zamanda, bilmiyor musun?"

Atatürk için bizim oralarda bir gözünün şaşı olmasından dolayı sanırım, "Mısto Kor" derlerdi. Her tarafta heykelleri olduğu için "Beton Mısto" denildiği de olurdu. Mustafa Kemal, tamam, büyük adamdı, yeni bir devlet kurmuş, reformlar yapmıştı; ama "bizim" için ne anlamı vardı ki bunların? "Bizim için", yani Kürtler için, Aleviler için... Hem Cumhuriyet'i kurduktan sonra emperyalist güçlere teslim olmamış mıydı? Sonuçta terk-i diyar etmişti adam, ama "Kemalizm" diye bir şey oluşturulmuş ve ülkenin kaderini elinde tutmaya devam ediyordu. Mustafa Kemal ve Kemalizm konusundaki kafa karışıklığımın en büyük nedeni, büyüklerimden gözyaşları eşliğinde dinlediğim katliam hikayelerinden başka bir şey değildi. Bu nedenle pazartesi ve cuma günleri, sanırım okullarda hâlâ devam eden İstiklal Marşı törenlerine katılmamak için, dayak yemek pahasına okula geç gelmeyi tercih ederdim.

Alevi meselesiyle ilgili Ali Rıza'nın bana söylediği o birkaç cümle, o zaman, o an için kafamı daha da karıştırmanın ötesinde pek bir anlam ifade etmemişti. Ama bugünden geriye doğru baktığımda daha iyi anlayabiliyorum, Maraş katliamı, sonrasında Çorum ve Malatya'da sahneye konulan katliam provaları, Elazığ ortamında "çocuk" gözüyle tanık olduğum olaylar, benim Alevi-Kızılbaş kimliğimi şekillendiren olaylardı. Bu olayların iç yüzünde darbe için "koşulları olgunlaştırmak" planlarının bulunduğunu ise, daha sonra kavrayacaktık.

Kemalizm konusunda ise, bende biraz da ailemin Dersim'de

yaşadıklarından dolayı "doğal" olarak var olan antipatiyi derinleştiren diğer bir husus, kapı komşularımız olan, çocuklarıyla birlikte büyüdüğümüz Ermenilerin gözle görülür, elle tutulur somutluktaki korkuları idi. Anton Amca, Mardiros Abe, kapıyı pencereyi iyice kapattıktan sonra bu konular üzerine konuşurlardı ancak. Dışarıda başka, ev ortamında ise başka konuşur, davranırlardı ve ben buna yol açan o korkuyu çok küçük yaşlarda fark etmiştim.

Bu kişisel, duygusal nedenlerin belirli bir bilince dönüşmesini borçlu olduğum kişilerin başında, Yalçın Küçük gelir. Evet, bildiğimiz araştırmacı, Profesör Yalçın Küçük. Onun *Türkiye Üzerine Tezler* adlı 3 ciltlik eserinde ciddi bir Kemalizm analizi ve eleştirisi vardır. Yalçın Hoca hayli zigzaglı yollardan geçtikten sonra, keskin bir sosyalist iken ulusalcı oldu; nereden nereye...

"Devrim yaklaşıyor yoldaşlar!"

Sadece ilk hapishane deneyimim olduğu için değil, genel olarak da Sağmalcılar oldukça enteresan bir cezaevi idi. Hatırladığım kadarıyla kapasitesi 3.500 kişilikti; ama kapasitesinin çok üzerinde kişiye "ev sahipliği" yapıyordu. "Ortadoğu ve Balkanlar'ın en büyük cezaevi" olduğu söyleniyordu. Ortadoğu ve Balkanlar'ın en büyük cezaevinde kalıyorduk yani. Bunun bizim için ifade ettiği bir "kıymet" olmasa da. Adli, siyasi bütün koğuşlar tıklım tıklımdı. En hareketli koğuşlar siyasi koğuşlar idi. Çoğunluk, silah, öğrenim özgürlüğünü engellemek gibi "hafif" sayılan "suçlardan" tutuklandığı için, sürekli bir sirkülasyon söz konusuydu. Üç kişi tahliye oluyor, aynı gün beş kişi geliyordu, filan...

Cezaevi A ve B olmak üzere iki ana bölümden oluşuyordu. Sağ ve sol bloklar olarak adlandırılıyordu o zamanlar. Devrimci siyasi tutuklular sağ (B), ülkücü ve dinci siyasiler de sol (A) bloklarda kalıyorlardı. Her iki tarafta, toplam sayıları itibarıyla siyasilerden daha kalabalık olan adli tutuklular da vardı.

Adli tutukluların koğuşları, suçlarının niteliğine göre, koğuş numaralarından çok isimleriyle tanınıyordu; silah koğuşu,

trafik koğuşu, cinayet koğuşu gibi. Bir de "turist koğuşu" vardı ve adından da anlaşılacağı üzere daha çok uyuşturucuyla ilgili suçlardan yargılanan yabancılar kalıyordu. Bir de Mehdi ile Hüseyin. Onların hikâyelerini daha sonra anlatacağım.

Adliler içerisinde durumları en zor, hatta içler acısı olan, "çocuk koğuşu" idi. Hapishane literatüründe "sübyan koğuşu" olarak adlandırılan bu koğuşta kalan çocukların büyük çoğunluğu "hırsızlıktan" içeride idi. Siyasileri en çok seven, sayanlar da onlardı.

Bir gün, sabah sayımından hemen sonra "Bağımsız Türkiye!" şeklinde bir slogan sesiyle irkildik. Nerede, ne oluyordu? Çok geçmeden anladık; çocuk koğuşundan slogan atılıyordu. Temsilcilerimiz hemen dışarı çıktılar. Meğer sayım esnasında gardiyanlardan biri ters davranmış bunlara. Onlar da kendilerince "isyan" başlatmaya niyetlenmişler, attıkları slogan pek de duruma uygun olmasa bile...

Siyasiler iki ayrı koğuşta kalıyordu, daha önce anlattığım nedenle. Biz B-1'de kalıyorduk, diğer koğuş ise, "eski revir" olarak adlandırılan bir koğuştu. Eskiden cezaevi reviri olarak kullanıldığı için böyle adlandırılıyordu. Küçük odalardan oluşan bir koğuştu ve tahmin edilebileceği üzere her birinde, bugün adını benim bile unuttuğum irili ufaklı değişik örgüt davalarından yargılanan insanlar kalıyordu. Sol siyasi tutukluların iki ayrı koğuşta kalmalarının tek sebebi "kalabalık" değildi. Bundan daha önemli olan neden, bazı grupların birlikte, aynı ortamda kalmayı asla istemeyişleri idi. Birbirlerini "karşı devrimci" gördükleri için... "Kaderin garip cilvesi" mi demek gerekir, 12 Eylül darbesi gerçekleştikten sonra bırakalım bu gruplardan kişileri, birçok cezaevinde ülkücülerle solcuları "karıştır-barıştır" adı verdikleri politika gereği aynı koğuş ve hücrelere atmışlardı. Birlikte "Atatürk Eğitimlerine" katılıp, birlikte TRT'nin ilgili programlarında "nedamet" getirmişler, içtimaya, spora birlikte katılmışlardı...

Bu "ilginç" durum bir yana, o zamanlar cezaevlerinde siyasilerin prestiji, itibarı oldukça yüksekti. Hapishanenin içerisinde, gardiyanlar ve idare üzerinde etkili idiler. Bu etkinliklerini

sadece kendi açılarından değil, son derece "idealist" bir sorumluluk duygusuyla diğer adli tutuklu ve mahkûmlar üzerinde de olumlu manada kullanıyorlardı. Mesela orada kaldığım süre içerisinde tanık olduğum durumlardan biri, adli koğuşlarda "ağalığa" izin verilmemesi, cezaevinde uyuşturucu ticaretinin yasaklanmasıydı. Cezaevi idaresi ve imkânları "ağalık" yapmaya elverişli kişiler tabii ki bu durumdan pek hoşnut değillerdi.

Biz gayet idealist gençler idik ama sonraki yıllarda iddianamelere konu olduğunda gördük ki, "içerideki" mafyacı kişilerle örgütler adına kurulan ilişkiler "dışarıda" da sürdürülmüş, birlikte "kirli" işler yapılmış. Bizim aklımız ermezdi tabii. Devrim dediğin parasız olmuyordu işte. Ve söz konusu olan "devrim" ve "mücadele" olunca en kirli işleri yürütmek bile "mübah" hale geliveriyordu...

Siyasilerin "içerideki" etkinliklerinin, nüfuzlarının asıl sebebi, hiç kuşkusuz o dönemin şartlarıyla doğrudan ilgiliydi. Devrimcilerin son derece "prestijli" oldukları bir dönemdi. Bunun tercümesi, bazı hallerde saygı, sempati, bazı hallerde ise "korku" idi tabii. Mesela biz daha sonra anlatacağım bir "firar" ve peşi sıra "isyan" olayı nedeniyle Sağmalcılar'dan sürüldüğümüzde, geride kalan adli tutuklu ve mahkûmlar üzerinde gardiyanlar düpedüz "terör" estirmişlerdi. "Siyasiler buradayken g...nüz kalkmıştı, hadi bakalım şimdi konuşsanıza!" deyip insanları hayli hırpalamış ve sonraki yıllarda insanların hafızalarına yer eden "Sağmalcılar düzeninin" temelini atmışlardı.

Hemen belirtmeliyim ki, o yıllarda Sağmalcılar başta olmak üzere adli tutuklu ve hükümlülerin kaldıkları cezaevlerinde oluşturulan "düzenin" cezaevi idareleri ve gardiyanlara rağmen oluşturulması olasılığı yoktur. Bu çürümüş düzenin bir ayağı içerideki para-pul ve "örgüt" sahibi mafyatik kişiler, koğuş ağaları ise, diğer ayağı da sırasıyla cezaevi müdürleri, başgardiyanlar, gardiyanlar idi. Şüphesiz işini gücünü doğru dürüst yapan kişileri tenzih etmek gerekir, ama örneğin içeriye uyuşturucu sokulmasının bu kişilerin yardımı olmadan başka türlü olanağı yoktu. Nitekim bizden sonraki yıllarda Sağmalcılar, uyuşturucu ticaretinin İstanbul'daki belli başlı alanlarından biri hali-

ne gelmişti. Kurulan kirli tezgâhtan, herkes bir şekilde nasipleniyor, nasiplenmek istiyordu.

Bizler o zaman bırakalım bu tip tezgâhların içerisinde olmayı, bunları tertemiz duygularla bozma çabası içerisinde idik. Her türlü uyuşturucuyu, koğuş ağalığını filan yasaklamıştık. Adli koğuşlarda devrim ve sosyalizmin yanı sıra adil olmanın önemini, paylaşım ve komün yaşamının erdemlerini, düzenin çürümüşlüğünü anlatarak insanları etkilemeye çalışıyorduk. Tabii herkesin anlattıklarının ağırlığı, temsil ettikleri örgütün ağırlığı oranında etkili olabiliyordu.

Biz de gerek hapishane, gerekse de dışarıda etkili olan örgütlerden biri olduğumuz için, adliler üzerinde etkimiz diğer gruplara oranla daha fazlaydı. Komünümüzde İbrahim Dayı'nın yanı sıra Ekrem adında adli kökenli biri daha vardı. Ekrem, Karslı bir Kürt idi. Kan davası nedeniyle mahkûm olmuştu. Ziyaretçileri yoktu. Kendisini tümüyle "örgüte" ve "mücadeleye" adadığını söylüyordu. Biz oradan sürgün edildiğimizde, onu ve İbrahim Dayı'yı, bizim tüm ısrarlarımıza rağmen orada bırakmışlardı. Bizden sonra hapishanede olup bitenleri de, zaten onların bize ilettikleri mektuplardan öğrenmiştik. Hayli ezilmişlerdi. Üzülmüştük... Sonradan ne oldular, bilmiyorum. Diğer grupların komününde kalan başka adli kökenli kişiler de vardı. Bunlar, kendi istekleri doğrultusunda komünlerimize katılmış, koğuşlarımızda kalmalarına izin verilmişti. Özeleştiri vermişler, bundan sonraki yaşamlarını devrimci olarak sürdürmeye söz vermişlerdi.

Bir de "uyanık" veya "sahtekâr" olarak adlandırmak gereken kişiler oluyordu.

Bir gün koğuş kapısı açıldı ve içeriye orta boylu, orta yaşlı, saçları iyiden iyiye seyrelmiş, esmer, bıyıklı biri girdi. Gardiyanlar, Halil'e "Bu sizin adamınızmış," diye seslendikten sonra kapıyı kapayıp gittiler.

Havalandırmada adamın çevresine toplaştık. Adı neydi? Hangi bölgeden gelmişti? Dışarıda durumlar nasıldı? Çok işkence görmüş müydü? Bir de tabii, âdettendir, adama "geçmiş olsun" demek gerekirdi.

Başka arkadaşlar gibi benim de dikkatimi çekti: Adam elimizi abartılı bir coşkuyla ve sol eliyle sıkıyordu. Solak olduğundan mıydı? Pek işkence görmüş gibi bir hali de yoktu. Az sonra konuşmaya başladı. "Yoldaşlar," dedi, bir miting meydanında kalabalıklara hitap eder gibi, "Dışarıda devrim hızla ilerliyor! Komünizm çok yakın! Moralinizi bozmayın. Size devrimin selamlarını getirdim."

Herkes gibi ben de bir tuhaflık sezmiştim tabii. Cezaevinde iyi anlaştığım birkaç kişiden biri olan Ali Haydar'la göz göze geldik. Ali Haydar, durumu anlamış başkaları gibi bıyık altından gülüyordu. Kulağına eğilip "Yahu bu adam bizden değil," dedim. Ne "bizden" ne de başka gruplardan biri böyle konuşurdu çünkü. Ali Haydar da kulağıma eğilip cevap verdi bana; "Anlamadın mı?" dedi, "adam sahtekârın teki, siyasi filan değil".

Sağdan soldan adama sordular, "Devrim geliyor anladık da, ne kadar yakın?" "Komünizme hemen mi geçeceğiz, aşamalı olarak mı; dışarıdaki yoldaşlar ne diyor bu konuda? Lenin yoldaş nasıl değerlendiriyor gidişatı?"

O da herkese uygun bir cevap yetiştirmeye çalışıyordu. Ama kan ter içinde kalmıştı. Numarasını daha fazla sürdüremeyeceğini anlamıştı az sonra. Çünkü herkes artık bıyık altından gülmeyi bırakmış, adam konuştukça kahkahalarını koyuveriyordu.

Halil asıl soruyu sordu nihayet, "Şimdi bırak devrimi, komünizmi, sen kimsin, neden tutuklandın onu söyle!"

Adamın omuzları çöktü. Biraz daha diretecek gibi oldu ama itiraf etti nihayet: "Ben sahte ilaç ticaretinden tutuklandım. İçeride rahat edeyim diye sizin aranıza gelmek istedim. Adli koğuşta ezerler beni. Çok korkuyorum."

Adama çay, sigara ikram ettik. Biraz rahatlamasını sağladık. Korktuğu türden bir şey yaşamayacağını anlattık. Bu arada bizi aldatmaya çalışmasının yanlış olduğunu da söyledik. Arkadaşlar gardiyanları çağırıp onları da "Her önüne geleni dosyasına bakmadan bize getirmeyin," diyerek tatlı sert bir dille uyardılar ve adamı koğuştan gönderdik.

Meğer bu tip vakalar daha önce de olmuş. Ama asıl şaşkınlığı bir süre sonra Sinop sürgününde yaşamıştık...

Mahir Çayan çizgisini savunan küçük, ama yer yer "ses getiren" eylemlerle varlığını hissettiren, aynı koğuşta kaldığımız bir grup vardı. Üç kişi idiler. Merih, Selçuk ve bir de Gazanfer. Katı bir illegalite anlayışları vardı. Birbirleriyle ve bizlerle dahi doğru dürüst konuşmazlardı. Bu üç kişiden adı Gazanfer olanı, hayli "keskin" biriydi. Siyasi sohbet ve tartışmalarda önüne geleni "pasifist" olmakla itham ederdi. Bu nedenle herkes onun "örgütünün mühim bir kadrosu" olduğunu düşünürdü.

Sinop Cezaevi'ne sürgüne gittiğimizde öğrendik gerçeği.

Sinop Cezaevi aslında "hükümlülerin" kaldığı bir cezaevi idi. Gerek bu nedenle, gerekse de bu hükümlülerin "tehlikeli" olarak adlandırılan cezaları olması nedeniyle, cezaevi idaresi işini sıkı ve ciddi yapmak gayretindeydi. Mesela adli mahkûmların siyasilerle beraber kalmasına kesinlikle izin verilmiyordu.

Bizi "şok" eden gelişme de, cezaevi idaresinin bu titizliği sonucunda ortaya çıktı. İnanılır gibi değildi bize söyledikleri... Getirip dosyasını gösterdiler.

Bu Gazanfer, meğerse o grubun herhangi bir ferdi filan olmadığı gibi, içeride olmasına sebep suçu da siyasi bir şey değil, "büyük baş hayvan hırsızlığı" imiş. Herif her nasılsa Sağmalcılar idaresini de uyutup veya "bağlayıp" bizimle Sinop'a kadar gelmiş ama orada foyası meydana çıkmıştı.

Firar

Cezaevindeki ilk günlerim boyunca, sohbetlerin en gözde konusu, kısa süre önce cezaevinden 13 ülkücü tutuklunun firar etmiş olmasıydı. Çoğu, çok sayıda devrimciyi öldürmek iddiasıyla yargılanan "namlı" kişilerdi. Ziyaret kabinlerinden birinin demir parmaklıklarını kesmişler ve ziyaretçileriyle birlikte ellerini kollarını sallayarak çekip gitmişlerdi cezaevinden.

Bu, bütün devrimci tutukluların çok zoruna gitmişti. Ben de kısa zamanda hâkim olan atmosfere adapte olmuştum. Yemekhanedeki gruplaşmalarda, voltalarda konuştuğumuz hep bu konuydu. Muhtemelen idareden de yardım görmüşlerdi. Ama olsundu, biz burada yatarken onlar kaçmayı kafalarına koy-

muşlardı demek ve işte başarmışlardı da. Biz de devrimci geçiniyorduk, yazıklar olsundu bizim devrimciliğimize...

O dönemler, tabii ki kanımızın çok kaynıyor olmasının da etkisiyle, çok muhalif ve rekabetçi bir havamız vardı. Malum, radikaldik de. Bizim sorumlularımız uyuyordu. Boş şeylerle uğraşıyorlardı. Biz niye bunu düşünememiş, yapamamıştık? Bizlerdeki bu memnuniyetsiz yaklaşım, örgüt sorumlularını da etkilemişti. Üst üste saatler süren toplantılar yapıp duruyorlardı. Besbelliydi ki biz de bir şeyler yapacaktık, yapmalıydık. Faşistler ellerini bizden çabuk tutmuşlardı, ama onların firarını gölgede bırakacak bir firar eylemi de biz gerçekleştirmeli ve cezaevini boşaltmalıydık. Bakalım bizim sorumlular neye karar vereceklerdi... Çok ketumdular, ama beklentimiz buydu.

Sağmalcılar'da iki kez ziyaretçim geldi. İlkinde, yengem gelmişti. Riskliydi onun gelişi. Zira ben onların varlığına dair hiçbir şey söylememiştim. Kayıtlarda ne bir "ağabeyim" vardı benim ve dolayısıyla ne de onun eşi, yani yengem... Tabii ki o zamanlar bugünlerde olduğu gibi her şey bilgisayarla kontrol altına alınabilmiş değildi. Riskliydi, ama yine de çok sevinmiştim gelmesine. Bilemezdim, o, sonraki yıllarda da benim "ziyaretçim" olmayı sürdürecekti.

İkinci ziyarete çağrıldığımda ise, karşımda Çağlayan Lisesi ve Liseli Dev-Genç'ten arkadaşlarımı görmüştüm. Onları gördüğüme de çok sevinmiştim elbet. Açıkçası, çok gururlu bir duruşum vardı onların karşısında. Onlar da bana gıpta ile bakmışlardı. Biraz da mahcuptular. Beni almalarını engelleyememişlerdi çünkü. Ben de bu konuyla ilgili onlara karşı epey sitem yüklüydüm. Ama az sonra, moral veren de ben olmuştum. Cezaevleri de mücadelenin bir alanıydı. Burada komün vardı. Bol bol okuyarak kendimizi geliştiriyorduk filan.

Her koğuşun belli bir ziyaret günü vardı. Bu nedenle hafta sonları dışında her gün görüş vardı. Yığılma olan durumlarda, örgütlerin ziyaret kabinlerinden sorumlu kıldıkları kişiler, görüş sürelerini düzenleyerek herkesin görüş yapmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Yan yana 7-8 görüş kabini vardı. Bizim bulun-

duğumuz tarafta gardiyan yoktu. Ara sıra ortalığı kolaçan etmek için geliyorlar, ama hemen bizim sorumlular tarafından kovulurcasına uzaklaştırılıyorlardı, "Ziyaretçileri rahatsız etmeyin" diye. Ziyaretçilerin tarafında bulunan gardiyanlar ise, ülkücülerin firar etmiş olmasının da etkisiyle, her zamankinden daha fazla dikkatliydiler.

Bir gün sorumlumuz tarafından toplantıya çağrıldık. Aynı gün diğer örgüt komünleri de toplantı halindeydiler. Beklendiği gibi, bir firar eylemi gerçekleştirilecekti. Hem de ülkücülerin kullandıkları yöntemle. Ziyaret yerindeki kabinlerden birinin camları kesilecek, ardından demir parmaklıklar da kesilecek ve belirlenen arkadaşlar çıkacaklardı. Her örgütten ağır ceza alması muhtemel kişiler ile iki Filistinli gerilla, Mehdi ile Hüseyin çıkacaklardı. Yanlış hatırlamıyorsam, toplam 15-20 kişinin çıkması öngörülüyordu. Çıkacaklardan birisi adli bir tutukluydu. Onun da bu eylemde yer alacak olmasının sebebi, cam ve parmaklıkları kesecek aletleri onun temin etmiş olmasıydı.

Toplantıdan çıktıktan sonra, sevinçli, heyecanlı ve biraz da buruktuk. Sevinçli ve heyecanlıydık, çünkü devrimci bir firar eylemi gerçekleştirerek ülkücülere misilleme yapmış olacak, oligarşiye de "Duvarlarınız vız gelir bize" diyecektik. Burukluğun nedeni ise, firar edecek olanlar içinde olmayışımızdı. Bu tip konularda kafaca uyuştuğumuz Ali Rıza ile epey dertlendiğimizi hatırlıyorum. İkimiz de karardan yana son derece memnuniyetsizdik. Bizim de firar etmemiz niçin engelleniyordu? Cezaevini tamamen boşaltmak dururken, neden sınırlı sayıda kişi çıkıyordu? Bir devrimcinin içeride bir gün bile fazladan kalacak olması kabullenilemezdi, filan.

Ertesi gün firar olacaktı. Koğuş olarak sabahı zor etmiştik. Kahvaltıdan sonra ziyaret anonsları başladı. Öğleyin ziyaret yeri tıklım tıklım denilecek kadar kalabalıktı. Firarın olacağı kabin, en kalabalık yerdi. Ziyaret yapılıyor gibi davranılıyordu. Ama bugün düşünüyorum da, her halimizden bir olağanüstülük akıyordu o gün... Bir kez bir gardiyan bizim tarafa gelecek oldu; hemen, "Ne işin var burada, siz gidin faşistleri kon-

trol edin" filan denilerek adam oradan uzaklaştırıldı. Ziyaretçilerin tarafındaki gardiyanlara da birkaç kez müdahale edildi; "Ne dolanıp duruyorsunuz başımızda" diye. Fakat bazıları olağanüstülüğün farkına varmış olmalıydılar...

Cam, bir kişinin geçebileceği kadar kesildi. Parmaklıkların işi de az sonra bitmişti. Sonra, belirlenen sıra dahilinde çıkışlar başladı. Önce Filistinliler çıktı. Peşinden o zamanki Acilciler örgütünün ileri gelenlerinden biri olan Nebil Rahoma, sonra Nebil'in arkadaşı İbrahim Yalçın, sonra bizim İbrahim (İlçi), sonra diğerleri... (Nebil Rahoma, sonraki yıllarda kendi arkadaşları tarafından "ahlaki bir suç işlediği" gerekçesiyle vurularak öldürülecekti.) Ama adli olan, sırasını bekleyecek sabrı gösteremedi. Hemen çıkmaya yeltendi. Ve çıkarken, telaşlı hareket etmesi yüzünden camın kırılmasına sebep oldu. Az sonra, sese gelen bir gardiyan durumu anladı ve hemen koşarak oradan uzaklaştı. Peşinden "dur" filan diye bağırıldı, ama adam durmadı tabii ki. Ziyaret yerindeki kapılar kapandı. İçerideki gardiyanlar da koşarak dış tarafa geçtiler, rehin alınmamak için. Ziyaretçilerin tarafında kalan firari adayları aynı yoldan, geri, içeri döndüler. Filistinliler ve İbrahimler yoktu geri dönenler içinde. Hiç değilse onlar kaçmayı başarmış mıydılar acaba?

Koğuşlarımıza çekildik. Dışarıdaki gardiyanlara yerlerine dönebilecekleri söylendi. Birazdan cezaevi müdürü ve savcısı geldiler. Onların anlatımlarından öğrendik; İbrahimler cezaevi bahçesinde yakalanmışlardı. Sadece Filistinliler, Mehdi ve Hüseyin kaçabilmişlerdi. Sayım yapmak istiyorlardı. İzin verildi sayım yapmalarına. İbrahimlerin de birazdan yanımıza döneceklerini düşünüyorduk. Ama akşam oldu ve "İfadeleri bitsin, gelecekler," denilmesine rağmen getirilmediler. O zaman ayrımına vardık; onları şubeye götürmüşlerdi. Dahası, akşam olunca içeriye askerler doluşmuş ve kapıları kapatmışlardı.

Firar, bana çok çekici bir eylem gelmişti ilk başta. Ama işler sarpa sarmıştı. Şimdi ne olacaktı; hepimiz şimdi bunu merak ediyorduk...

Mehdi ve Hüseyin, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC)

adlı örgütün militanları idiler. 1976 yılında Yeşilköy Havalimanı'nda (bugünkü Atatürk Havalimanı) İsrail'e karşı düzenledikleri ve dört İsrail vatandaşının öldüğü eylemden dolayı tutuklu idiler. Mehdi çok şen şakrak, konuşkan ve hareketli biriyken, Hüseyin onun tam aksine ağırbaşlı ve fazla konuşmayan biriydi. Türkçe bilmiyorlardı. Nebil, Hatay Araplarından olduğu için Arapça biliyordu ve bu nedenle ilişkileri daha çok Nebil ile idi. Bir süre Nebil ve arkadaşlarıyla beraber bizim koğuşta kalmışlardı hatta. Daha sonra "Turist koğuşuna" gitmişlerdi. Ama özellikle Mehdi, zamanının çoğunu bizimle beraber geçiriyordu. Her fırsatta Mahir Çayan'dan övgüyle söz etmeleri hoşumuza gidiyordu.

Mehdi ve Hüseyin, firar ettikten sonra cezaevi bahçesinde kendilerini bekleyen birileriyle buluşmuş ve bir şeylerin ters gittiğini anlayınca, doğal olarak kimseyi beklemeden, hemen refakatçileriyle birlikte uzaklaşmışlardı oradan. Sonradan, Filistin'e, ülkelerine döndüklerini öğrendik...

İbrahim İlçi ve Acilcilerden İbrahim Yalçın, Mehdi ile Hüseyin kadar şanslı olamamışlardı işte. Cezaevi bahçesinden dışarı çıkarlarken, içeride işlerin karışması üzerine diğer ziyaretçilerle birlikte bahçede bekletilmişler, sonra da cezaevine gelen polislerin kontrol esnasında kendilerini tanıması üzerine yakalanmışlardı. Gardiyanlardan sorgu amacıyla emniyete götürüldüklerini öğrenmiştik. Daha sonra da başka bir cezaevine (Toptaşı) gönderilmişler.

İsyan

Arkadaşlarımızın işkence altında olmalarına sessiz kalamazdık. Ertesi günü koridor askerler tarafından adeta işgal edilmişken, biz de koğuş kapılarının arkasına barikat kurarak "isyan" ve açlık grevi başlattık.

O günlerde, Maraş katliamı gerçekleşmiş ve sıkıyönetim ilan edilmişti. Ne hikmetse, sıkıyönetim, katliamı gerçekleştiren güçlerden çok devrimci, demokrat güçlere karşı ilan edilmiş gibiydi.

Açlık grevimizin tek talebi, arkadaşlarımızın bize geri verilmesiydi.

Hepimiz gibi benim de ilk açlık grevimdi. İnsan ne kadar aç kalabilir, açlık grevi esnasında ne yenilip içilebilir; pek bir fikrimiz yoktu. Tabii ki idare karavanasını almıyorduk, ekmek, yemek yemiyorduk. Ama akşamları çorba içiyorduk. Bir de komüncülerimizin hazırladığı sulandırılmış meyve suları, besleyici sıvılar alıyorduk.

Havalandırma ve koğuş kapılarının arkasında oluşturduğumuz barikatların üzerinde tüpler de vardı. Eylemimizin dördüncü gününde, askerler havalandırma barikatlarını aşarak içeriye girdi. Biz koğuşlara çekildik. Koğuş kapısının ardına yığdığımız eşyalarımızın üzerindeki tüpün üstüne oturan bir arkadaşımız (Ali Haydar), "Saldırırsanız tüpü patlatırım," dedi. Gerçekten patlatır mıydı bilmiyorum, ama etkili olmuş, havalandırmayı dolduran askerler irkilerek geri çekilmişlerdi.

Az sonra "Dikkat!" diye bir komut verildi ve havalandırmadan içeriye bir general girdi. Elindeki megafonla kendini tanıttı. Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanı Org. Halil Kartay imiş. Bize, arkadaşlarımızın Toptaşı Cezaevi'ne sevk edildiklerini, durumlarının iyi olduğunu ve isyanı derhal bitirmemiz gerektiğini söyledi. Temsilcimiz Halil, buna nasıl inanabilecekleri yolunda bir cevap verdi. Toptaşı Cezaevi'nde olduklarına dair bir belge gösterdi. Bunun üzerine Halil, diğer temsilcilerle beraber sıkıyönetim komutanı ile konuşmak istediklerini söyledi. Az sonra diğer siyasi koğuştaki temsilciler de bizim havalandırmaya geldiler.

Temsilciler, gazetecilerle ve avukatlarla görüşmek istediğimizi söylediler. Kabul edildi. Arkadaşlarımızdan iyi olduklarına dair bir mektup da getirmişlerdi bu arada. İsteklerimizi kabul etmişlerdi, ama onların da bir isteği vardı: Bu cezaevinden sürgün edilecektik. Sıkıyönetim Komutanlığı'nın kararıydı. "Aksi halde zor kullanacağız," dediler. Sürgün edileceğimiz cezaevi ise, İzmit Cezaevi imiş.

Önce ülkücülerin firarı, ardından Filistinliler ve isyan çıkması nedeniyle, duruma hâkim olduklarını kanıtlamak için bi-

zi sürmek istiyorlardı. Sanırım cezaevi idaresinin istemi de bu yöndeydi. Ortalığın "karışmasının" faturasını bize keseceklerdi böylece. Ama aynı zamanda, cezaevinde bizim kurulmasını engellediğimiz bazı kirli tezgâhlar, bizden sonra daha rahat kurulabilecekti... Sürgünün bize söylenen gerekçesi ise, peyderpey bütün cezaevinin boşaltılacağı ve cezaevinde kapsamlı bir tadilat yapılacağı idi.

Temsilciler bu isteği kabul ettiler. Yoksa ortalığın kan gölüne dönmesi işten bile değildi. Hem İzmit de İstanbul'a çok yakındı, orada da arkadaşlarımız vardı ve fazla bir problem olmazdı bizler ve ailelerimiz için. Mahkemeye gelmek açısından da sorun yaşanmazdı.

Ertesi günü hummalı bir faaliyet içindeydik. Yanımıza kişisel eşyalarımızı alacaktık. Kitaplarımız ve kap-kacak türü eşyalarımızı ise arkamızdan göndereceklerdi.

Tutuklanmamın üzerinden iki ayı aşkın bir zaman geçmişti. Mahkemem de başlamamıştı. Hemen her gün benim gibi "öğrenim özgürlüğünü engellemek" türü nedenlerle tutuklanmış olanlar, mahkemeye çıktıkları gün tahliye ediliyorlardı. Buna karşılık gelenler de oluyordu tabii. Benim dosyamdan haber yoktu. Avukat da gelmemişti. Üstüne de cezaevi karışmıştı...

İki kişiye bir kelepçe vurarak bizi ringlere doldurdular. Bırakalım oturmayı, ayakta durmaya bile yer yoktu neredeyse. İtiraz ettiğimizde ise, "Bir saatlik yol, sıkın dişinizi," dediler. Nihayet arabalar yola düştü.

Arabanın minik mazgal deliklerinden dışarısını gözlüyorduk. Zahmetli bir yolculuk oluyordu bizim için. Ama ne de olsa yol kısa sürecek diye düşünerek idare ediyorduk. Fakat birkaç saati geçtikten sonra tuhaf bir şeyler olduğunu anladık. İzmit'i çoktan geçmiştik çünkü. Nereye gidiyorduk?

Arabanın arka bölmesinde oturan askerlere sorduk tabii bağıra çağıra. Cevap vermediler. Şoförün oturduğu bölümden de ses çıkmadı. Tahminler yürütmeye çalıştık. Ankara'yı da geride bıraktığımızda, arabayı tekmelemeye başladık. Slogan attık. Nereye gittiğimizi bilmediğimiz gibi, tuvalet ihtiyacımız vardı.

Ankara'yı da geride bıraktıktan sonra, karanlık bir yerde durdu araba. Askerler aşağıya fırladı. Kapı açıldı. Bir astsubay, elindeki otomatik silahı üstümüze doğrultarak, "Daha fazla bağırıp çağırmayın, yolumuz az kaldı, sessiz olmazsanız müdahale ederim," dedi. Israrla sormamıza rağmen, "Söylemeye yetkim yok," diyerek, nereye götürüldüğümüzü söylemedi. Bu arada tuvalet ihtiyacımızı gidermemize de izin vermedi. Aldatılmıştık ve bize yalan söyledikleri yetmiyormuş gibi, gayri insani şartlarda götürülüyorduk, her nereye götürülüyorsak...

1979 Ocak ayının ilk günleriydi. Kalın giyinmiştik. Soğuk ve olası bir dayağa karşı bedenlerimizi koruyabilmek için. Fakat arabanın içerisi onca insanın nefesinden dolayı adeta fırın gibi olmuştu. Bunalmıştık. Bir de belirsizliğin vermiş olduğu bir sessizlik ve endişe çökmüştü üstümüze.

Hepimiz olduğumuz yere yarı baygın vaziyette çökmüş kalmışken, Doktor Mahir, ceplerini karıştırıp minik bir radyo çıkardı. Böyle küçük radyolar da mı vardı; ilk defa görüyordum. Radyoyu karıştırmaya başladı. Saat 23.00 idi. Nihayet anlaşılabilir bir ses duyduk radyodan. O zaman şimdiki gibi birçok radyo kanalı yoktu tabii. Sadece TRT vardı. İyice sessizliği sağladıktan sonra, henüz başlayan haberlere kulak vermeye başladık. Bizden bahsediyordu haberlerde, "Sağmalcılar Cezaevi'nde Filistinli militanların firarının ardından isyan başlatan 103 siyasi tutuklu ve hükümlü..." diyordu, "Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından yapılan müdahalenin ardından Sinop Kapalı Cezaevi'ne sevk edildi..."

Sinop? Doğrusu şaşırmıştık. Sinop neresiydi; Karadeniz'in en ucunda bir yer. Ne işimiz vardı orada?

Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

Sene 1341 nefsime uydum
Sebep oldu şeytan bir cana kıydım
Katil defterine adımı koydum
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

Sen üzülme anam dertlerim çoktur
Çektiğim çilenin hesabı yoktur
Yiğitlik yolunda üstüme yoktur
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

Çok zamandır çektim kahrı zindanı
Bize de mesken oldu Sinop'un damı
Firar etmeyinen buldum amanı
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

Sinop kalesinden uçtum denize
Tam üç gün üç gece göründü Rize
Aldım mavzerimi yöneldim düze
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

Bir yanımı sardı müfreze kolu
Bir yanımı sardı Varilcioğlu
Beş yüz atlıyınan kestiler yolu
Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz

– Sabahattin Ali

Sinop'un damı

Akşam saatleriydi Sinop'a vardığımızda. Ringler yan yana bir kale kapısının önünde durdu. Az sonra sırayla indirmeye başladılar bizi. Askerler çevrede sıkı tertibat almışlardı. Kapı önünde birikmiş, sert, ama meraklı bakışlarla bizi bekleyen gardiyanlar ve sivil giyimli birkaç kişi daha vardı.

Akşam karanlığında, "zindan" tipi bir hapishane olarak kullanılan Sinop Kalesi'nin görünümü ürkünçtü.

Koca bir ahşap kapıdan içeri girdik. Aldatılmış olmanın öfkesi, işkenceden farksız bir yolculuk ve her haliyle insana ürküntü veren bir hapishane... Burada "hoş geldin" dayağı yer miydik, mahpushane tecrübesi olanlarımıza göre böyle bir "âdet" de varmış. Yok, korkmamıştım tabii ki, arkadaşlarımla birlikteydim, niçin korkacaktım ki... Yine de bize ne yaparlardı, meraklı bir bekleyiş ve karmaşık duygular içindeydik, Sinop'ta idik yahu! Hani şu "Eşkıya dünyaya hükümdar olmaz" türküsündeki Sinop... Sabahattin Ali'nin "Aldırma Gönül" şiirini yazdığı yer... "Firar edilemez" diye ün yapmış zindan...

Neyse ki bu bekleyiş fazla uzun sürmedi.

Az sonra bazısının ellerinde coplar bulunan gardiyan ve askerler eşliğinde, kapıda bizim arabalardan inişimizi gözleyen sivil giyimli kişiler bulunduğumuz yere geldi. Sonradan cezaevi savcısı olduğunu öğrendiğimiz biri, önce boğazını temizledi. Belli ki o da heyecanlıydı ve bize bir şeyler söyleyecekti.

İlk sözü, "Burası İstanbul değil beyler, Sağmalcılar hiç değil!" oldu. "Burası Sinop Cezaevi! Buranın kuralları var. Ve kuralları siz değil, biz koyarız!"

Bizim temsilcilerden Halil atıldı hemen, "Burası Sinop olabilir, ama biz de sizin bildiğiniz tutuklulardan değiliz. Bizi tehdit mi ediyorsunuz?"

Adam, "Korktuğum başıma geldi" diyen gözlerle yanındaki kişilere baktı. En yetkili şahıs kendisiydi ve bir başkasının cevap vermeye niyeti yok gibiydi. Toparlandı. "Yoo," dedi, "yanlış anladınız arkadaşlar, buradaki mahkûmlar ağır mahkûmlar, hepsi idamlık, müebbetlik cahil insanlar. Ben o bakımdan şey etmiştim."

Nerede kalacağımızı sorduk, bir an önce koğuşlarımıza yerleşmek istediğimizi söyledik.

Bizim için yan yana üç tane koğuş hazırlamışlardı. Üçünün de ayrı havalandırma bahçesi vardı. Koğuşların içi ise, daha önce İkinci Şube'de gördüğüm "müteferrika" tarzı idi. Yani yek-

pare iki katlı uzun tahta ranzalar. Ortada da genişçe bir tahta masa. İkinci Şube müteferrikasından en önemli farkı, tuvaletinin içeride olmasıydı.

Otuzar kırkar gelişigüzel koğuşlara yerleştik. Kapılar hemen üstümüze kapandı. Koğuş yerleşimlerini kendimiz yapmak istediğimizi söyledik bağırıp çağırarak. "Yarın hallederiz," deyip gittiler. Uyumalı, dinlenmeliydik. Israr etmedik.

Açtık. Az sonra büyücek bir karavana içerisinde yemek getirdiler. Nohut yemeği idi. Üzeri kalın ve kırmızı bir yağ tabakasıyla kaplıydı. Yemedik. Zaten yiyecek kaplarımız da yoktu. Bayat ekmekle idare etmek en iyisiydi.

Koğuşu cılız bir lamba aydınlatıyordu. Yataklar kirli ve tozluydu. Battaniyeler de öyle. Çoğumuz gibi ben de kiri, tozu umursamadan uzandım yataklardan birine. Duvarlar çoktan rengini yitirmişti, kirliydi. Üzerinde yazılar vardı. Küfür yazıları, özlem yazıları ve orada kalan mahkûmların isimlerini ve kaldıkları yılları belirten, kazınarak yazılmış yazılar.

Sinop'taydık...

Günün yorgunluğuna daha fazla dayanacak durumda değildim. Göz kapaklarım kendiliğinden kapanmıştı...

"Bunlar buradan gidecek!" bağrışıyla sıçrayarak uyandım. Ne oluyordu?

Koğuşta Halkın Kurtuluşu (HK) isimli gruptan 5-6 kişi vardı. Diğer gruplardan da öyle. Bizim sayımız daha fazlaydı. Sonradan "TİKB" (Türkiye İhtilalci Komünistler Birliği) adını alacak olan "Devrimci Proleterya" isimli gruptan da cezaevinde toplam iki kişi vardı ve tesadüfen onlar da bu koğuştaydı. HK'dan ayrılmış küçük, radikal bir grup idi. Ve her ayrılık, o gruplar arasında bir tür "kan davası" gerginliğine neden oluyordu. O iki kişi, yanı başımdaki yataklarında idiler ve benim gibi bağrışlar üzerine yatakları üzerinde doğrulmuş, "sorunun" kendileriyle ilgili olduğunu hemen anlamışlardı.

Halil de kalktı. HK'cıların yanına gitti. "Yahu arkadaşlar, yarın sabah ilk işimiz koğuş düzenlemelerini yapmak olacak. Aceleniz ne?" dedi.

"Bunlarla aynı koğuşta kalamayız."

"Eee, ne yapalım?"

"Gitsinler."

"Nereye gitsinler?"

"Nereye giderlerse gitsinler, karşı-devrimcilerle aynı ortamda kalmayız biz."

İki kişiden biri atıldı: "Karşı-devrimci sizsiniz, doğru konuş!"

Ortam birden gerildi. Onların koğuştan gitmesini isteyenler iki kişinin üzerine yürüdüler. Araya girdik. Kavgayı zorlukla önledik. Halil de onlara "Siz susun bari," dedi sertçe.

"Yahu arkadaşlar, derdiniz nedir? Bir gece kalacaksınız aynı ortamda. Farz edin ki yoklar burada. Yarın koğuş düzenlemelerini beraber yapacağız nasıl olsa. Hepimiz yorgunuz. Durun da uyuyalım."

Yaptıkları çok yersiz bir davranıştı. Koğuştaki herkes tepki gösterdi. Her iki örgüt arasında dışarıda birbirine karşı silah kullanmaya kadar varan çelişkiler, sorunlar vardı. Ama bunu, bu ortamda buraya taşımak olacak şey değildi.

Gördükleri tepki üzerine. "Peki," dediler onlar da, "sabah onlarla asla aynı koğuşta olmayız."

Uyuduk.

Cezaevi yanıyor...

"Arkadaşlar kalkın cezaevi yanıyor!"

Henüz uyanmıştık yataklarımızdan. Yeni bir cezaevine yerleşmek zordur, bilen bilir. Koğuş dağılımlarını yaptıktan sonraki günlerde, temizlik yapmıştık günlerce. Adeta asırların tozu, kiri, kirliliği vardı her tarafta. Yılların birikmiş kirinden dolayı tahta ranzaların renginin ne olduğu bile belli değildi. Yerler beton muydu, başka bir şey mi, anlaşılmıyordu. Duvarlar da öyle. Bir zamanlar beyaza boyanmış olmalıydı. Sularla, deterjanla ne kadar yıkadıysak da o kirli rengini açmayı başaramadık. Üzerindeki yazıların çoğu da silinmemişti. Koğuşlarımızın hemen önündeki havalandırma bahçelerinden gayet hoşnut idik. Toprağa basıyorduk her şeyden önce. Bahçeyi çevreleyen koca

taşlardan örülü duvarların sağında solunda inatçı bitkiler vardı, kışın ortasında olmamıza rağmen.

Koğuş bahçesinin kocaman tahta kapısı, patika gibi bir kısa mesafeyi katettikten sonra, kalenin geniş avlusuna açılıyordu. Kale avlusunda birkaç ağaç ve çok bakımlı olmasalar bile çimenler, hatta kış olmasına rağmen solgun çiçekler vardı. Büyücek bir köy bakkalını andıran cezaevi kantininin yanında da berber göze çarpıyordu. Avlunun bir tarafı, top sahası idi. Kale içindeki yegâne yeni, betonarme yapı idare binasıydı. Kalenin dört bir yanındaki nöbetçi kulelerinde bekleyen askerlerin gözü sürekli üzerimizdeydi.

Köy yeri gibiydi Sinop Kalesi'nin avlusu. Açıkçası hoşumuza gitmişti. Her tarafın beton olduğu bir cezaevinde kalmaktansa, burası kırk kez yeğdi. Ama unutmamalıydık; biz sürgün gelmiştik buraya ve hepimizin İstanbul'da devam eden davaları, duruşmaları vardı.

Sinop'ta bizi bekleyen sürprizlerden biri de, burada bir arkadaşımızın olmasıydı. Fatih. Karadeniz'deki faaliyetlerinden dolayı tutuklanmış, mahkûm olmuştu. Arada gelen giden olsa da, uzun süredir orada yalnız imiş. Hapishaneyi tanımamızda hayli yardımı oldu. Daha önce kaldığı hücreleri gösterdi bize. Gelişimize çok sevindiğini belirtmeme gerek bile yok tabii. Fatih'le yıllar sonra karşılaştık. Yaşlanmıştı doğal olarak, bazı hastalıklardan mustaripti, ama iyiydi...

"Cezaevi yanıyor!" bağrışlarıyla yerlerimizden fırladığımız günün bir gün öncesinde duruşmam vardı. Sağmalcılar'dayken belli olmuştu ilk duruşma tarihi. Herkes hayretle karşılamıştı benim durumumu. Zira "öğrenim özgürlüğünü engellemekten", hatta 6136 sayılı kanuna muhalefetten, yani silah yakalatmaktan içeri düşenler ortalama olarak 20-30 gün içerisinde duruşmaya çıkıyor ve genellikle de ilk duruşmada tahliye ediliyorlardı... Ama ben tutuklanalı 3 ayı geçmişti. Süre uzadıkça aklımda bir sürü soru işareti belirmiyor değildi. Kendimi "Avukatım var, o ilgileniyordur," diye avutuyordum. Sonradan öğrenecektim, "bizim" avukatlar çoğumuzun dosyasının kapağını dahi kaldırıp bakma zahmetine katlanmıyorlardı.

Daha mühim başka "devrimci" görevleri mi vardı acaba? Ne diye avukatlık yapıyorlardı o zaman?

O gün akşama değin tahliye telgrafı gelmesini bekledim. Gelmedi. Arkadaşlar, "Duruşmaya götürmedikleri için tahliye etmediler seni," şeklinde yorumlamışlardı durumu. İyi de mahkemeye kalkıp kendi kendime gidecek değildim ya?

Tahliye haberim gelmeyince, ben de bir dahaki duruşmaya kadar yani en az bir ay daha cezaevinde kalmaya ikna etmiştim kendimi. Doğrusu, bu durum fazla etkilememişti beni. Çok düşünmedim üzerinde. Galiba ilk günlerime kıyasla, cezaevinde olmaya biraz daha alışmış gibiydim. Hele ki Sinop'a sürgün getirilmiş olmamız, cezaevi sürecini daha da "heyecanlı" kılmıştı.

Cezaevine yerleştiğimiz ilk günlerde, en önemli sorunumuz berbat hapishane karavanasını yemeye mecbur olmamızdı. Ocak yoktu. Dolayısıyla idareden en acil istemimiz bize ocak verilmesiydi. İdarenin cevabı "yok" olmuştu. Bir çaresini bulmaları için sıkıştırdığımızda Bakanlık'tan bunun için ödenek isteyeceklerini, bunun da zaman alacağını söylemişlerdi. Bizimkiler ısrar edince, depoda eski gaz ocakları bulunduğunu ve onlarla bir süre idare etmemizi önermişlerdi. Kabul etmiştik. Bunlar, alttaki haznelerine gaz konulduktan sonra pompalanarak yakılan eski, "antika" gaz ocaklarıydı.

Bu geçici çözüm şeklini kabul ettikten sonra ise, bu gaz ocaklarından adli mahkûmlara da verilip verilmemesi konusunda tartışma çıkmıştı. Cezaevi müdürü ve savcısı ısrarla "Etmeyin arkadaşlar, bunlar sizin gibi okumuş, aklı başında insanlar değil. Hepsi idamlık, müebbetlik mahkûmlar. Bunların eline gaz yağı verilir mi? Kendilerini yakarlar, birbirlerini yakarlar, cezaevini yakarlar," diye dert yanmışlardı. Ama biz daha fazla ısrar etmiştik. Mahkûmlar arasında nasıl ayrımcılık yaparlardı... Sahip olduğumuz her hakkın onlara da tanınması gerekiyordu... İdamlık, müebbetlik adli suçlar da işlemiş olsalar "halkımızdan" farklı, "ayrıcalıklı" bir yaşam süremezdik tabii ki içeride. Sonuçta dediğimizi kabul ettiler ve bütün koğuşlara gaz ocağı verildi.

Gaz ocağında yemek ve çay yapabiliyorduk. Karavana ye-

meklerini terbiye ediyor, öyle yiyorduk. Ocak kadar pratik olmasa ve koğuşun içini gaz yağı kokusu kaplasa da işimizi görüyordu işte.

Açıkçası bizlerin aklına bile gelmeyen, meğer adli mahkûmların aklından çıkmıyormuş. Bizim ısrarımızla kendilerine de verilen gaz yağını kullanmayıp biriktirmişler. Ve o sabah ortalığa düşüp kendi koğuşlarından başlamak üzere cezaevini ateşe vermişlerdi... Koğuşlardaki ranzalar tahta olduğundan hemen tutuşmuş ve koca taş yapılar alevler içinde kalmıştı. Nöbetçi askerler ne yapacaklarını bilemez haldeydi. Gardiyanlar çoktan çekilmişti.

Koğuşlarımızdan fırladığımız gibi, elinde gaz yağı dolu bidonlarla bir grup adli mahkûmla karşılaştık. Bizim koğuşları da yakmaya gelmişlerdi. Kabul etmedik. Fakat olayın şaşkınlığını üzerimizden atar atmaz, zaten yanmakta olan cezaevini korumak bize mi düştü diye düşündük ve gerekli eşyalarımızı çıkardıktan sonra bizim koğuşları da tutuşturmalarına ses etmedik.

Yangın çıkarmalarının tek sebebi, buradan sevk edilmelerini sağlamaktı. Bize haber vermeyişlerinin nedeni ise, kendilerine engel olmak isteyeceğimizden çekinmiş olmalarıydı.

Sinop zindanındaki 15. günümüzdü...

Herkes eşyalarıyla birlikte avluya çıkmıştı. Olayın üzerinden birkaç saat geçmeden, sevkler başlatıldı. İlkin adli mahkûmları götürdüler.

Onlardan bir tanesi Haydar Ağabey idi...

Onu avluda oturmuş çay içerken görmüştüm. Görür görmez tanımıştım. O beni hatırlamadı. Kimin oğlu olduğumu söyleyince hatırladı. Şaşırdı. Burada ne işim vardı, filan. Çay içtik, havadan sudan sohbet ettik.

Haydar, bizim Elazığ Seko Mahallesi'nde kirada oturduğumuz evin sahibi, Güler Abla'nın ağabeyiydi. Şimdi anımsamadığım bir nedenle adam öldürmekten uzun süre cezaevinde kalmıştı. Çıktığının haftasında ise kız kardeşini öldürmüştü. Elif Abla'yı.

Elif Abla çok iyi, güzel, hayat dolu bir insandı. Haydar cezaevinden çıkmadan bir süre önce mahalleden, hakkında "sarho-

şun, kumarbazın teki" denilen birine kaçmıştı. Haydar bu durumu öğrenince, kardeşinin peşine düşüyor. Onu her nasılsa bulduğunda da, kolundan tutup ıssız bir yere götürüyor. Kurşunlayarak öldürüyor bacısını ve sözüm ona "namusunu" temizlemiş oluyor... Birkaç gün "firari" kalmayı becerdi. Sonra yakalandı. Meğer Sinop'ta imiş...

Müebbet almıştı. Diğer mahkûmların yaklaşımlarından anlamıştım, orada "itibarlı" bir mahkûmdu. Paluluydu. Zaza idi. İçeride geçirdiği yıllar boyunca ciğerleri çürümüştü. '80'li yılların sonunda çıkmış hapisten. Annesi, babası daha onun ilk cezaevi döneminde ölmüşlerdi.. Sadece Güler Abla vardı. Bir süre ona eziyet ettiğini duymuştum. İçeride ona niye bakmamış veya iyi bakmamış gerekçesiyle. Ama çok yaşamadı dışarıda. Güler Abla ancak o öldükten sonra evlendi. O zamana kadar, belki de ağabeyinin korkusundan "evde kalmış" olmak durumunu göze almıştı.

Cezaevinin yakılmasıyla hiçbir ilgimiz olmamasına rağmen, "olağan şüpheli" durumunda olduğumuz için, izleyen günlerde bizim hakkımızda dava açılmıştı. Mahkeme sonuçta takipsizlik kararı verdi. Yangın da böylece "kimvurduya" gitti...

O gece avluda ateşler yaktık. Marşlar, türküler söyledik sabaha kadar. Bu arada boş durmadık. Kale duvarlarındaki kocaman taş tuğlalardan birini sökûp "acaba buradan firar edilir mi?" diye bir deneme yaptık. Çıkardığımız taşın boşluğundan aşağı baktığımızda kocaman bir karanlıktan başka bir şey görmedik. Muhtemelen aşağıda da sivri kayalar vardı ve deniz tabii ki. Nöbetçi askerler farkına varmadan taşı yerine yerleştirip "firar" denemesinden vazgeçtik.

Sabahın erken saatlerinden itibaren sevk sırası bizde idi. Bizi Niğde Cezaevi'ne sevk edeceklerini söylemişlerdi. Niğde Cezaevi'nde '71 döneminden devrimci mahkûmlar vardı. Ama hiçbirisi "bizden" değildi. Değişik fraksiyonlarla ilişkili idiler. Bazısı da siyaseti tümden bırakmıştı. '71 çizgisini terk etmişlerdi. İçlerinde her nasılsa Aydınlıkçı olduğunu duyduklarımız bile vardı. Bu nedenle fazla sempatiyle baktığımız kişiler değildi. Bizdeki hava daha çok, "Bakın siz korktunuz, davayı yarı yol-

da bıraktınız, ama Mahirlerin mirasını biz sahiplendik ve sürdürüyoruz," gibi çocuksu bir heyecandı. Yine de Niğde'ye gidiyor olmak "mühim" bir şeydi işte. Onlardan Mahirleri, Denizleri, İboları dinleyecektik.

Sabah oldu. Jandarmalar hazırlandı. Grup grup almaya başladılar bizi. İdare binasına girerken, dönüp arkama baktım. Köhne koğuşlar çökmüştü. Halen duman tütüyordu üzerlerinden. Avlu, koğuşlardan çıkarılan eşyalar, gece yakılan ateşler nedeniyle savaş alanını andıran bir haldeydi... Sinop'ta yatmıştım ve sırada Niğde vardı...

Bizim grup 20 kişi kadardı. Cezaevi arabasına yerleştik. Kelepçelerimizi fazla sıkmamışlardı neyse ki. Yeni bir cezaevine, üstelik de "eskilerin" bulunduğu bir cezaevine gidiyorduk, şaka değil. Çoğunun adını kitaplardan, örgüt broşürlerinden biliyorduk. Şimdi bizzat tanışacaktık. Yıllardır hapisteydiler. Yıllardır dediğim, 5-6 yıldır içerideydiler. Ve 5-6 yıl, o zaman insanın kendisi için düşünemeyeceği kadar uzun bir süreydi...

O anda cezaevi arabasının dışında adımı seslendiler. İrkilmiştim. "Buradayım," diye karşılık verdim. Jandarmalar kapıyı açtı. Kapıdan kapıya kafasını uzatan bir gardiyan, "Sen misin?" diye sordu tekrar. "Benim," dedim. "Sen tahliye olmuşsun, İstanbul'dan telgraf geldi," dedi. Arkadaşlarım sevindiler. Sırtıma vurup "Geçmiş olsun," dediler. Halil para verdi bana. Arabadan, elimde içinde birkaç parça giysim olan bir çantayla çıktım.

İdare binasına gittik. Orada işlemler için beklettiler biraz. Sonra elime tahliye olduğuma dair bir kâğıt tutuşturup bıraktılar beni. Koca kale kapısını arkamda bıraktım, çıktım.

Sinop'ta bir başına...

Elimde küçük bir çanta ile bir anda kendimi Sinop Kalesi'nin koca kapısı önünde bulmuştum. Öğlen saatleriydi. Dönüp arkama baktım, Sinop Cezaevi'ne...

Şimdi ben ne yapacaktım? Ne şaşkınlığın zamanıydı ve ne de kendi kendine "ben bu cezaevinden çıktım" havasına kapılmanın.

Sinop küçük, şirin bir kentti. Ama "bilmemek, tanımamak" duygusu insanda ister istemez belli bir korku, ürküntü de yaratıyor. Hele benim gibi fazla bir yer görmemiş, tanımamış biri için. Hemen otobüs terminalini bulmalı ve İstanbul'a dönmeliydim...

İstanbul'a gitmek amacıyla Elazığ'ı terk edeli ancak bir sene olmuştu. Şivem nedeniyle insanlarla çok iyi anlaşabildiğim söylenemezdi. Bunun da etkisiyle pek sosyal, girişken biri olduğum da söylenemezdi. Bir başına, bilmediğim bir kentte ne yapabilirdim ki... Evet, Sinop küçük, şirin bir kentti, ama ben bunu ne anlayacak, ne de yaşayacak durumdaydım.

Terminali buldum. Ama İstanbul'a otobüs yoktu. Haftada iki kez İstanbul'a otobüs varmış ve o günlerden biri değildi benim tahliye olduğum gün. Halimi anlayan biri, "Ama bu akşam Ankara'ya otobüs var, istersen Ankara üzerinden gidersin İstanbul'a," dedi. Ankara'dan İstanbul'a her saat başı otobüs varmış. Yapılabilecek tek doğru şey de buydu. Ankara'ya bir bilet aldım.

Otobüsümün kalkmasına beş-altı saatim vardı. Bu süre zarfında ne yapabilirdim, bilmiyordum. Kaybolmak diye bir şey söz konusu olamazdı ya, ben yine de kentin ana caddesinden uzaklaşmadım. Caddeyi boydan boya kaç kez katettim, bilemiyorum.

Param vardı. Yine de ne olur ne olmazdı, idareli kullanmalıydım paramı. Bir lokantada kuru fasulye, pilav yedim. Bir kahvehanede çay içtim. Gazete okudum. Gazetelerde hâlâ "Anarşistler tarihi cezaevini yaktı," haberleri vardı. Saatler geçmek bilmiyordu. Kenti de dolaşmıştım, bitmişti.

Dolaşırken vitrininde sol kitaplar, dergiler gördüğüm bir kitapçıya rastlamıştım. Sahipleri de solcu olmalıydılar. Bizim örgütün de mutlaka burada adamları olmalıydı, belki onlara ulaşabilirdim. Gittim kitapçının önüne. Dışarıdan kitaplara bakındım. Nasıl yapabildiysem, bütün cesaretimi toplayıp içeri girdim. Raflarda duran kitaplara bakındım.

Benim kimseye bir şey soracağım yoktu. Tezgâhın ardında oturan iki pos bıyıklı adam, çay ve sigara eşliğinde sohbet edi-

yorlardı. Kulak verdim. Cezaevi yangınından bahsediyorlardı. İçeridekilerin Niğde'ye gönderildiğini söylüyorlardı, filan. Neden sonra birinin dikkatini çektim. "Arkadaş sen hangi kitabı arıyorsun?" diye sordu.

"Bana mı dediniz?"

"E, tabii sana dedim. Deminden beri bakıyorsun kitaplara. Hangi kitabı aradığını söylersen, yardımcı oluruz."

"Ben Sinop Cezaevi'nden bugün tahliye oldum."

Adam bana ne sormuş, ben ne cevap vermiştim... Afalladılar. Önce ne söylediğimi anlamadılar. Cezaevinden çıkan birine de benzetemediler herhalde.

"Ne zaman çıktın?"

"Bugün. Öğlenleyin."

"Sen hangi davadandın?"

"Siyasi."

"Yahu niye demiyorsun, gel otur hele şöyle..."

Oturdum. Çay verdiler, içtim. Yangının nasıl olduğunu, içeridekilerin durumunu, herkesin gönderilip gönderilmediğini sordular. Anlattım. Yangınla bizim bir ilgimizin olmadığını söylediğimde şaşırdılar, inanmak istemediler. Cezaevini "bizim" yaktığımız senaryosu onlara da daha inandırıcı geldiği için. Bu arada hangi fraksiyondan olduklarını da öğrenmiştim. "Kurtuluşçu" idiler. Bizim arkadaşlar var mıymış burada? Yokmuş. Bu, hiç hoşuma gitmemişti tabii. Paraya ihtiyacım olup olmadığını da sordular. Paramın olduğunu söyledim. Otobüs saatim yaklaşmıştı. Kalktım. Vedalaştık. Çıktım.

Ankara otobüs terminalinde hiç oyalanmadım desem, yeridir. Rastladığım ilk İstanbul otobüsüne bindim. İstanbul'a gecenin geç saatlerinde vardım.

Gecenin bir vakti, servis aracı ile tabana kuvvet, Kâğıthane'ye gittim. Oradan da Nurtepe'ye çıktım. Bir gecekondu mahallesi inşa ettiğimiz bölgeye yani. Oraya "Çayan Mahallesi" adını koymuştuk. Şimdilerde kocaman bir semt. Koca koca apartmanlar, siteler yapılmış. Sonraki yıllarda ev sahiplerine tapu da verildi. Ama o zaman briketlerden, tuğlalardan, kendi ellerimizle inşa ettiğimiz, yeni yeni şekillenen bir mahalle idi. İs-

tanbul'un dört bir yanından evi barkı olmayan emekçi halkımıza verdik o evleri ve yeri geldiğinde devlete karşı da cansiperane savunduk.

Mahalleye geldim, ama nöbetçi yoktu. Hava soğuktu, boş evlerden birine girmiş olmalıydı ısınmak için. Bakındım, bulamadım. Nöbetçisiz olur muydu? Ya faşistler saldırsa? Yarın, gece nöbetçisi her kim ise sert bir şekilde eleştirmeliydim. Tanıdığım birkaç ailenin evinin önünden geçtim birkaç defa. Işıkları kapalıydı. Herhangi birinin kapısını çalsam yeni tahliye oldum diye, tanırlardı beni. Ama çalamadım işte. Acaba buraya gelmekle hata mı etmiştim? Çağlayan'a mı gitseydim? Ya da abimlere? Tabii ki abimlere gidemezdim. Gitmemeliydim. Bir evi bile olmamak... Kapısını çalıp ya da anahtarını çevirip girdiğin. Annenin, babanın, kardeşlerinin seni karşıladığı. Önüne sıcak bir çorba konulan. Temiz bir döşekte, sıcacık bir yorgana sarınıp uyuyabildiğin... Neler düşünüyordum ben böyle? İçerideydim. Çıkmıştım. Mücadele ve hayat devam ediyordu.

İyi de ben, neredeyse tek tek hangi evde kimlerin kaldığını bildiğim, geceler boyu nöbetini tuttuğum, inşasına ter döktüğüm bu mahallede neden kimselerin kapısını çalmıyordum? Mahcup bir delikanlıydım. Devrimci ve mahcup, utangaç yani. Diğer arkadaşlarım gibi olamayacak mıydım hiç? Memiş sorardı bana bazen, kollarımı kavuşturmuş dernekte otururken, "Arkadaş neden hiç gülmüyorsun sen?" Ben de ona kaşlarımı çatıp "Gülecek bir şey mi var!" diye yanıt verirdim...

Gittiğim bazı evlerde evin hanımı sofraya çağırırdı beni, "Açsındır, gel" "Aç değilim," derdim, karnım zil çaldığı halde ve nice ısrar etseler de aç aç otururdum. Madem ağzımdan bir kez "aç değilim" çıkmıştı...

İnşaat halindeki boş bir evin içine girdim. Soğuktu. Kumların üzerine bıraktım kendimi. Uyumuşum...

Mahpushane Türküsü

Başın öne eğilmesin
Aldırma gönül aldırma
Ağladığın duyulmasın
Aldırma gönül, aldırma

Dışarıda deli dalgalar
Gelip duvarları yalar
Seni bu sesler oyalar
Aldırma gönül, aldırma

Görmesen bile denizi
Yukarıya çevir gözü
Deniz dibidir gökyüzü
Aldırma gönül, aldırma

Dertlerin kalkınca şaha
Bir sitem yolla Allah'a
Görecek günler var daha
Aldırma gönül, aldırma

Kurşun ata ata biter
Yollar gide gide biter
Ceza yata yata biter
Aldırma gönül, aldırma

– Sabahattin Ali

"Dur! Yoksa..."

Hızlı zamanlardı ve ben, biz, zamanın nereye doğru aktığının ayrımında bile değildik...

"Olaylar" katliam boyutuna tırmanmış, zıvanadan çıkmıştı. Kahvehaneler taranıyor, insanlar ölüyor, ocaklar sönüyordu...

Silahlı eylem çizgisini savunan sol örgütler de "halkın can

güvenliğini sağlama" görüşünden hareketle misilleme eylemlerine başvurmaktaydılar. Ülkücülere yönelik silahlı misilleme eylemlerinin yanı sıra, bazı sermaye kurumlarına, emniyet güçlerine yönelik eylemler de oluyordu.

Devrimci Sol, Devrimci Yol'dan ayrıldıktan sonra, kısa sürede dikkatleri üzerinde toplayan çok sayıda eyleme imza atmıştı. Başlangıçta İstanbul başta olmak üzere sayılı kentte etkinliği olmasına rağmen çok hızlı bir şekilde, eylemlerinin de etkisiyle, başka illerde de etkinliğini artırmaya başlamıştı.

O dönemin şartları içerisinde en fazla ses getiren, etkisi hissedilen, gündem yaratan örgüt, diğerlerine kıyasla daha fazla gelişme, taraftar edinme imkânı buluyordu. Adını Latin Amerikalı (Şili) bir örgütten esinlenerek "Devrimci Sol" olarak ilan eden benim de genç bir taraftarı olduğum örgüt, bunlar içerisinde en fazla gelişen yapı olarak dikkat çekiyordu. "Genç kadrolara güven" prensibi doğrultusunda hareket eden örgüt, başlangıçta üniversiteli ve liseli devrimci gençliğe dayanmasına rağmen, giderek mahallelerde, işçiler ve sendikalar içerisinde de taraftar bulmaya başlamıştı.

Bugünden geriye doğru bakıldığında, yeri geldiğinde bazılarını örnek kabilinden anlatacağım çok sayıda eylemsel etkinlik, ancak o dönemin koşulları içerisinde anlaşılabilir ve gerçekleştirilebilir bir nitelik taşıyordu.

Ancak şu kadarını söyleyebilirim ki, devrimci, sol hareketin eylemsel etkinliği, o dönemde büyük ölçüde bir kendini ve "emekçi halkı" savunma çerçevesi içerisindeydi. Fakat hiç kimse "birilerinin" tırmandırdığı "kaos" ortamının Türkiye'yi nereye doğru sürüklediğinin, bu ortamın kimlerin hangi planlarının şartlarını "olgunlaştırdığının" farkında değildi.

1980 yılı Mart ayı içerisinde ben, örgütün verdiği görev gereği Esenler'de idim. Liseyi bırakmıştım. Çağlayan Lisesi idaresi cezaevinde olduğum aylar içerisinde kaydımı silmiş ve çıktıktan sonra ben, kaydımı yenilemek için hiçbir çaba göstermemiştim. Devrim bir büyük realite olarak hayatlarımıza yön veriyorken benim lise eğitimini düşünmem olası olabilir miydi?

Enteresan olan, henüz Çağlayan'da iken, birkaç arkadaşın sınıfta kalmasını engellemek için okul müdürünü evinde ziyaret etmemizdi. "Ziyaret" dediysem, müdüre bir tür baskı yapmıştık... Ama kendi durumumla ilgili herhangi bir istekte bulunmayı düşünmemiştim bile.

O zaman, Çağlayan Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yapan, TİP sempatizanı bir öğretmen vardı: Nazmiye hanım. Nazmiye hanımla bir keresinde, Çağlayan'da yolda yürürken karşılaşmıştık. Ve Nazmiye öğretmen bana ayaküstü "Zeki bir öğrencisin, devrimci olman eğitimini sürdürmene engel değil, kaydını yenilemek için başvurursan ben de elimden geleni yaparım," gibi şeyler söylemişti. Saygımdan kendisine açık seçik bir yanıt vermemiş, verememiştim. Ama o zaman kendisini içten içe küçümsemiştim. Ne de olsa "revizyonist" idi. Yükselen devrimi ve bu devrimin bizim eylemlerimizin, mücadelemizin eseri olduğunu göremiyordu, filan...

Burada belirtmezsem çok büyük bir haksızlık yapmış olurum: Okula devam etmem yönünde beni etkilemeye, yönlendirmeye çalışan asıl insan ise, yengem idi. Zaten liseye kaydolmama sebep olan da o idi. Fakat onun da bu yöndeki istemini reddetmiştim. Sonraki mahpus yıllarımda da birçok kez hiç değilse liseyi dışarıdan (yani "içeriden") bitirmem için ısrar etmişti ve ben yine kulak asmamıştım...

Okula devam etmeyince "mahalli birimlerde" çalışma yürütmeme karar verilmişti. "Mahalli birimlerde" çalışmak, "liseli" olmaktan daha "ileri" bir pozisyonu ifade ediyordu ve benim isteğim, beklentim de bu yöndeydi. Emekçi halkımızla, mahallelerde daha iç içe olabilecek, devrimi, mücadeleyi daha yakından hissedebilecektim. Çağlayan'dan Esenler'e gelmek benim için çok önemliydi. Çağlayan'dan arkadaşlarım itibarıyla hiçbir zaman bağlarımı koparmamış olsam da, Esenler, kendimi asıl kanıtlayacağım "bölge" idi.

13 Mart 1980 günü, durumum şuydu: Bulunduğumuz Bayrampaşa-Esenler bölgesinde peş peşe gerçekleşen eylemler neticesinde operasyonlar, yakalanmalar, çözülmeler olmuş ve dışarıda sadece "sorumlumuz" olan kişi ile ben kalmıştım. (So-

rumlumuz da 12 Eylül'ün ilk günlerindeki "şok" operasyonlarda yakalanacaktı. 1991'deki şartlı tahliye sonucu cezaevinden çıktıktan sonra ise, evlenip memleketine yerleşti. Daha sonra SHP'de ardından da CHP'de siyaset yaptığını duydum.) Komitenin neredeyse tamamının yakalanmış olması ve sorumlu arkadaşın da "bölgeyi boş bırakmamak lazım" kabilinden bir şeyler söyledikten sonra ortalıkta gözükmemesi, karşı karşıya kaldığım "sorumluluğu" daha da önemli hale getirmişti. Daha doğrusu, benim o zamanki durumu algılama tarzım bu idi.

O günlerde 12 Mart darbesine karşı örgütün yürütmekte olduğu bir kampanya vardı ve bulunduğumuz bölgede bizim de kampanya dahilinde "bir şeyler" yapmamız gerekiyordu. Kendimi "kadro", dahası "sorumlu" olarak görüyordum. En azından bir "yazılama" yapabilirdik...

Yaptık da. Ama bunu o zaman alışıldık şekliyle gecenin geç saatlerinde değil de, henüz insanların sokakta, kahvelerde bulundukları ve bulunduğumuz semtin "merkezi" sayılabilecek bir yerde yaptık. Bu şekilde alelade bir "yazılama" eylemini, "biz buradayız" mesajı vereceğimiz bir eyleme dönüştürmüş olacaktık. Hem birkaç adım ötemizde üslenmiş olan ülkücülere ve hem de tabii ki arkadaşlarımızı yakalamış olan polise, devlete, o zamanki jargonumuzla "oligarşiye" karşı.

Yazılama sırasında sivil ve sarhoş numarası yapan biri bizi engellemeye çalıştı. Onu oradan uzaklaştırdık. Aslında yüzlerimizi görmeye çalıştığını az sonra anladık. Çünkü kahvede olup biteni gören biri, yanıma gelip "O polisti," diye bizi uyarmıştı. İşimizi bitirip oradan uzaklaştık. Ama ertesi gün, "yazılama" esnasındaki kıyafetlerimle, yürüdüğüm yola pusu kuran polislere yakalandım...

"Dur!"

"Dur! Yoksa vururum!"

Durdum. Başka yapacak bir şey yoktu.

Bir anda sivil giyimli üç polisin tabancası kafama dayandı. "Ellerini ensene koy!" Polislerden biri dün akşam gördüğüm kişi idi. Karşıma geçti, üstümü aramaya başladı. Heyecanlıy-

dı. Titriyordu. Belimdeki silahı buldu. Montumun cebinden de şarjörleri çıkardı. "Aldım silahını!" dedi.

Beni hemen orada çevirdikleri bir otomobile bindirdiler. "Karakola," dediler şoföre. Yakalanmam Esenler'in Çiftehavuzlar adlı semtinde olmuştu. Beni yürürken görüp yoluma pusu kurmuşlardı. Yakalandığım yer ile karakol arasındaki mesafe yürüme mesafesindeydi aslında. Ama ne olur ne olmaz diyerek, rastladıkları ilk otomobile atmışlardı beni.

Yakalanmıştım. Beynimde çakan şimşek, nasıl kurtulabileceğim idi. Heyecanlı, hatta korkulu ruh halleri beni cesaretlendirmişti. O soğuk havada sırılsıklam ter içerisinde kalmışlardı. Gözlerini benden ayırmıyorlardı.

Benim kafamda canlanan olay, yakın zamanda bir başka örgütün militanının, kendisini şüphe üzerine gözaltına alan bir semt karakolundan, üzerinde gizlediği silahının yardımıyla kaçmayı başarmasıydı. Bunu ben de yapabilirdim. Çünkü üzerimde heyecandan ve iyi aramadıklarından dolayı bulamadıkları bir başka tabanca daha vardı...

Otomobille hızla karakola doğru yol alırken, hemen gömleğimin altında, önümde bulunan tabancayı, kelepçeli ellerimle fazla zorlanmadan öne doğru eğildiğimde elime düşürebileceğim bir pozisyona getirdim. Ama hiçbir hareket yapacak durumda değildim. Her iki yanımda ve önümde oturan polisler, silahlarını bana doğrultmuşlar ve gözlerini benden bir an için bile ayırmıyorlardı...

Karakola vardık. Arabadan fırlayıp çıktılar. Gözleri yine benim üzerimdeydi ve karakoldan çıkan başka polislerle beraber daha kalabalık olmuşlardı.

"Çık dışarı!" diye bağırdılar.

O anda, otomobilin şoförüyle göz göze geldim.

Karar vermek, bazen bir "an" meselesidir. O "anda" vereceğiniz karar, yaşamınızın rotasını belirler. O "an", birkaç saniye bile değildir belki; ama size upuzun bir zaman gibi gelir...

O anda, oradan kurtulmamın mümkün olmadığına karar verdim. Bilemiyorum, belki de korktum, cesaret edemedim. Beni yakalayan polisler dışında, karakoldan çıkan polisler de

otomobilin çevresini sarmışlardı. Herhangi bir hareketimde şoförle birlikte bulunduğumuz aracı kevgire çevirmeleri işten bile değildi. Silahla karakola girmek ise akıl kârı değildi. Onu da göze alamadım.

Tabancayı otomobilin zeminine düşürdüm yavaşça. Şoför bunu gördü. Ama aynı anda "görmedim" dercesine bakışlarını uzaklaştırdı benden. Arabanın açık olan kapısından çıktım. Arabanın plakasına göz attım. Sonra "bizimkiler" adamı bulup almışlar silahı.

Benim için, 7,5 yıl yatacağım ikinci hapishane süreci böyle başladı...

İşkenceye tanıklık eden askerî savcı

Cezaevinden çıkalı bir yıl kadar olmuştu. "Hızlı" ve "yoğun" bir yıl idi bu. Bugünden geriye doğru baktığımda, Türkiye'nin ve o yılları şu veya bu durumda yaşayan kuşakların geleceğini çok trajik bir şekilde etkileyen gelişmelerin temellerinin o dönemde atıldığını çok daha net bir şekilde görebiliyorum.

"Hızlı" yaşanan zamanların bilinci, ancak zamanın durulmasıyla beraber gelişebiliyor. "Hızlı" yaşanan zamanların, ister istemez insanı beraberinde sürükleyen bir çekim gücü oluyor. Ve "hızlı" yaşanan zamanlar, muhasebesini yapabildiğin kadar, kendini, hayatı ve insanı anlamaya dair en büyük ders kaynağı olarak anlam kazanıyor.

Ben, "dışarıda" olduğum o bir yıl içerisinde ne yaşadığım cezaevi deneyiminin, ne de nasıl bir zamanda yaşadığımızın değerlendirmesini yapabilecek durumdaydım. "Pratik" görevler ne denli yoğun olursa olsun, okuyan biriydim. Tabii ki sıralamayı Marksist klasikler, diğer ülkelerin devrimci mücadele deneyimleri, buna dair romanlar ve örgütün yayınları oluşturuyordu. Okuduğumu, o zamanın şartlarına göre anladığımı düşünüyordum. Fakat insan belirli bir yerde durarak okuduğunda, anlam verdiği her şey, durduğu yere göre şekilleniyor. O yıllarda, bir sürü "pratik" görev arasında okuduğum Marksist klasikleri, sonraki yıllarda, 1990'lı yılların sonlarına doğru

Bursa hapishanesinde, bulabildiğim kadarıyla yeniden okuma imkânı buldum. Başta Marx, Engels ve Lenin'in kitaplarını. Bu arada çoğu 1960'lı, 1970'li yıllarda yazılmış ama bizim ilgi alanımıza girmediği için okumadığımız "Avrupa solu"ndaki tartışmaları içeren kitaplar okudum. Bu okuma sürecim, yaşanmış deneyimlerin ışığında, kuşkusuz ilk okumalarımdan daha öğreticiydi.

Okuma sürecim, aslında ilkokul yıllarımda, o zaman İstanbul'da üniversite okumakta olan ağabeyimin her nasılsa evde kalmış kitaplarını okuyarak başladı. İlk okuduğum "devrimci" kitap, sanıyorum Leo Huberman'ın *Sosyalizmin Alfabesi* idi. Sonra Georges Politzer'in *Felsefenin Temel İlkeleri*. Stalin'in *Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm* kitabı ve diğerleri... Okumak, öğrenmek, benim için müthiş çekici bir şeydi. Yoksul bir Dersimli aile idik. Babam hamallık yaparak bizi okutmaya çalışıyordu. Sosyal, sınıfsal, etnik ve inançsal çelişkilerin en sıcak boyutta yaşandığı yerlerden biriydi Elazığ ve ben bu "haksız", bu "adaletsiz", bu "eşitsiz" zor hayatın sorun ve çelişkilerini "devrimci" olarak anlamlandırabilmiştim. Kafamı karıştıran, beni etkileyen, zorlayan, "isyan" ettiğim bütün sorular, sorunlar karşılığını "devrimci" olmakta buluyordu.

Şunu da vurgulayarak eklemeliyim. Okuyup araştırarak solcu, devrimci olmayı seçmiş, tercih etmiş, önündeki seçeneklere bakıp bunlardan birinde karar kılmış değilim. Bu adeta benim "kaderim" idi, aynı koşullarda şekillenmiş başka binlerce insan gibi. Elazığ'dasın. Kürtsün. Alevisin. Yoksul bir ailenin çocuğusun. Türkiye bir "sağ-sol" kutuplaşmasının girdabına kapılmış. Ağabeyin solcu. Ve zaten doğup büyüdüğüm şehir itibarıyla bir şeyle ilgin alakan olmasa da çevrelendiğin ortam seni görmeye koşullandığı şekilde görüyor, değerlendiriyor. "Kader" dediğim, bu.

Okumak, şartların seni yönlendirdiği mecrayı anlamak demekti. Haksızlığa karşı çıkmanın yanında, "başka bir dünya ve düzen mümkün" heyecanı idi.

Okumaya ilgim ortaokulda artarak devam etti. Derneklerdeki seminerleri, tartışmaları ilgiyle izliyordum. Şehir merkezin-

de solcular, Aleviler, Dersimliler olarak gidebildiğimiz yegâne yer olan Hozat Garajı'nda, "Savaş Kitabevi" adında bir kitapçı vardı. Sahibi Celal Ağabey idi. TÖB-DER gibi hemen tüm sol grupların etkili olmaya çalıştığı yerlere gitmeyi, başka gruplardan insanlarla tartışmayı çok seven biriydi. Beni görünce dükkânı bana bırakır giderdi. Benim de canıma minnet, oturur, orada saatlerce kitap okurdum. Celal, sonraki yıllarda İstanbul Gazi Mahallesi'nde kurşunlanarak öldürüldü...

Evde fazla okuma şansım yoktu. Hem iki odalı küçük ev ortamımız kalabalık olduğundan ve hem de annemden dolayı. Annem ne zaman elimde bir kitap görse, "Yine Rom kitapları okuyorsun," diyerek elimden kitabı alır, okumamı engellerdi. ("Rom kitabı" derken kastettiği "sol, komünist kitaplar" idi; ama "Rom" veya "Romi"nin Kürtlerin literatüründeki anlamı daha derin ve geniştir.) Elimdeki ders kitabı bile olsa. Annemin korkusu, benim de ağabeyim ve başkaları gibi "devrimci" olmamdı. Annemin bu tavrı, benim "devrimci" olma sürecimi engellemek şöyle dursun, sanırım daha da hızlandıran bir etki yarattı. Hâlâ bile annemle aramızda bir şaka konusudur bu. "Ana sen bana Rom kitabı okuma dedikçe, ben daha çok merak ettim, daha çok okudum," derim ona ve o da bana "Oğlum oğlum ben senin için diyordum, ama sen beni dinlemedin ki..." der.

Ortaokulu, Elazığ Devrim Ortaokulu'nda okudum. Okul, bizim "Seko Mahallesi" dediğimiz (resmiyetteki adını sonradan ağabeyime mektuplar yazdığım zaman öğrenmiştim, Mustafa Paşa Mahallesi imiş) mahalle ile Fevzi Çakmak Mahallesi arasında bir yerde idi. Seko Mahallesi'nin özelliği, "karmaşık", yani ne ülkücülerin, ne de devrimcilerin tam olarak hâkim olduğu bir yer olmasıydı. Ama Fevzi Çakmak, devrimcilerin "kalesi" bir mahalle idi. Yıldız Bağları Mahallesi ile birlikte "Elazığ'daki Dersim" de denilebilir. Çünkü sakinleri tamamen Dersimli idi ve halen de öyle. Okuldaki öğretmenlerin çoğu sağcı idi. Bir TÖB-DER'li öğretmen vardı, Mehmet adında, onu da sonraki yıllarda vurdular. Hafta sonları, bazı öğretmenler, öğrencileri toplayıp Ülkü Ocakları'na götürürlerdi. İkinci sınıf-

tayken, sıramda Mahir Çayan'ın *Bütün Yazılar* isimli kitabı bulunmuştu. Hemen idareye götürülmüştüm. Orada polis sorgusundan farksız sorulara muhatap kalmış, bir sürü de dayak yemiştim. Bu olaydan sonra ülkücü öğretmenlerin gözü benden ayrılmaz olmuştu. Çalışkan, sınavlarda başarılı bir öğrenci olmasam, okuldan kovacaklardı beni.

Benden sonra kardeşlerim de orada okudular ortaokulu. Osman adında bir Türkçe öğretmeni vardı. Kardeşlerime benden hep övgüyle söz edermiş meğer; "iyi çocuktu, komünist olmasa büyük adam olurdu" filan. Oysa bana en çok dayak atan öğretmenlerden biri idi. Diğeri din dersi öğretmeni idi ve o da beni derste dua okumadığım, namaz kılmadığım, "Alevi" olduğumu söylediğim için döverdi.

Okuma ile başımın derde girdiği olaylardan biri de, 1977 yılında, Dev-Genç gruplarının "Devrimci Yol" adında birleştiği yıl, "Devrimci Yol" dergilerini sakladığım yerde annemin bulması olmuştu. Bir sabah kalktığımda, annemi kapı önünde dergileri önüne koymuş, ağlarken görmüştüm. Beni görünce "Seni polosa (polise) vereceğim," demişti. Ağabeyim, o zaman yöneticisi olduğu bir öğrenci derneğinin davası nedeniyle hapishanedeydi İstanbul'da. Benden korkuyordu. Korktuğu gibi de olmadı değil...

Yeniden 1980 yılı başına dönmeliyim. O zaman, belki bir an durup, sürecin nereye doğru aktığını düşünmek, gerek kişisel, gerekse de örgütsel manada daha hazırlıklı olunmasını sağlayabilirdi. Bunun sürecin rengini, niteliğini, gidişatını değiştireceğini düşünmek saflık olur elbette; ama dediğim gibi daha "hazırlıklı" olunmasını sağlayabilirdi. Yine de bunun, o dönemin koşulları göz önüne getirildiğinde, söylendiği kadar kolay olmadığını vurgulamam gerek. Çaresi yok; yaşanması gereken, yaşanacaktı... Ve o koşullarda operasyonlarda bütün arkadaşları yakalanmış, "sorumlusu" hemen bölgeyi terk etmiş, yakalananların verdikleri ifadeler nedeniyle polisin peşine düştüğü ben, mahallede "şov" gibi bir yazılama eylemi yapacak, ertesi günü de yakalanacaktım. Bu, olacaktı ve oldu...

O dönemin koşulları ve bizlerde yarattığı ruh halini anlata-

bilmek açısından hayatın içinden bir örnek üzerinden konuşmak, yararlı olabilir.

Malum, "yokluk" zamanlarıydı. Her şey "karaborsaya" düşmüştü. Sigara dahi. Benzine her gün zam yapılıyordu. Beraberinde, zincirleme her şey zamlanıyordu. Yağ yoktu. Bildiğimiz margarin yağ. Bugünkü gibi büyük alışveriş merkezleri yoktu. Bakkal dükkânları ve bakkal irisi marketlerde oluşan kuyruklar, gündelik bir İstanbul manzarasıydı.

O günlerde bir örgütün militanları tarafından bir Migros kamyonu kaçırılmış ve kamyon, içerisindeki yiyeceklerle, içeceklerle beraber bir gecekondu semtinde terk edilmişti. Terk edilen kamyon içerisindeki her şey, kısa sürede yağmalanmıştı tabii.

Bulunduğumuz mahallelerde, insanlar, bu eylemi bize örnek gösterip "Yahu siz de devrimci misiniz?" diyorlardı, "Bakın filanca örgüt ne biçim bir devrimci eylem yapmış"...

Kendimizi adadığımız "emekçi halkımızın" hayli "uyanık" olduğunu, belirtmek durumundayım. Bu tip laflardan çok etkileniyorduk. Tabii örgütler arasında rekabetin payını da belirtmek lazım; "biz daha iyisini yaparız" psikolojisi yani...

Nitekim 1980 yılı başlarında, Migros'un Maltepe'deki deposunu bastı "bizimkiler". Orada tıka basa yiyecek, içecekle doldurulan altı Migros kamyonu, altı ayrı gecekondu semtine götürüldü ve insanların olabildiğince düzenli bir şekilde bu yiyecek ve içecekleri alıp gitmeleri sağlandı, hemen toplaşan insanlar "yağma"ya yeltense de. Benim de yargılandığım bu eylemin duruşmasında oldukça enteresan şeyler yaşandı; sırası geldiğinde anlatmayı ümit ediyorum.

"Realite" buydu. Ve bu realiteyi kendi baktıkları yerden çok "farklı" görenler, görmek isteyenler, başka "solcular" da vardı. Oldukça ilginç bir kıyaslama imkânı verdiği için değinmeden geçemeyeceğim: 12 Eylül darbesinin hemen öncesinde Yavuz Özkan'ın çektiği *Demiryol* isminde bir film vardı. Filmin temel karakterlerinden birini Tarık Akan canlandırıyordu. Heyecanlı, radikal, kafası pek çalışmayan bir "devrimci" tipi idi. Diğer temel karakter ağabeyini de Fikret Hakan canlandırıyordu

ve o da Tarık Akan'ın aksine akıllı, olgun, sabırlı, "kitlesel" ve "sendikal" mücadeleden yana olan bir işçi sınıfı "önderi" tipiydi. Filmde Tarık Akan ve arkadaşları bir Migros kamyonu kaçırıyorlar ve içindeki yiyecekleri çevrelerine toplanan insanların kafalarına atarak "dağıtmaya" çalışıyor, bir yandan da bağırışıyorlardı, "Alın işte size getirdik bunları, aç değil misiniz?" diye. Tabii emekçi halkımız o yiyeceklere ve o yiyecekleri başlarına atan devrimcilere "yazık bunlara" diyen gözlerle sessizce bakıyorlardı. Filmin sonunu hatırlamıyorum ama galiba Tarık Akan sonradan "hidayete" eriyor ve "goşistlikten" vazgeçip "esas devrimci" Fikret Hakan'ın yoluna giriyordu. Acı acı gülümseyerek hatırlıyorum o filmi...

O dönemin bir başka karakteristik özelliği, karaborsacılık, stokçuluk idi. Dolayısıyla karaborsacılık, stokçuluk yapan yerlere yönelik olarak da "eylemler" yapıyordu devrimciler. Tabii ki "halkımızın" verdiği bilgi ve istihbaratlarla. Bazen bu "istihbaratlar" yanlış çıkıyordu. "Burada yağ stokluyormuşsun," diye dükkânı basılan kendi yağında kavrulmaya çalışan bir küçük esnaf çıkıyordu mesela.

Bulunduğum mahallede AP'li (Adalet Partisi, dönemin sağcı kitle partisiydi ve lideri de Süleyman Demirel idi) bir bakkal vardı. O da "sigara stokçuluğu" yapıyordu. O zamanlar "siyah Samsun" hayli revaçta olan bir sigaraydı. Paketin renginden anlaşılabiliyordu, "sahici" olup olmadığı. Piyasaya sınırlı sayıda verilen bu "sahici" sigaraları, bakkallar stokluyor ve insanlara tezgâh altından, fahiş fiyatla satıyorlardı. Bu bakkal da yapıyordu bunu. Yolum her düştüğünde, mesela ekmek almak için, bana tezgâh altından çıkardığı sigaralardan veriyordu bir paket. O zaman sigara içmiyordum. Ben de ondan aldığım sigarayı sigara içen arkadaşlarıma veriyor veya oturduğumuz kahvelerde bırakıyordum. Hayatımda aldığım yegâne "rüşvet" budur. "Keşke" almasaydım diyeceğim, bir manası olmasa da...

Ben o "hızlı" zamanları "dışarıda" yaşayamadım sonuna dek; bana düşen, "içeride" yaşamak oldu... "Film koptu."

Bu, işkenceci sorgucu polislerin çok sevdiği klişe laflardan biridir. Esenler Karakolu'nda da bana bunu söylediler. Orada

fazla kalmadım. Öğlen saatlerinde yakalanmıştım. Biraz bağırma-çağırma dışında bana bir şey de yapmadılar. Usulen bir ifade aldılar ve akşama doğru Birinci Şube'ye, yani o zaman Gayrettepe'de bulunan Siyasi Şube'ye götürdüler. Götürmeden önce, karakolun komiseri, "Oğlum bak, film koptu," demişti, "ne biliyorsan anlat, yoksa seni çok ezerler"...

Birinci Şube'de bir haftadan fazla bir süre ağır işkence gördüm. Kaba dayak. Falaka. Elektrik. Tazyikli suya tutma... Dikkatli okur eminim fark etmiştir, bu "işkence" konusunu uzun uzadıya anlatmayı tercih etmiyorum. Kolay değil. Yaşlandıkça bu tür "kötü" anıları hatırlamak beni daha çok etkiler oldu. Ama yazma planlarım arasında bir işkence ve işkencecileri sorgulama kitabı yazmak da var. Ömrüm vefa eder ve nefesim, kalemim el verirse...

Orada, başka örgütlerin mensupları da vardı. Herhangi bir örgütle alakası bulunmadığı halde şüphe üzerine alınmış başka insanlar da. Gayrettepe'nin hücreleri tıklım tıklımdı ve işkence yapılan sorgu odaları gece gündüz "faaliyet" halindeydi...

Sonradan öyle bir örgüt kalmadığı için adını belirtmekte sakınca görmediğim bir örgüt de o zaman tepeden tırnağa "ele geçirilmiş" durumdaydı. "Cephe Yolu." Adını dahi duymadığım bir örgüt idi. Başka bir örgütün tabanında yer alan birtakım kişiler tarafından oluşturulmuştu. Bakkal dükkânı soymak da dahil, son derece yanlış ve ciddiyetsiz eylemler yapmışlar, sonuçta yakayı ele vermişlerdi. Hücrelerde "o eylemi sen üstlen, bu eylemi ben üstleneyim" tarzında birbirleriyle haberleşiyor, pazarlık yapıyorlardı. Onlara çok tepki duymuştum. Hem "devrimci" olarak yaptıkları yanlış eylemlerden dolayı ve hem de oradaki "devrimci tavır" ve "duruştan" uzak bu hallerinden dolayı.

"Çözülme" nedir, ne demektir, gerçek anlamda ilk defa orada tanık oldum, yaşadım. Buna karşılık, ilk deneyimim bir yana, direnmenin ne demek olduğunu da orada öğrendim. Tabii, işkencenin nasıl bir iğrenç insanlık suçu olduğunu da...

Kaldığım hücrede HK'li (Halkın Kurtuluşu. Sonradan legal parti EMEP bünyesinde siyaset yapmaya karar verdiler.) oldu-

ğu iddiasıyla alınmış biri vardı. Bir de cebinde bulunan bir bildiri nedeniyle gözaltına alınmış, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisi bir genç.

Adını maalesef unuttuğum HK'li, benden yaşça büyük biriydi. Sorguya alınmadan önce bana moral, cesaret verici şeyler söyledi. "Biraz canın acıyacak, ama sakın çözülme," dedi. "Sonradan arkadaşlarının yüzüne bakamazsın, bugünler gelir geçer."

Diğeri ise sürekli ağlıyordu. Zaten bir şeyle alakası yoktu, ama oradan çıkınca hiçbir şeyle ilgilenmeyeceğini, "lümpenin Allahı" olacağını söyleyip duruyordu.

İşkenceli sorgu bitti. Perişan haldeydim, ama moralim sapasağlamdı.

Beni aynı zamanda Sıkıyönetim Komutanlığı olan Birinci Ordu karargâhının bulunduğu Selimiye'ye götürdüler. Sıkıyönetim olduğu için. Bir gün de Selimiye'nin hücrelerinde kaldım. Sonra "yüzbaşı" rütbeli bir askerî savcının karşısına çıktım. Sorgudaki ifademin bazı bölümlerini reddettim. İşkence gördüğümü söyledim. Bana "Ama adli tıp raporunda bir şey yok," dedi. "Adli tıp" denilen kurumdan da böylece haberdar oldum. Daha önce alındığımda fark etmemiştim bile. Gerçekten de şubeden çıkarıldıktan sonra "bir yere" daha uğramıştık. Orada "sağlık durumuma" bakılmış ve kâğıt üzerinde "hiçbir şeyim olmadığına" karar verilmişti.

"Hayır," dedim, "benim haberim bile yok dediğiniz şeyden". İşkence gördüğümü yineledim. Ve bana işkence yapan polislerden bazılarının, beni oraya getiren ekipte yer aldıklarını söyledim. Gayri ihtiyari ellerimi uzattım, ellerimin başparmaklarını halka gibi çevreleyen yara izleri vardı. Ellerimin başparmaklarına bağlanan elektrik kablolarının izleriydi bunlar. Cinsel organımın çevresinde de bu yaralardan olduğunu söyledim. Bunların bana verilen elektriğin meydana getirdiği izler olduğunu da. Adamın şaşkın bakışları altında ancak topuklarına basarak ayaklarıma geçirebildiğim ayakkabılarımı çıkardım. Falakadan dolayı tabanlarım hâlâ şişti ve güçlükle, acı çekerek yürüyebiliyordum.

Açıkçası adam üzülmüştü. Nitekim savcılık ifademe bunları yazdı, "Ellerinin başparmaklarının çevresinde yara izleri görülmüştür, bu yaraların cinsel organında da olduğunu ve kendisine verilen elektrikten dolayı bu yaraların oluştuğunu söylemiştir. Ayak tabanlarının şiş olduğu ve bunun da falakadan dolayı olduğunu söylemiştir".

Savcılık ifademde yer alan bu ifadeler, işkence gördüğümün ciddi bir kanıtı oldular. İfademi alan askerî savcı, ifademe bunları geçirmekle, bir tür "tanık" olmuştu. Bu, mahkeme sürecinde en güçlü savunma argümanlarımdan biri olacaktı. Ne ki, sıkıyönetim mahkemelerinde bunun çok da anlamlı olmadığını görecektim.

Sonradan ayrımına vardım. Soyadını unuttuğum yüzbaşı rütbeli Sait isimli o askerî savcı, savcılık ifademe işkence gördüğümü yazarak aslında o yıllarda çok da sık rastlanmayan bir tutum göstermişti. Bunu, o dönemlerde o savcıya ifade vermiş başka insanlar da söylüyorlardı. Belki de işkenceyi kayıtlara geçiren bu tutumu nedeniyle, sonradan görev yeri değiştirildi veya görevden alındı. "Bizim" davaya bakması için bir başka yüzbaşı rütbeli askerî savcı görevlendirildi, Recep Sözen. Yeri geldiğinde anlatacağım. Şu kadarını söylemeden geçmeyeyim, Recep Sözen, "Sait" isimli meslektaşının aksine "size az bile yapmışlar" zihniyetine sahip biriydi.

Savcılıktan tutuklanma istemiyle hemen mahkemeye çıkarıldım. "Örgüt üyesi olmak ve silah bulundurmak" suçlamalarıyla tutuklandım. Aynı gün, benim gibi tutuklanan başkalarıyla beraber bir askerî araca bindirilerek Davutpaşa Sıkıyönetim Cezaevi'ne götürüldüm.

Davutpaşa Sıkıyönetim Cezaevi denilen yer, 66. Mekanize Tümen Karargâhı'ydı. Esenler ile Merter arasında genişçe bir kışla idi burası. Kışla sonradan oradan taşındı ve bir bölümü de Yıldız Teknik Üniversitesi'ne verildi. Kaderin garip cilvelerinden biri mi diyelim, sonraki yıllarda Yıldız Teknik Üniversitesi'nin bir zamanlar mahpus yattığım Davutpaşa kampüsünde okulun sosyoloji öğrencilerine Dersim konulu bir konferans verdim. Okulun bahçesinde, bir zamanlar koğuş olan sınıfla-

rında ve saatlerce dayak yediğimiz koridorlarında "bugünleri görmek de varmış" duygusuyla dolaştım. Konuştuğum öğrencilerin çoğu, oranın bir zamanlar kışla olduğunu duymuş, ama bir sıkıyönetim cezaevi olduğunu ilk defa benden duydular.

Askerî Cezaevi, Sağmalcılar'a benzemiyordu tabii. Gardiyanlarımız askerdi. Cezaevi yöneticileri de. Binbaşı Adnan Özbey ile ilk defa orada karşılaştım.

İşlemlerimiz tamamlandıktan sonra, bizi bir odaya aldılar. Geniş bir oda. Üzerinde Türk bayrağı bulunan ceviz kaplama bir masa. Deri koltuklar. Bir sehpa. Masanın arkasında kocaman bir Atatürk portresi. Tavana kadar uzanan, dar, uzun pencereler. Ve gözleri üzerimizde komutanlarının gelmesini bekleyen askerler... Bilmeyen de bir askerî cezaevi müdürünün odası değil de bir devlet başkanı odası filan sanırdı.

"Dikkat!" komutuyla girdi içeri. Yanında sonradan adının Emin olduğunu öğrendiğim bir yüzbaşı vardı. Yardımcısıydı. Birkaç tane de başçavuş. "Dikkat!" komutuyla irkilmiş, ama ne yapacağımızı da bilememiştik. Yeni tutuklanmış, işkenceden çıkmış değişik siyasi davalardan 15 kişi kadardık. İçlerinde önceden cezaevi yatmış çıkmış tek kişi bendim. Ama burası benim için de yeni idi...

Binbaşı Adnan sert adımlarla rap rap yürüyüp makam masasına oturdu. Yüzbaşı Emin de yardımcısı değil de koruması gibi "hazır ol" duruşunda yanında dikildi. Adnan önündeki kâğıtlara göz attı, sonra kafasını kaldırıp tek tek her birimize tepeden bir bakış fırlattı. Adamın tavırları bende acayip bir gülme isteğine yol açtı. Binbaşı Adnan basbayağı kısa boylu, hafif tıknaz, esmer, çatık kaşlı ve çatlak sesli biriydi. Yüzbaşı Emin ise, Binbaşı Adnan'ın aksine uzun boylu, atletik yapılı biriydi. Yan yana durduklarında komik bir ikili meydana getiriyorlardı.

"Burası Davutpaşa Sıkıyönetim Askerî Cezaevi," diyerek başladı konuşmasına. "Ben de bu cezaevinin müdürüyüm," diyerek devam etti. "Devlete karşı çıktığınız için buradasınız. Yanlışlarınızın hesabını vereceksiniz. Ama içeride başka yanlışlar da yapmayın. Sizin için kötü olur. İçeride örgüt mörgüt kurmak isteyenler var. Onlara uymayın. Benden söylemesi," dedi.

Ne cevap vereceğimizi bilemedik. Bu yüzden kimse bir şey demedi. "Götürün bunları," dedi. Askerler sertçe itip kakarak bizi odadan dışarı çıkardılar. Kışlanın içerisinde yürüdük kısa bir mesafe. Güzel bir yerdi aslında. Ağaçlar, çimler hoşuma gitmişti. Ama işte buraya piknik yapmaya gelmemiştik; bizi nelerin beklediğini bilemediğimiz bir askerî cezaevinde idik...

Artık öğreniyordum. Bir "resmî" kurumdan bir başka "resmî" kuruma teslim edilirken, usulen sağlık kontrolünden geçmek gerekiyordu. Büyük bir binanın kapısından içeri girdik. Kapısında "revir" yazan bir odanın önünde durduk. Elinde isimlerimizin yazılı olduğu bir liste tutan başımızdaki çavuş, odaya girip çıktı. Ardından sırayla çağrıldık. Odadaki kişinin doktor olduğunun tek işareti, üzerindeki beyaz doktor gömleğiydi. Elindeki kâğıtlara bakıp, bana da "Bir şeyin yokmuş," dedi. "İşkence gördüm," dedim. "Kâğıtlarda bir şey yazmıyor," dedi. Acı acı güldüm. Doktorların da işkence sürecinin bir parçası olduklarına sonraki yıllarda defalarca tanıklık edecektim...

Uzun, geniş ve büyük pencereli koridorlardan geçtik. Bir yerde durduk. Tavandan yere kadar uzanan demir parmaklıklı bir kapının önünde. Kapının hemen arkasında üst üste konulmuş kum torbalarından yapılmış bir "mevzi" vardı. Mevzinin üzerinde de elindeki G-3 tüfeğini önünde uzanan koridora çevirmiş nöbet bekleyen bir asker. Kalacağımız koğuşlar burada olmalıydı. Kapıyı gürültüyle açtılar. "Geçin bakalım," dediler. Nihayet arkadaşlarımızın yanına gelmiştik...

Davutpaşa...

Davutpaşa Sıkıyönetim Cezaevi, mahpusluk yaşamımda özel bir yere sahip. İlk cezaevi deneyimim (Sağmalcılar), kuşkusuz "ilk" olması nedeniyle önemliydi. Ama Davutpaşa, Sağmalcılar ile kıyaslanmayacak denli öğretici bir deneyimdi. Dilim döndüğünce, becerebildiğimce, Davutpaşa Sıkıyönetim Cezaevi'nin bende bıraktığı izleri, çeşitli olaylar üzerinden anlatmaya çalışacağım; ama yine de Davutpaşa'nın bende bıraktığı etki ve iz-

leri ve bunun nedenlerini yeterince anlatabileceğimi sanmıyorum. Biraz da okurun, anlayış ve vicdanına sığınıyorum.

Davutpaşa, İstanbul'daki sıkıyönetim cezaevlerinden, yani kışla cezaevlerinden biriydi. Osmanlı döneminden kalma, eski bir binaydı. Hasdal, Alemdağ ve Kabakoz kışlalarında da cezaevleri yapılmıştı. Daha 12 Eylül olmadan İstanbul'un bütün kışlaları sıkıyönetim cezaevi haline getirilmişti.

Bulunduğumuz kısma "Orta-1" deniyordu. Aslında ilk geldiğim zaman üst katta idik. Kısa süre sonra bizi orta kata indirdiler. Biz boşalttıktan sonra üst katı ne yaptılar, bilmiyorum. Muhtemelen asker koğuşları olmuştur. Yanımızdaki kısım "Orta-2" idi. Sonradan orada da koğuşlar açılacaktı. Orta-2'nin altında ise, yine daha sonra tanışacağımız "tecrit" koğuşları vardı.

Burası uzunca bir koridordu. Koridorun yüksek pencereleri, doğal olarak demir parmaklıklıydı. Pencerelerden kışlanın iç kısımları görülüyordu. Koğuş pencerelerinden de kışlanın dışındaki mahalleleri görebiliyorduk biraz. Kapıları bu koridora açılan beş koğuş vardı. Odalardan bir tanesi tuvalet idi. Banyo yoktu. On beş günde bir "hamama" çıkarılıyorduk. Koğuşlar birinci koğuş, ikinci koğuş şeklinde anılıyordu. İlk koğuştan başlamak üzere koğuşlar giderek büyüyordu. Gruplar, sayılarına göre bu koğuşlara yerleşmişti. En kalabalık grup "biz" olduğumuz için, beşinci koğuşta kalıyorduk. Bizim sayımız 50 civarındaydı. Giderek daha da artacaktı. Toplam sayımız ise, o zaman 150-200 dolayında idi.

Hepimiz gençtik. Çok gençtik. Yaş ortalaması, 17, 20'den fazla değildi. 20'li yaşlarının üzerinde, "abi" diye hitap ettiğimiz sadece birkaç kişi vardı.

Koğuşumuzda birkaç tane ranza vardı. Onları da yatak olarak değil, eşyalarımızı üstüne koyduğumuz birer raf niyetine kullanıyorduk. Koğuş kapısından içeri girince, küçük bir "volta" ve üzerinde yemek yediğimiz masaların bulunduğu alan dışında, koğuşun geri kalan kısmında yerde yataklar seriliydi. Sayımız kalabalıklaştıkça yataklar vermişlerdi ve neredeyse iç içe yatar olmuştuk. Yatak ve yastıklarımız, kişi başına birer adet

verilmiş battaniyelerimiz "askerî" idi. Çok eski, kirli ve biçimsiz olduklarını ise, herhalde belirtmeme gerek yok.

Beraber mahpus yatacağımız arkadaşlarım içerisinde "dışarıdan" tanıştıklarım da vardı tabii. Esenler ve Bayrampaşa civarında benden önceki operasyonlarda yakalanan arkadaşlarım. Sağmalcılar'dan tanıdığım ve sık sık volta atarken Sağmalcılar sohbeti yaptığımız Ufuk da o günlerde gelmişti. Diğerlerini orada tanıdım.

Sabah, gece nöbetçilerimiz tarafından sayımdan önce uyandırılıyorduk. (Gece nöbeti, gündelik yaşamımızın olağan bir parçasıydı. Herhangi bir operasyon ihtimaline hazırlıklı olmak için.) Sayım geldiğinde elimizi yüzümüzü yıkamış, giyinmiş ve sırayla (masalar yetersiz olduğu için) kahvaltımızı yapmış oluyorduk. Sayım geldiğinde kapıdaki nöbetçi asker ortalığı ayağa kaldıracak bir sesle "Sayım!" diye bağırıyordu. Sayım esnasında herkes kendi koğuşunda kalıyordu.

Öğlen ve akşam karavanası, tek kelimeyle iğrençti. Tabii ki sabah kahvaltısı da. Kantinden alışveriş yapmak imkânı vardı, ama o da çok pahalıya mal oluyordu bize. Önceleri ziyaretten yiyecek de alınmıyordu.

Genellikle öğlenden sonra toplu "eğitim" çalışması yapıyorduk. Elimizde sınırlı sayıda kitap olduğu için, çoğu zaman, konusuna hazırlıklı arkadaşların verdikleri seminerleri dinliyor, üzerinde tartışmalar yapıyorduk. Günün geri kalan kısımları koridor boyunca volta atarak, sohbet ederek ve televizyon izleyerek geçiyordu. Günlük komün nöbetçilerimiz, gün içinde temizlik, yemek, bulaşık ve ortalığın derli toplu olmasını sağlamakla uğraşıyorlardı.

Yaşam şartları bakımından en büyük eksikliğimiz havalandırma olmamasıydı. Banyomuz yoktu. Dışarıdan yiyecek alınmıyordu. Dolayısıyla çay veya yemek yapmak için ocak da yoktu. Çayı parayla satıyorlardı bize.

Açıkçasını söylemek gerekirse, hapishane koşullarında toplu, komünal bir yaşam organize etmek konusunda bizim ne denli deneyimsizlikten kaynaklanan eksikliklerimiz varsa, "zindancılarımız" da bir o kadar bize nasıl davranacakları, han-

gi haklarımızı tanıyacakları konusunda deneyimsiz idiler. Onlara kalsa, "yaşıyor" olmamıza dua etmemiz ve başkaca bir şey istememiz, talep etmememiz gerekiyordu. Tabii sorun, tamamen bakış açısıyla ilgiliydi.

Kanlı 1 Mayıs

1 Mayıs 1977 katliamı esnasında Elazığ'da idim. *Devrimci Yol* dergisi çıkmaya başlamıştı. "Güçlü bir örgüt olduk", "Yakında partileşeceğiz" diyordu devrimci ağabeylerimiz. Ben ve yaşıtlarım, yaşımız itibarıyla en heyecanlı olanlardık. Sürekli okuyor, tartışıyor ve tabii "görev" istiyor, bekliyorduk. "Daha küçüksünüz" türü laflardan nefret ediyorduk.

"Seko" Mahallesi, ülkücülerin, dinci militanların ve bu arada devrimci grupların etkili olmaya çalıştığı, "tampon" bir bölge idi Elazığ'da. "Bizimkilerin" daha etkili olduğu Kırkdutlar ve Fevzi Çakmak mahallelerinde derneklerimiz vardı. Oturduğum mahalle Kırkdutlar'a daha yakındı ve oradaki seminerleri kaçırmıyordum. Bir gün bana da "seminer verme" görevi vermişlerdi. Hem de Küba Devrimi üzerine...

Günlerce geceli gündüzlü Küba Devrimi üzerine bulduğum bütün kitapları okumuş, notlar almıştım. Castro'nun, Che'nin kitaplarını, Mahir'in konuyla ilgili yazılarını ve örgütün dergilerinde çıkan yazıları... Seminer verdiğim günü hiç unutmuyorum. Yaşıtlarımın yanı sıra koca koca adamların ve kadın arkadaşlarımızın bulunduğu bir ortamda, saatlerce Küba üzerine konuştum. Soruları yanıtladım. Heyecandan sırılsıklam ter içinde kalmıştım, ama sonradan bana bu görevi veren "ağabeylerim" beni tebrik edince, gururlanmıştım da.

Onlardan biri Fadıl idi. Yıllar sonra "Devrimci olarak terk ettiğim Elazığ'a demirci olarak döndüm," diyecek olan Fadıl (soyadını bilerek yazmıyorum). Onunla her bir araya geldiğimizde hâlâ "benim ilk devrimci ağabeylerimden" olduğunu söylerim beraberimizdeki insanlara, o da her zamanki mütevazılığıyla, "Yok," der, "sen zaten akıllıydın"

1977 yılında İstanbul'da 1 Mayıs katliamı gerçekleştiğinde

ağladığımı hatırlıyorum. Diğer arkadaşlarım, akranlarım gibi "hesabı sorulacak" duygusu içindeydim. Olayın üzerinden yıllar geçti, ama hâlâ o gün 34 insanın yaşamını yitirdiği katliamın arkasındaki karanlık güçler açığa çıkarılabilmiş değil. Oysa "kontrgerilla" kavramı, ilk defa o zaman bu olayla birlikte çalınmıştı kulaklarımıza.

O yıl, babamla ilk defa İstanbul'a gitmiştik. Ağabeyimi ziyaret etmek için. Ağabeyim, o zaman yöneticisi olduğu bir öğrenci derneğinin faaliyetleri nedeniyle tutuklanmıştı. Toptaşı Cezaevi'ndeydi.

İlk defa gördüğüm İstanbul'da beni en çok çarpan şey, sanırım ilk defa İstanbul'u gören başka insanlarda olduğu gibi, deniz idi. İstanbul'u çevreleyen bu kocaman suyu, onun mavisini sevmiştim. Deniz mavisi ve gök mavisini özleyeceğim, düşleyeceğim yıllar vardı önümde... Ve bir de kalabalık. Ne çok insan vardı İstanbul'da. Bu kadar insan "devrimci" olsa, "devrim" yapmak hiç de zor olmazdı gibi düşünceler geçmişti aklımdan.

Toptaşı Cezaevi'nin ziyaret yeri, Türk filmlerinde gördüklerimizden farksızdı. İçeridekilerle ziyaretçileri birbirinden ayıran sık bir tel örgü vardı. Tel örgülere yaslanmış ellerimiz birbirini hissedebiliyordu.

Ağabeyim bana sohbetimiz boyunca "Devlet nedir?", "Faşizm nedir?", "Emperyalizm nedir?", "Oligarşi nedir?" gibi sorular sordu. Sorularına okuduklarımdan öğrenebildiğimce kitabi cevaplar verdim. Tam manasıyla kitabına uygun yanıtlar vermiş olmalıyım ki, ağabeyim gurur duymuş olmalıydı. Yanındaki yöresindeki arkadaşlarını çağırdı, benim cevaplarımı dinlemeleri için. Hepsi takdir etti beni. Bu durum benim de hoşuma gitti tabii ki. Rahatsız olduğum şey, "Vay be, bu yaşta faşizmin tarifini de biliyor," gibi tepkiler vermeleri olmuştu. Lanet okumuştum, "küçük" oluşuma...

1 Mayıs 1978'de ise, İstanbul'da idim. O yılın Şubat ayında gelmiştim İstanbul'a. Ekonomik sıkıntılarımız nedeniyle ortaokulu bitirmiş olmama rağmen Elazığ'da öğrenimime devam edememiştim. Cezaevinden tahliye olmuş ağabeyim ve yenge-

min bana posta ile gönderdikleri parayla, geride, bacıma annemle babama okumaları için bir "not" bırakarak otobüse atlamış ve İstanbul'a gelmiştim. Yeni bir hayata başlıyordum. Açıkçası çok da bilincinde olmadan, daha çok "sürükleneceğim" bir yeni hayata... Elazığ'da kalsaydım ne olurdu, bilmiyorum. Açıkçası bunu çok da düşünmedim. Zira yine "keşke" girdabına kapılmak mümkün.

'77 katliamının ardından 1 Mayıs 1978'de o zaman hemen herkese hâkim olan endişelere rağmen herhangi bir olay olmadı. Meydanı yüz binlerce kişi doldurdu. Konuşmalar yapıldı. Sloganlar atıldı. "Devrimci Sol" adıyla ilk defa o gün, orada bizim grubumuz sesini duyurdu. Biz bu kadar çok muyuz? O zaman niçin "devrim" yapamıyorduk? Yaşadığım çocuksu heyecan içinde kendi kendime sorduğum sorulardı bunlar.

1 Mayıs 1979'da ise sıkıyönetim vardı. İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan edilmişti. O zaman Çağlayan'da idim. Çağlayan Deresi'nde bir "korsan gösteri" hazırlama çabasındaydık. Sokağa çıkma yasağına rağmen insanlar sokağa çıkmışlar, bazı kahveleri doldurmaya başlamışlardı. Gültepe'de, Gültepe'nin Çağlayan'a bakan yakasında bir gecekondu evinde kalıyordum, bir başka arkadaşımla beraber. Kaldığım evin sahiplerinin oğlu, futbolcu idi. Galatasaray'ın altyapısında yetişmiş, A takımına alınmış ve ünlü bir futbolcu olmak yolundaydı. Adı bende saklı bu futbolcu arkadaşım gerçekten de sonradan ünlü bir futbolcu oldu. Bize "En kral devrimci benim kardeşim, hangi futbolcu devrimcilere benim gibi yardım ediyor?" derdi.

Arkadaşımla (kulakları çınlasın, Sait, bir gözüne perde indiğinden "Kör Sait" derdik) mahalleye indik. Ama aynı anda birkaç cemse dolusu mavi bereli asker mahalleyi bastı. *Aydınlık* isimli gazetenin ihbarını değerlendirmişlerdi. Sokakta gördükleri kim varsa aldılar. Benle Sait kaçmaya niyetlendik. Ama askerlerin arkamızdan ateş açacaklarını fark eden Sait, "Yat yere!" diye bağırdı. Kendimizi yere attık. Yakalandık. Karakola götürdüler bizi. Sonra da İnönü Stadyumu'na. Stadyumda bizim gibi gözaltına alınmış binlerce kişi vardı. Bunlar içinde Bayrampaşa'da gösteri yapan Türkiye İşçi Partisi (TİP) Genel

Başkanı Behice Boran ve arkadaşları da vardı. Bizi gecenin bir yarısı, aldıkları mahallelere götürüp serbest bıraktılar.

1 Mayıs 1980 günü yine sokağa çıkma yasağı vardı. Ama ben "içeride" idim. Bu yasağı burada da uygulayacak halleri yoktu ya... Meğerse yanılmışım...

Sabah sayımı bittikten sonra, önceden aldığımız karar gereği, bütün koğuşlar, hepimiz, koridora çıktık. Yüzümüzü nöbetimizi tutan silahlı askere dönerek "Yaşasın 1 Mayıs!" diye slogan atmaya başladık. Sloganların ardından bir kişi günler öncesinden büyük ve hararetli tartışmalar sonucunda güçlükle hazırlanan ortak bildiriyi okumaya başlamıştı ki, kapı önünde askerlerin biriktiğini gördük. Başlarındaki subay, "Herkes koğuşlarına girsin!" diye bağırdı. Girmedik. O anda koridoru cehenneme çevirdiler... Silahlarının namlularını koridorun tavanına yönelterek ateş açtılar. Tavandan, duvarlardan seken mermiler sapır sapır üstümüze yağdı.

Çoğumuz hafif yaralar aldık. Ama bir arkadaşımız (Halil), bizim kadar "şanslı" değildi. Bacağına isabet eden bir G-3 mermisi nedeniyle, kaldırıldığı hastanede bir bacağının dizinden aşağısını kestiler.

Bu 1 Mayıs "saplantısı", köprünün altından akan onca suya rağmen, uzun yıllar devam etti. Taksim Meydanı'nda 1 Mayıs kutlamalarına izin vermemek adına bütün İstanbul adeta abluka altına alındı. Hayat felce uğratıldı. Sonradan 1 Mayıs AKP hükümeti tarafından nihayet "emek günü" olarak tatil kabul edildi. 2010 yılında uzun yıllar sonra ilk defa kutlamaların Taksim'de yapılmasına izin verildi ve hiçbir "olay" da olmadı. Ne var ki sonradan yine aynı saplantı nüksetti. 1 Mayıs'ın tatil kabul edilmesi kuşkusuz çok gecikmiş de olsa önemli bir gelişmeydi. Ama yasaların ötesinde gerekli olan "normalleşme" yolunda bu yıllar içerisinde katettiğimiz mesafe, üzerimize kurşun yağdırılmasından gaza boğulmak arasındaki fark kadar gerçekleşti.

Geçerken belirtmek istiyorum: 1 Mayıs'ın Taksim Meydanı'nda kutlanması istemini ilk defa 1988 yılında gündeme getirdiğimizde, sendikaların ilgisini çekmeyi başaramamıştık.

1988'de Genel Yayın Yönetmeni olduğum siyasi derginin (*Yeni Çözüm*) ön ayak olduğu girişimle bir "dergiler platformu" oluşturulmuş ve 1 Mayıs'ın Taksim Meydanı'nda kutlanması kararlaştırılmıştı. Aynı zamanda bir "sendikalar platformu" da oluşturulmuştu ve birlikte hareket edilecekti.

1 Mayıs'tan birkaç gün önce sendikaların önerisiyle, "prova" olsun ve kitlenin kararlılık düzeyini artırsın diye kitlesel bir basın toplantısı yapmıştık. O dönem Ortaköy Kültür Merkezi'nde yapılan toplantıya çoğu *Yeni Çözüm* okuru ve Dev-Gençli 500 kişi gelmişti. Oysa sendikalar, "O salon küçük gelir, biz işçileri yığacağız," gibi iddialı laflar etmişlerdi.

Uzatmayayım. Amiyane tabirle bu sendikalar ve yanı sıra dönemin TKP'si yörüngesinde hareket eden dergi (*Adımlar* adında bir dergi idi) 1 Mayıs'tan hemen önce bizim platformumuzu "sattı". Şimdilerde bir "edebiyat eleştirmeni" olarak medyada tanınan, o zaman ise TKP'nin İstanbul sorumlularından biri olan adı bende saklı bir zat-ı muhterem, 1 Mayıs'tan bir gün önce bana "Biz yokuz," dedi.

Enteresan bir "biz yokuz" bildirimi daha aldım o günlerde. Dergimizin (*Yeni Çözüm*) Cağaloğlu'ndaki merkez ofisinde çalışırken elime telefonu tutuşturdu arkadaşlarım, "Yalçın Hoca arıyor," dediler. Yalçın Küçük. Yalçın Hoca, telefonda öfkeli bir sesle "1 Mayıs'ı Taksim'de kutlayacakmışsınız, biz yokuz!" dedi ve "Neden?" diye sormama bile meydan vermeden telefonu yüzüme kapattı. Oysa Yalçın Hoca'nın "ağabeyi" olduğu o zaman yayımlanan *Toplumsal Kurtuluş* isimli dergi, başından beri platform toplantılarında "bizi" destekleyen bir tutum içinde olmuştu...

1988 1 Mayıs'ında yaklaşık 5.000 kişi Tarlabaşı ve Sıraselviler Caddesi'nde toplanarak Taksim Meydanı'nı zorladı. Taşlı sopalı çatışmalar yaşandı, ama kan dökülmedi. 1 Mayıs 1989'da ise genç bir işçi arkadaşımız (Mehmet Akif Dalcı), polis kurşunuyla hayatını kaybetti.

Bizi "son dakikada" yaya bırakan, 1988'de dönemin SHP'sinde milletvekili olan eski DİSK Başkanı Abdullah Baştürk ve yanındaki birkaç milletvekili, Taksim'deki Atatürk heykeline çe-

lenk koymalarını "yeterli" bir etkinlik olarak değerlendirmişlerdi. Sonrasında, yıllarca kayda değer bir "1 Mayıs" etkinliği içerisinde olmadılar.

Yıllar sonra "1 Mayıs'ı 1 Mayıs alanında kutlayacağız," diyen sendikaların tutumuyla ilgili merak içerisinde olanların bu kısa yakın tarih gelişmelerini bilmelerinde yarar olduğunu düşünüyorum.

İlk açlık grevi

Aslında ilk açlık grevi değil tabii. Zira katıldığım ilk açlık grevi 1978'de Sağmalcılar Cezaevi'nde katıldığım açlık greviydi. Ama dört gün süren o açlık grevinde akşamları çorba içmiştik, biraz da açlık grevi nasıl olur bilemeyişimizden. Dolayısıyla çok da "aç kaldık" denemezdi.

1 Mayıs 1980 günü üzerimize kurşun yağdırılmasına karşı yapabileceğimiz yegâne şey, açlık grevine gitmek idi. Bu açlık greviyle hem baskılara son verilmesini isteyecek, saldırıyı protesto edecek, hem de diğer taleplerimizi gündeme getirecektik. Orada bulunan bütün grupların ortak kararıydı bu.

Ertesi sabah karavana almadık, yiyeceklerimizi kapı önüne koyduk ve sayıma gelen subaya açlık grevine başladığımızı bildirdik. Taleplerimiz vardı ve cezaevi idaresiyle görüşmek istiyorduk. Subay şaşırmıştı. Belli ki açlık grevine başlamanın ne demek olduğuyla ilgili bir fikri yoktu. Komutanına ileteceğini söyledi, gitti.

Birkaç saat sonra koridora çevrili megafonlardan Binbaşı Adnan Özbey'in sesini duyduk. Binbaşı Adnan, açlık grevini hemen bırakmamızı istiyordu. Devletle pazarlık olamayacağını söylüyordu. Taleplerimizi ancak dilekçeyle iletebileceğimizi söylüyordu.

Bunun üzerine taleplerimizi sıraladığımız ve topluca imzaladığımız bir dilekçe hazırladık. Nöbetçi askere verdik. Almadı. Nöbetçi çavuşunu çağırdı. O aldı.

Dilekçeyi vermemizin üzerinden birkaç saat geçti. Vakit akşama doğruydu. Megafonda önce bir öksürük sesi duyduk, ar-

dından Binbaşı Adnan nutkuna başladı. Emreden bir ses tonuyla yine açlık grevini bitirmemizi istedi. Sonra da "Toplu dilekçe verilmez, bunu kabul etmiyoruz, isteyen tek tek dilekçe versin," dedi. Sonra da ekledi: "Dilekçeler sabah sayımında verilir."

Tek tek dilekçe vermemeye karar verdik. Binbaşı Adnan'ın bu "toplu dilekçe" takıntısının sadece ona has olmadığını sonraki yıllarda öğrendik. Toplu imzalanan bütün dilekçeler için hakkımızda davalar açtılar. Çünkü toplu dilekçe, "örgütlü hareket etmeye" delalet idi ve "örgütten" de, "örgütlü" hareket etmekten de nefret ediyorlardı.

Açlık grevinin ikinci günü, sabah sayımına, ellerini arkasına bağlamış, en kötü bakışlarını ve yüz ifadesini takınmış olarak Binbaşı Adnan geldi. Yanında Yüzbaşı Emin ve diğer subay ve astsubaylar da vardı. Koğuşlara girdi çıktı, ama hiçbir yerde hiçbir şey söylemedi. Enteresan bir adamdı. Megafondan anons yapmayı tercih ediyordu, konuşmak yerine. Nitekim sayımdan sonra yine başladı: "Açlık grevine derhal son verin! Bu yaptığınız devlete karşı gelmektir! Böyle yaparsanız taleplerinizi yerine getireceğim varsa bile yapmam! Haklarınızın hepsini alırım!"

Haklarımızın hepsini alacağını söylüyordu ya, o haklarımız neydi ki, anlamamıştık. Sadece yaşıyorduk, bu kapatıldığımız sağlıksız koğuşlarda...

Açlığın etkisini ikinci gün hissetmeye başladık. Bir insan kaç gün aç yaşayabilirdi, hiçbir fikrimiz yoktu. O zaman şekerli su da almıyorduk. Sadece su içiyorduk. "Açlığa insan kaç gün dayanır?" konulu tartışmalar başlamıştı. Bir de yemek sohbetleri. Binbaşı Adnan'ın sözlerini de yorumlamaya çalışıyorduk. Taviz vermez görünüyordu. Ama bu kadar konuşup durması, açlık grevine başlamamızdan epey rahatsız olduğunu da gösteriyordu.

İkinci gün birkaç kez daha aynı içerikte anonslar yaptı. Akşama doğru temsilcilerimiz toplandı. Sonra açlık grevini sonuna kadar götürmemiz yönünde karar alındığı açıklandı. "Sonuna kadar" ne demekti, görecektik. Ertesi sabah bizi bir "sürpriz" bekliyordu...

Sabah sayımından henüz çıkıp gitmişlerdi ki, üçüncü koğuştan TKEP (Türkiye Komünist Emek Partisi) davasından yargılanan Hakan isimli arkadaş koşarak içeri girdi. "TKP'liler bizi sattı!" dedi. Nasıl yani? "Açlık grevini bıraktılar ve eşyalarını alıp başka yere gittiler."

TKP davasından tutuklular (sayıları 7-8 kişi kadardı), meğer bir gün önce gizlice bir dilekçe vermişler ve açlık grevini başka yere gitme karşılığında bırakmak istediklerini iletmişlerdi idareye. Bu sabah da sayım esnasında alelacele eşyalarını da alıp çekip gitmişlerdi.

Az sonra koridor pencerelerinden gördük onları. Yakınımızdaki bir binanın bir odasına konulmuşlardı. Bizim bulunduğumuz yer biraz daha üstte kaldığı için konuldukları koğuşun içini görebiliyorduk. Yemek yiyorlardı.

Bu olayı takip eden yıllar boyunca TKP'liler İstanbul cezaevlerinde devrimcilerle, siyasilerle birlikte hiç hareket etmediler.

Bu durum, doğal olarak hepimiz üzerinde moral bozucu bir etki yarattı. Binbaşı Adnan da "psikolojik savaş" nutuklarına bu olayın heyecanıyla daha da hız vermişti. O gün, gün boyu anonslar yaptı durdu. Hatta akşam saatlerinde de. Bu arada "midem çok ağrıyor" türü şikayetler de artmıştı. Sağda solda fısıltıyla "Açlıktan ölünür mü, yanlış yapıyoruz," diyenler de vardı. Bazı gruplar açık ve doğrudan dillendirmeseler de "Açlık grevini bıraksak mı acaba?" diye kendi içlerinde tartışmaya başlamışlardı.

Giderek artan bu moral bozukluğu eşliğinde açlık grevine devam ettik. Binbaşı Adnan'ın anonsları da sürüyordu. Çoğumuz açlıktan halsiz, bitkin düşmüş durumdaydık ve yataklarımızdan kalkamıyorduk. Ziyarete çıkmamıza da izin verilmemişti. Adnan'ın elimizden almaktan bahsettiği "hak", meğerse bu imiş.

Altıncı gün, Binbaşı Adnan'ın anonsları kesildi. Ama aynı gün "Açlık grevini bırakalım, bir hafta oldu, adam bizimle görüşmedi bile, bu talepler için ölünmez ya," türü düşünceler daha yüksek sesle dillendirilir olmuştu. O akşam temsilciler toplandı. Açlık grevini yarın bitirme kararı alındı. Yarın öğlene de-

ğin bir gelişme olmazsa, idareye açlık grevini bitireceğimiz iletilecek, öğlen yemeği alınacaktı...

Açlık grevini bitireceğimiz günün sabahında alelacele bir sayım alındı. Hemen arkasından da bize "çocuklar" diye hitap eden bir Albay geldi. Adli müşavir imiş. Yani askerî cezaevlerinden sorumlu olan kişi.

"Çocuklar ne diye aç bıraktınız kendinizi? Sorunlarınızı dinlemeye geldim," dedi. Temsilcilerimizle birlikte bir masaya oturdular. Biz de masanın etrafında toplandık. Baskıların son bulmasını istedik. 1 Mayıs'ta meydana gelen olayı anlattık. O olay için idari soruşturma açıldığını söyledi. Hastanedeki arkadaşımızın durumunun iyi olduğunu söyledi. "Ama siz de böyle yasadışı işler yapmayın," demeyi de ihmal etmedi. Havalandırma istediğimizi söyledik. Bize hak verdi. Uygun bir yere, günün belli saatlerinde çıkarılacağımız bir havalandırma yapacaklarını söyledi. Ziyaretten yiyecek alınmasını ve yemek yapmak için ocak istediğimizi söyledik. Ziyaretten "pişirilmeyecek" nitelikteki yiyeceklerin bundan sonra alınacağını söyledi. Ocak işini ise araştıracaklardı. Laf arasında "biz de bu işleri yeni yeni öğreniyoruz, hemen kızmayın bakalım" türü laflar da etti. Binbaşı Adnan'a dönerek, "Komutanınız sert bir askerdir, ama öyle göründüğüne bakmayın, çok yufka yüreklidir. Kaç gündür siz açsınız diye gözüne uyku girmiyordu," dedi. Gülümsedik.

İlk açlık grevimiz biraz zor ve zahmetli olmuştu, ama tam da moral bozucu bir şekilde bitireceğimiz gün, başarılı bir şekilde bitmişti.

Açlık grevi sonucunda yegâne kazanımımız ziyaretçilerimizin getirdiği meyve-sebze ve kahvaltılık yiyeceklerin içeri alınması oldu. Havalandırma hiç yapılmadı. Haftada bir olması kabul edilen hamama da 15 günde bir götürülmeye devam ettik. (Bu arada biz de sağdan soldan söktüğümüz elektrik kabloları ve madeni paralarla "ısıtıcı" yapmayı öğrenmiştik.)

"Baskılar son bulsun," demiştik, ama bizi bekleyen işkence zamanları vardı...

Ağustos operasyonları

1980 yılı, olayların yoğunlaştığı bir yıldı. Devrimci, sol grupların eylemlerinin yanı sıra, ülkücülerin bazı eylemleri, olayların mecrasını çok tehlikeli bir boyuta sürüklemişti. 1978 yılının sonunda Maraş'ta kitlesel bir kıyım gerçekleştirilmişti. 1979 ve 1980 yılları içinde, yine Alevilerin yoğunlukta bulunduğu başka bazı illerde de aynı katliam senaryoları sahnelenmek istenmişti; Çorum'da, Malatya'da, Elazığ'da... Bu arada sol grupların "hâkim" oldukları gecekondu semtlerindeki kahvehaneleri hedef gözetmeksizin taramaya başlamışlardı. Bazı sansasyonel suikast eylemleri de bu yıl içerisinde peş peşe gelişmişti. 1979 Şubat'ında *Milliyet* gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi vurulmuştu. CHP Genel Merkezi bombalanmış, adını anımsamadığım bir CHP milletvekili öldürülmüştü. Sonrasında DİSK Başkanı Kemal Türkler katledilmişti. Buna karşılık devrimci gruplar da, misilleme kabilinden suikast eylemlerine girişmişlerdi. Bazı polis müdürlerine yönelik eylemlerin yanı sıra, MHP yöneticilerinden Gün Sazak, 12 Mart darbe döneminin başbakanlarından Nihat Erim, bunlar arasındaydı.

(Bir de Ankara'da kurulmuş, sonrasında Elazığ, Antep, Maraş, Siverek, Hilvan gibi yerlerdeki eylemleriyle dikkat çekmeye başlayan "Apocular" vardı. "PKK"den ziyade "Apocular" olarak adlandırılan bu grup, daha çok bazı aşiretlere yönelik eylemler içindeydi. Ama güvenlik güçleriyle de çatışmaya giriyorlardı. Kürt sorunu temelinde etkinlik gösteren başka gruplarla ve bazı Türk sol hareketleriyle de çatışmaya girmişlerdi. Bu gruba "Apocular" adını takan, dönemin *Aydınlık* gazetesiydi. Önceleri bu adlandırmaya şiddetle karşı çıkarken, sonradan kendileri tarafından da benimsendi.)

Bugünden geriye doğru bakıldığında "sağ-sol çatışması" olarak dile getirilen o dönem açısından, genellikle bilerek veya bilmeyerek gözden kaçırılan bir hususun altını çizmek isterim.

Devrimci, sol grupların eylemleri ile ülkücü-faşist grupların eylemleri, genellikle aynı kefenin içerisine konularak de-

ğerlendiriliyor. Oysa bazı istisnai olaylar olmakla birlikte, devrimci, sol grupların eylemleri "doğru mu yanlış mı" tartışmasına girmeden söylüyorum, "hedef" gözeten eylemlerdi. Gerçekleştirdikleri eylemlerde "hedef" olmayan insanların zarar görmemesine gayret ediyorlardı. Örneğin hiçbir zaman "ülkücülerin kahvesidir" diye bir kahvehane taramamışlar, kitlesel yağma, talan ve katliam girişimi içinde olmamışlardır.

Bunu bir "savunma" olsun diye veya o dönemi öznel kaygılarla "farklı" bir yere oturtmak amacıyla söylemiyorum. Ama gerçek, budur.

Bizler, "içeride", bu gelişmeleri heyecanla izlemek durumundaydık. Cezaevleri de mücadelenin bir alanıdır diye düşünüyorduk tabii; ama yine de o "sıcak" günlerde "içeride" olmaktan yana hiç hoşnut değildik. Olaylara bakış açımız, değerlendirme tarzımız bu çerçevede idi.

Ne sürecin nereye doğru gittiğinden, ne de başımıza neler geleceğinden haberimiz vardı...

Ağustos ayıydı. 21 Ağustos. Sıcak bir gündü. Olağan bir mahpusluk günü. O sabah sayıma geç gelmişlerdi. Bir anlam vermemiştik. Nöbetçi subayının geç kalmasındandı belki veya kim bilir nedendi?

Her zamanki gibi sırayla kahvaltılarımızı yapmıştık. Tebeşir tadında beyaz peynir, çürük zeytin ve karavana çayı vardı herhalde kahvaltıda. Ya da su gibi bir mercimek çorbası. Kimimiz koridor boyunca voltadaydık. Kimimiz koridor pencerelerinden kışlanın görebildiğimiz kısımlarını izliyorduk. Kimimiz koğuşlarımızdaydık; uzanmıştık, kitap okuyorduk, hayallere dalmıştık... İlginç bir detay daha hatırlıyorum; günlük gazeteler gelmemişti daha.

O alelade zamanın rengini değiştiren olay, pencerelerden kışlayı izlemeye dalmış arkadaşların "bir şeyler olacak", "operasyona hazırlanıyorlar" diye bizleri uyarması olmuştu.

Pencerelere yığıldık. Evet. Bir şeyler olacaktı. Operasyona hazırlanıyorlardı. Ve hapishane literatüründe "operasyon", dayak demekti, işkence demekti.

Gördüğümüz manzara şuydu: Kışlanın bahçesinde Binbaşı

Adnan, yanında diğer subaylarla beraber, yüzlerce askeri toplamış, onlara bizim bulunduğumuz tarafı göstererek öfkeyle, heyecanla bir şeyler anlatıyordu. Askerlerin ellerinde coplar vardı, kalaslar vardı, hortumlar vardı.

Az sonra askerler koşar adımla bulunduğumuz binaya doğru harekete geçtiler.

Neden? Ortada görünür hiçbir neden yoktu. Ne bir sorun, ne bir gerginlik. Ara sıra "Ne oldu havalandırma?", "Hani hamama haftada bir götürecektiniz?" diye sözüm ona açlık grevinde kabul ettikleri taleplerimizi hatırlatıyorduk sabah sayımlarında. Ondan bile vazgeçmiştik neredeyse. Hiçbir nedeni, gerekçesi yoktu ama işte operasyona geliyorlardı.

Koğuşlarımıza çekildik. O yaz sıcağında yapabildiğimizce kalın giysiler giydik, darbelerden daha az etkilenmek için. Koğuşlarımızda kol kola girdik. Marşlar söyleyerek beklemeye başladık.

Koridor kapısı açıldı. "Herkes koğuşlarına girsin!" diye bağırdılar. Oysa zaten koğuşlarımızdaydık. Çok geçmedi; bağrış-çağrış sesleri, sloganlar birbirine karıştı... İlk koğuşa girmişlerdi.

Bizim koğuşumuz koridorun sonundaydı. Anlaşılan "sırayla" geliyorlardı. Ne oluyordu? Bize durup dururken niye saldırıyorlardı? Koğuş kapısına çıkıp baksa mıydık? Bir arkadaş kapıdan kafasını uzatıp koridora baktı, geldi. "Döve döve götürüyorlar," dedi. Niçin? Nereye?

Az sonra "sıramız" geldi. Dövmekten kan-ter içinde kalmış askerler koğuştan içeri daldılar. Yataklarımızın bulunduğu kısımda kol kola girmiş, oturmuştuk. Slogan atıyorduk: Kahrolsun faşizm!

Askerler daldı içimize. 4'er 5'er söküp alıyorlar, döve döve koridora çıkarıyorlardı. Koridorda dayak eşliğinde aldıkları kişilerin adlarını soruyorlardı. Yüzbaşı Emin, elindeki listeye bakıyor ve listede adı olanlar için "Götürün!" diyordu. Listede adı olmayanları ise, yandaki koğuşa atıyorlardı.

Benim listede adım vardı. Tekme-tokat, cop darbeleri altında ziyaret yerine götürdüler. Orada listede adı olan diğerleri de

vardı. Orada da dövmeye devam ettiler. Slogan atınaktan sesimiz kısılmıştı. Kan revan içindeydik.

Az sonra "içerideki" operasyon bitti. Bütün askerler tıkıldığımız o daracık ziyaret yerine doluştular. Saldırıya devam ettiler. Bir yandan acımasızca vuruyorlar, bir yandan da ağza alınmayacak küfürler, hakaretler ediyorlardı. Adeta gözleri dönmüştü. Artık Adnan askerlere gaz vermek için neler söylemiştiyse...

Sonra çıkardılar bizi oradan. Kışlanın içine. Yine dayak eşliğinde yürüttüler. Bir kapının önünde durduk. Binanın diğer kısımlarına benzemeyen bir yerdi burası. Kapı açıldı. Taş duvarlı bir bahçeye çıktık. Bahçeye bakan beş kilitli kapı vardı. O kapılar da açıldı. 15'er, 20'şer bizi o kapılardan içeri attılar. "Havalandırma istiyordunuz, bakın buranın havalandırması var!" dedi Yüzbaşı Emin.

Kapıları üstümüze kilitlediler. Gittiler.

Tecrit

Toplam 60 kişiyi atmışlardı "tecrit" koğuşlarına. Yeni koğuşlarımız yatakhane ve yemekhane olmak üzere iki bölümdü. Yemekhanenin bir köşesinde de tuvalet vardı. Yatakhanede tek sıra halinde yan yana konulmuş ranzalar vardı. İki de büyücek pencere. Pencerelerin hemen dibinde ise, bizi gözetlemek, beklemek üzere konulduğu belli nöbetçi askerler vardı. Yemekhane dediğim bölümde ise büyük bir tahta masa ve masanın iki yanında tahta sıralar...

Koğuşlara karışık bir şekilde atılmıştık. Halimiz berbattı. Yüzümüz gözümüz kan içindeydi, vücutlarımız da mosmor. Yüzümüzü gözümüzü yıkadık. Yapabildiğimizce etrafa çekidüzen vermeye çalıştık.

Ne olmuştu? Neden olmuştu? Anlayamamıştık. Sonradan öğrendik. 1980 yılı Ağustos ayı içerisinde Diyarbakır ve Mamak cezaevlerinde de benzer operasyonlar yapılmıştı. Belki başka cezaevlerinde de. Bu operasyonların mantığını, ancak cunta geldiğinde kavrayabildik.

Bir süre sonra askerin biri kapıyı açıp hemen bir isim listesi

hazırlayıp vermemizi istedi. İyi de listeyi neyle yazacaktık? Bunu söyleyince asker şaşırdı. Kendisine bu emri veren komutanı nasıl olmuştu da bunu düşünememişti? Bir şey demedi. Gitti. Az sonra kâğıt ve kalem getirdi. Listeyi yazıp verdik. Ve idareyle görüşmek istediğimizi söyledik. Nöbetçi asker "Görüşürsünüz görüşürsünüz," diye söylendi, gitti.

Sonra sayıma geldiler. Binbaşı Adnan, "bundan sonra böyle" içeriğinde bir konuşma yaptı. Burası askerî cezaeviydi. Kuralları vardı. Bu kurallara uymazsak fena olurdu, vb.

"Bizi niye arkadaşlarımızdan ayırdınız?" diye sorduk.

Güldü. "Beyler burası askerî cezaevi," dedi, "burada kuralları biz koyarız."

"İşkence yapmak kural mı?" dedik.

Yine güldü. "Siz buna işkence mi diyorsunuz?"

"Arkadaşlarımızın yanına geri gitmek istiyoruz."

"Yok ya? Siz onların beynini yıkıyordunuz. Biz her şeyi biliyoruz. Onlar sizden kurtulduğu için gayet memnun, merak etmeyin siz."

Revirden "lasolin" getirmişlerdi. Yara bereler için kullanılan bir merhem. "İsteyen adını yazdırsın revire çıksın," dedi ve gittiler.

Bizi "tecrit" etmişlerdi. Bizi "sorumlu" görüyorlardı. Burada bize, orada da arkadaşlarımıza neler yapacaklardı kim bilir. Yavaş yavaş anlıyorduk: Bizi "içeriye" atmış olmak yetmiyordu onlara. Teslim olmamızı, "pişman" olmamızı istiyorlardı.

"Kuralları biz koyarız," diyordu Adnan ve "kurallara uyacaksınız". Neydi ki kuralları? Sormamıştık tabii. Adnan'ın telaffuz ettiği bir kural vardı ve o da askerlere "komutanım" diye hitap edeceksiniz, sayımlarda ayağa kalkacak, sıraya gireceksiniz idi. "Kurallar" ileride daha da çeşitlenecekti...

O gün açlık grevine başladık. Geride kalan arkadaşlarımız da üç gün destek açlık grevi yapmışlar, sonradan öğrendik. Bizim açlık grevinde olduğumuzu da Binbaşı Adnan'ın anonslarından anlamışlar.

Zor bir açlık greviydi. Yara bere içindeydik. Bitkin, perişan haldeydik. Üstüne de açlık...

Açlık grevimiz dokuz gün sürdü. Açlık grevinde sadece su içiyorduk. Sonradan bu deneyimlerle birlikte açlık grevi kavram ve kuralları zamanla oluştu. Mesela Metris'teki açlık direnişlerinde şekerli su da almaya başladık. İlk bir hafta boyunca Binbaşı Adnan anonslarla taciz etti bizi. Sayımlarda da bu tacizlerini, hakaretlerini sürdürdü. Dokuzuncu gün, Mayıs'taki açlık grevinde görüşmeye gelen Adli Müşavir Albay geldi yine. Aynı "babacan" tavır içindeydi. Bu ne pişkinlikti, anlamak mümkün değildi.

Bize biraz sert davranılmış olabilirmiş. Bunun sorumlusu biraz da biz imişiz. Kurallara biraz daha saygılı olsak, hiçbir sorun olmazmış, idare bizden memnun değilmiş vb. Önceden kabul ettiği taleplerimizi hatırlattığımızda da "Her şey bir anda olmaz, zamanla hallolur," dedi. Temel talebimiz arkadaşlarımızın yanına geri gitmekti. "Koğuşlar çok dolmuş," dedi, "böyle daha rahat değil mi?" Israr edince de "Tamam," dedi, "en kısa zamanda geri dönmek isteyenler dilekçe versin, gereğini yapacağız".

Bunun üzerine açlık grevini bıraktık. Ama Adli Müşavir "asker sözü" dediği sözünü yine yerine getirmedi.

Aslına bakılırsa bu tecrit koğuşları yukarıdan daha iyiydi. Sırayla bir saatliğine havalandırmaya çıkabiliyorduk. Yatakhanesi, yemekhanesi ayrıydı, vb. Ama sonuçta "tecrit" mantığıyla konulmuştuk buraya.

Bu arada Binbaşı Adnan da yavaş yavaş "nam" yapmaya başlamıştı. Bazı gazetelerde cezaevindeki işkence olaylarına ilişkin haberler çıkmıştı, Binbaşı Adnan Özbey'in adıyla beraber. Evinin duvarına veya evinin bulunduğu sokaktaki bir duvara "Davutpaşa'nın hesabını soracağız," şeklinde sloganlar yazılmıştı. Sanırım korkmuş olmalıydı biraz. Zira cezaevinde yatıp kalkmaya başladığını duymuştuk.

"Kalkın, cunta geldi!"

O gün akşama doğru, bir süredir mide kanaması geçirdiği için hastanede olan Barbaros hastaneden taburcu edilip koğuşa, aramıza dönmüştü. Ne de olsa "dışarıdan" geliyordu. Hemen

çevresine toplaşmış, "dışarıda ne var ne yok" üzerine koyu bir sohbete koyulmuştuk. Barbaros'un anlattığı yeni bir şey yoktu aslında; ama yine de, bir parça da olsa "dışarı"ya yaklaşmış birinin gözlemlerinden dinlemek, daha heyecanlıydı.

Bombalı pankartlar asılmış her yana; cezaevi arabasıyla, Haydarpaşa'dan gelirken birçok yerde kendisi de görmüş. Bir de her tarafta askerî birliklerin hareketi dikkatini çekmiş. Sıkıyönetim vardı. Doğaldı. Ama Behçet adında bir arkadaşımız vardı. Sonradan "Ne şom ağızlıymışsın," diye çok takıldık ona. "Yahu" dedi, sohbetin bir yerinde, "valla darbe olacak, cunta gelecek bu gidişle". Gülüştük. "Ne o? Çok korktun herhalde, her taraf asker kaynıyor filan duyunca?" diye takıldık.

Sonra uyuduk. Açlık grevinden yeni çıkmış ve henüz kendimize gelememiştik. Yan yana konulduğumuz beş küçük koğuştan, arkadaşlarımızın bulunduğu bölüme geçmeyi bekliyorduk her gün. Bunun için dilekçeler de vermiştik. "Bugün, yarın," diye oyalıyorlardı bizi. Keyfimiz, moralimiz çok yüksekti yine de. Direnmiş, kazanmış havasındaydık.

Sabaha karşı, saat 4-5 sıraları, Behçet, sertçe dürterek ve telaşla uyandırdı bizi. Koğuşta, 12-13 kişiydik. "Kalkın kalkın! Uyanın! Cunta geldi!" diyordu. Akşamki sohbet esnasında "Bu gidişle cunta gelecek," diyen arkadaştı. Tersledik onu; "Ne diyorsun sen ya?", "Behçet deli misin sen, bu saatte!", "Ya seninki de eşek şakası ha!"

Fakat Behçet, ısrarla "Ya kalkın cunta geldi diyorum, şaka filan değil!" diyordu. Uyku mahmurluğunu biraz üstümüzden atınca fark ettik, hoparlörden anons yapılıyordu. Cezaevi müdürü Binbaşı Adnan'ın çatlak sesiydi, sabahın o ilk saatlerinde kulaklarımıza dolan. "Vatan hainleri! Komünistler!" diye sesleniyordu bize, "Kalkın! Uyanın! Ordu yönetime el koydu! Bundan sonra anayasa da babayasa da biziz. Hepinizden hesap soracağız..."

Adam, önceden biliyor olmalıydı 12 Eylül günü darbe olacağını. Demek gözüne uyku girmemiş, zaten cezaevinde yatıp kalkıyordu, o lanet saati beklemiş ve aldığı haberin "mutluluğunu" bizimle de hiç beklemeden paylaşmak istemişti.

Cunta gelmişti...

Bu ne demekti? En yaşlımız, 20'li yaşların ortalarındaydı. Kimsenin yaşanmış bir cunta deneyimi yoktu yani. Ama cunta demek, mücadelenin, direnişin daha sert ve zor koşullarda devam etmesi demekti; bu kadarını tahmin edebiliyorduk elbette.

Toplandık hemen. Yaşça biraz daha büyük ve siyasi, örgütsel deneyimi fazla olanlarımız, "Büyük ihtimalle bizi duvar dibi yapacaklar," dedi. "Duvar dibi"; yani, kurşuna dizilmek. Okuduğumuz kitaplardan, romanlardan biliyorduk. Fakat, belki hemen "duvar dibi" yapmazlardı; bizi "hain" olmaya zorlarlardı. O zamanlar henüz "itirafçı" diye bir kavram gelişmemişti. Tabii ki "hain" olmayı reddedecek, direnecektik. Bedeli ölüm de olsa...

O gün aramızdaki fraksiyon farklılıklarının hiçbir anlamı kalmamıştı. Genç çocuklardık ve cuntaya karşı "gerekirse ölürüz" dediğimiz bir direniş kararı vermiştik. O arkadaşlarımdan sonradan içeride ve dışarıda hayatını kaybedenler oldu; saygıyla anıyorum. Halen yaşayanlara da sevgi ve selamlar olsun...

Saat yedi sularında, asker sabah karavanasını getirdi. Hatırlıyorum. Sulu, soğuk, iğrenç bir mercimek çorbasıydı. Günlük nöbetçi arkadaş çorbayı tabaklarımıza doldurdu. Yemek masalarına geçip, sessizce çorbalarımızı içmeye başladık. Yine Binbaşı Adnan'ın sesi: "Komünistler, vatan hainleri! İçtiğiniz çorbada Mehmetçiğin kanı vaaarrr..."

"Direneceğiz" demiştik. Ama endişeliydik de. Bize ne yapacaklarını bilmiyorduk. Arkadaşlardan bir tanesi, Erdoğan, ağlamaya başladı. "Hepimizi öldürecekler," diyordu bir yandan da. Sayımda belli olurdu bize ne yapacakları. İştahsızca çorbalarımızı kaşıkladıktan sonra, yataklarımıza çekildik. Ön tarafta, havalandırma olarak kullanılan ve sayımdan sonra açılması hakkını yeni elde ettiğimiz bahçenin kapısı, artık, ancak bizi öldürmeye götürdüklerinde açılırdı herhalde. Arkadaşlarımızın bulunduğu kısma götürülmeyi de, unutmalıydık tabii. Bizi onlardan ayırmalarının ve günlerdir oyalamalarının sebebi de, adli müşavirin bütün taleplerimizi babacan bir tavırla kabul etmesinin sebebi de buymuş... Duvarda açtığımız deliklerle, yan

yana beş koğuş arasında sürekli bir iletişim sağlayabiliyor, haberleşiyorduk. Onların ruh halleri de bizimkinden farksızdı.

Nihayet sayım saati geldi. Kapı, her zamankinden daha büyük bir gürültüyle açıldı. Askerler, ellerinde coplarla, hışımla daldılar içeriye. Bir yandan da, "Sayım!" "Sayım düzenine geççç!" diye bağırıp duruyorlardı. "Sayım düzeni" de neydi, anlamamıştık. Sayımız kaçtı ki şunun şurasında... İtip kakarak yataklarımızın üzerinde ayakta durdurdular bizi.

Askerlerin ardından, ellerini arkasında bağlamış, göğsünü gererek Binbaşı Adnan girdi içeriye. Yanında da Yüzbaşı Emin. O da aynı mağrur havadaydı. Binbaşı Adnan, daha önce de söylediğim gibi, aslında komik bir tipti. Hele Emin ile birlikte oldukları zaman. Askerler bizi ranzaların üzerinde ayağa diktikleri için onlara ister istemez tepeden bakıyorduk. Tabii Adnan da bize bakmak için kafasını yukarı kaldırmak zorundaydı. Sanırım bu "sayım düzeni"ni beğenmedi pek. Ama koğuş küçük olduğu için, yerde ranzaların önünde duracak olsak, bu sefer de burun buruna olacaktık. Bu "düzen" üzerine idarede tartıştılar galiba; zira sonraki günlerde sayım saatinde sırayla koğuş kapılarını açıp bizi havalandırmada "sıraya" soktular. Havalandırmaya çıkarken ve koğuşlara girerken dövmek de daha kolay oluyordu böylece. Neyse. Adnan ve yanındakilere tepeden bakmak normal zamanda oldukça keyifliydi ama o gün biz bu sahneye bile gülecek halde değildik.

Adnan, önce her birimizi tek tek süzdü. Sonra da, sabahın köründe, sayım saatini bekleyemeden sabırsızlıkla yaptığı açıklamayı yineledi. Ordu yönetime el koymuştu. Artık anayasa da babayasa da orduydu. Bütün komünistlerden, vatan hainlerinden hesap sorulacaktı... Sonra, arkasını dönüp çıkacaktı ki, birden aklına bir şey gelmiş gibi yaparak, durdu. Yeniden bizlere doğru döndü. "Herkes bundan sonra gece-gündüz elbisesiyle yatacak. Her an, herhangi birinizi alabiliriz."

Bu, emniyetteki türden bir sorgu işkencesine tabi tutulacağımız anlamına geliyordu. Adnan ve Emin'in çıkmasının ardından, koğuşta bulunan bütün kitaplarımızı aldılar. İlk 12 Eylül yasağı buydu.

Her nasılsa bir İngilizce yardımcı ders kitabını unutmuşlardı geride. "Essential English" adlı bir kitaptı bu. Bir de Nazım Hikmet'in "Şeyh Bedreddin Destanı" adlı minik bir şiir kitabı. O şiiri, orada bulunan her birimiz ezberledik. İngilizce kitap sayesinde de İngilizce çalışır olduk.

Kitaplarımızı alıp gittikten sonra, yanımızdaki koğuştan birkaç kişiyi, bizim koğuşa verdiler. Diğerlerini de diğer koğuşlara dağıtmışlar, o koğuşu boşaltmışlardı. Bunun nedenini birazdan anlayacaktık. İşkenceye aldıklarını, işkenceden sonra oraya koyacaklardı. Sorgu hücresi yapmışlardı orayı. Sayım diğer koğuşlarda da biter bitmez, farklı örgüt davalarından tutuklanmış olan iki arkadaşın götürüldüğünü duyduk. İrfan Çelik ve Hüseyin Karakuş...

Akşam saatlerinde onları boşaltılan koğuşa geri getirdiler. Haberleşme deliğinden, Hüseyin, subay ve sivil polislerin kendilerine sorgu işkencesi yaptıklarını söyleyebildi. Herkes sessiz, suskun ve endişeliydi.

13 Eylül sabahı, Hüseyin'den duyduk haberi. İrfan, sabaha karşı intihar etmişti. Tuvalette, çarşaftan yaptığı bir ipi pencere demirine bağlayıp kendini asarak... Çok zor bir ölüm şekli ve tercihiydi. İrfan Çelik, örgütünün (o zamanki adıyla Devrimci Halkın Birliği) ileri kadrolarından biriydi. Sorguda çözülmemişti. Yaşamına son vermesi, onun koşulları ve elbette ki o günlerin psikolojisiyle birlikte doğru anlaşılabilir. Arkadaşları uzun süre onun kendi yaşamına son verdiğine inanmadılar, inanmak istemediler. Hatta "Doğru söylemiyor," diye Hüseyin'i suçladılar, iki örgütün ilişkileri bu nedenle bozuldu. Ama gerçek buydu. Daha sonra, Metris'te kabul ettiler gerçeği ve Hüseyin'den özür dileyen bir açıklama yaptılar.

O sabah, sayımda, hiçbir neden yokken, saldırdılar. Her tarafımız mosmor oluncaya değin dayak yedik. Aynı gün, sayımdan sonra, koğuşun büyük ve geniş penceresinin kenarına oturup kışla içerisindeki ağaçları seyre dalmış olan bir arkadaşı, Turan'ı, pencerenin dibindeki nöbetçi asker "Oradan in, yasak!" diyerek uyardı. Pencereden görebildiğimizce dışarıyı, kışla bahçesini izlemek yegâne "lüksümüz" idi. "Ya, burası pence-

re, bir şey yaptığım yok, oturuyorum," dedi Turan. Turan daha sözlerini bitirmemişti ki, "bamm" diye bir silah sesi ve ardından, Turan, kanlar içerisinde üzerimize yuvarlandı. Asker onu karnından vurmuştu. Sonra da gelip hastaneye götürdüler.

Ertesi günü sabah sayımından sonra, bir çavuş, adımı seslendi. Arkadaşlarım, arkamdan endişeyle baktılar. Heyecan ve korku içindeydim. Bana emniyette yaptıklarından farklı ve fazla ne yapabilirlerdi, bilmiyordum, bildiğim tek şey, asla "hain" olmayacaktım.

Askerler sertçe kollarıma girip sürüklercesine götürdüler beni. Binbaşı Adnan'ın odasına girdik. Adnan, masasındaydı. Odada Yüzbaşı Emin, birkaç başçavuş ve iki de sivil polis vardı. Kollarımı bıraktılar. Hiç bitmeyecekmiş gibi bir sessizlik çöktü kaldı odaya. Bana ne yapacaklardı acaba? Falakaya mı yatıracaklardı? Elektrik mi vereceklerdi? Öldürecekler miydi?

Adnan, kafasını önündeki dosyadan kaldırdı. Adımı sordu. Söyledim. "Kod adın ne?" dedi. "Kod adım yok," dedim. "Sen filanca değil misin?" dedi. "Değilim," dedim. O anda beynimde şimşekler çaktı. Nereden geldiğini anlayamadığım bir yumruk yemiştim. Kendimi yerde buldum. Burnum kanıyordu. Kalktım. Burnumun kanamasına aldırış etmeden, "Başka ne soracaksan sor; cevap vermeyeceğim," dercesine, gözlerimi Binbaşı Adnan'ın gözlerine diktim...

Rakamlarla 12 Eylül

** 650 bin kişi gözaltına alındı.*

** 1 milyon 683 bin kişi fişlendi.*

** Açılan 210 bin davada 230 bin kişi yargılandı.*

** 7 bin kişi için idam cezası istendi.*

** 517 kişiye idam cezası verildi.*

** Haklarında idam cezası verilenlerden 50'si asıldı (18 sol görüşlü 8 sağ görüşlü 23 adli suçlu 1'i Asala militanı).*

** İdamları istenen 259 kişinin dosyası Meclis'e gönderildi.*

** 71 bin kişi TCK'nin 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılandı.*

** 98 bin 404 kişi "örgüt üyesi olmak" suçundan yargılandı.*
** 388 bin kişiye pasaport verilmedi.*
** Cezaevlerinde toplam 299 kişi yaşamını yitirdi.*
** 144 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.*
** 14 kişi açlık grevinde öldü.*
** 16 kişi "kaçarken" vuruldu.*
** 95 kişi "çatışmada" öldü.*
** 73 kişiye "doğal ölüm raporu" verildi.*
** 43 kişinin "intihar ettiği" bildirildi.*
** 30 bin kişi "sakıncalı" olduğu için işten atıldı.*
** 14 bin kişi yurttaşlıktan çıkarıldı.*
** 30 bin kişi "siyasi mülteci" olarak yurtdışına gitti.*
** 300 kişi kuşkulu bir şekilde öldü.*
** 171 kişinin "işkenceden öldüğü" belgelendi.*
** 937 film "sakıncalı" bulunduğu için yasaklandı.*
** 23 bin 677 derneğin faaliyeti durduruldu.*
** 3 bin 854 öğretmen, üniversitede görevli 120 öğretim üyesi ve 47 hâkimin işine son verildi.*
** 400 gazeteci için toplam 4 bin yıl hapis cezası istendi.*
** Gazetecilere 3 bin 315 yıl 6 ay hapis cezası verildi.*
** 31 gazeteci cezaevine girdi.*
** 300 gazeteci saldırıya uğradı.*
** 3 gazeteci silahla öldürüldü.*
** Gazeteler 300 gün yayın yapamadı.*
** 13 büyük gazete için 303 dava açıldı.*
** 39 ton gazete ve dergi imha edildi.*

Oy zulüm zulüm...

12 Eylül gaddar bir zulüm rejimiydi. Türkiye toplumunu "tek tipleştirmek" amacı güden bir faşizmdi. Burada, 12 Eylül üzerine başka hiçbir "tespit" ve "analiz" yapmayacağım. 12 Eylül üzerine, darbeler üzerine, "derin devlet", askerî vesayet ve müphem yönleriyle birlikte "Ergenekon" ve bağlantılı olarak demokratikleşme sorunlarımız üzerine çok konuşuldu, yazıldı, çizildi. Belki daha da yazmamız, konuşmamız gerekecek. Çün-

kü her biri işleyen, sağlıklı bir demokrasi ve toplumsal barış inşa etmemizle bağlantılı olan sorunlarımız, halen sıcak gündemimiz olmaya devam ediyor. Ama ben burada, sadece 12 Eylül vahşetinde yaşadığım bazı tanıklıkları paylaşmaya giriş yapmakla yetineceğim. Gerçeği yaşanmışlıklar, tanıklıklar üzerinden anlamak, daha köklü bir bilinç ve duyarlılığın gelişmesine katkı sağlar umuduyla...

14 Eylül günü, Binbaşı Adnan'ın odasında, gözlerimi kapama gereği de duymadan bana işkence yaptılar. Dosyamı incelemişler ve kendilerince muğlak kalan bazı hususları netleştirmek istemişlerdi. Falaka, kaba dayak, bolca küfür, hakaret, tehdit...

Hüseyin ile İrfan'a işkence yapan ekip de bunlar olmalıydı. Ama onları gece boyunca kışla içinde bir yerden bir yere götürmüşler; hatta gözlerini kapayıp kulaklarının dibinde mermi patlatarak "sizi öldüreceğiz" diye tehdit de etmişlerdi. Bana da mı aynı şeyleri yapacaklardı? Bilmiyordum.

Tek bildiğim, zamanın geçmek bilmiyor oluşuydu. Dayak atmaktan yorulduklarında duruyorlar ve yeniden aynı soruları yöneltiyorlardı.

"Kod adın ne?"

"Kod adım yok."

"Kod adın Hasan değil mi ulan?"

"Benim kod adım yok."

"Migros eylemine katılmadın mı?"

"Karakol baskınında görevin neydi?"

"Söylediklerinizle alakam yok."

"Bunların hepsini zaten biliyoruz oğlum. Dahasını anlatacaksın bize."

"Anlatacak bir şeyim yok."

Bir ara durdular. Bir sessizlik çöktü kaldı odaya. Sivillerle Adnan'ın birbirleriyle bakıştıklarını fark ettim. Sonra Binbaşı Adnan bir boş kâğıt koydu masanın üzerine. Bir de kalem.

"Gel buraya," dedi, "tahliye dilekçeni yaz".

Yerdeydim. Kalktım. Masanın yanına gitmedim. "Yazmıyorum," dedim.

"Sana tahliye dilekçeni yaz dedim ulan!"

"Yazmıyorum."

"Ulan her hafta yazıyordun, şimdi niye yazmıyorsun?"

Doğruydu. Tutukluluk sürem uzadıkça, ben de 10-15 günde bir durumumun incelenerek tahliye edilmemi talep eden dilekçeler yazıyordum savcılığa. Her seferinde de ret cevabı geliyordu dilekçelerime. Son olarak yazdığım dilekçeye ise, "bundan sonra yazdığınız tahliye dilekçeleri kaale alınmayacaktır" içeriğinde "sıra dışı" bir yanıt gelmişti, 12 Eylül'den kısa bir süre önce.

6136 sayılı kanuna muhalefet (yani ruhsatsız silah taşımak) ve "örgüt üyeliği" ile suçlanıyordum. 3-5 ayda çıkarsın demişlerdi bana, biraz deneyimli arkadaşlarım. Ama son dilekçeme verilen bu cevap beni düşündürmüştü. Hakkımda "yeni" bir şeyler mi "patlamıştı", ne olmuştu, bilmiyordum.

"Mahkemeyi beklemeye karar verdim," dedim, "o yüzden artık tahliye dilekçesi yazmayacağım."

Dediklerini yapmayışımın nedeni tabii ki bu değildi. O anda beynimde çakan şimşek, beni tahliye edip öldürecekleri olmuştu. O günlerde böyle düşünmek "olağan" bir şeydi. Beni öldüreceklerdi, ama "kitabına" uydurmak istiyorlardı; tahliye edecekler, sonra kapıdan alacaklar, işkence edecek, yok edecekler. Yoksa bana ne diye tahliye dilekçesi yazdırmak istesinlerdi ki?

Yine üstüme çullandılar. Dövmekten yorulmuşlardı. Ama benim de inadım inattı işte. Tekrar sordular ve aynı yanıtı verdim: Yazmıyorum!

Sonunda Adnan pes etti. Belli ki benimle bu kadar "uğraşacaklarını" öngörememişlerdi. Başka "işleri" de olmalıydı. O yüzden bir an önce benim "işimi" bitirmek istediklerini sezmiştim. Ne olacaksa olsundu. "Ulan," dedi, "al şu kâğıdı kalemi, ne istiyorsan onu yaz, istersen slogan yaz! Savcılık senin yazı örneğini istiyor!"

O anda her şey anlamını buldu. Savcılık benim yazı örneğimi niçin istesindi? Demek ki... Başımdan aşağıya kaynar sular döküldü. İşkence esnasında ilginç bir şekilde insanın kafası daha çok ve daha hızlı çalışıyor. Tutuklandıktan sonra, dışarıdan bizlerin sorgu durumlarını öğrenmek için raporlar istenmişti.

Yazmış ve bir şekilde dışarıya ulaştırmıştık. Sonradan öğrendim: Aylar önce, Haziran ayı içinde, polis, örgütün kullandığını tespit ettiği bir ofisi basıyor ve orada bizim içeriden gönderdiğimiz raporlar da dahil çok sayıda belge ele geçiriliyor. Ve bunu bize haber verme gereği bile duymamış, örgütümüzün pek sayın yöneticileri... O raporlar, "hukuki" durumumuzu olumsuz yönde değiştirdi, sonradan hakkımızda düzenlenen iddianamede de çarşaf çarşaf karşımıza çıktı.

Diğerleri bir yana, ben raporumda gördüğüm işkenceleri yazmıştım uzun uzun. Ne gereği varsa "çözülmedim" filan demiştim ve bol bol da diğer arkadaşların çözülmeleri üzerine çocuksu bir kızgınlıkla eleştiriler sıralamıştım. Eğer bu yazı bir "delil" olacaksa, öncelikle işkence gördüğümüzün delili olmalıydı. Ama tabii ki iddianameyi düzenlerken işin işkence kısmını görmezden geldiler; işte, hakkımda kapı gibi delil vardı şimdi ellerinde. Ve usulen bunu doğrulamak için de, anlaşılan, yazı örneğimi balistik incelemeye göndereceklerdi.

Yine "yazmıyorum" diyemedim. O anda aklıma gelen saçma sapan bir şeyler yazdım kâğıda, yapabildiğimce yazı stilimi değiştirmeye çalışarak.

Tekme tokat giriştiler bana yine ve koğuşuma geri getirdiler.

Günde iki posta, yani sabah ve akşam sayımlarında, dayak atıyorlardı bize. Her defasında bir bahane buluyorlardı. Tabii ki en gözde bahaneler, bize dayattıkları her gün biraz daha "çeşitlenen" kurallara uymayışımızdı. Asker, subay herkese bundan sonra "komutanım" diye hitap edecekmişiz. Sayımda sıraya girecek ve bir, iki, üç diye sayacak, tekmil verecekmişiz. Yakında başlatılacak olan Atatürk Eğitimi derslerine katılacakmışız...

Biz, bu kurallara uymadık. Hemen her grubun taraftarı vardı bu direniş içinde. Ve 12 Eylül'cülerin gözünde hepimiz "aynı" idik; bizim çok önemsediğimiz o fraksiyon farklarının hiçbir anlamı, önemi kalmamıştı.

Yaşları 16, 17, 18 olan gençlerdik. En büyüğümüz 20'li yaşlarının ortalarında bile değildi. Bizim oradaki kişiliğimizi, insanlığımızı, onurumuzu koruma direnişimiz, İstanbul cezaevlerinde 12 Eylül cuntasına karşı direnişin temellerini attı.

Bunun anlamının daha iyi kavranabilmesi için söylüyorum: Aynı günlerde, örneğin Mamak'ta, dayatılan kurallara "Yarın öbür gün vazgeçerler," deyip uymuşlar. "Yemek duası okuyacaksınız," dediklerinde, "Okuruz ne çıkar, nasıl olsa yarın öbür gün vazgeçerler," diye düşünmüşler. "Her askere "komutanım diyeceksiniz," dediklerinde, "Diyelim de dayak yemeyelim, nasıl olsa yarın öbür gün vazgeçerler" Giderek İstiklal Marşı, Atatürk Eğitimi şeklinde "kurallar" artarak devam etmiş ve her defasında "ne olacak ki..." deyip kurallara uymayı tercih etmişler. Yine de işkence ve eziyetten kurtulamamışlar gerçi. Çünkü darbecilerin meselesi gerçekte kurallar değil, teslim almak, devlete biat ettirmekti. Kuşkusuz bu dayatmaya az sayıda da olsa karşı koyanlar olduğunu kaydetmeden geçmemek gerek.

Yıllarca orada hem işkence, eziyet gördüler, hem de Atatürk Eğitimi dersleri gördüler, "asker tutuklu" olarak yaşadılar. İçlerinde koca koca örgüt liderleri de vardı. Bir de Diyarbakır vardı tabii; ama Diyarbakır, başlı başına ele alınması gereken bir dizginsiz vahşet ve faşizm örneği idi.

Gazeteler 12 Eylül'e alkış tutuyordu. Hemen her gün "filanca örgüt çökertildi" ve "çatışmada öldürüldü" haberleri vardı. Orada televizyonumuz yoktu. O nedenle radyo ve gazetelerden takip etmeye çalışıyorduk olan biteni.

İlk günkü "bizi duvar dibi yapacaklar" psikolojisinden yavaş yavaş sıyrılıyorduk. Sabah ve akşam sayımlarında, herhangi bir bahaneyle veya herhangi bir "bahane" de olmaksızın, saldırıyorlardı. "Duvar dibi" psikolojisinden sıyrılmaya başlamıştık, ama daha neler yaşayabileceğimiz konusunda iyimser bir öngörüde bulunma imkânımız da yoktu. Sadece devrimciydik. Sadece insandık. Ve sadece devrimci ve insani onurumuzu korumak için, gerekirse ölecektik...

O uğursuz Eylül ayının sonlarına doğru bir gün, günlük gazeteler elinde bir arkadaş girdi yatakhaneye. Hakan. "Dev-Sol da çökmüş," dedi alaylı bir ifadeyle. Veya bana öyle geldi üslubu. Uzandığım yerden "Ne?" diye bağırdım. Gülümseyerek elindeki gazeteleri gösterdi. Hepsinin birinci sayfalarında aynı haber ve resimler vardı.

Sanki bunun sorumlusu o arkadaşmış gibi, tabii sesindeki alaycı tınıya da öfkelenmiş olarak, yataktan Hakan'ın üzerine adeta uçmuşum. Bir yandan ağlıyor, bir yandan da ona vuruyor ve küfür ediyormuşum. Kendimi kaybetmiştim. Bizi ayırdılar. Hakan da "Ya yanlış anladın beni, ben de üzüldüm," gibi şeyler söyledi. Cezaevinde kaldığım yıllar boyunca, birkaç kez daha böyle kendimi kaybettiğim, gözlerimin kararddığı olaylar yaşayacaktım.

Yıkılmıştım. Bizde örgütün "tepesine" karşı sonsuz bir güven vardı. Benzer bir şekillenme, dönemin örgütlerinin tamamında vardı elbette. Her birimiz yakalanabilirdik, ölebilirdik, ama onlara hiçbir şey olamaz diye düşünüyorduk. Demek ki oluyormuş. O çocuksu güven duygusu o gün orada yıkıldı; kendimi cuntaya karşı artık daha zayıf hissediyordum.

Tam da o günlerde, "kurallara uyanlar" için yeni ve onları göremeyeceğimiz bir koğuş açtılar. Sayımlarda duyurdular bunu. Kurallara uyanlara dayak olmayacaktı, rahat edeceklerdi, bu durumları mahkeme tarafından da dikkate alınacaktı. Geride kalanlar ise, devlete kafa tutmanın hesabını vermeye devam edeceklerdi.

O altmış kişi içinden de gidenler oldu. Ağlayarak gittiler. "Hain" oldular bizim gözümüzde. O zaman henüz "bağımsız", "itirafçı" gibi "farklı" tutuklu kavram ve kategorileri yoktu. Bu nedenle bizim gözümüzde gidenler, doğrudan "hain" olmayı tercih etmiş oluyorlardı.

Sabah sayımlarında genellikle havalandırmaya çıkarıyorlardı. Tekrar koğuşa sokarken dövüyorlardı. O ara her nasılsa dikkatimi çekmişti. Sağ tarafımızdaki bir binada, daha önce TKP'lilerin konulduğu odanın penceresinde, İrfan'ı görmüştüm. Laz İrfan. Ağlıyordu. Orada ne işi vardı ki? Sonradan öğrendik; tahliye olmuş. Tahliye olmuştu ama salıverilmiyordu. Bir hafta kadar tutmuşlar orada. Sorgulamışlar. Sonradan bırakılmış. Şimdi Bodrum'da marangozluk yapıyor.

O günleri sözcüklerle ifade edebilmek ne kadar da zor...

DİSK tutukluları

Bizim kaldığımız "tecrit" koğuşlarının hemen üstünde "Orta-2" olarak isimlendirilen bir kat vardı. Onun yanı, yani bizim çapraz üst katımız da arkadaşlarımızın kaldığı "Orta-1" idi.

12 Eylül vahşetinin ilk zamanlarıydı. Bir gün, seslerden, üstümüze birilerinin konulduğunu anladık. Aynı günlerde gazetelerden de okuduk. Gelenler DİSK yöneticileri idi. Abdullah Baştürk ve Fehmi Işıklar'ın da aralarında bulunduğu DİSK yöneticileri de tabii ki 12 Eylül'ün gadrinden kurtulamamışlardı.

Sabah sayımlarında dövülmek için havalandırmaya çıkarıldığımızda kaçamak gözlerle pencereden bize baktıkları birkaç küçük an dışında, yüzlerini görmedik hiç. Belli ki "pencereden dışarıya bakmamaları" konusunda uyarılmışlardı; bu uyarıya gayet titizlikle uyuyordu onlar da.

Koğuştan, tıpkı yan koğuşlara olduğu gibi üst kata da delikler açtık. Hem kendileriyle haberleşebilmek ve hem de aynı yöntemle kopartıldığımız arkadaşlarımızla haberleşmemize yardımcı olmalarını istemek için. Ama o deliklerden bizi duymalarına rağmen, hiçbir zaman bize yanıt vermediler. Bizimle haberleşmek gereği duymadılar. Doğrusu kızmıştık...

Sonradan Metris açıldığında DİSK tutuklularını da oraya götürdüler bizim gibi. Barış Derneği tutuklularıyla aynı koğuşlarda kaldılar. Ama o koca koca adamlar kendilerine dayatılan kurallara uydular. Hiçbir desteklerini görmedik. Reha İsvan ve bazı TİP davası tutukluları hariç. Metris bölümünde anlatacağım.

Sonradan DİSK tutuklularını oradan götürdüler. Orta-2 denilen bölüme, dayak ve işkenceye dayanamayıp kurallara uymak isteyenleri koydular. Onlara "hain" diyorduk ya, yine de bahsettiğim haberleşmeye yardımcı oldular.

"Albay"ın isyanı

Tecritteki izleyen günlerde bazılarımızı arkadaşlarımızın yanına geri götürdüler. Bu da yeni tutuklulara aşağıda yer açabil-

mek içindi. Yeni tutuklananlar bizim gibi değil, mensubu oldukları örgütlerin ileri gelen kadroları, yöneticileri idiler. Ben de yukarıya geri gönderilenler arasındaydım.

Arkadaşlarımla yeniden bir araya gelebilmek güzeldi. İnsan kendini moral olarak daha iyi hissediyor. Söylememe gerek yok; oradaki durum da farksızdı. Sayım saatleri işkence seanslarına dönmüştü. Henüz kendileri de "hazır" sayılmazlardı, ama yine de her sayımda "Atatürkçülük Eğitimi derslerine katılacak mısınız?" diye soruyorlar, peşinden de saldırıyorlardı. Bazen de bu dayatma "Bundan sonra askerlere komutanım diyeceksiniz," veya "Yemek saatinde yemek duası okuyacaksınız," şeklinde karşımıza çıkıyordu.

Sayımız her gün artıyordu. Koğuşta yatak konulacak bir yer de kalmamıştı. Sayımız biraz daha artacak olsa, ki her gün yeni birileri tutuklanıp geliyordu, nöbetleşe yatmak durumunda kalacaktık. Çok sağlıksız bir ortamda kalıyorduk. Bitlenmiştik. Bazen "hamam"a da götürmüyorlardı. Hamamda da "sefa" yaptığımız yoktu zaten. Üstümüze iki tas su dökemeden "Haydi bitti süreniz," diyorlardı. Bitlenmiştik, ama hayat bir şekilde devam ediyordu ve cuntaya karşı direnmekten başka bir fikrimiz, çabamız yoktu.

O dönemleri bilenler bilir; televizyonlarda, radyolarda, gazetelerde "Atatürk" patlaması yaşanıyordu. Zaten değil midir ki darbeyi de "Atatürk ilke ve inkılaplarını korumak, yeniden tesis etmek için" yapmışlardı...

Bir gün kapı açıldı ve içeriye üstü başı perişan, kirden pasaktan suratı dahi doğru dürüst seçilemeyen birini attılar. Köprü altlarında yaşayan "şarapçı" tiplerdendi. Birkaç ay yanımızda kaldı. Hamama çıkmadı hiç. Yıkanmak istemiyordu. Hiçbirimiz "temiz" sayılmazdık, ama o düpedüz kokuyordu. Kimseyle konuşmak da istemiyordu. Sadece yemeğini yiyor, bizden sigara istiyor ve bir köşeye kıvrılıp uyuyordu.

Bir gün ısıtıcıyla su ısıttık ve buna biraz da zorla banyo yaptırdık. Bize karşı davranışları ilk günlerdeki gibi değildi zaten. Biraz yumuşamıştı. En azından adını ve niçin tutuklandığını öğrenebilmiştik.

Adı "Albay" imiş. Neden "Albay"? Bunu öğrenemedik bir türlü. Mutlaka bir hikâyesi vardı, ama belki kendisi bile unutmuştu.

Tutuklanmasının nedeni ise Atatürk'e hakaret ve devlet malına zarar vermek imiş. Her tarafta Atatürk'ün adıyla karşılaşmaktan gına gelmiş buna. Dayanamamış ve bir gün Aksaray'da Atatürk'e bağıra çağıra küfürler etmiş. Olacak şey değil. Tabii hemen çevredeki vatandaşlar müdahale etmişler. Dövmüşler. Yetmemiş, bir de yakınlarda devriye gezen bir jandarma timine haber etmişler. Jandarmalar derhal olaya el koymuş. Yakındaki bir caminin avlusuna çekip tekme-tokat ve silahlarının dipçikleriyle girişmişler bizim "Albay"a. Muhtemelen "Albay" bu dayakla atlatacakmış bu "Atatürk'e isyan" eylemini! Ama dayak esnasında askerlerden birinin tüfeğinin dipçiği kırılmış. Askerler bu kez kendileri için paniğe kapılmışlar. Çareyi "bize mukavemet etti, silahın dipçiğini kırdı" diye tutanak tutup adamı karakola çekmekte bulmuşlar.

Giderek alışıyordu bize. Yemeğini sigarasını eksik etmiyorduk ne de olsa. Bir gün sabah sayımında aldılar yanımızdan götürdüler. Tahliye edildi diye tahmin ettik; ama "Albay"ın akıbetini öğrenemedik sonradan.

"Ben devrimci değilim, ama..."

Size, soyadı bende saklı, o zulüm günlerinden Şadi adındaki arkadaşımdan bahsedeceğim.

Şadi, çoğumuz gibi liseli veya üniversiteli bir öğrenci değildi. Ciddi bir kamu şirketinde çalışıyordu. Yaşadığı mahalledeki devrimci arkadaşlarını seviyor sayıyor ve yeri geldiğinde onlarla evini, parasını paylaşıyor olmaktan başka "örgütsel" herhangi bir faaliyeti yokmuş. Tabii bu kadarı da o zamanki toplu tutuklamalardan biriyle kendisini işkencede, ardından cezaevinde bulmasına yetmişti.

"Gidenler", daha çok sayımlarda gidiyorlardı. Önceden gözyaşları içinde gelip "Ben dayanamıyorum, yarın sabah hainlerin içine gideceğim," diyenler de oluyordu. Üzülüyorduk, öfkele-

niyorduk, karmakarışık oluyorduk. "Gidenler" nedeniyle "Orta-2" diye bir bölüm daha oluşmuştu cezaevinde. Onlarla duvarda açtığımız bir delikle haberleşmeye başlamıştık. Hem aşağıdaki koğuşlara getirilen arkadaşlarımızla haberleşmek için, hem de "bugünler de geçecek, hareket dışarıda toparlanıyor" gibi şeyler söyleyerek moral vermek için. Koşullar dayatıyordu; onları sırf işkenceye dayanamadıkları için gözyaşları içinde bizi terk ettiler diye "hain" olarak adlandırmakta gün geçtikçe daha fazla zorlanıyorduk.

Bu arada, "acaba kim gider, kim kalır" gözüyle bakar olmuştuk birbirimize. "Herhalde bugün yarın gider," gözüyle baktığımız kişilerden biriydi Şadi. Bu nedenle onunla yapabildiğimizce ilgilenmeye, moral vermeye çalışıyorduk.

Bir gün koridorda volta atarken geldi yanıma. Galiba yanımda, tahliye olduktan sonra yurt dışına çıkmış olduğunu bildiğim Nezir de vardı. Lafı dolandırmadan, "Siz bana gidecek gözüyle bakıyorsunuz değil mi?" diye sordu. Şaşırdık.

"Yok canım, ama biraz moralin bozuk diye..." gibi şeyler geveledik ağzımızda. "Herhalde gideceğini söyleyecek şimdi," diye düşündük.

"Ama ben bir yere gitmeyeceğim," dedi kararlı bir ses tonuyla. Devam etti. "Ben devrimci, militan biri değilim. Sadece sizlere saygı duyduğum için buradayım. Daha fazlası gelmez elimden. Bundan sonra da, yarın öbür gün çıkacak olsam, yine militanlık filan yapacağımı sanmıyorum. Açıkçası biraz korkak biriyim."

Belli ki bu konuşmayı yapmak için hayli düşünmüş, bir karar vermişti. Araya girmedik ve o da devam etti.

"Benden gençsiniz. Devrimcilik şu bu bir yana, bu cunta gerçekten insanlık dışı. Burada devrimci olduğumuz için işkence yapmıyorlar bize; bizi, bütün toplumu tek tipleştirmek istiyor bunlar. İnsanlıktan en ufak nasibini almamış bir rejim bu."

Soluklandı. "Ama," dedi, "ben hiçbir zaman sizi bırakıp bir yere gitmeyeceğim, sizi satmayacağım. Direneceğim. Ölümüm pahasına da olsa. Bu benim insanlık görevim".

Ne diyeceğimizi bilemedik. Gözlerimiz yaşardı.

Şadi'yi yıllar sonra, 1987'de tahliye olduktan sonra gördüm. Çok sevindi. Birbirimize hasretle sarıldık. Çıktıktan sonra her nasılsa işine geri dönebilmişti. Sonradan emekli de olmuş. Çalıştığı firmanın sağladığı avantajlarla birçok ülkeyi gezmiş. En çok Uzakdoğu ülkelerinden etkilenmiş. Bir de Uzakdoğu felsefelerine takmıştı kafayı. Anladığım anlamadığım bir sürü şey anlattı bana.

Beyoğlu'nda bir meyhaneye gitmiştik. Yanımızda Ufuk ve birkaç arkadaş daha vardı. Çok içiyor, çok konuşuyordu. Bir ara tuvalete gitmek için kalktığında Ufuk söyledi, "Şadi'nin psikolojisi bozuldu, kendini içkiye verdi, uzun süredir de bu Uzakdoğu felsefelerine takmış kafayı, Buda, Konfüçyüs falan filan".

O gecenin ilerleyen saatlerinde bana dönüp "Ya şu Davutpaşa günlerimizi anlatsana bunlara, ben anlatıyorum ama ciddiye almıyorlar ki beni," dedi.

Bunun üzerine Davutpaşa'dan konuştuk. Yukarıda paylaştığım aramızda geçen diyalogu anlattım. Bana sarıldı. Birbirimizin gözyaşlarını sildik.

Oy zulüm zulüm...

Mapusun içinde üç ağaç incir
Elimde kelepçe boynumda zincir
Oy zulum zulum başımda zulum uzak git ölüm
Zincir sallandıkça her yanım sancır
Düştüm bir ormana yol belli değil
Oy zulum zulum başımda zulum uzak git ölüm

Mapusun içinde mermerden direk
Kimimiz 15'lik kimimiz kürek
Oy zulum zulum başımda zulum nedir bu halım
İnsanın zulmüne dayanmaz yürek
Yatarım yatarım gün belli değil
Oy zulum zulum başımda zulum uzak git ölüm

Mapusun içinde bir ulu çınar
Kırılsın zincirler yıkılsın duvar
Oy zulum zulum başımda zulum uzak git ölüm
Tezikmiş kuş bile yuvaya döner
Düştüm bir ormana yol belli değil
Oy zulum zulum başımda zulum uzak git ölüm
Yatarım yatarım gün belli değil
Oy zulum zulum başımda zulum nedir bu halim

"Kahrolsun faşizm! Kahrolsun işkence!"

10 Kasım günü, saat dokuzu beş geçe cezaevinin, kışlanın dört bir yanından siren sesleri yükseldi. Malum; Mustafa Kemal'in öldüğü saat, bütün Türkiye'nin "yas" tutması gerekiyor. Dolayısıyla bizim de!

Sabah sayımı esnasında hatırlatmışlardı; "Saat dokuzu beş geçe koridora çıkıp 'hazır ol'da bekleyeceksiniz!" İyi bari, bir de "Ağlayacaksınız, siyah giyineceksiniz!" filan deselerdi.

Siren sesleri ortalığı ayağa kaldırdığında biz koğuşlarımıza çekildik. Siren sesleri sustuktan sonra da bir süre çıkmadık koğuşlarımızdan. Operasyona gelmelerini bekledik. Gelmediler, şaşırmıştık.

Ertesi sabah, hep yaptıkları gibi, sayımda her koğuşta birkaç kişiye, duruşlarını filan bahane göstererek dayak attılar.

Bu sabah akşam dayak meselesi ister istemez hepimizde bir tedirginlik yaratıyordu, ama biraz da "rutin" hale gelmeye başlamıştı. Bu yüzden olmalı, Binbaşı Adnan ve yardımcıları sürekli bize başka "ne" yapmaları gerektiği üzerine yoğunlaşıyorlar, bizi şaşırtacak yeni yaptırımlar keşfediyorlardı.

En keyfi uygulamaları ziyaret yasağı idi. Zaten on-on beş dakika kadar olan ziyaret saatini bazen herhangi bir bahaneyle, bazen herhangi bir bahaneye de ihtiyaç duymaksızın beş dakikada kesiyorlardı. Bazı haftalar ise, "Bu hafta ziyaret yok!" diyorlardı. Ziyaretçilerimizin getirdikleri yiyecekleri de almıyorlardı artık. Giyim eşyaları da "yeşil renk yasak, mavi renk ya-

sak, kırmızı yasak" diye alınmıyordu. "Serbest" olan bir renk kalmamıştı neredeyse.

Bir gün gelip televizyonlarımızı da aldılar.

Yılbaşından sonra kendiliğinden getirip televizyonlarımızı geri verdiler. TRT'nin yılbaşı özel programını izleyememiştik, dolayısıyla dönemin "milli" dansözü Nesrin Topkapı'yı da. Sanırım televizyonlarımızı almalarının kendileri için pek de iyi bir şey olmadığı kanısına varmışlardı sonradan. Zira o zamanlar TRT'de peş peşe moral bozucu operasyon haberleri veriliyordu. Hemen her gün bir örgütün "çökertildiği" ilan ediliyordu. Ve her gün "çatışmada öldü", "hücre evi basıldı, beş ölü" haberleri... Cezaevlerine yönelik "özel" programları da vardı TRT'nin. Ülkücü ve devrimci tutukluların nasıl "birbiriyle barıştırıldığı" anlatılıyordu bu programlarda. Bazı cezaevlerinde başlatılan "Atatürkçülük Eğitimi" derslerinden sahneler veriliyordu. Bazı tutukluların nasıl kendilerine verilen boyalarla Atatürk portreleri çizdikleri... Ve daha neler neler...

Tabii, gazeteler de farksızdı. Cunta tam bir "zafer" sarhoşluğu içerisinde, bir kuşağın nasıl "biçildiğinin", kimlerin nasıl öldürüldüğünün, nasıl idam edildiğinin, nasıl adım adım "kaynaşmış" bir "tek tip" toplum yarattıklarının propagandasını yapıyordu.

Yine de televizyonlarımızı geri vermelerine sevinmiştik. Propaganda da olsa nerede neler olduğunun haberlerini dinleyebiliyorduk. Bilmeyene ilginç gelebilir; o dönemin dizilerini de takip ediyorduk. *Dallas*, *Mc Millan ve Karısı*, *Flamingo Yolu* gibi Amerikan dizileri revaçtaydı. Bu diziler, filmler aracılığıyla "dünyada başka dünyalar da olduğunu" hatırlıyorduk. Geçecekti, elbet geçecekti bu günler...

1981 Şubat ayı... Bir gün sabah sayımında "Hepiniz askersiniz," dediler yine, "bundan sonra asker tıraşı olacaksınız, birazdan berberler gelecek, itiraz eden olursa burnundan getiririz..."

O zamana kadar tıraş makinesi ve makas alıyorduk "zimmetli" olarak. Bir saat içinde de işimizi bitiremeden geri istiyorlardı. Şimdi "asker tıraşı" olacakmışız, çünkü hepimiz "asker" imişiz...

O günlerde cezaevine yeni bir yüzbaşı daha gelmişti. Orta boylu, basbayağı şişman, saçları beyazlamaya başlamış, mavi gözlü, soğuk biriydi. Bir "Nazi" subayını çağrıştırmıştı bize. Ama biz ona "Bokossa" lakabını takmıştık. Bir Afrika ülkesi diktatörünün adıydı Bokossa. Soğuk, insanın içini korkuyla ürperten bir sesi vardı. Çok konuşmazdı. Konuştuğunda da tehdit ederdi. Dediğini de yapardı. Bize "Bundan sonra asker tıraşı olacaksınız," diyen de işte bu Yüzbaşı Bokossa idi. Adını sonradan Metris'te öğrendik; Fehmi imiş.

Asker tıraşı olmayı kabul etmemeye karar verdik. Nasıl olsa her gün dayak yemiyor muyduk, bir de bunun için dövsünlerdi. Hem biz asker değil, siyasi tutuklu idik.

Az sonra koridor pencerelerinden gördük. Bokossa, Emin ve Adnan kışlada askerleri toplamışlardı yine. Yine bizim bulunduğumuz tarafı göstererek el kol hareketleriyle bir şeyler anlatıyorlardı. Askerlerin ellerinde coplar, hortumlar, kalaslar vardı. Yine...

"Asker tıraşı" işin bahanesiydi. Kabul etsek de bu operasyon olacaktı yani.

Koğuşlarımıza çekildik. En kalın giysilerimizi giydik. Yer yataklarımızın üzerinde oturduk. Kol kola girdik. Beklemeye başladık.

Çok geçmedi, koridor kapısı açıldı. Sonra da ilk koğuşa girdiler. Slogan sesleri... Bağrış-çağrış... Kötü dövüyor olmalıydılar.

Bizim "temsilci", onların ise "koğuş sorumlusu" dedikleri bir arkadaşımız vardı, Murat. Murat oturduğu yerden doğrulup kapıdan kafasını dışarıya uzattı, koridora baktı. Yanımıza döndü. En öndeki yerini aldı. Sakin, soğukkanlı bir arkadaştı Murat. Koridora baktı ve ne gördü diye sormadık. Çünkü oturduğu yerden adeta haykırdı: "Yeter ulan! Öldüreceksiniz öldürün artık bizi!" Var gücümüzle slogan atmaya başladık: "Kahrolsun faşizm! Kahrolsun işkence!"

Ortalarda bir yerdeydim. Yanımda Haydar vardı. Haydar yaralı yakalanmış bir arkadaştı. Dışarıdan da tanıyordum. Çağlayan Deresi ve Gültepe'den. Tam dokuz mermi yemişti. Tesadüfen yaşıyordu. Yaşıyordu yaşamasına ya, bedeni çok zayıf düş-

müştü. Yapabildiğimizce iyi bakmaya çalışıyorduk ona, kendisini toparlaması için. İyi bakıyorduk dediğim, karavana yemeğinden ona biraz daha fazla veriyorduk veya tabağımızdaki et parçalarını toplayıp ona veriyorduk. Haydar, "Hakkını helal et" dedi kolumu sıkıp, "herhalde bu operasyondan sağ çıkmam ben".

"Ne diyorsun sen Haydar?" dedim, "Böyle çok operasyon gördük biz. Döverlerken kafanı koru, yeter."

Zaman bir türlü geçmek bilmiyordu. Sırayla koğuşlara giriyorlar, on-on beş kişilik asker grupları üç-beş kişiyi söküp koridora çıkarıyor, kafalara şekilsizce makine vuruluyor, öldüresiye dövülüyor ve "işi biteni" az önce dümdüz ettikleri bir önceki yan koğuşa atıyorlardı.

Slogan sesleri, askerlerin küfür sesleri, bağrış-çağrış sesleri...

"Sıramız" geldi nihayet. Asker grupları peş peşe içimize dalmaya başladı. Döve döve söküp alıyorlardı. Sonra bir grup daha, sonra bir grup daha...

Önümüzde kimse kalmadı. Haydar'ın cılız kollarından beni sökûp almaları zor olmadı. Sürükleyerek koridora çıkardılar. Tekmelerle, coplarla, kalaslarla, hortumlarla vuruyorlardı. Kafa göz ayırt etmeden. Koridor kan revan içinde kalmıştı. Yerde dertop olmuş, kafamı korumaya çalışıyordum. Bir ara her nasılsa gözüm yandaki asker grubuna takıldı. Gözleri dönmüş, küfrederek, soluk soluğa vuruyorlardı. Haydar'dı. Ve Haydar, o işkenceci asker kalabalığının ortasında boylu boyunca, hareketsizce yatıyordu.

"Haydar'ı öldürdünüz!"

Ağzımdan çıkan, hatırladığım son cümle bu. Sonrasını, sonradan arkadaşlarımdan dinledim...

Beni döven askerlerin arasından fırlamış, Haydar'ın üstüne kapanmışım. Bir yandan da "Haydar'ı öldürdünüz," diyor ve slogan atıyor, küfür ediyormuşum. Ve askerler, "Vay şuna bak!" demişler. Beni dövmeye devam etmişler. Üzerime yağmur gibi inen cop, kalas, hortum ve tekmeleri hissetmedim hiç. Arkadaşımı öldürmüşlerdi...

O anda o asker kalabalığının içerisinde bir asker, sonra bir

asker daha, ellerindeki copları yere atmışlar. "Kahrolsun faşizm!" diye bağırmışlar gözyaşları içinde, "Kahrolsun faşizm! Kahrolsun işkence!.."

Operasyonu yöneten Bokossa donmuş kalmış. Daha arkada durup operasyonu idare eden Adnan gelmiş hemen. Operasyonu durdurmuş. "Çıkın çıkın" diyerek askerlerini tavuk kışkışlar gibi koridordan çıkarmış. Coplarını yere atıp slogan atan o iki askeri de astsubaylar tutmuşlar kollarından, oracıkta "gözaltına" alınmışlar yani.

O insanlık dışı manzaraya vicdanları, yürekleri daha fazla dayanamayan o iki askere ne oldu? Bunu hiçbir zaman öğrenemedik. Sonraki yıllarda, burası Türkiye ve "insanlık hali" işte, Davutpaşa'da askerlik yapmış biriyle karşılaştım. Bir başka cezaevinde, Muş'ta. O da tutukluydu. Adı Mele Çerxe idi. Malazgirtli bir köylü. "Yardım yataklık" suçlamasıyla tutuklanmıştı. Bir gün o gelip söylemişti bana 1980-81 yıllarında Davutpaşa'da askerlik yaptığını. Hayatın bu tip "cilveli" durumlarını ayrıca da anlatacağım. Ona sorduğum ilk sorulardan biriydi bu. O da "Alıp götürdüler ve sonra hiçbir şey duymadık onların hakkında," dedi.

Vicdanlı o iki asker bu satırları okur mu acaba? Okur da haber ederler mi bana, "O askerler bizdik," diye? Anlatırlar mı, o gün onları oradan alıp götürdükten sonra başlarına ne geldi?

Haydar ölmedi. Baygın düşmüş orada. Günlerce yatağımdan kalkamadım ben de, yediğim dayaktan ötürü.

Haydar'ın sağlığı, sıhhati gayet iyi bugün. O da benim gibi sonraki yıllarda tekrar mahpus yattı. Her görüştüğümüzde "Hayatımı kurtardın sen," der. "Aslında fazladan yaşıyoruz biz," der. "Nasıl hayatta kaldık, insan acayip bir canlı," der...

Demek görecek günler varmış... Bu duygu, hayatımın değişik dönemlerinde hep eşlik etti bana. En son, 2003 yazında, yıllar sonra ilk defa gelebildiğim memleketimde, Dersim'de, 1938'de toplu katliamlardan birinin gerçekleştirildiği Halvori Gözeleri'nde, Munzur'un kıyısında gözyaşlarına boğulmuşken, dilimden dökülen sözcükler "bugünleri görmek de varmış" idi.

"Yeni bir cezaevi yapılıyor," diye duymuştuk tabii. Metris. Sonra da açıldığını duyduk. Diğer cezaevlerinden sevklerin başladığını da. Önce sonraki yıllarda beş yıldızlı bir turistik otel olarak restore edilen Sultanahmet Cezaevi'ndeki tutuklular neredeyse tamamen Metris'e getirilmişti. Orada daha çok örgütlerin ileri kadroları vardı.

Bu tip durumlarda, cezaevlerinde de "fısıltı gazetesi" diye bir şey vardır. Muhtemelen ziyaretçilerimiz aracılığıyla duyduğumuz bir haber, büyüyerek, abartılarak yayılıyordu. "Kafes gibiymiş." "Gökyüzünü bile doğru dürüst göremiyormuşsun." "Koğuşlar hücre şeklindeymiş." "Subayların, askerlerin hepsi özelmiş, seçmeymiş." Bu haberler, duyumlar nedeniyle "Metris" adı, ürkütücü bir ad haline gelmişti.

Bizi de götürürler miydi? Bundan kuşkumuz yoktu. Ama hepimizi mi götüreceklerdi yoksa bazılarımızı mı? Bunu bilemiyorduk. Bunu bilememek, ister istemez merak ve heyecan yaratmıştı hepimizde.

Metris, 23 Nisan 1981 günü "açıldı". Sultanahmet'in yanı sıra İstanbul'daki kışla cezaevlerinin tamamından, Alemdağ'dan, Kabakoz'tan, Hasdal'dan seçtikleri tutukluları Metris'e götürmüşlerdi. Mayıs ayının ilk günleriydi ve "sıra" bize de gelmişti...

Sabah sayımına gelen subay, girdiği her koğuşta bir isim listesi okudu. Listede adımı duyunca şaşırmadım. Tuhaf bir şekilde Metris'e gitmek istiyorduk hepimiz. Diğer cezaevlerinden arkadaşlarımız da olacaktı orada. Birlikte olacaktık. Ama korkuyla karışık bir heyecan duymadım desem yalan olur. Orada bizi ne bekliyordu? Mesele bunu bilememekti. Burada yaşadıklarımızdan farklı ne olabilirdi ki? Böyle düşünerek heyecanımı yatıştırmaya çalışıyordum. Bir de bu sevke "iyi" tarafından bakmak gerekirdi; orada arkadaşlarımızla beraber olacaktık, bir şekilde iletişimimiz olurdu nasıl olsa. Cunta Türkiye'yi nereye götürüyordu? Dışarıda cuntaya karşı direniş var mıydı? Bütün bunlardan daha çok haberdar olabilecektik. Bir de tabii, hâlâ davamız açılmamıştı. Doğru dürüst avukat gelmiyordu zi-

yaretimize. Bir şeyden haberimiz yoktu yani. Davayla ilgili gelişmeleri de öğrenebilirdik.

Bütün bunlar dönüp duruyordu her birimizin kafasında. Ama asıl farkında olduğumuz gerçek, cuntanın Metris ve benzer cezaevleri yapmakla, üzerimizdeki işkence ve teslim alma politikasını daha sistematik bir tarzda yürüteceğiydi.

Gazeteler hep "yakalanma" ve "operasyon" haberleri veriyordu. Ama bazı eylemler de olmuyor değildi. Şubat ayı içerisinde İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Mahmut Dikler'e yönelik olarak bir "suikast" eylemi gerçekleştirilmişti mesela. Demek ki, diye düşünmüştük, örgüt toparlandı ve mücadeleyi sürdürüyor. Gerçi eylemin üzerinden fazla zaman geçmeden yeni yakalanmalar olmuştu, ama cuntaya karşı bir direniş de vardı elbet.

Doğrusu, "halkımızdan" yana biraz hayal kırıklığı içindeydik. Kenan Evren il il dolaşıyordu. Gittiği yerlerde mitingler düzenliyor ve "anarşinin işini bitirdik" mesajları veriyor, meydanları dolduran insanlar tarafından çılgınca alkışlanıyordu. "Asmayalım da besleyelim mi?" lafını da o yıl içerisinde sarf etmişti. İşkencelerde insanlar ölüyordu. Ahmet Karlangaç mesela... İşkencelerde insanlar kaybediliyordu. Hayrettin Eren mesela... Ve insanlar asılıyordu; Erdal Eren, yaşı küçük olmasına rağmen, 13 Aralık'ta asılmıştı. Serdar Soyergin ve diğerleri... Ülkücü çevreden ve adli mahkûmlardan da asılanlar oluyordu. Evren sonradan bunu "Maksat eşitlik olsun," diye açıklamıştı.

Metris'e toplam 29 kişinin sevki açıklanmıştı. Subay bize "Metris'e gideceksiniz," demişti. "Sevkiniz var, bir saat içinde hazır olun," demişti sadece. Ama Metris'e gönderileceğimizi anlamıştık elbette.

Çabucak eşyalarımızı toplamaya koyulduk. Çok gerekli şeyler dışında fazla bir şey almadık yanımıza. Bavul gibi şeyler "yasak" olduğu için, çarşaflardan dikerek yaptığımız torbalar içerisindeydi eşyalarımız. Sonra gidecek arkadaşlar olarak ayaküstü bir araya geldik. Metris'e girişte işkence göreceğimiz "kesin" gibiydi. Direnecektik. Askerî kurallara uymayacaktık. Arkadaşlarımızın bulunduğu koğuşlara gitmek istediğimizi söyleyecek-

tik. Yeni yeni telaffuz etmeye başladığımız "bağımsız" koğuşlara gitmeyi kesinlikle reddedecektik. Dayak ve işkence varsa, açlık grevine başlayacaktık.

Geride kalan arkadaşlarımızla sohbet ettik. Herkesin gözleri yaşlıydı. Zor zamanlar yaşadığımız, paylaştığımız, göğüslediğimiz arkadaşlarımızla vedalaştık. Kapı gürültüyle açılıp bizi çağırdıklarında, hazırdık.

İsim isim çağrılarak çıktık o kapıdan. Karşımızda "operasyon ekibi" vardı. Artık gidiyorduk, bizi dövecek halleri yoktu ya... Yanılmıştık.

Koğuşlarımızın bulunduğu koridorla ziyaret yapılan bölümü ayıran bir demir parmaklıklı kapı vardı. Kapıdan çıkıp sağa dönünce, L şeklindeki ziyaret bölümüne girilmiş oluyordu. Ziyaretçilerin alındığı bölümle bizim bulunduğumuz bölümü birbirinden ayıran iki katlı sık tel örgüler vardı. İki tel örgü arasındaki boşlukta da, ziyaret esnasında ellerinde coplarla nöbetçi askerler dolaşırdı.

Bizi nispeten daha geniş olduğu için olsa gerek, ziyaretçilerin bulunduğu tarafta toplamışlardı. Sayımız tamam olunca, operasyon ekibi karşımıza geçti. Bakışlarındaki hınçtan anlamıştık. Saldıracaklardı. Saldırdılar...

Saldırı bittiğinde kan revan içinde kalmış, torbalarımız alınmış, ellerimiz de arkadan kelepçelenmişti. Ama ne kelepçelenme... Amerikan kelepçesi denilen kelepçelerdi, polisin kullandığı kelepçeler yani. Zincir kelepçeleri sonraki yıllarda, Metris'teyken keşfettiler. Kelepçeleri öylesine sıkmışlardı ki o anda bilekleri kanamaya başlayan arkadaşlar olmuştu. Adeta hareket edemiyorduk. Kelepçeler bileklerimizi kestiği için, her kımıldadığımızda vücudumuz elektrik çarpmışçasına sarsılıyordu.

İçeride de bizim seslerimizi duymuşlar, slogan atmaya başlamışlardı. Bunun üzerine bir grup asker bizi sürükleyerek cezaevi arabasına (ring) boş bir çuval gibi savurup atarken, diğerleri de içeriye yöneldiler. Bu da kişisel tarihlerimize "sevk işkencesi" olarak geçti.

Ringde ne kadar bekletildik, anımsamıyorum. Orada o şekilde bekletilmek, başlı başına bir işkence idi. Ringin ufacık delik-

li dar penceresinden gördüğümüz bir subaya "Kelepçelerimizi çok sıkmışsınız," gibi bir şey söyleyecek olduk, adamın cevabı pis pis sırıtmak oldu.

Araba nihayet hareket etti. Önümüzde ve arkamızda "güvenlik" amacıyla olsa gerek içerisi silahlı askerlerle dolu askerî cemse araçları bize eşlik ediyordu. Tıkış tıkış idik arabanın içerisinde. En fazla yedi-sekiz kişinin sığdırılabileceği arabaya yara bere içinde 29 kişi konulmuştuk. Metris'in nerede olduğunu bilen var mıydı içimizde? Tahminen bilenler vardı ve çok uzak sayılmazmış Davutpaşa'ya. Davutpaşa'da perişan edildiğimize göre herhalde Metris'te doğrudan kalacağımız koğuşlara atarlardı bizi.

Bir yerde durduk. Bir kışla idi burası da, ama Davutpaşa'ya benzemiyordu. Arabanın daracık penceresinden görebildiğimiz manzara şuydu: Askerî cemseler, sağa sola giden askerler, subaylar, yeni ve soğuk yüzlü binalar... Ve asıl bina: Kapısında kırmızı zemin üzerine Metris Özel Askerî Ceza ve Tutuk Evi yazılı bir tabela bulunan, yüksek, beton, gri renkli, penceresiz "kutu" gibi bir bina... Binanın etrafında nöbetçi kuleleri... Neresinden bakılsa, "özel" bir yer idi Metris. "Özel" olarak inşa edilmişti. Bizim için... O an aklımdan geçen, burada kaldığımız sürece bir daha ağaçlar, evler göremeyeceğimiz oldu. "Dışarıya" dair hiçbir şey yoktu burada, olmayacaktı...

Dışarıdan bakıldığında göze çarpan hiçbir "ayrıntısı" olmayan bu soğuk, gri, büyük bina, Diyarbakır ve Mamak'la birlikte 12 Eylül zulmünün simgelerinden biri oldu. "İçeride" yaşayacaklarımız ile binanın bu görünümü, birbirini tamamlıyordu.

Orada, kapı önünde saatlerce bekledik. Baygınlık geçiren arkadaşlarımız oldu. Sonra nihayet kapı açıldı. Birer birer dışarı çıkardılar bizi. Silahlı askerlerin oluşturduğu bir "koridorun" arasından, her birimizin koluna iki asker girmiş olarak, o ürkütücü binanın içerisine girdik. Binanın içi labirent gibiydi. Uzun zaman da öyle geldi bana. Birtakım kapılar açıldı, kapandı. Kendimizi bizi bekleyen bir başka asker koridorunun içerisinde bulduk.

Sağlı sollu tekmeler, coplar... Coplardan bazıları acayip sarsıyordu. Elektrikli cop diye bir şeyin varlığını da ilk defa o gün, orada öğrenmiş oldum. Bir yandan da küfürler yağdırıyorlardı bize.

"Hepinizi s...ceğiz!"

"Ananızı s...ceğiz!"

"Ciğerlerinizi sökeceğiz!"

"Cehenneme hoş geldiniz!"

Üstü açık bir yere attılar bizi. Havalandırma imiş. Havalandırmaya bakan dar demir parmaklıklı pencerelerden anlayabildiğim, buranın üç katlı bir cezaevi olduğuydu. Pencerelerin ardında kimse yoktu. Boştu demek. Oranın "idare havalandırması" olduğunu sonraki yıllarda öğrenecektim.

Havalandırmada da bir süre bekletildik. Sonra kapı açıldı. İçeriye asker ve subaylar doluştu.

Herhalde dayak faslı bitmiş olmalıydı. İçimizden biri "Kelepçelerimizi çözün artık," dedi; "bileklerimiz kan içinde kaldı".

İçeri giren subay, buz gibi bir sesle, "O ellerle devlete kurşun sıkarken iyi miydi?" dedi.

Subaylardan ikisi tanıdıktı. Binbaşı Adnan ve Yüzbaşı Emin. Bunlar burada da mı yakamızdan düşmeyeceklerdi?

Kısa boylu, tıknaz, buz gibi bir ses tonuyla ve emrederek konuşan kişi devam etti: "Burası Metris Özel Askerî Ceza ve Tutuk Evi'dir. Sizin için cezaevi, asıl burada başlıyor. Öncesini unutun gitsin. Devlete karşı geldiğiniz için mahkemelerde ve burada hesap vereceksiniz. Askerler sizin komutanınızdır. Kurallarımız var. Bütün kurallara harfiyen uyacaksınız. Yoksa burası sizin için cehenneme dönecektir."

Ve kelepçelerimizi çözmeden gittiler. Çok geçmeden yine askerler doluştu havalandırmaya. Kelepçelerimizi çözdüler. Eşyalarımızı istedik. Onların sonra verileceğini söylediler. Eşyalarımızı da arayacaklarmış. Daha sonra eşyalarımız verildiğinde, her şey birbirine karışmıştı. Ayrıştırmamız mümkün olmadı. Birçok eşyamız da kayıptı. Yeni cezaevidir, kitap yoktur diye yanımızda getirdiğimiz kitaplarımızı ise vermediler.

Biraz sonra beşerli gruplar halinde adlarımız okundu. İlk adı

okunan grup içindeydim. Çıktık. Kollarımıza askerler girdi. Bir koridordan içeri girdik. Koridor boyunca dört-beş tane yan yana dizili masa vardı. Her masanın arkasında da görevli çavuşlar. Her masanın önünde durduk. Adın soyadın gibi kimlik bilgilerini ellerindeki kayıtlarla karşılaştırdılar. Cezaevine giriş işlemlerimiz yapılıyordu... Son masada teğmen rütbesinde biri oturuyordu. Doktor imiş. "Bulaşıcı bir hastalığın var mı?" diye sordu. "Yok," dedim. "İmzala şurayı," dedi. "Bize işkence yapıldı, halimizi görmüyor musunuz?" dedim. Güldü. Şaşırmadım. Bendeki de ne inattı; gördüğüm her doktora işkence gördüğümüzü söylüyordum.

Son masayı da geçtikten sonra bizi bir odaya soktular. Her birimizin başında beş-altı asker vardı. Penceresiz, boş bir oda... O odaya girerken subaylardan birinin beni işaret ettiğini fark ettim; bu işaretin ne anlama geldiğini ise az sonra anlayacaktım.

"Soyun!" dedi etrafımı çevreleyen askerlerden biri.

"Neden?"

"Soyun dedim ulan!"

Orada üstümüzü başımızı parçalarcasına çıkardılar, çırılçıplak kaldık.

"İstiklal Marşı söyle!"

"Bunlar İstiklal Marşı bilmez ki!"

"Öğrenecekler öğrenecekler!"

"Anarşist ibneler!"

Tekme-tokat ve cop darbeleri yağmur gibiydi. Üstüne de bu küfür ve hakaretler, istekler... Neden sonra durdular. Diğer dört arkadaşı alıp götürdüler. "Sen bekleyeceksin," dediler.

Toplam dört grupla birlikte saatlerce işkence gördüm orada. Ayakta duracak halim kalmamıştı. Güçlükle giyebilmiştim elbiselerimi. Her seferinde hakkımda biraz daha "bilgilenmiş" oluyorlardı. Orada bana işkence yapan çavuşlardan birinin tipi beynime kazındı. Daha sonra adını da öğrendim. Adı Şevket idi. Sarışın, sivri burunlu, kısa boylu biriydi. Tipinden ve şivesinden Karadenizli olduğu belliydi. Anlaşılan beni ona teslim etmişlerdi. "Soruları" genellikle o soruyordu bana, isteklerini de o sıralıyordu.

"İstiklal Marşı'nı söyle!"
"Bilmiyorum dedim ya..."
"Sen ne biçim Türksün ulan?"
"Türk değilim."
"Ya nesin?"
"Kürdüm."
"Kürtsün! Üstelik de Kızılbaşmışsın sen!"
"Evet."
"Bir de cevap veriyor!"

Bitmek tükenmek bilmeyen anlardı. Dayak faslından bir an önce kurtulmak için orada İstiklal Marşı okuyanlar oldu. Benim "sorgum" ve dayağım bitmiyordu bir türlü...

"İslam'ın şartı kaç?"
"Kelime-i şahadet getir!"
"Atatürk İlke ve İnkılaplarını say!"

Artık cevap da vermiyordum. Ne gerek vardı ki...

Gözlerimin kararduğı bir "an" geldi.

Örgütün liderlerinin adını söyleyip ana avrat küfür etti. Yetmedi, "Sen de küfür et bunlara," diye bağırdı. Soracak, isteyecek bir şey kalmayınca sıra buna gelmişti demek.

"Hepinizin anasını avradını..." gibi galiz bir küfür çıktığını hatırlıyorum ağzımdan. Daha önce de söylemiş olmalıyım, normalde küfür etmeyi de küfür edeni de sevmem. Ağzımdan çıkan en ağır küfür sözcüğü "alçak" filandır. Ama o gün, o anda... Dayanma sınırına gelmişim demek ki...

Sonrasını hatırlamıyorum.

Gözlerimi açtığımda koğuştaydım. Her tarafım mosmordu. Yüzüm gözüm kan içinde kalmıştı. Günlerce yatağımdan neredeyse hiç kalkamadım... Her hareket ettiğimde bütün vücudum acıyla sarsılıyordu.

Metris'te kaldığım ilk koğuş D-24 idi. Banyo-tuvalet, idarenin "gazino" olarak adlandırdığı yemekhane ve on altı kişinin kalacağı şekilde yan yana dizilmiş iki katlı demir ranzalar bulunan yatakhane olmak üzere üç bölümden oluşuyordu koğuşlar. Her bölüme açılan mazgal pencereleri vardı. Bu pencereleri, içeriyi gözetlemek veya sayımın geldiğini haber vermek için

kullanıyorlardı. A'dan başlayıp E'de son bulan beş bloktan oluşuyordu cezaevi. Her blok üç katlıydı. Blokların önünde havalandırmalar vardı. Koğuşları birbirinden ayıran ara koridorlar ve binayı boydan boya kesen bir de ana koridor.

Biz üst katta idik. Alt katlarda kimse yoktu önceleri. Karşı E blokun orta koğuşunda ise birileri vardı. Akşam olunca yanan ışıklardan fark ettik. Kâğıtlara yazdıkları harflerle iletebildiler mesajlarını: AÇLIK GREVİNDEYİZ.

Ertesi günü biz de açlık grevine başladık. İşte, Metris'teydik...*

(*) Metris'te tek tip elbise direnişimizin başarıya ulaşmasının ardından ilk defa bir araya gelebildiğimizde (1986), kolektif yazımsal çalışmalarımız da olmuştu. Bunlardan biri, *Bir direniş odağı: Metris/Metris Tarihi* idi. Kitap, 1989 yılında Haziran Yayınevi tarafından basıldı. İkinci baskısı ise 1998'de Yar Yayınları tarafından yapıldı. Kitabın yazarı Sinan Kukul, 2 Ocak 1990 günü o zaman tutuklu bulunduğu Sağmalcılar Cezaevi'nden firar etti. 16 Nisan 1991'de, bir polis baskınında hayatını kaybetti. Söz konusu kitapta "Davutpaşa Askerî Hapishanesi'nden Metris'e Sevk Edilen Bir Başka Tutsak Anlatıyor" başlıklı bölümde, Davutpaşa'dan Metris'e nasıl sevk edildiğimiz anlatılıyor. O bölümün yazımına katkım olmuştu. (*Bir direniş odağı: Metris/Metris Tarihi*, Sinan Kukul, Yar Yayınları, 1998. İlgili bölüm s. 43-53)

Hapiste yatacak olana bazı öğütler

Dünyadan, memleketinden, insandan
umudun kesik değil diye
İpe çekilmeyip de
Atılırsan içeriye,
Yatarsan on yıl, on beş yıl
Daha da yatacağından başka,
"Sallansaydım ipin ucunda
Bir bayrak gibi keşke"
Demeyeceksin,
Yaşamakta ayak direyeceksin.
Belki bahtiyarlık değildir artık,
Boynunun borcudur fakat,
Düşmana inat
Bir gün fazla yaşamak.

İçerde bir tarafınla yapayalnız kalabilirsin,
Kuyunun dibindeki taş gibi.
Fakat öbür tarafın
Dünyanın kalabalığına
Öylesine karışmalı ki,
Sen ürpermelisin içerde,
Dışarda kırk günlük yerde yaprak kımıldasa
İçerde mektup beklemek,
Yanık türküler söylemek bir de,
Bir de gözünü tavana dikip sabahlamak
Tatlıdır ama tehlikelidir.

Tıraştan tıraşa yüzüne bak,
Unut yaşını
Koru kendini bitten,
Bir de bahar akşamlarından;
Bir de ekmeği
Son lokmasına dek yemeyi,
Bir de ağız dolusu gülmeyi unutma hiçbir zaman.

Bir de kimbilir,
Sevdiğin kadın sevmez olur,
Ufak iş deme,
Yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelir,
İçerdeki adama.
İçerde gülü, bahçeyi düşünmek fena,
Dağları, deryaları düşünmek iyi.
Durup dinlenmeden okumayı yazmayı,
Bir de dokumacılığı tavsiye ederim sana,
Bir de ayna dökmeyi.
Yani içerde on yıl on beş yıl,
Daha da fazlası hatta
Geçirilmez değil,
Geçirilir,
Kararmasın yeter ki
Sol memenin altındaki cevahir!

– Nazım Hikmet

İKİNCİ BÖLÜM
Metris... Metris...

İşte su
İşte ışık
İşte hava
İşte kundak
İşte hapis
İşte kavga

– Melih Cevdet Anday

"Burası Metris"

İşte Metris'teydik ve işte açlık grevindeydik. Açlık grevinin taleplerini bilmiyorduk ama tahmin etmek de zor değildi tabii ki. Öncelikle işkenceye son verilmesini talep ediyor olmalıydık elbette ve beraberinde insanca yaşam koşullarının sağlanmasını. Açlık grevi, 23 Nisan 1981 günü resmen açılan cezaevine ilk gelenler tarafından başlatılmıştı. Hemen her gün İstanbul'un sıkıyönetim cezaevine dönüştürülen kışla hapishanelerinden getirilen yeni gruplar oluyor ve onlar da açlık grevine katılıyordu.

Perişan haldeydik. Ama doğrusu ilk günler, "işte Metris'teyiz" heyecanından dolayı çok da farkında değildik halimizin. Metris'te olmaya alıştıkça, adapte oldukça, üstüne de açlığın etkisiyle Davutpaşa'dan çıkışta ve Metris'e girişte yediğimiz dayağın, vücutlarımızdaki yara berelerin acısını daha çok hissetmeye başladık.

Eşyalarımızı verdiler. Dağınık, parçalanmış, yırtılmış haldeydi ve bazıları da yoktu. Fazla peşine düşmedik. Asıl önemlisi,

beraberimizde getirdiğimiz kitaplarımızı vermemişlerdi. Zaten azdı ve şimdi hiç yoktu. Kitapsız olur muydu? Zamanla edinirdik elbette. Tabii ki taleplerimizden biri de bu olmalıydı. "Ziyaretçilerimizin getirdiği yasal kitapların verilmesi", Metris'te hep temel taleplerimizden biri oldu. İdarenin de bizim de kitaplarla ilgili büyük bir hassasiyetimiz vardı. Bizim hassasiyetimizin nedeni malum; içerideydik, siyasi tutuklulardık ve okumak yaşam tarzımızın ayrılmaz bir parçasıydı. Zindancılarımızın hassasiyeti ise, "muzır" neşriyata kesin olarak yol vermemek kararlılığından ileri geliyordu. Oysa yasak kitap edinme şans ve imkânımız zaten yoktu. Yasal kitaplardı söz konusu olan, üstelik de 12 Eylül şartlarında "yasal". Kayıp eşyalarımız için çok üstelemedik ya, kitaplarımızın peşine epey düştük. Her sayımda "Kitaplarımızı ne zaman vereceksiniz?" diye sorduk. Ve hep, alaycı bir ifadeyle "İnceliyoruz," cevabı aldık.

Koğuşlar üç bölümden oluşuyordu. Yatakhane, "gazino" adını verdikleri iki masa ve sandalyelerin bulunduğu yemekhane ve tuvalet, banyo. Banyo, evet. Davutpaşa'dan sonra kalacağımız koğuşlarda banyo olması "süper" bir şeydi. Ama sıcak su orada kaldığımız yıllar boyunca hep "sorun" idi. Lambaların düğmeleri dışarıdaydı. İlk fark ettiğimiz şeylerden biriydi bu. Akşam saat 22'de yatakhanenin ışıkları söndürülüyor, "gazino"daki bir lamba ise açık bırakılıyordu. Yatakhane, yemekhane ve banyo-tuvaleti görecek şekilde, ara koridordaki nöbetçi askerin ikide bir "kontrol" amacıyla açıp baktığı mazgallar vardı. Bir mazgal da koğuş kapısının üzerinde vardı. Koğuşlar, on altı kişilikti.

Koğuşta dikkatimizi çeken şeylerden biri de duvara asılı "Talimatname" idi.

Bu "Talimatname"ye göre sabah saat 6'da kalkılacaktı. Sayım için ne demekse "uygun kıyafet" giyilmiş olacaktı. Gün aşırı tıraş olunacaktı. Bütün görevlilere "komutanım" diye hitap edilecekti. "Komün" kurmak yasaktı. Görevli askerlerle konuşmak yasaktı ve maruzatı olan sayımda dilekçe verecek, dilekçeler de "Komutanlık Önüne" hitabıyla başlayacaktı. Yatakhanede sigara içilmeyecekti. Yani günlük yaşamımız bu "Talimat-

name" ile düzenlenmişti. Buna uygun şekilde hareket edecek, yaşayacaktık.

"Ne bu yahu? Kışla mı burası?" diye söylendik. Gerçi Davutpaşa'dan da yaklaşımlarını biliyorduk. Ama burada en ufak ayrıntısına kadar düşünülmüştü her şey ve şaka değil, sahiden de bir "kışla düzenine" göre yaşamamız isteniyordu. Çünkü bizler siyasi tutuklu veya bir başka şey değil, "asker" idik! Hatta askerden daha "düşük rütbeli" bir konumumuz vardı; askerlere de "komutanım" diye hitap etmemiz istendiğine göre...

Metris'te dayatılan politikanın "paravanı" büydu; "siyasi tutuklu değil, askersiniz" "Asker" olmayı kabul ettikten sonra kafalarına göre şekillendirmek kolaydı tabii.

Akşam sayımına gelen subay da "Talimatname"de yazılı kuralları tek tek sıraladı, üzerine basa basa "Burası Metris!" demeyi de ihmal etmeden. Ardından da perişan halimize iğrenen bir bakış fırlattıktan sonra, "Ne bu üstünüz başınız? Sayımlara uygun kıyafetle çıkacaksınız," dedi. Üstümüzü başımızı paralayan kendileri değilmiş gibi. Konuşması bittikten sonra bir arkadaşımız kitaplarımızı, kayıp eşyalarımızı sordu. Adam bir an durakladıktan sonra "İncelenecek," dedi. Çıkarken aklına bir şey gelmiş de öylesine söylüyormuş gibi bize dönüp "Siz açlık grevinde değilsiniz, değil mi?" dedi. "Temsilci" olarak belirlediğimiz arkadaşımız "Yarın sabah başlayacağız," deyince, "Kötü olur sizin için," dedi. "Kurallara uymayanların, devlete karşı çıkanların, grev mrev yapanların sicillerine işleniyor, demedi demeyin..."

İzleyen günlerde uzun boylu, zayıf, bazen gözlüklü gördüğümüz üsteğmen rütbesindeki bulunduğumuz katın sorumlusu bu şahsın adının Yalçın olduğunu öğrendik. Yalçın Demirel. İlginç biriydi. Diğer askerlerin aksine bağıra çağıra konuşmaz, tehdit ettiğinde bile bunu yumuşak bir ses tonuyla yapardı. Hapishane şartlarında insan ister istemez bu tür ayrıntılara dikkat ediyor. Bağıran çağıran sert biri ise, daha temkinli davranıyorsun. Nispeten yumuşak biri ise "Acaba iyi biri midir?" diye düşünüyorsun. Metris'in üst kat komutanı Üsteğmen Yalçın için de ilk günlerde "Diğerlerinden farklı galiba," diye düşünmüştük iyi niyetle.

Bu, genel olarak da böyleydi. Mesela cuntanın genel sekreteri pozisyonundaki Org. Haydar Saltık için de o yıllarda muhtemelen adı ve soyadından hareketle "Aslında iyi adammış. O olmasa cunta kitlesel katliamlar yapmaya hazırlanmış. Haydar Saltık engelliyormuş," türü bir şayia vardı. "Haydar" adı Alevilerde muteber isimlerden biridir. "Saltuk" da bilinen bir Alevi ocağıdır. Bu iki isim yan yana gelince ve Aleviler de genel olarak "solcu" kabul edildiği için, demek oluyor ki Haydar Saltık cunta içindeki "iyi adamdır". Bu şayia nereden çıktı, kimler çıkardı bilinmez, ama hızla yayılıp bizlere kadar gelmişti "ünü". Adamın adı "Haydar" soyadı da "Saltık" idi ya, bundan dolayı adamın hakkında çıkan şayiaya rağmen "aslında iyi adammış" lafını doğrulayacak hiçbir emare de yoktu tabii ki. Sonraki yıllarda adamın "Bayrak Harekat Planı" adı verilen 12 Eylül darbesinin planlamasını yapan kişi olduğu ortaya çıktı.

Zor zamanlarda bu tür şayialar çıkması gayet anlaşılır bir şey. Üsteğmen Yalçın için "iyimser" düşüncelere kapılmıştık kapılmasına ya, yanıldığımızı anlamamız için fazla zaman geçmesi gerekmedi. Adamın tarzı öyleydi. Bağırıp çağırmıyordu ama diğer işkenceci subaylardan eksik bir tarafı da yoktu. Askerler bunun talimatıyla bize hücum ederken ellerini arkasına bağlamış vaziyette sırıtarak operasyonu izler, yönetirdi. Yönettiği genel operasyonlarda askerler onun çaldığı düdükle harekete geçerdi. Hiç kuşkum yok; zevk alırdı bizlerin dövülmesinden.

Açıkçası biraz da "efemine" bir tipti bu Yalçın. Belki bize öyle gelmiştir, bilemiyorum, niyetim asla adam işkenceci diye onu karalamak filan değil, cinsel tercihi sadece kendisini ilgilendirir.

Bizim sonradan katıldığımız Metris'teki ilk açlık grevi on dokuz gün sürdü. Direnişi Metris'e ilk olarak Sultanahmet'ten getirilen tutuklular başlatmıştı. Yegâne kazanımımız, açlık grevi süresince işkence yapılmaması olmuştu. İdare ile yapılan görüşmelerde "işkence yapılmayacak, asker sözü" sözü alınmıştı. "Asker sözü", malum, iddialı bir söz verme halidir. "Asker söz verdi mi sözünde durur," şeklinde özetleyebileceğimiz bir

ciddiyeti vardır, "asker sözü" denildi miydi bunun "şeref sözü" olduğuna inanılırdı. Eskiden tabii. 12 Eylül yıllarında "asker sözü"nün "söz" olarak hiçbir ciddiyeti, güvenilirliği, itibarı kalmadı. Çünkü kısa süre sonra o sözlerini çiğneyip attılar ve bunu hep yaptılar.

12 Eylül'ü anlamak için...

12 Eylül darbesi için gerçekleşmiş darbeler içerisinde en "komplike" olanıdır denilir; öyledir. Bu, sadece emir-komuta hiyerarşisi içerisinde gerçekleştirilen bir darbe olmasından kaynaklanmıyor. Gerçekleştiği tarihten çok önce hazırlık ve planlamasının yapıldığını, darbeci generallerin sonraki yıllarda yaptıkları açıklamalardan biliyoruz. Dönemin İkinci Ordu Komutanı Org. Bedrettin Demirel, "Darbeyi bir yıl önce planlamıştık. Ama şartların olgunlaşmasını bekledik," demişti. Şartların olgunlaşmasından kasıt, hiç kuşkusuz, daha fazla insanın hayatını kaybettiği kanlı bir kaos ortamıydı. Ama 12 Eylül'ün diğer darbelerden farkı bu da değil.

Darbeciler, yürürlükteki anayasayı lağvetmekle, TBMM'yi ve siyasi partileri, sivil toplum kuruluşlarını, sendikaları, meslek örgütlerini kapatmakla, Türkiye'yi kaskatı bir cendereye sokmakla kalmadılar, ülkeyi kendi ideolojik tasavvurlarına göre yeniden şekillendirmek de istediler. Yeni bir anayasa yaptılar, yasaları, eğitim sistemini, çalışma yaşamını yeniden düzenlediler. Ele geçirdikleri devlet gücüyle ancak Hitler Almanya'sı ya da Mussolini İtalya'sı ile kıyaslanabilecek bir toplum inşa etmeye soyundular. Bir başka ifadeyle hayallerini süsleyen 1930'lu yılların Türkiye'sini geri getirmek istiyorlardı. Bu toplumda herkes Türk olacaktı, memleket meselelerine dair düşüncesi "devlet ne diyorsa o" olacaktı, seçim zamanı sandık başına gidecek ama siyasilere asla güvenmeyecek, orduyu asıl "efendi" olarak benimseyecekti, demokrasiden anladığı kendilerine işaret edilen partilere oy vermekten ibaret olacaktı. İnsanlar dinî inançlarını da "her şeyin başı ve sonu" anlamı atfedilen devletin izin verdiği sınırlar içerisinde yaşayabilirdi.

Darbecilerin nasıl bir Türkiye istek, arzu ve kararlılığı içerisinde olduklarını anlayabilmek için 12 Eylül cezaevlerine bakmak gerekir. 12 Eylül'ü bütün gerçekliğiyle ancak cezaevlerinde yapmak istedikleriyle birlikte doğru anlayabilmek mümkündür.

12 Eylül zulmü, işkenceler, 12 Eylül'ün mimarları ve emir erlerinin "kötü insanlar" olmasıyla açıklanabilir mi? Kuşkusuz ki hayır. Bu, çok yüzeysel ve yanlış bir algı olur. Onların kafasında bir "plan" vardı, bir "Türkiye" ve "toplum" vardı ve yaptıkları her şey bu plan ve amaçlarını hayata geçirmek içindi.

Malum, cezaevleri devlet otoritesinin kendini doğrudan uyguladığı alanların başında gelir. Dolayısıyla darbeciler, istek ve arzularını öncelikle ve en açık şekilde hapishanelerde hayata geçirmek istediler. Cuntacıların ne yapmak istediklerini anlamak için cezaevlerinde ne yapmak istediklerine bakmak gerekir dememin sebebi bu.

Sağcı, solcu olmayacak herkes devlet otoritesine biat edecek, "kaynaşacak" ve başka da bir siyasi, ideolojik düşünce veya duruşu olmayacaktı. Herkes asker olacaktı. Değil mi ki "asker millet" idik; aynen öyle olmalıydık yine. Askerî bir düzen, nizam, intizam ve disiplin içerisinde yaşayacaktık. Ve tabii bunun gerçekleşebilmesi için de öncelikle ideolojik, siyasi fikirlerimizden, değerlerimizden, duyarlılıklarımızdan soyunacak, çırılçıplak kalacaktık ki, devlet bizi dilediği gibi yoğursun, yeniden biçim versin. Tipik, klasik ve gaddar bir faşizm bu değilse nedir, bilemiyorum...

Bu yüzden 12 Eylül'ü anlatan da simgeleyen de 12 Eylül cezaevleridir. Ve bu cezaevleri içerisinde giriştikleri toplum mühendisliğinin "laboratuvarı" olarak anlam yükledikleri üç cezaevi öne çıkmıştı. İstanbul'da Metris, Ankara'da Mamak ve Diyarbakır'da da Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi...

Hiç kuşkusuz işkence ve kişiliksizleştirme politikası sadece bu cezaevlerinde uygulanıyor ve diğer cezaevlerinde "normal" bir hayat hüküm sürüyor değildi. Ancak bu üç cezaevine "prototip" bir misyon atfedilmiş ve buralarda başarılı olunması halinde diğer cezaevlerinde de aynı başarının kısa sürede el-

de edileceği hesaplanmıştı. Örgütlerin lider ve ileri gelen militanları bu cezaevlerinde toplanmıştı. Lider ve önde gelen kadrolar teslim olduklarında, diğerlerinin teslim alınması işten bile değildi; bu tür bir hesap ve beklentilerinin olduğunu da belirtmek gerek.

Bu üç cezaevinden Diyarbakır'ın "farklı" bir "ayrıcalığı" vardı tabii ki. Çünkü burada iflas eden "Kürt yoktur" inkârcılığının yeniden canlandırılması temel hedefti. Biliyor ve hatırlıyoruz; Genelkurmay'ın Kürt sorunu ile ilgili hazırladığı "Beyaz Kitap" isimli broşürde, sonraki yıllarda acı bir mizah malzemesi haline gelen o "Karda yürürken çıkardıkları kart-kurt seslerinden dolayı bunlara Kürt denilmiş," görüşü ciddi ciddi yazılmış ve savunulmuştu. Cezaevinin işkenceleriyle namlı komutanı Esat Oktay Yıldıran'ın, cezaevine gelen tutuklulara "Burası cezaevi değil, okul, Türkleşme okulu," demesi bundan ötürüdür. Diyarbakır'da vahşette sınır tanımadılar. Sonraki yıllarda MİT yöneticilerinden birinin "Aslında PKK, Diyarbakır cezaevinde kuruldu," şeklindeki tespiti, bu anlamda bir gerçeği ifade ediyor. "İçeride" ve "dışarıda" uygulanan vahşet, Kürtlere direnmekten başka seçenek bırakmamıştı ve "direnmek" dağa çıkmak demekti ve dağ da PKK...

Mamak'ta da yer yer direnişler olmakla beraber, esas olarak dayatılan kurallara karşı "Nasıl olsa uzun süre sürdüremezler" anlayışının baskın olduğunu belirtmek durumundayım. "Karıştır-barıştır" adını verdikleri devrimci ve ülkücü tutukluları aynı hücrede tutmak politikası Mamak'ta uygulanmıştı. Havalandırmada askerî düzen içerisinde Türkçü marşlar okuyarak yürüyüş yapan tutukluların resimleri 12 Eylül'le ilgili herkesin hatırında olsa gerektir. TRT ekranlarında bu görüntüler ve fotoğraflar, "İşte devlete başkaldıranların hali budur" mesajıyla birlikte psikolojik harp programlarına konu oluyordu.

Hemen ve altını çizerek belirtmeliyim: Asla kimseyi yargılamak gibi bir niyet ve çabam yok. Bunun yersiz, anlamsız, çocukça bir gayret olduğunu idrak edecek kadar deneyim sahibi olduğumu söyleyebilirim. Bu anlamda okurdan ricam, bu satırları "onlar direnmedi biz direndik" anlamı yükleyerek okuma-

masıdır. Sadece tespit yapıyor ve esas olarak da yaşananları aktarmaya çalışıyorum.

Metris'te en zor zamanlarda dahi direniş vardı ve sonuçta direniş galebe çaldı. Ve bu direnişin ilk halkası, önceki bölümde anlattığım Davutpaşa olmuştur. Davutpaşa'daki direniş, İstanbul cezaevlerindeki direniş geleneğinin temelini atan bir rol oynamıştır. Fakat 23 Nisan 1981 günü resmen açılışı yapılan Metris, tutuklu kapasitesi ve cuntacıların atfettikleri rol ile paralel şekilde özel olarak "yüklenmeleri" nedeniyle, doğal olarak, öne çıkan simgelerden biri oldu.

Büyük iletişim keşfi: Yazışmak

Metris'te kaldığım ilk koğuş, üst katta; D-24 idi. Ana koridorun bitişiğindeydi konum olarak. Karşımızda, orta katta sonradan silinip giden "Eylem Birliği" (EB) isimli gruptan tutukluların bulunduğu bir koğuş vardı. Akşam olduğunda ışıklar yandığı için koğuşlarının içini yukarıdan, bulunduğumuz yerden görebiliyorduk. Geldiğimiz ilk gün "açlık grevindeyiz" yazılı bir kâğıt göstermişlerdi pencereden. Başka da bir irtibatımız olmadı onlarla. Çünkü uzak durdular. İzleyen günlerde de fiilen var olan "ayrıksı" duruşlarını resmileştirdiler. Mahir Çayan'ın silahlı mücadele çizgisini savunan küçük bir grup olarak kendilerini feshedip bağımsızlaştılar, direnişten koptular, kurallara uyarak sessiz sedasız kendi kabuklarına çekildiler. Daha o zaman dikkatimizi çekmişti; çay içiyorlardı. Açlık grevinde çay içilir miydi? Kafamız karışmıştı biraz. Sonuçta biz içmemeye karar vermiştik. Karşımızdaki diğer koğuşlarda Sultanahmet'ten getirilmiş MLSPB, THKP-C Savaşçıları gruplarından tutuklular vardı. Onlarla daha kısa sürede iletişim kurabildik. Sonradan aynı koğuşlarda kaldığımız Turan ve Polat'ın isimlerini hatırlıyorum. EB isimli gruptan Aziz adlı bir arkadaşla da bir süre birlikte kaldık. Yakın zamanda İzmir'de bulduk birbirimizi Aziz ile. Ama gruplarının Metris'teki tutumu üzerine konuşmak istemedik pek.

Pencereden pencereye el kol hareketleriyle, mimiklerimizle

sessizce iletişim kurmaya çalışırken parmağımızla havaya harfleri yazarak sessizce "konuşma" yöntemini keşfettik. Aynı günlerde diğer havalandırmalardaki koğuşlar da bu yöntemi keşfetmiş olmalıydı. Sonradan bu haberleşme, iletişim yol ve yöntemlerini hayli zenginleştirdik. Aslında birbirimize sesimizi duyuracak yakınlıktaydık. İlk günler bunu her denediğimizde koğuşumuz basıldı, coplandık. Sonradan giderek gevşedi mecburen tabii. Her an çok sayıda koğuşu basmak pek mümkün olamadığı için.

Orada bulunduğumuz sürede ana koridorun bizi ayırdığı yan havalandırmadaki çapraz karşımızda bulunan koğuşla da yazışarak iletişim kurduk. Orada kimler var, bu tarafta kimler var konulu yazışma, kısa süre içerisinde "örgütsel" nitelikte yazışmalara döndü. Oradan gelen şifreli haberi not alıp mesela altımızdaki koğuşa iple sarkıtarak ulaştırıyorduk veya karşımızdaki koğuşa iletiyorduk. Bizim taraftan haberleri de o tarafa yazarak iletiyor ve ilgili koğuşa, kişiye iletmelerini istiyorduk.

Bu yazışma trafiği Haziran ayı başlarında karşımızdaki blokun alt koğuşuna getirilen İbrahim Erdoğan'la birlikte arttı. İbrahim Ağabey, çocukluğumu bilirdi, "dışarıdan" tanışıklığımız da vardı yani. Annesi Çağlayan'da oturuyordu. Sivaslı bir Kürt, Alevi aile. Sonradan rahmetli olan annesinin yemeğini yemiş, nasihatlerini dinlemişimdir. Toprağı bol olsun...

O yılın başlarında İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Mahmut Dikler vurulmuş, olayı takip eden günlerde kapsamlı operasyonlarla çok sayıda kişi yakalanmış, tutuklanmıştı. Bu yüzden İbrahim Ağabey'in vereceği bilgiler önemliydi; dışarıda ne var ne yoktu, ne olmuştu vb. Onun verdiği şifreli bilgileri not alıyor ve bulabildiğim her fırsatta yan havalandırmaya iletmeye çalışıyordum. Yan havalandırmada da Niyazi Ağabey (Niyazi Aydın) vardı.

Bu "yazışma" işi açıkçası daha çok benim üstüme kalmıştı ve öylece de devam etti. Fakat yorulmak bilmez bir şevk ve heyecanla üstlendiğim bu iş kısa sürede askerler tarafından fark edildi.

"Ne yapıyorsunuz ulan pencere önünde?"

"Hiç. Oturuyoruz."

"Size kaç kere dedik pencere önünde durmak yasak!"

"Böyle yasak mı olur yahu? Hava almak yasak olur mu?"

"Sen orada hava almıyorsun ki başka bir şey yapıyorsun!"

"Ne yapıyorum? Yatağımda oturuyorum pencere önünde işte..."

"Elinle kolunla bir şeyler yapıyordun sen. Gördüm ben."

İlkin askerin anlamadığını subaylar anladı. Yazışıyorduk ve acaba ne yazıp duruyorduk birbirimize? Bunun üzerine ikide bir koğuşumuz basılmaya başladı, çokça dayak yedik. İlk açlık grevinin "işkenceye son verilecek" sözünü tutmadılar yani. Galiba bu yazışma işindeki "maharetli" kişinin ben olduğumu da tespit etmişlerdi. Bir süre sonra beni tekme tokat koğuştan alıp yan havalandırmada en dipteki D-18 koğuşuna verdiler.

Bunu hep yapıyorlardı Metris'te. Olmadık zamanlarda "Adı okunanlar hemen hazırlansın, koğuşu değişecek," diyerek insanları oradan oraya götürüyorlardı. Beni de D-18'e götürdüler. "Neden? Niye?" diye sordum tabii; cevabı tekme, tokat, cop oldu.

D-18 için ayrı bir başlık açmam gerek. Enteresan bir bileşimi vardı koğuşun, seçseler bu kadar olurdu dedirten cinsten.

"D-18! Biraz sessiz olun yahu!"

Önceki koğuşumun karşısındaki yazışma arkadaşım Polat da buraya getirilmişti. Karslı, şiveli konuşan bir arkadaştı. Sonradan bileşimimizde birkaç değişiklik oldu ama Devrimci Sol tutukluları olarak diğer koğuşlar gibi burada da sayıca çoğunluktaydık. Sorumlumuz daha önce bahsettiğim dışarıda da "sorumlum" olan Sabri idi. Bir süre sonra onu başka koğuşa sürdüler, bizim davadan Alişan geldi. İdareyle muhatap olma manasında bazen Alişan, bazen de ben "koğuş temsilcisi" idik. Zor ve özel zamanlar paylaştığımız biriydi Alişan. Hemşeri idik de. Babam ziyaret için İstanbul'a geldiğinde onun abisinde kalırdı. Alişan sonraki yıllarda örgütteki "istikbali" için bir başka kişi haline geldi. Ben örgütten ayrıldım diye cezaevine görüşe çağır-

dı beni ve parmak salladı, tehdit etti. Tehdit etmesinin nedeni, bana "Devrimciliği bıraktım," dedirtmek idi. "Bıraktım, artık siyasetle filan uğraşmayacağım," desem muhtemelen daha "yumuşak" bir üslup benimseyecekti. Çok kırıldım onun bu hali ve tavrına, üzüldüm. Acı acı baktım yüzüne. Kendisine söylediğim cümle, "Ben değerlerimin sahibiyim, ayrıldım diye başka biri olmayacağım." Sonrası "acı" bir hikâye... Alişan içeriden çıktıktan sonra 1992 yılındaki Bedri Yağan ayrılığında Bedri'den yana tavır koyunca hakkında ölüm fermanı çıktı. Evlendi, yurtdışına çıktı. Birkaç yıl önce orada hastalıktan öldüğünü duydum. Saycan Ağabey'i (abisi) arayamadım baş sağlığı dilemek için. Ne diyeceğimi bilemedim çünkü...

Diğer arkadaşların çoğu Kocamustafapaşa'dan idiler. Aynı dosyadan yargılanıyorlardı ve ilk günlerdeki "Sorguda kim kimin hakkında ne dedi? En çok kim çözüldü?" krizini atlatmışlardı. Çoğu ile halen görüşüyoruz. Ve sohbetlerimizde en çok kulaklarını çınlattığımız kişi, Selahattin Dayı'dır sanırım.

Selahattin Dayı

Selahattin Dayı yaşça hepimizden büyüktü. Tokatlı bir Türkmen Alevi emekçi idi. İnşaat bekçiliği yaparken tutuklanmıştı. Bekçiliğini yaptığı inşaatta gizlenmiş "örgütsel dokümanlar" bulunduğu için. Gençliğinde güreşçilik yapmış. Kısa boylu, tıknaz, güçlü kuvvetli ve bir gözü şaşı biriydi. Çıktıktan sonra memleketine geri dönmüş ailesiyle.

D-18'in eski sakinleri olarak Selahattin Dayı'nın kulaklarını çok çınlatmamızın nedeni, yaşı başı değildi ki tabii. Selahattin Dayı hayat dolu, neşeli, hoş sohbet biriydi. Operasyonların ardından hepimize moral verir, saldırı esnasında olup bitenlerle ilgili her birimize takılırdı; "Sen ne çok bağırdın öyle yahu ciyak ciyak, sağır ettin kulaklarımızı," filan. "Ekmeğinizi yemeğinizi iyi yiyin, hepiniz çirozsunuz," derdi. "Kafanızı kollayın oğlum, sırtınıza filan gelse coplar bir şey olmaz, kafaya gelirse tehlikeli. Bir de apış aranızı kollayın, oraya tekme, cop yemeyin sakın," derdi.

Nasihatleri bir yana bizi zorlayan esprileri, takılmaları da vardı. Kendisi evliydi, sayısını hatırlamıyorum ama çoluk çocuğu vardı. Bize, "Daha bir kadının elini tutmadan devrim yapacaktınız ha!" derdi. "Benim gibi evli olaydınız yine devrimci olur muydunuz acaba? En süper devrimci benim, hem evliyim, çoluk çocuğum var hem de devrimciyim," derdi. Burada yazamıyorum ama daha açık saçık şeyler de derdi. Biz bazen güler bazen de "Ya öyle deme Selahattin Dayı," filan diye susturmaya, konuyu değiştirmeye çalışırdık.

1982 yılında sabah ve akşam sayımlarında "düzenli" dayak yediğimiz bir dönem oldu. Kurallara ısrar ve inatla hâlâ uymayı kabul etmediğimiz için. Biz koğuşun yatakhane kısmında alt ranzaların üzerinde kol kola girip bekliyorduk operasyonu slogan atarak. Dolduruşa getirilmiş askerler coplarıyla içeri dalıyor birer ikişer bizi söküp yemekhaneye getiriyor, şehvetle dövüyordu. Komutanın işaret ettiği bazılarını ise koridora çıkarıyor, orada fazladan kıç falakasına çekiyorlardı.

Selahattin Dayı güçlü kuvvetli biriydi ve bu yüzden söküp almakta askerler hayli zorlanıyorlardı. Yemekhaneye atıldıktan sonra ise, Selahattin Dayı'nın gözüne kestirdiği yer kaloriferin bulunduğu köşeydi genellikle. Orada çöküyor, kalorifer borusuna iki eliyle tutunup kafasını göğsüne çekiyor, sırtına, kollarına inen cop darbelerine gıkını çıkarmıyordu. Bir keresinde Selahattin Dayı'yı da koridora çıkarmak istediler. Askerin biri Selahattin Dayı'nın üzerine abanmış bir yandan insafsızca copluyor bir yandan da küfürler savuruyordu. Ama Selahattin Dayı'yı çömeldiği ve kalorifer borusuna sımsıkı tutunduğu yerden sökemiyordu bir türlü. Selahattin Dayı bir sağ yanını dönüyor bir sol yanını dönüyor, dayağını yiyordu. Bir ara askerin copu elinden Selahattin Dayı'nın önüne düştü. Selahattin Dayı kalorifer borusunu bırakmadan bir eliyle önüne düşen copu aldı ve askere geri uzattı. Asker copu aldı ve bir an ne yapacağını bilemedi. Neyse ki Yalçın o anda "Tamam hadi," diye seslendi ve operasyon bitti.

"Aşığım işte ulan!"

Cezaevinin bir bölümünü (C Blok) "bağımsızlar" için ayırmıştı idare. "Bağımsızlar" işkenceye veya açlık grevine dayanamayan ama "itirafçı" da olmayan tutuklulara verilen ad idi. Bu adı biz mi taktık idare mi, doğrusu hatırlamıyorum, ama iki taraf için de "kullanışlı" bir isimlendirme idi. Ziyaret veya revire giderken ya da sayım esnasında "Ben bağımsızlara gitmek istiyorum," diyenler oluyordu ve askerler anında gereğini yapıyorlardı sevinçle. Geride bıraktıkları arkadaşlarıyla vedalaşmadan kaçarcasına gidiyorlardı, çünkü yaptıklarının doğru olmadığını biliyorlardı. Bizim koğuşumuzdan o zaman sadece bir kişi gitti bağımsız koğuşlara ve o da en gencimiz, Kemal idi.

Kemal, on altı-on yedi yaşında bir lise öğrencisiydi. O da Kocamustafapaşa grubundandı. Esmer, zayıf, çelimsiz bir çocuktu. Operasyonlar esnasında dayak yerken çok bağırması askerlerin de dikkatini çekmişti; sırf bağırsın, bizim ve operasyon sırasını bekleyen diğer koğuştakilerin moralini bozsun diye aramızdan özel olarak seçip vuruyorlardı Kemal'e. Kemal bir cop yiyince feryat figan başlıyordu bağırmaya, "Yandım anam!" Operasyon bittikten sonra bazen şaka yollu bazen ciddi "Yahu Kemal, çok bağırıyorsun, biraz kendine hâkim ol. Olamıyorsan yandım anam diye bağıracağına slogan at," diyorduk ona. O da "Ne yapayım, çok canım yanıyor, bak kolum nasıl morardı," diyordu.

Kemal'in bir başka özelliği de Prenses Diana'ya aşık olmasıydı. O zaman İngiltere'de tahtın varisi Prens Charles'ın Diana ile önce nişanlanması sonra da bütün dünyada acayip bir heyecanla izlenen düğünü, bizim gazetelerin ve tek kanallı televizyonumuzun da en önemli gündemiydi. Cezaevlerindeki işkenceleri, direnişleri yazacak değillerdi ya. Merak edip bir inceleyen olursa o dönemin Türk medyasının en çok yazıp çizdiği konunun Prenses Diana olduğunu görecektir kesin. Güzel kadındı. Değişik bir yüz ifadesi vardı; mahcup, masum. Bizim Kemal TV ekranında Diana'nın yüzünü görünce büyülenmiş gibi oluyordu. Diana'nın resimlerinin bulunduğu gazete kupürlerini arşivli-

yor, kullanmamıza izin vermiyordu. Bu Diana merakı bir gün bir arkadaşımızın dikkatini çekmiş ve "Oğlum aşık mısın nesin?" demişti. O da hepimizi şaşırtan bir cevap vermişti; "Aşığım bu kadına ulan, evet aşığım!"

Baktık, hiç de şaka yapar gibi bir hali yoktu. Şaşkınlığımızı atlattıktan sonra epey mevzu oldu bize; "Oğlum aşık olacak Diana'yı mı buldun?" filan. Diana'nın evlendiği gün, Kemal'in ciddi ciddi ağladığını hatırlıyorum. Kim bilir neler kuruyordu kafasında; cezaevinden çıkacak, İngiltere'ye gidecek, Diana'yı bulacak, tabii o ara İngilizce de öğrenmiş olacak ve ona aşkını ilan edecekti... Ama Diana Prens Charles ile evlenmeyi, İngiltere kraliyetine varis çocuklar doğurmayı tercih etmişti işte; Kemal ağlamasın da ne yapsın...

Kemal'in Diana aşkına ilişkin takılmalarımızın bir etkisi olmuş mudur bilemiyorum, ama o düğünden sonraki günlerde bir gün Kemal sayımda yanımızdan ayrılıp Yalçın'ın yanına gitti, "Ben bağımsızlara gitmek istiyorum," dedi. Yalçın da "Aferin evladım," dedi.

Akşamdan bize fark ettirmeden eşyalarını toplamış, bir torbaya doldurmuş meğer. Hemen yatakhaneye koştu. Üsteğmen Yalçın şaşkınlıkla "Nereye? Kapı bu tarafta Kemal?" dediği anda Kemal elinde torbasıyla yemekhaneye, Yalçın'ın yanına varmıştı bile. Yalçın önde, Kemal onun arkasında, onun da arkasında askerler çıkıp gittiler. Yalçın'ın yüzündeki memnuniyet ifadesini tahmin edebilirsiniz sanırım.

Kemal sanırım tahliye oldu sonradan. Ziyaret için koridorda yürürken bulunduğu koğuşun penceresinden bize el sallıyordu gözyaşları içerisinde. Bağımsızlarda dayak yoktu ama mutlu da değildi demek...

Ekrem'in küçük burjuva devrimcileriyle imtihanı

D-18'e konulmuş kanı kaynayan genç çocuklardık. Bulunduğumuz havalandırmanın en şen şakrak koğuşuyduk sanırım. Aklımıza düştükçe "moral gecesi" yapıyor, türküler şarkılar söylüyor, operasyon hallerimizin komik skeçlerini yapıyorduk.

1981'i 1982'ye bağlayan yılbaşı gecesi Davutpaşa'da yaptıkları gibi televizyonlarımız alındığı için geç saatlere kadar yaptığımız yılbaşı eğlencesi halen aklımda. Atilla diye bir arkadaşımız vardı, Romanlara taş çıkartacak derecede göbek oyunlarını iyi biliyordu. O yılbaşı gecesinde masaya çıkıp gerdan kıvırmış ve biz de gülmekten kırılmıştık.

Gürültü şamatayı abarttığımız oluyordu bazen ve mazgalı açan nöbetçi asker, "Yeter ulan! Sabah görürsünüz!" diyerek bizi susturmaya çalışıyordu. Karşı koğuşlardan ve altımızdaki koğuştan da uyarılar alıyorduk, "D-18! Yeter yahu, geç oldu uyuyamıyoruz..."

O işkence eziyet şartlarına bu moralimizle direniyorduk biraz da.

Bir gün kapımız açıldı ve Ekrem adında bir arkadaş geldi. İzmit TİKKO davasından tutuklu imiş. Yaşça bizden büyüktü. Örgütünün de "mühim" adamlarından biriydi galiba, en azından bize verdiği izlenim buydu. Hoşbeş, geçmiş olsun faslından sonra gündelik yaşamımıza katıldı. Ama kendi kurallarıyla. Bizim komüne katılmadı mesela.

Komün dediğim, dışarıdan yiyecek içecek alınmadığı için idare karavanasına talim ediyoruz. Ziyaretçilerimizden gelen parayı görevli arkadaşımıza veriyoruz ve ihtiyaçları, harcamaları o idare ediyor. Paramız elveriyorsa ihtiyacı olan koğuşlara yolluyoruz kendi yöntemlerimizle. Kantinden alışveriş yapmak mümkün; bazı kahvaltılık yiyecekler, süt, bisküvi filan. Gözde içeceğimiz, çay. Çayı da idare satıyor. Küçükten büyüğe 25'lik, 50'lik, 75'lik ve 125'lik olarak adlandırılan demliklerle. Öğlen ve akşam olmak üzere günde iki öğün çay içiyoruz. (Demliğin dibindeki çay posalarını biriktirip kendi imalatımız ısıtıcılarla ayrıca çay yaptığımız da oluyordu elbette.) Ekrem'in "Ben sizin komüne katılmayacağım," deyişine şaşırmıştık. Katılmayıp da ne yapacaktı acaba? Şartlarımız böyle iken.

Ekrem de benim gibi Dersimliydi ve ziyaretçisi gelmiyordu. Parası da yoktu yani. E biz çay içerken ona parasını bizim komün verdi diye çay vermeyecek miydik? Tabii ki herhangi bir ayrım yapmadık. Imkânlarımız elverdiğince birlik-

te yedik içtik. Onun bu takıntısına da gülüp geçtik, "Sen bilirsin," diyerek.

Ama Ekrem'le asıl meselemiz bu değildi. Ekrem birkaç gün bizi gözlemleyip hakkımızdaki önyargılarını kendisince test etmişti; küçük burjuva çocuklardık işte... Bize küçümseyen gözlerle bakıyor, eğlence ve moral gecelerimize katılmıyor, "Ne olacak bu küçük burjuva devrimcilerinin hali," diye kendi kendine söylenip duruyordu. Bulunduğumuz havalandırmada kendi arkadaşlarından kimse yoktu. İsmini verdiği arkadaşlarının nerede, hangi koğuşlarda olduğunu öğrenip ilettik kendisine. Bir süre sonra idareye dilekçe verip arkadaşlarının bulunduğu koğuşlara geçmek istedi. Tabii dilekçe yazma usulüne uygun olmadığı için dilekçesini almadılar. Onun talebine sahiplik ettik; "Birlikte yargılandığı arkadaşlarıyla kalmak hakkı, yakında mahkemesi başlayacak, birlikte savunma hazırlayacaklar," vb.

Önceleri onun bu talebi için bizim kendimizi ortaya atmamıza kızdı. "Faşist patron ağa devleti beni bilerek buraya attı. Talebimi kabul etmezler, boşuna kendinizi yormayın," diyerek.

Kendisini "proleter devrimci" bizleri ise "küçük burjuva devrimcisi" görüyordu, biz ise arkadaşlarıyla birlikte olmadığı ve kendisini böylesine sıktığı için ona acıyan gözlerle bakıyorduk doğrusu. Bir keresinde bir arkadaşımız bunun kendi kendisine söylenmelerine çıkıştı. "Ne küçük burjuvası ya Allahın köylüsü? Burası cezaevi ve birlikte direniyoruz işte. Küçük burjuva olsan ne olur proleter olsan ne olur?" Biz arkadaşımıza müdahale ettik ve başkaca da bir tartışma olmadı aramızda.

Bir gün nasıl olduysa koğuş kapısı ile yatakhane kapısı arasındaki kısa alanda birlikte volta attık bir süre. O mu yanıma geldi ben mi onun yanına gittim, hatırlamıyorum.

"Cafer," dedi bana, "sen de Dersimliymişsin?"

"Evet," dedim.

"Ma nasıl oldu da Dev-Solcu olmuşsun?"

"Niye ki?"

"Dersim bizim bölgemizdir, biliyorsun."

"Yoo bilmiyorum, nereden sizin oluyormuş?"

"Yıllardır orada TİKKO gerillaları savaşıyor patron ağa devletine karşı, başka kim savaşıyor?"

"Bizimkiler de savaşıyor. Ama bizimkiler patron ağa devletine karşı değil, oligarşiye karşı savaşıyor."

Esprimi anlamadı ilkin, biraz duraksadıktan sonra "Ma aynı değil mi?" dedi. Güldüm.

Umduğunu bulamadı benden. Oysa bana örgüt propagandası yapmasa keyifli Dersim sohbetleri yapmak hoşuma giderdi.

İlerleyen günlerde, biraz da bizim operasyonlarda direnişimize, moralimize filan tanık olduktan sonra Ekrem'in bizi küçümseyen tavırları değişmeye başladı. Biraz da sıkıldı galiba kendini kasıp durmaktan. Moral gecelerimize katılmaya başladı. Ama biz şarkılar türküler söylerken o TİKKO marşları söylüyordu. İyi de marşların yeri zamanı ayrıydı, biz moral eğlencesi yapıyorduk sonuçta.

Ekrem'in zincirlerini kırdığı gece, 1981'i 1982'ye bağlayan yukarıda değindiğim yılbaşı gecesi oldu.

Biz komüncümüzün sürprizi kuru yemiş ve biriktirdiğimiz üzüm kompostosu meyve suları eşliğinde yılbaşı gecesi eğlencesi yaparken o da yatağından kalkıp geldi gazinoya. Oturdu. Biz "Şimdi yine bir marş patlatacak, keyfimizi bozacak," diye beklerken Atilla'nın oyunundan hemen sonra "Siz tivist biliyor musunuz?" diyerek ortaya atıldı ve başladı tivist oynamaya. Hem söylüyor hem de oynuyordu. Şaşırmıştık. Hayatımda gördüğüm ilk tivist dansıydı ve kesinlikle en komik danstı.

Sonraki günlerde Ekrem kabak çiçeği gibi açıldı. Moral eğlencelerinin baş aktörü oldu. "Yahu ne oldu sana böyle? Hani proleter devrimciydin filan?" diye sorduğumuzda, "Haybeye sıkıyordum kendimi. Böyle daha iyi," dedi.

Ekrem'le birbirimizle tam kaynaşmıştık ki bir gün gelip "Eşyalarını hazırla, başka koğuşa gidiyorsun," dediler. "Niye ki?" diye sorduk, "E kendisi istiyordu," dedi asker. Ekrem "Ben vazgeçtim, burada kalacağım," diye dil döktü biraz ama dinlemediler. Arkadaşlarının bulunduğu bir koğuşa gitti. Arkadaşlarıyla "proleter devrimci-küçük burjuva devrimcisi" krizi yaşadı mı, bilmiyorum.

"Tık tık"

Metris'te parmakla yazışmak kadar önemli, hatta daha da önemli ikinci büyük iletişim keşfimiz "tık-tık" oldu. "Tık tık" dediğim, mors alfabesi. Bardağı duvara yaslıyor, bir kaşık ve bir de kalemle duvara vurarak ara koridorun bizi birbirinden ayırdığı arka koğuşla yazışıyorduk. Her harf bir sayı ile kodlanıyordu. Alfabedeki sırasına göre mesela "A" harfi için bir vuruş, "B" harfi için araya boşluk koymadan iki vuruş yapılıyordu. Tabii kısa sürede alfabeyi kodlamıştık. En revaçta olan kod-şifreleme sistemi, "Narodnik alfabesi" idi.

Narodnik alfabesi, adından da anlaşılacağı üzere adını Rus devrimi sürecindeki anarşist grup Narodniklerden almış, onların geliştirdiği bir şifreleme yöntemiydi. Bulmaca kutularına benzer bir kutu, sağdan sola ve yukarıdan aşağıya doğru numaralandırılıyor, kutunun içerisine de belli veya belirsiz bir düzen içerisinde harfler yerleştiriliyordu. Misal, 21 rakamı "A" harfini simgeliyordu.

Bulunduğum koğuşun arkasındaki koğuş D-19 idi. Sonuçta aynı duvara yaslanmış koğuşlardık ve bardağı duvara yasladığımız anda oradan gelen "tık tık" seslerini duyabiliyorduk. O seslerin karşılık düştüğü rakamları not alıyorduk. Sonuçta o rakamlar anlamlı birer metin haline geliyordu.

Tabii kullandığımız şifre sistemleri değişkendi. Bildiğimiz şifrelerin yanında bilmediğimiz, örgüt sorumlusu arkadaşlarımızın bildiği şifreleme sistemleri de vardı. Böylece iletişime aracılık eden herkes her şeyden haberdar olamamış oluyordu.

Bu "tık tık" işini keşfettikten sonra bu iş gündelik hayatımızın merkezine oturdu desem yeridir. Ben de duvar başında gece gündüz hayli mesai yapmışımdır.

Neler yazışıyordunuz derseniz... Önem sırasına göre yazayım.

Öncelikle "örgütsel" amaçlı idi elbette ki. Ne oluyor, ne olacak içeriğinde "örgütsel" bilgiler şifreli olarak ilgili "sorumlu" arkadaşlara aktarılıyordu. Bu, dışarıdan ziyaretçi veya avukatlar ya da yeni tutuklanmış arkadaşlardan edinilmiş bir bilgi

olabilirdi mesela. Açlık grevi ya da bir eylem, direniş tartışması olabilirdi. Hangi havalandırmada, koğuşta kimler var ve durumları nedir ile ilgili bilgilendirmeler olabilirdi, vb.

Hepimizi ilgilendiren paylaşımlar ise, ya bir direniş, mesela açlık grevi duyurusu idi ya filanca saatte şu sloganlar atılacak kararı veya idarenin dayattığı bir kurala karşı şöyle davranılacak kararı. Bunun yanı sıra hepimiz farklı cezaevlerinden geldiğimiz için, gizlice yanımızda getirmeyi başarabildiğimiz Marksist klasikler veya örgüt yayınlarının yazılı metinlerini aktarıyorduk. Bunlar ince, pelur kâğıtlara yazılarak çoğaltılıyor ve diğer koğuşlara da ulaştırılıyor, eğitim materyali olarak kullanılıyordu.

"Tık tık" marifetiyle gelen mesaj, parmakla yazışarak mesela karşı koğuşa iletiliyor, o da arka tarafa iletilecek bir şey ise "tık tık" ile arka koğuşa iletiyordu. Peki yan havalandırmalara nasıl iletilecekti? O da daha önce bizim yaptığımız şekilde ana koridora yakın birbirini gören koğuşlardaki arkadaşların yazışmalarıyla hallediliyordu. Askerler engellediğinde bulduğumuz çare, sonraki yıllarda, bağırarak sesini duyurmak olmuştu. Bir diğer yöntem de havalandırmaya çıkarıldığımız ender zamanlarda, ekmek içlerinden yaptığımız küçük topları yan havalandırmaya atmaktı. Tabii o topların içerisinde şifreli notlar vardı.

Yani koğuşlarda bu "iletişim" işi gayet hummalı faaliyetler içerisinde olmamızı beraberinde getirmişti. Tecrit şartlarını bu şekilde paramparça etmiştik.

Ama sanmayın ki kolaydı. Bizim ardımızdan askerler de bu "tık tık" işini keşfettiler tabii.

Mazgalı açan asker, "Nedir o sesler, tık tık?" diye sormuştu. Ne diyeceğiz biz, "Yoo, biz ses mes duymuyoruz, ne tık tık?"

"Yalan mı söylüyorum ulan? Duvardan tık tık sesler geliyor. Kulaklarımla duydum!"

"Bizden gelmiyor, dışarıdan geliyordur belki ne bilelim?"

"Hayır ulan! Buradan geliyor, sizin koğuştan!"

"Bak tertip, önce ağzını topla, ulanlı konuşma! Bir şey sordun, cevap verdik, tık tık nedir ya?"

"Görürsünüz siz!"

Velhasıl sonuçta keşfettiler duvara vurarak mors alfabesiyle yazıştığımızı. Koğuş değişiklikleri yapmak da "çare" değildi. Birini alsan yerine gelen devreye girerdi. Koğuşları basmak da aynı şekilde engel olamıyordu bu işe. Sonuçta nöbetçi askerler her "tık" sesi duyduklarında veya duyar gibi olduklarında başlıyorlardı duvarları tekmelemeye. Doğrusu bu engelleyici oluyordu işte. Fakat biz de öyle ustalaşmıştık ki bu işte tekme sesleri ile "tık" seslerini birbirinden ayırt edebiliyor, zorlanarak da olsa işimizi yapmaya devam edebiliyorduk.

"Tık tıkçılara iyi bakın"

Kısa zamanda bu "tık tık" işinde ustalaşmış arkadaşlarımız olmuştu. Bunlardan biri de karşımızdaki blokun (E blok) çapraz alt katında kalan Ali adında bir arkadaş idi. Hâlâ bile görüştüğümüzde ağır işiten kulakları ile gözlerinin bozukluğunun sebebinin o "tık tık" işi ile parmakla yazışmak olduğunu söyler. Haksız da sayılmaz.

Ali, örgütün "kadrosu" değildi ve olmak gibi bir çabası, iddiası da yoktu. Ama "devrimci" idi, devrimcileri seviyordu. Kürt Alevisi idi ve bu ülkede eşit, özgür şartlarda yaşamanın ancak "devrim" yapmakla mümkün olabileceğine inanıyordu. "Devrim" olmadı ve o şimdilerde "endişeli bir demokrat". Hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğini bile bile "Terk edeceğim ulan bu ülkeyi, yaşanmaz burada artık," diye söyleniyor. "Söyleniyor" dediğim, düpedüz basıyor küfrü. Hani bazı insanlar vardır küfürlü konuşmayı severler ve siz onun küfürlü konuşmasını gayet "olağan" karşılarsınız; Ali de öyle biri ve Metris'te de öyle idi.

Bazen parmaklarıyla yazarak "Bıktım ulan sizden," diyordu, uzun bir yazışmanın ardından mesela. Bazen "Ulan bu örgüt şefleri ne yazıyorlar birbirlerine acaba, biz de bilsek ne olur sanki?" diyordu. Bazen "Dün gece geç saatlere kadar tık tık yaptım ama bizim komünçü gündüz uyumama izin vermiyor, gardiyan mı ulan bu başımızda?" diyordu. Neyse ki benim gibi sigara içmiyordu, yoksa sigara da başlı başına bir sorun olur-

du onun için; "Ulan burada saatlerdir yazışma yapıyoruz üç tane sigara fazladan vermiyorlar," derdi büyük ihtimal. Sigara içmiyordu ama bu konuda o zaman gayet anlayışlı biriydi. Bazen koğuşunun köşesinden "Bugün sigara içeceğim, canım sıkkın," diye birkaç sigara alır ve havalandırmaya çıktığımız zaman pencereden bana ve "ahbap" olduğu başka arkadaşlara verirdi.

Ali'nin yarı şaka yarı ciddi bu yakınmalarına alışmıştık alışmasına ya, bir gün şansını hayli zorlayan bir çıkış yaptı; "Yahu bize gelince yasak ama bu örgüt şeflerinin hepsinin örgütü kurmadan yaptıkları ilk iş evlenmek olmuş. Evlenmek kötü bir şey ise onlar niye evlenmiş ulan?"

Ali etme eyleme aklımızın ermediği işlere takma kafayı. Nereden çıktı şimdi bu evlenme mevzusu? Ama Ali bu mevzuyu sürdürdü, önüne gelene değilse bile iletişim halinde olduğu herkese bunu sormaya devam etti. Bir gün bunu Niyazi Ağabey'e şikayet etmiş birisi. Niyazi Ağabey'le yan yana koğuşlarda kalıyorlardı. Havalandırmaya yan yana iki koğuş birlikte çıkartılıyordu, tabii yasak olmayan ender zamanlarda. Niyazi Ağabey'le meğer bunun sohbetini yapıyorlarmış. Bir gün kendisi anlattı bana, "Ulan birileri beni Niyazi Ağabey'e şikâyet etmiş," dedi.

"Allah Allah, ne şikâyeti?"

"Evlilik bize yasak, sorumlulara niye serbest dedim diye."

"Hadi ya! Niyazi Ağabey evli değil gerçi ama kızmıştır sana."

"Yoo, hiç kızmadı. Güldü sadece."

"Gerçekten mi?"

"Tabii oğlum. Benim yanımda koğuş sorumlusunu çağırdı, Ali'ye karışmayın, tık tıkçılara iyi bakın dedi."

Ali'nin gerekli gereksiz çıkışları bir işe yaramıştı galiba. En azından gece geç saatlere kadar tık tık yapılmış ise ertesi günü sayım ve kahvaltıdan sonra uyuma hakkımız vardı. Tabii ki iletişim ve haberleşmenin gecesi gündüzü olmazdı; o yüzden yedeklerimizi de yetiştiriyorduk. Ama Ali bu konuda pek de şanslı değildi. Bulunduğu koğuşta, tesadüf, "bizimkilerin" sayısı azdı. Aynı zamanda "suç ortağı" olan bir adaşı vardı. Fakat ada-

şı olan Ali, zora gelmeyen, rahatına düşkün ve "önemli olan dışarıya hazırlanmak" diye düşünen "uzak görüşlü" biriydi. "Beceremiyorum," deyip başından beri "tık tık" işinden kendini uzak tutmuştu. Tık tık ile uğraşmak yerine havalandırmaya çıkarıldığımız o kısıtlı zaman diliminde spor yapıyor, koğuşta da üşenmeden spor yapmaktan geri durmuyordu.

"Yahu nedir bu spor aşkın?" diye sorduğumuzda, "Sağlığımızı korumamız lazım," diyordu. Yahu yediğimiz içtiğimiz neydi ki, üstüne de her gün dayak, açlık grevi. Sağlığımıza esas zararlı olan bu şartlar değil miydi? Yıllar sonra o günlerin sohbetini yapığımızda Ali'nin yarı şaka yarı ciddi "Uyanıktı bu," takılmalarına manalı manalı gülerek karşılık verdi. Ama asıl "itirafı" spor yapmasıyla ilgili oldu: "Yahu sevdiğim bir kız vardı, sonra yengeniz oldu zaten, evlendik. Çıkıp onunla evlenmeyi planlıyordum. Sağlığıma dikkat etmeye çalışmamın sebebi buydu biraz da." Ali adaşını yedek olarak yetiştirmek için çaba gösterdiğinde adaşının kafasını meşgul eden daha "mühim" planları varmış yani.

Velhasıl haberleşme ilk günlerde bize hiçbir zaman çözemeyeceğimiz bir labirent gibi gelen Metris'te, biraz da şartların zorlamasıyla yaratıcılığımızı konuşturduğumuz en önemli konuydu ve kısa sürede engelleyemedikleri bir başarı elde etmiştik.

Koğuş baskınları ve koğuş değişiklikleri ile sonuç alamayınca nöbetçi askerler duvarları tekmeleyerek, yazışmaları not alarak veya ikide bir mazgalları açıp müdahale ederek haberleşmeyi sabote etmeyi denemeye çalıştılar. Elinde kalem kâğıt koridor penceresinde durup koğuş pencerelerinden yapılan yazışmaları not almaya çalıştıkları çok olmuştur. Ama yazışmalar genellikle şifreli olduğu için muhtemelen bir şey de anlamıyorlardı.

Salman'ın sünneti

Ara koridorun ayırdığı ve bizim "tık tık" marifetiyle haberleştiğimiz arkamızdaki koğuş, D-19 idi ve D-19'un da "çılgınlık-

ta" bizden aşağı kaldığı yoktu. Rahatlıkla bizi "aştıklarını" bile söyleyebilirim.

Bu koğuşta Salman adında bir arkadaşımız vardı. Salman, Maraşlı bir Kürt Alevisi, emekçi, saf bir delikanlıydı. Koğuştaki diğer arkadaşlar ise "anasının gözü" denilen cinsten, Beşiktaş ve Yıldız Üniversitesi'nden arkadaşlar idiler. Salman'ın saflığı hayli eğlence konusu olmuştu bu koğuşta.

Salman, İstanbul'daki şehirlerarası otobüs terminalinin Topkapı'da olduğu yıllarda, oradaki sayısız satıcıdan biri olarak hayatını kazanıyormuş. Bir ara kaçak sigara satarmış. Kaçak sigara satmak biraz "uyanık" olmayı gerektiren bir iş. Ama bizimkinin "uyanıklığı" sadece ara sıra rüşvet kabilinden satıcılardan "nasiplenmeye" çalışan zabıtalara karşı imiş sadece. Oysa, Topkapı'nın o zamanki hallerini bilen bilir; İstanbul'un ne kadar kolpacısı, dolandırıcısı varsa orada üslenmiştir adeta. Bizim Salman böyle bir tipin dikkatini çekmiş bir gün ve Salman'ın karşısına yol yordam bilmez biri sıfatında çıkmış, elinde ağır bir tahta bavul ile.

"Kardeş," demiş, "annemi bekliyorum, buraya gelecek, bu bavul da belimi büktü. Sana zahmet yolun karşısına geçirir misin, sonra ben de geleceğim".

"İyi de abim sigara tezgâhım var, nasıl bırakayım?"

"Ben beklerim tezgâhını, sen bavulumu caddenin karşısına götür bırak, buradayım ben."

"Peki," demiş Salman ve ağır bavulu yüklenip caddenin karşısına geçmiş. Caddenin karşısına geçtikten sonra arkasını dönüp baktığında ne görsün; deminki adam sigara tezgâhındaki sigaraları yanındaki çuvala doldurmuş gidiyor.

"Dur! Ne yapıyorsun?" demeye kalmadan adam sigaraları doldurduğu çuvalla koşar adım oradan uzaklaşmaya başlamış bile. Salman adamın peşinden koşacak olmuş ama yanında duran ağır bavulu hatırlamış; "Acaba ne var bu bavulda?"

Bavulu açmış bakmış ve bavulun ağzına kadar taş dolu olduğunu görmüş. Çökmüş kalmış oraya, ağlamaya başlamış. Giden en az bir aylık "sermayesine" mi yansın, sigara aldığı kişilere borcunu nasıl ödeyeceğine mi?

Salman böyle biri iken tanışmış devrimcilerle ve bir gün de polisler kolundan tutup götürmüşler işte.

Salman sünnetli değildi. Yoksul ailesinin bugün yarın diye ihmal etmesi nedeniyle. Kendisi de pek dert etmemiş zaten. Ama "içeride" dert olmuştu işte. Aslında "dert" şubede iken başlamış. İşkencecileri Salman'ın sünnetsiz olduğunu fark edince "Ulan Ermeni misin sen?" diye birkaç seans fazladan dövmüşler garibimi.

Malum, ASALA'nın yurt dışındaki Türk diplomatlara suikastlar düzenlediği, bunun da etkisiyle Ermeni düşmanlığının toplumda hortladığı bir dönem idi yaşadığımız. ASALA'nın her eylemi dolaylı olarak bize de fazladan dayak olarak fatura ediliyordu. Leon Ekmekçiyan'ın Ankara Esenboğa Havaalanı'nda düzenlediği eylemin ardından yakalandığı, sonrasında da asıldığı günlerdi. Sayımlarda "İçinizde Ermeni var mı ulan!" diye soruyorlardı.

Salman kaygılanmasın da ne yapsın... Çocuk Ermeni değil ama sünnetsiz. Anlaşıldığında yandığının resmi idi. Bunu arkadaşlarıyla paylaştığında başına geleceklerden habersizdi. Çünkü "Yahu Salman seni sünnet edelim de bitsin bu iş," demişlerdi. "Tamam," demişti Salman da, "iyi de nasıl olacak?"

"Hallederiz, kolay," demişlerdi. Sonra, ortalığın sakin olduğu bir gün permatik tıraş bıçakları, temiz bir havlu, sargı bezi olarak kullanmak için beyaz bir atlet filan, "haydi" demişler Salman'a.

Yatakhanede Salman uzanmış yatağına bizimkiler de indirmişler Salman'ın donunu ve başlamışlar "operasyona" Salman'ın çükündeki fazlalığı keser gibi yapmışlar ve kırmızı tükenmez kalem boyası ile üzerine kan izi görünümünde lekeler yaptıkları bir atlet ile kalınca sarmışlar, "Tamam, geçmiş olsun," demişler.

Salman sünnetli çocuklar gibi önünü tutarak, "Yahu acıyor biraz ama iyi oldu," diye söylenerek dolanmış akşama değin. Akşam sayımında idare etmişler durumu. Sayımdan sonra eğlence yapmışlar. Laf aramızda önceden üzüm hoşafından yaptıkları şaraptan da içmişler.

Koğuş kıkır kıkır gülüyor ama Salman hâlâ anlamamış uğradığı "komplo"yu. Sonra çişi gelmiş, tuvalete gidecek, "Biraz tut," filan diyecek olmuşlar ama dayanamamış sonuçta. Tuvalete gitmiş ve anlamış durumu.

"Kesmemişsiniz ulan?" diye feryat etmiş. Millet sabahtan beri tuttuğu kahkahalarını koyuvermiş tabii.

Açıkçası "eşek şakası" denilen türden bir şakaydı bu. Ancak "Biraz da çocuktuk işte..." denilerek izah edilebilir.

Salman'ın bir de aşk hikâyesi varmış. Memlekette âşık olduğu kızla mektuplaşmaları. Her mektup geldiğinde gözlerinin sevinçten parlaması, yatağına çekilip düşlere dalması ve her mektup yazdığında "Ben bilmem öyle edebi laflar," deyip üniversiteli arkadaşlara yazdırdığı mektuplar...

Salman dayaktan, işkenceden korkan biri değildi ama açlığa karşı dayanıksızdı biraz. O yüzden birkaç kez bağımsız koğuşlara da gitti ama her defasında geri geldi. Tahliye olduktan sonra nerededir, ne yapmaktadır bilemiyorum. Dilerim âşık olduğu kızla evlenmiştir, sağlığı sıhhati yerindedir ve mutludur...

Pipo Osman

Çağlayan Lisesi'nden, dolayısıyla Liseli Dev-Genç'ten Osman adında bir arkadaşım vardı. Lakabı "Pipo" idi. Pipo aşağı Pipo yukarı. Çıktıktan sonra uzun süre İstanbul'da otoparkçılık yaptı. Dolandırıldı ve işini bırakmak zorunda kaldı. Şimdilerde ailesinin geçimini taksicilik yaparak sağlamaya çalışıyor.

Metris'in bende iz bırakan "renkli" simalarını, işkence, dayak, operasyonların "sonrasını" anlattığım bu satırları yazarken aklıma düştü, yahu bu "Pipo" lakabı nereden çıkmıştı? Hayretle fark ettim ki bugüne değin merak bile etmemişim. Üşenmedim arayıp sordum. Önce "Ne bileyim, unuttum," dese de sonra söyledi.

Mehmet diye ortak bir arkadaşımız vardı, onun bir de ekmeğini yediğimiz, suyunu içtiğimiz annesi, Kezban Teyze. Toprağı bol olsun... Biz lisede iken Kezban Teyze'ye muhtemelen yemek yemek için uğramışlar ve Kezban Teyze Osman'ı köylerindeki "Pippe" lakaplı birine çok benzetmiş. Yani Osman'a laka-

bını Kezban Teyze takmış. Kürtlerde köy yerinde takılan lakaplar ünlüdür bizim oralarda. O lakaplar, sahiplerinin "adı" haline gelir adeta. O günden sonra "Pippe" giderek "Pipo" olmuş. O da benimsemişti bu lakabı, biz de.

Pipo Laz, seyrek, sarı saçlı, kısa boylu, tıknaz, hafif iri kıyım, yeşil gözlü, sert bakışlı bir arkadaştı. Davudi bir sesi vardı. Yürürken omuzlarını dışa çekerek yürür, bilmeyene "kabadayı, bela biri" izlenimi verirdi. Biraz kabadayılığı da vardı sahiden. Lisede iken kavgalarda ön saflarda olan biriydi.

Bu görünümü nedeniyle şubede "Mühim biri olabilir," diye fazla dayak yemiş, işkence görmüş biridir. Muhtemelen işkenceci sorgucular "Adamı çözemedik, kim bilir neler vardır bunda," diye düşünmüşlerdir.

Pipo darbeden sonra yakalandığında arkadaşlarıyla bir süre geçici olarak Selimiye Kışlası'nın bodrumlarındaki hücrelerde kalmış. Kaldığı hücreye birkaç ülkücüyü de koymuşlar. Ülkücüler de bizimkiler de itiraz etmişler ama askerler "Bir saat sonra alacağız zaten," deyip kapıyı bunların üzerine kapayıp gitmişler.

Orada kaldıkları birkaç gün aralarında tam bir soğuk savaş yaşanmış. Birbirlerine ters ters, kötü kötü bakıyorlar, arada laf da atıyorlarmış. Bir gün gelen yemeği paylaşırken bunlara ikide bir laf atan bir arkadaşla kavganın eşiğine gelmişler. Ülkücülerin sorumlusu, Mustafa adında Şişli'den benim de tanıdığım biri. Mustafa, bizimkilerin sorumlusunun Pipo olduğunu düşünmüş ve "Ya Osman Bey," demiş; "adamlarına sahip çık, şurada mecburen kalıyoruz kavga filan çıkmasın". Pipo "sorumlu" sanılmasına içten içe sevinerek "Otur oturduğun yerde," diye cevaplamış; "asıl sen adamlarına sahip ol"

Asıl anlatacağım Pipo'nun mahkemeye götürülme macerası...

1982'de mahkemeye gidiş ve dönüşlerde çırılçıplak soyarak onur kırıcı arama yapmak istedikleri için mahkemeye gitmeyi boykot etmiştik. Bu yüzden duruşmalar ağır ilerliyordu. Mahkeme de ifade sırası gelenler için "zorla getirme" kararı almıştı. Duruşması olanlar sabah sayımında zorla alınıyor, götürülüyordu.

O gün Pipo'nun duruşması var. Sayımda "Osman filanca hazır olsun birazdan mahkeme için alacağız," demişler. Sayımdan sonra da askerler doluşmuşlar koğuşa. Bizimkiler yatakhanede kol kola. Her birini döverek söküp yemekhaneye atmışlar. İyi de Osman kim? Askerler tanımıyorlar Osman'ı. "Osman hanginiz?" diye sormuşlar, cevap yok.

Bunun üzerine yeniden girişmişler tabii. Ama Osman kim? Yok. Soruyorlar, cevap da yok. O ara bizimkiler bakmışlar Osman gerçekten de yok aralarında. Sonradan fark etmişler, Osman bu mahkemeye gitmeme işini meğerse hayli abartmış ve ranzalardan birinin altına saklanmış. Askerlere söylememişler tabii ama epey de dayak yemişler Pipo'nun saklanması nedeniyle.

Üsteğmen Yalçın girmiş devreye. Askerlerden birine Pipo'nun resmini getirtmiş. Bir elindeki resme bakıyor bir de perişan ettiği tutuklulara. Osman yok. Telaşlanmış o anda. Her zamanki itici soğukkanlılığını yitirmiş ve "Osman yok?" diye feryat etmiş adeta. Askerler de donup kalmış. Osman yok. Nasıl yok?

"Osman nereye gitti, nerede ulan?"

Bizimkilerin de inadı tutmuş, cevap veren olmamış yine.

"Sayımda tamamdınız ulan!" dediği anda Yalçın'ın aklına koğuşu saymak gelmiş. Saymışlar, bir kişi eksik, yani Osman...

"Söyleyin Osman nerede?" diye feryat etmiş yine Yalçın. O ara yatakhane kapısının önünde duran askerlerden biri hazine bulmuş gibi sevinçle, "Burada komutanım!" diye bağırmış, eliyle yatakhanedeki ranzalardan birinin altını göstererek.

Aldılar Pipo'yu. "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek" diye slogan atarken bizimkiler bir yandan da yaralarına berelerine aldırış etmeksizin gülüşüyorlarmış.

"Yakalayın şunu!"

Zorla götürüldüğümüz mahkemelere giderken koridora alınanlar çırılçıplak soyularak "aranıyordu" Makatlarımıza dahi bakıyor parmak atıyorlardı. Bu onur kırıcı aramanın bizi en

çok zorlayan tarafı da açıkçası buydu. Bu yüzden direniyor ve mahkeme salonuna çoğu zaman kan revan içinde, yüzü gözü morarmış bir halde gidiyorduk.

Bir gün bu işkenceli zorla mahkemeye götürülenlerden TİKB (Türkiye İhtilalci Komünist Partisi) davasından yargılanan bir tutuklu, askerlere hayli zor anlar yaşattı. Yukarıda adı geçen "tık tıkçı" arkadaşım Ali anlatmıştı. O gün farklı davalardan duruşması olan on-on beş kişi koğuşlardan alınmış, koridorda "arama" yapmak üzere bekletiliyorlar.

Az sonra askerler tutukluların üzerine çullanmış ve tekme, tokat, cop marifetiyle bizimkileri çırılçıplak soymuşlar. Fakat o da ne, TİKB davasından olan tutuklu, adı diyelim Ahmet olsun, askerlerin arasından fırlayıp uzun ana koridor boyunca slogan atarak koşmaya başlamış. Askerler de peşinden. Ahmet askerler kendisini her yakaladığında balık gibi ellerinden sıyrılmayı beceriyor ve koridor boyunca bir aşağı bir yukarı çırılçıplak, slogan atarak koşuyormuş: "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek!"

Askerlerin başındaki subay, alt kat komutanı Üsteğmen Zafer. Ona bir de lakap takmıştık, "Anten" diye. Kapıların ve mazgalların ardından koğuşları dinlemeyi âdet haline getirmiş biriydi. Muhtemelen üstlerinden "istihbarat mühim" şeklinde aldığı eğitim ve talimatların gereğini yapıyordu; biraz abartarak. "Anten" lakabının sebeb-i hikmeti buydu. Kim bilir belki de orduda "istihbarat" alanında yürümüş, geliştirmiştir kendisini.

"Anten" küfürler savurarak "Yakalayın şunu!" diye bağırıyor. Bir yandan Ahmet bir yandan o ara "makat araması" yapılmadan çarçabuk giysilerini giyen diğer tutuklular slogan atıyor. Olağanüstü bir durum olduğunu düşünen bütün havalandırmalar da slogan atmaya, kapı ve mazgallara vurmaya başlıyor.

Neden sonra subay bizimkilere, "Yahu söyleyin şuna gelsin elbiselerini giysin, makat araması yapmayacağım, tamam," demiş. Bizimkilerin çağrısı üzerine Ahmet koşusuna son verip kan ter içinde gelip elbiselerini giymiş.

Bazen gözlerin kararır...

Mahkemeyi boykot ettiğimiz günlerde bir gün benim de mahkemede ifade sıram geldi. Aynı eylemlerden yargılandığımız farklı koğuşlardan on kişi kadardık. Döverek koğuşlarımızdan alıp ana koridora çıkartmışlardı. Az sonra saldırıp çırılçıplak soyacaklardı bizi. "Makat araması" da yapacaklar mıydı?

Geçerken söylemiş olayım; kıçlarımızda "not" arıyorlardı. Üstümüzde başımızda, ağzımızda, apış aramızda bulamadıkları o aradıkları "notlar" belki de kıçımızdaydı düşüncesiyle. Genç, delikanlı, devrimci de olsak biraz feodal insanlardık nihayetinde. Cezaevinde en cansiperane direnişimiz herhalde kıçımızı korumak için gösterdiğimiz direnişlerdi.

Uzun koridorun ortasında on kişi kadardık. Yan yana duruyoruz. Gelip karşımızda durdular. Çavuş Şevket var askerlerin başında. "Operasyonu" yöneten ise Üsteğmen Yalçın. Yalçın'ın işaretiyle saldırdılar. Bu sefer nedense "farklı" bir yöntemle. Tek tek alıyor, soyuyor arkalarına atıyorlardı. Yani aynı anda hepimize birden saldırmadılar.

Bir arkadaşımız, Cengiz, iri kıyım, yapılı biriydi. Tesadüf sıranın başındaydı. Biz kol kola girip direnmeye çalıştık. Cengiz'i döverlerken yanımda duran Haydar adında bir arkadaşı aldılar (Davutpaşa'daki Haydar değil). Birlikte yargılandığım arkadaşlarımdan biriydi Haydar; zayıf, kısa boylu ve çelimsizdi.

Yaşadığımız sahne bu. Upuzun bir koridorun ortasında on kişiyiz. Çevremizde bizi dövmek için yerinde duramayan onlarca asker. Başlarında, biraz uzağımızda durmuş, ellerini arkasına bağlamış gülümseyerek bu sahneyi izleyen Üsteğmen Yalçın. Sloganlarımız sırası gelip alınan arkadaşın acı dolu bağrışlarına karışıyor.

Haydar'dan sonra beni alacaklar. Dövecekler. Soyacaklar. "Makat araması" yapacaklar...

Bazen gözü kararır insanın. Bende oldu birkaç kez. Davutpaşa'da olmuştu ilkin, sonra Metris'e girişteki "hoşgeldin" dayağı sırasında. O anda ne düşündüğümü hatırlamaya ve anlamlan-

dırmaya çalışıyorum. Soğukkanlılığını korumak zor. Çok zor. Bugün, o günleri düşünürken bile...

Bu sahnede aklıma mıh gibi çakılıp kalmış olan son resim, Üsteğmen Yalçın'ın ellerini arkasına kavuşturmuş, gülümseyerek bu sahneyi izlemesi idi. İnsan mıydı bu? Ne biçim bir insandı?

Gözlerim karardı ve sıramı beklemeden askerlerin üzerine adeta uçmuşum. Normalde kolay kolay ağzımdan çıkmayacak küfürler savurarak. Gerisini hatırlamıyorum...

Gözlerimi revirde açtım. Her tarafım ağrıyor, beynim zonkluyordu. Başımdaki doktor, "Tamam bir şeyi yok, bayılmış, çok korkmuş herhalde ondan," gibi bir şeyler dedi. İçime dert oldu, cevap vermedim adama. Askerler koluma girdi ve sürükleyerek götürdü. Az sonra diğer arkadaşlarımla cezaevi arabasındaydım.

"Ne yaptın sen öyle?"

"Bilmiyorum ki, kendimi kaybetmişim."

"Çok dövdüler seni, zor aldık ellerinden; adam bayılmış, öldürecek misiniz dedik diye durdular."

"Şerefsiz doktor çok korkmuş bayılmış dedi, cevap veremedim adama, kendime gelememiştim daha..."

"S..tir et."

İşkenceci doktor ve psikolog

Önceden planlanmış genel operasyonlara cezaevi doktoru da katılıyordu. Uzun boylu, gözlüklü, atletik yapılı, kumral, asteğmen rütbeli biriydi. Sözüm ona doktordu. Esas olarak ise işkenceden zevk alan, işkencenin bir parçası olmayı kendisinde olmayan meslek onuruna yakıştıran bir asker.

Revire genellikle nezle, grip nedeniyle çıkıyorduk. Eğer herhangi bir nedenle yasaklamamışlarsa tabii. Revire çıkanlardan lasolin gibi yara bere için kullandığımız merhemlerden yazdırmalarını da istiyorduk. Mide, karaciğer gibi daha ciddi rahatsızlıkları olanların hastaneye sevk edilmeleri gerekirdi ama hastaneye sevk, deveye hendek atlatmak kadar zor bir işti. Ön-

ce bu bizlerden nefret eden pratisyen hekimi aşmanız gerekirdi. Gerçi hastaneye gidiyordunuz da ne oluyordu; hiç...

Operasyonlarda koridora çıkarılanlar koğuştakinden daha fazla dayak yiyordu. Tekme, tokat, cop, elektrikli cop ve kış falakası... Kış falakasında, dört asker seni ellerinden ve ayaklarından tutarak havaya kaldırıyor, geriyor ve beşinci asker de var gücüyle copla kıçına vuruyordu.

Doktorun bu operasyonlardaki rolü, arada "Kafasına vurmayın çocuklar," şeklinde uyarmaktı. Veya askerler abarttığı zaman, "Tamam, yeter," demek. Ne de olsa doktor. Eğer amacınız öldürmek değilse nerelere vurmanız gerektiğini, ne zaman durmanız gerektiğini doktora danışacaktınız elbette. Gayet "onurlu" bir iş...

Diş doktoru yoktu cezaevinde. Diş doktoru rolü oynayan da bu adını anımsamadığım doktor kılıklı kişiydi. Cezaevlerinde dişlerimden çok çektim. Bir gün ağrıyan dişim için hiç değilse bir ağrı kesici yazdırayım diye ben de revir listesine adımı yazdırdım.

Sayımdan sonra mazgaldan adımı seslendiler. Çıktım. Revire çıkmak, diğer koğuşlardaki insanlarla sohbet edemeseniz bile en azından görüşebilmek, merhaba edebilmek için de bir vesile oluyordu. On-on beş kişi olduk. Asker gözetiminde revire gittik ve doktorun odasının önündeki dar koridorda beklemeye başladık. O ara biraz uzağımızda bekleyen bir başka tutuklu dikkatimizi çekti. Yaşlı biriydi. "Bizden" biri olsa tanırdık. C Blok'taki DİSK ve Barış Davası tutuklularından biri olmalıydı.

Biz ona o da bize bakıyordu. Onlara pek saygı duyduğumuz söylenemezdi doğrusu. Direnmiyorlardı. Direnen tutuklularla hiçbir şekilde iletişim kurmuyorlardı. Koca koca adamlardı ve bağıra çağıra İstiklal Marşı okuyorlar, kurallara uyuyorlar, cezaevi idaresi ve cuntanın başını ağrıtacak, canını sıkacak hiçbir şey yapmıyorlardı. (Bir kez galiba mahkemeye giderken koridor penceresinden görmüştüm bunları. Havalandırmaya çıkarılmışlardı. İp gibi dizilmişler, önlerinde duran askerin komutasında İstiklal Marşı okuyorlardı.) Oysa binlerce devrimci tutuklu bir yana, bunlar bir yana idi dünya kamuoyu nezdinde.

Kurallara uymasalar, "Biz asker değiliz, siyasi tutukluyuz," deseler, bize yapılan işkenceleri mesela üç gün açlık grevi yaparak protesto etseler, onlara ne yapabilirlerdi ki? Bir şey yapacaklarını sanmıyorum. Ama onların herhangi bir "aykırı" tutumu, dünya kamuoyu nezdinde cuntayı çok zor duruma sokmaya yeterdi. Yapmadılar. Kendi teslimiyetçi tutumlarını muhtemelen bizlere "Bunlar goşist, maceracı, çocuk," filan diyerek gerekçelendiriyor, kendilerini ikna ediyorlardı; bilemiyorum.

Neden sonra o yaşlı tutuklu kafasını bize doğru eğerek, "Ben Alp Selek," dedi, "TİP yöneticisi olmaktan tutukluyum. Sizin direnişinize saygı duyuyorum". O anda başındaki asker araya girip susturdu adamı.

Bir anda bakışlarımız yumuşamıştı adama karşı. "Size saygı duyuyorum," demişti. Doğrusu sevinmiştik.

1982'deki yirmi dokuz günlük açlık grevinden sonraki günlerde bir kez de galiba Barış Davası'ndan tutuklanmış Reha İsvan Hanım bizim koğuşlara çay ısmarlamıştı. Kapı mazgalını açıp 125'lik çay demliğini içeri uzatan asker, "Biz çay istemedik ki," dememize fırsat vermeden "Reha İsvan ısmarladı size," demişti. Bütün direnen koğuşlara yollamış. 2013'te terk-i diyar etmiş. Toprağı bol olsun...

Sonuçta çıktım doktorun karşısına. Sağ tarafımdaki azı dişini işaret ederek "Dişim ağrıyor," dedim, "bir ağrı kesici yazsanız..."

Adam yerinden kalkıp dişime bakmadı bile. Bir şey de sormadı. Bir süre tepeden tırnağa beni süzdükten sonra, "Seni psikologa sevk ediyorum," dedi.

Psikolog mu? O günlerde duymuştuk cezaevine psikolog geldiğini. Adam burada ne iş yapacak ki diye düşünmüş, fazla da durmamıştık üzerinde. Demek doğruymuş. Cezaevine psikolog gelmiş. İyi de benim dişim ağrıyor, ne alakası var psikologla?

Adam bir kâğıda bir şeyler yazıp yanımda duran askere uzattı, "psikologa" diyerek. Hayda. İlaç da yazmamıştı. Doktorun odasından çıktık ve asker beni revirdeki bir başka odaya götürdü. Genç, gözlüklü, sivil biri idi psikolog. Asker miydi aynı za-

manda, değil miydi bilemiyorum. Zaten bir süre sonra ortalıkta görünmedi.

"Benim dişim ağrıyordu, o yüzden," diye bir şeyler geveledim.

Sözümü kesti. "Adın neydi?" Adımı söyledim.

"Bak Cafer," dedi sevecen bir ses tonuyla ve devam etti, "psikoloji nedir biliyor musun?"

"Biliyorum," dedim ama o kaldığı yerden devam etti: "Psikoloji senin bildiğinden, sandığından daha önemli bir bilim. İnsan psikolojisi çok karmaşık ve ister istemez bulunduğu ortamın şartlarından doğrudan etkileniyor. Birçok hastalığın kökeninde psikolojik sorunlarımız var. Oramız ağrıyor buramız ağrıyor diyoruz ya, aslında bu ağrıların nedeni psikolojimizin tepkisidir. Önemli olan aklımızı kullanıp bunun nedenini doğru tespit etmek. Bunu doğru tespit ettikten sonra tedavisi de daha kolay."

Adam anlattıkça anlatıyordu ya benim aklım dişimdeydi. Bir ağrı kesici yazacak mıydı acaba?

"Cezaevindesin. Bir suç işlemişsin ki buradasın. Ya da belki bir suçun da yok. Mahkemede anlaşılır suçsuzluğun. Hem daha çok gençsin yahu. Kaç yaşındasın ki?"

"On yedi," dedim.

"Bak, gördün mü? Bu yaşta ne suç işlemiş olabilirsin ki? Hep yanlış arkadaşlar, yanlış çevre, örgüt mörgüt işleri, hep bu yüzden. Yazık değil mi sana? Bir de başım ağrıyor filan diyorsun."

"Başım değil de dişim ağrıyor."

"Neyse işte. Baş ağrısı, diş ağrısı, hep psikolojik. Yoksa bu yaşta niye başın, dişin ağrısın ki?"

"Bir ağrı kesici yazacak mısınız bana?"

"Ben psikologum Cafer. Reçete yazamam. Bak sana bir önerim var. Dediğimi yaparsan ne baş ağrın kalacak ne diş ağrın. Kendini kuş gibi hafiflemiş hissedeceksin. İnşallah tez zamanda mahkeme de bırakacak seni, evine, ailene tertemiz biri olarak dönüp gideceksin. Tamam mı?"

Ne diyeyim, bilemedim. Devam etmesini bekledim. Devam etti.

"Şimdi buradan çıkıyorsun. Askere de söyleyeceğim ben. Direkt bağımsız koğuşuna gidiyorsun. Eşyalarını merak etme, askerler koğuşundan alır getirir sonra. Orada örgüt baskısı yok, dayak, eziyet yok, ayaklarını uzatıp yatıyorsun. Bağımsızlara yemek de daha fazla veriliyor bilesin. Sabahları çıkar bağıra bağıra İstiklal Marşı okursun. Atatürk Eğitimi derslerine katılırsın. Gençliğini elinden almaya kalkan örgüte lanet eder seni bataklıktan kurtaran devlete şükredersin. Bana teşekkür etmesen de olur."

Dişlerimin arasından "Ne diyorsun sen ya?" demişim öfkeyle.

"Seni kurtarmaya çalışıyorum."

"Hassiktir."

Asker atılıp sertçe koluma girdi, odadan çıktık.

Aynı günlerde koğuş mazgallarından içeriye birtakım "evraklar" atmaya başladı askerler. Atılan kâğıtlar bazı örgütlerin ileri gelenlerinin şube ifadeleriydi. Demek istedikleri, "peşinden gittiğiniz liderleriniz bakın sorguda nasıl her şeyi bir bir anlatmışlar," idi. Tipik bir psikolojik harp taktiği. Psikolojimizi bozmayı kafalarına koymuşlardı yani. Bu esas olarak siyasi şubede sıkça başvurdukları bir "taktik" idi. "Oğlum senin sorumlun her şeyi anlattı, senin için de neler neler dedi, sen ne diye direniyorsun?" derlerdi işkenceci, sorgucu polisler. Bu şekilde psikolojisi çöken kişi bildiği ne varsa anlatır, hatta itirafçı olur, saf değiştirir diye ümit ediyorlardı. Şimdi de cezaevinde aynı hesapla harekete geçmişlerdi. Etkilenen olmuştur elbet, bilemiyorum ama yanlış bir hesaptı bu. Kim çözülmüşse çözülmüş. Bizim savunduğumuz her şeyden önce insanlığımız ve insanlık onurumuz idi.

"Doğuştan suçlu" anketi

Yeri gelmişken bu psikoloji mevzusuyla ilgili anlatmam gereken başka Metris gerçekleri de var.

Madem "terörist" idik bu durumda psikolojik olarak "incelenmesi" gereken birer "vaka" olmalıydık. Öyle görüyorlardı. Ya "kandırılmış gençler" idik ya da "doğuştan suçlu" veya beyni "normal" insanlar gibi olmayan kişiler.

1981 yılının son aylarıydı. Hastaneye giden tutuklulara bir anket formu doldurtmak istemişler. Sonra bu anket formlarını koğuşlara dağıtıp doldurulmasını istediler. Anketin soruları mantığını da açıklıkla ortaya koyuyordu. Çünkü anket sorularını cevaplandırması istenen kişiler peşinen "suçlu" kabul ediliyor ve sözüm ona neden "suçlu" oldukları ya da neden "suç işledikleri" anlaşılmaya çalışılıyordu. "Suçlu" olduğumuz nereden bu anketi hazırlayanlara "malum" olmuştu bilmek mümkün değil; kesin olan hiç de "iyi niyetli" olmadıkları, "bilimsel" olmakla da ilgilerinin bulunmadığıydı. Kanıtlamak istedikleri, bu insanların akıl ve ruh sağlığı bakımından "normal" olmadığıydı.

Anketi doldurmadık tabii. Sanırım "Ne olacak ki?" düşüncesiyle anket formunu dolduranlar da olmuştu. Diğer cezaevlerinde nasıl karşılanmıştı bu "anket" işi, bilemiyorum, araştırmadım, ama sanırım diğer cezaevlerinde de tepki gösterip cevap vermeyenler ve "Ne olacak ki?" diye düşünenler olmuştur.

Bu anket işinin bir parçası olarak bir gün herhangi bir açıklama da yapmadan on arkadaşımızı "hastaneye" diyerek aldılar koğuşlarından. Hasta olsan, gitmek istesen götürmüyorlar; hasta olmadıkları halde nereden çıkmıştı bu? Acaba sorguya filan götürüyorlar da "hastane" diye yalan mı söylüyorlardı? İyi de öyle olsa direkt söylerlerdi.

Ertesi gün geldiklerinde öğrendik. Ayhan Songar isminde "profesör" titri taşıyan bir "muhterem(!)", muhtemelen darbecilerin siparişi üzerine, yine içeridekilerin adeta "doğuştan suçlu" veya "doğuştan terörist" olduklarını kanıtlamak ve "rehabilitasyon" iddialı, "bilimsel" bir çalışma başlatmış. Hazır ellerinde binlerce "denek" de var iken bu iddialarını kanıtlamak için seçtikleri "teröristleri" alıp onlarla yüz yüze bazı görüşmeler yapmak, sorularına yanıtlar almak istemişler. Beyin filmlerini de çekecek, böylece bu kişilerin beyin yapılarının "normal" olmadığını kanıtlamış olacaklardı.

Gidenler meseleyi anlayınca bu uğursuz işe "denek" olmayı reddetmişler. Ayhan Songar önce yumuşak davranmış, sonra da tehditler savurarak sonuç alamayacağını anlayınca bu "sürpriz" hastane ziyareti (Cerrahpaşa Tıp Fakültesi) sona ermiş.

Sorguya alma operasyonları

"İşkence yapılmayacak" sözüne rağmen 1981 yazında saldırılar giderek artmaya başladı. 10 Temmuz 1981 günü kadın koğuşlarından birinde "olay" çıktı. Cezaevi Müdür Yardımcısı pozisyonundaki Binbaşı Adnan Özbey, sayım esnasında kadın tutuklulara yönelik hakaretler savurunca kadın tutuklular tarafından hırpalandı. Binbaşı Adnan'a el kaldırmak olacak şey mi? Koğuş basıldı ve "olay"dan sorumlu tutulan üç kadın tutuklu koğuştan alınarak hücrelere atıldı.

Kadın koğuşlarından başlayarak kısa sürede bütün cezaevi "Tutuklular hücreye atılamaz" sloganıyla ayağa kalktı. Ardından da ilk defa koğuş kapıları ve mazgallarına vuruldu. Kendiliğinden gelişen bir protesto şekli idi bu ve sonrasında da sık sık yapıldı. Olağandışı bir gürültü... Askerler de ne yapacaklarını bilemediler.

İzleyen günlerde idare sıkça "disiplin suçu" bahanesiyle tutukluları değişik sürelerde hücreye atmaya başladı. Hücreler, penceresiz, havasız, karanlık, köhne ve daracık odalardı. Tam bir izolasyon uygulanıyor ve idare karavanası da kısıtlı veriliyordu.

Aynı günlerde "sorguya adam almaya" başladılar. Tutuklanıp cezaevine atıldıktan sonra yeniden emniyette sorguya alınmayı, 12 Eylül cuntası "yasallaştırmıştı" ve bu, düpedüz sürekli işkence, sürekli işkence tehdidi altında yaşamak demek idi. Doksan gün işkenceli sorgunun ardından tutuklanmak, işkenceli sorgunun geride kalması anlamına gelmiyordu yani. Yine herhangi bir "gelişme" bahane edilerek cezaevinden emniyete, sorguya götürülebilirdiniz.

Sorguya adam alma konusunda "tavırsız" kalmak düşünülemezdi. İyi de nasıl bir "tavır" alınabilirdi? Metris'te bulunan örgütlerin "ortak" tavır geliştiremedikleri konulardan biriydi bu. "Kendi ayaklarımızla tıpış tıpış gitmeyecek, direneceğiz," tavrı ağır basmıştı. Ama "bizim" tavrımız biraz "farklı" oldu. Bu, göstermelik bir "direniş" olurdu, o yüzden süresiz ya da uzun süreli bir açlık grevinin temel talebi olarak görülmeliydi, ancak bu şekilde "caydırıcı" olunabilirdi. Nitekim süren operasyonlar

nedeniyle polisin elde ettiği "yeni" bilgiler bahanesiyle bizim teşkilatın ileri gelenlerinden bazı arkadaşlarımız yeniden sorguya götürülürken herhangi bir fiili direniş gösterilmedi. Daha alt düzeydeki bizler için bu durum biraz şaşırtıcı olmadı dersem yalan olur. "Vardır bir bildikleri," demiştik.

24 Temmuz günü MLSPB adlı gruptan iki arkadaşı sorguya götürdüler. E-11 ve C-11 koğuşlarına bu amaçla operasyon düzenlendi. İlk defa gaz bombası kullandılar. Gürültüyle patlatılan gaz bombaları sadece atıldığı koğuş ve havalandırmaları değil bütün cezaevini etkiledi. Günlerce yüzümüze ıslak havlular kapatmak durumunda kaldık.

Bu gaz bombalı saldırının bir benzeri aynı yıl 24 Aralık'ta Alemdağ Askerî Cezaevi'nde yapıldı, yine sorguya adam almak için. Dar ve kapalı bir ortama gaz bombası atmanın hayati tehlikeye yol açacağını bilmek için, herhalde "uzman" olmak gerekmiyor. Metris'te biraz da tesadüfen veya şans eseri ölüm olmadı, ama Alemdağ'da iki tutuklu hayatını kaybetti; Hakan Mermeroluk ve Şeref Yazar...

"Asker tıraşı olacaksınız"

Saldırıların giderek artmasında öne çıkan bahaneleri saçların belirli periyotlarla üç numara asker tıraşı şeklinde kesilmek istenmesi oldu. Ziyaretçisi gelen bazı tutukluların "saçları uzun" gerekçesiyle ziyarete çıkması engellenmişti. Yine sloganlar, kapı ve mazgallara vurma ve sonuçta ziyarete çıkmadık, fiili bir ziyaret yasağı ile karşı karşıya kaldık.

Önceki bölümde anlattım, Davutpaşa'da da aynı dayatma ile karşı karşıya kalmış ve "Asker değil, siyasi tutukluyuz," diyerek direnmiştik. Cezaevi idaresi, diğer dayatılan kurallara uymayı kabul etmediği halde bizim on beş günde bir "asker tıraşı" olmayı kabul edeceğimize gerçekten inanmış olabilir miydi? Sanmıyorum. Bu nedenle saç tıraşı tamamen bir bahane idi ve tutuklulara boyun eğdirmeye çalışırken kurallara uymayı kabul eden "bağımsızlar"ı bir "çekim merkezi" haline getirmeyi hedefliyordu. Her gün dayak, işkence, eziyet, avukat, ziyaret,

revir yasağı uygulamalarına katlanmaktansa "bağımsız" koğuşlara gidip "rahat etmek", hiç değilse dayak yememek, hiç değilse ailesiyle, avukatlarıyla görüşebilmek fena mıydı? Hem yargılandığınız mahkemeler de "bağımsız" oluşunuzu dikkate alır, sizi tahliye ederdi... Tutuklular arasında geliştirmek istedikleri psikoloji buydu.

Buna karşılık bizde de "bir dayatmayla, bir kuralla yetinmezler, asıl amaçları teslim almak, cuntaya diz çöktürmek" bilinci gelişmişti. Bağımsız koğuşlara gidenler oluyordu; ama direniş daha baskın bir tercih idi.

Bu saç meselesinde "bizimkilerin" beni ve sanırım birçok arkadaşı şaşırtan bir "özgün" kararı olmuştu ilkin. Bir gün haber geldi ve hepimizin saçlarımızı sıfıra vurmamız söylendi. Karar gereği permatik tıraş bıçaklarıyla kafalarımızı kan içinde bırakarak saçlarımızı sıfıra vurduk. "Asker tıraşı" dayatmasını bu şekilde protesto ettik. Diğer örgüt davalarından yargılanan tutukluların "müstehzi" bakışları altında. Bilemiyorum, belki de dayak ve işkencenin önünü kesmek gibi bir amacı vardı bu protestonun; ama mesele gerçekte "saç" değildi ki...

Saç operasyonlarına revir, avukat ve mahkeme gidiş dönüşlerindeki keyfî saldırılar da eklenince, cezaevi idaresinin teslimiyeti dayatan tutumundan vazgeçmediği açıkça ortaya çıkmıştı ve yeniden bir açlık grevine başlamaktan başkaca "etkili" bir direniş yolu yoktu. Bazı örgütler açlık grevi konusunda çok istekli değillerdi. Uzun süren tartışmalar sonucunda topluca değil ama Devrimci Sol başta olmak üzere bazı örgütlerin katılımıyla 22 Eylül günü süresiz açlık grevine başladık.

Açlık grevine başladıktan sonra bir süre daha saldırılar durmadı. Bunun için on gün geçmesi gerekti. Bu süre zarfında açlık grevini boşa çıkartmak için artık "bildik" hale gelen psikolojik harp yöntemlerine başvurdular. Açlık grevindekiler akşamları gizli gizli sakladıkları yemekleri yiyormuş, gizlice nöbetçi askerlerden ekmek isteyen koğuşlar varmış, vb. İdarenin bu "taviz vermeyeceğiz" tavrı umdukları sonucu vermedi ama. Üç gün sonra açlık grevine katılmayan siyasi tutuklular da açlık grevine başladılar.

Açlık grevinde şekerli su da almama kararı almıştık. Ölümcül bir durum olmadığı müddetçe tedavi de kabul edilmeyecekti (serum takılması vb.). Açlık grevinin bitirilmesine de idare ile bütün temsilcilerin katılacağı görüşme sonucunda ortaklaşa karar verilecekti.

On yedi gün süren bu açlık grevinin temel talebi dayak ve işkenceye son verilmesi idi. Yanı sıra aynı davadan yargılanan tutukluların aynı koğuşlarda bir araya getirilmesi, asker tıraşı dayatmasından vazgeçilmesi, ziyaretçilerimizin getirdiği yasak olmayan dergi, gazete ve kitapların içeriye verilmesi, siyasi tutuklu statümüzün kabul edilmesi ve temsilcilerimizin tanınması, yargılandığımız dava dosyalarındaki belgelerin verilmesi ve avukat görüşünün asker gözetimi olmadan açık görüş şeklinde yapılması, ziyaretçilerimizin getirdiği yiyeceklerin alınması, kantin satışlarının düzenli olması, havalandırma süresinin uzatılması gibi gündelik hayatı daha "yaşanılır" hale getirmeyi hedefleyen taleplerimiz de vardı.

Hemen belirtmeliyim ki bu talepler içerisinde asıl önemli olanı dayak ve işkencenin son bulması, aynı davadan yargılanan kişilerin aynı koğuş ve havalandırmalarda bir araya gelmelerinin kabul edilmesiydi. Diğer talepler daha tali önemdeydi ancak tabii ki sonuçta yaşadığımız şartları "insanileştirme" amacı güden haklı taleplerdi.

Bu açlık grevinde ilk defa aileler de kendilerini ortaya koymuşlar, Selimiye Kışlası'ndaki Adli Müşavirliğe giderek taleplerimizin yerine getirilmesi için girişimde bulunmuşlardı. Fakat orada kendilerini dinleyecek bir "yetkili" bulamamışlar, bunun üzerine protesto gösterisi yapmış ve gözaltına alınmışlardı.

Açlık grevinin ikinci haftasında Birinci Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı imzasıyla resmî bir açıklama anons edildi. Cezaevinde tutukluların dövülmeyeceği, avukat görüşünün hiçbir şekilde yasaklanmayacağı, yasak olmayan kitapların içeriye alınacağı, dava dosyalarındaki belgelerin mahkeme aracılığıyla tutuklulara verileceği, dışarıdan yiyecek alınmasının "yasak" olduğu, koğuşlara ocak verilmeyeceği vb. söyleniyordu.

Bunun üzerine bazı gruplar açıklamayı yeterli gördüklerini söyleyerek açlık grevini bıraktı. "Bizimkiler" sürdürmekten yana idi, hiç değilse yazılı bir anlaşma yapmayı dayatmak gerektiğini savundular. Ama sonuçta direniş havası dağılmıştı bir kez ve "asker sözü"nün yine çiğneneceğini bile bile on yedinci gününde açlık grevi tamamen bitirildi.

Açlık grevini izleyen günlerde dayak ve işkence bir süre durdu. Fakat sonradan ziyaret, revir, avukat veya mahkeme gidiş dönüşlerinde şu veya bu bahane ile bazen de herhangi bir "bahane" de olmaksızın saldırılar yeniden başladı. Bu dönemde içimizi acıtan en önemli olay, İsmet Taş isimli bir arkadaşımızın tahliye haberini aldığı gün hayatını kaybetmesiydi.

İsmet o gün mide kanaması geçirmiş. Karnında şiddetli bir ağrı varmış. Kan kusmaya başlamış. Ama koğuş arkadaşlarının tüm çabalarına rağmen ne doktor gelmiş ne de revire kaldırılmış. Saatlerce "Doktor isteriz!" ve "Tutuklular ölüme terk edilemez!" sloganları attık. Sabaha karşı 03.00 dolaylarında gelip almışlar İsmet'i, hastaneye kaldırmışlar. Haberini ertesi gün aldık, ölmüştü.

O zaman tahliye olduğunuzda hemen bırakmıyorlar, en az üç gün boyunca bekletiyorlardı. Bu sürede tahliye kararı verilen kişiyi başka bir "suçu" var mıdır yok mudur diye araştırıyorlardı sözüm ona. İsmet, tahliye olduğu gün serbest bırakılsa yaşayacaktı...

Soğuk...

Asker tıraşı dayatmasından vazgeçmiş gibiydiler ya bu sefer sabah ve akşam yapılan sayımlarda talimatnameye uygun şekilde belirli bir "nizamda" olmamızı istemeye başladılar. Sayımlarda hazırladıkları koğuş listesindeki isim sırasına göre gazinoda ayakta durulacak, adı okunan kişi "Buradayım," diyecekti. Adın okununca kısık sesle "Buradayım" demek, "Evet," demek ya da "Benim," gibi bir cevap vermek de kabul görmüyordu; "Buradayım!" diye haykıracaktın illa.

O ara nasıl olmuşsa bir de "firar" takıntıları peydahlanmıştı. Öyle ya, burası bir cezaevi idi ve bizler de her an kaçmayı dü-

şünen tehlikeli "anarşistler" Ne yapar eder bir yolunu bulurduk firar etmenin. Duvarları kontrol ediyor, duvarlara resim (aile resimleri mesela) asılmasını yasaklıyor ve her sayımda küçük çaplı bir "tünel araması" da yapıyorlardı. Bu arama, "düzenli tertipli olsun" dedikleri koğuşun altüst edilmesi demekti. Bir ara bu "düzen tertip" "hassasiyetine(!)" riayet eden "örnek" koğuşlara "mükafat" olarak fazladan havalandırmaya çıkarmaya başlamışlardı. Ama bu "mükafatlandırma" işi tutmamıştı pek.

Metris'te kış mevsiminde en önemli sorunlarımızdan biri de yanmayan kaloriferler idi. Cezaevinin yüksek ve açık bir arazide inşa edilmiş yeni bir bina olduğu da göz önüne alınacak olursa kışın ne denli üşüdüğümüz sanırım daha iyi anlaşılacaktır. Zaten sayıca petekleri yetersiz olan kaloriferler yakıldığında kendisini bile ısıtmaktan acizdi. Yandığı ender zamanlarda adeta sırayla önünde duruyor ellerimizi ayaklarımızı ısıtmaya çalışıyorduk. Neden yakmıyorlardı kaloriferleri? Ya kömür "kalitesiz" idi ya bir şeyler "bozuk" idi ya da "bir bakalım..."

Kaloriferler doğru dürüst yakılmıyordu ve battaniyelerimiz de hem ince hem de yetersizdi. Eski ve ince asker battaniyelerine sarınmak da "çare" değildi üşümemek için. Metris'te en çok özlemini duyduğumuz şeylerden birinin "sıcak" olduğunu söylersem, sanırım abartmış olmam.

Ve "sıcak", çocukluğumun geçtiği kerpiç tuğlalı evde yanan odun sobasının sıcağıydı benim için. Bir daha geri gelmeyecek zamanların hasreti...

Yatakta sayım operasyonları

Yukarıda bahsettiğim Alemdağ Cezaevi'nde iki arkadaşımızın gaz bombalarıyla öldürülmesini protesto etmek için üç gün açlık grevi yaptık, yılın son günlerinde. İdarenin cevabı, yılbaşından hemen önce televizyonlarımızı almak oldu. Biz de verdik. (Sonradan yine kendileri getirip geri verdiler).

Yeniden başlayan saldırılar ve havalandırma, ziyaret yasaklarını protesto etmek için sayımları yemekhanede ayakta dura-

rak değil de yataklarımızın üzerinde oturarak verme kararı aldık. Bu protesto biçimine hayli kızdılar ve cevapları, doğrusunu söylemek gerekirse beklediğimizden daha sert oldu. Her sayımda dayak yemeye başladık. Yatakhaneden döverek alıp yemekhaneye atıyor, seçtikleri bazılarımızı da koridora çıkartıp "kıç falakasına" çekiyorlardı.

"İnsanlık onuru işkenceyi yenecek!" sloganını ilk defa o günlerde atmaya başladık. Öncesinde "dayak, işkence olmayacak" şeklindeki "asker sözü" dedikleri sözlerini hatırlatmak için "İşkence yapmak şeref mi?" sloganı vardı. Bu slogan zamanla "İşkence yapmak şerefsizliktir" şeklini aldı. "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek" sloganı o gün bu gündür işkenceye karşı her çevreden insanın benimsediği bir şiar...

Sayım meselesi basit bir mesele değildi. Bunu o zaman anlamıştık. En azından ben o zaman anladım. Sayım zindancılar için sadece "firar eden var mı yok mu?" kontrolü demek değildi. İstedikleri nizamda sayım almayı, otoritelerinin simgesel bir kabulü addediyorlardı. Bu yüzden en azından yemekhanede ayakta durarak sıraya girmemiz gerekli idi. Yatakların üzerinde oturarak sayım vermeye çok hiddetlenmeleri bundandı. Mesele "saymak" olsa yatakhanedeki sekiz ranzanın üzerinde on altı kişi idik sonuçta ve saymanın herhangi bir müşkülatı yoktu.

Bir süre sonra normal sayım vermeye başladık. Buna karşı yaptıkları hamle, bundan sonra aile, avukat görüşüne ya da revire tek sıra halinde ve elbise önleri iliklenmiş olarak çıkılacağı kuralını getirmek oldu. Biz de görüşe çıkmadık. Fiili bir tecrit durumu ortaya çıktı. Ellerinde bir "Havalandırma Talimatnamesi" olduğunu hatırlayıp havalandırmaya çıkmayı da bir "nizama" kavuşturmayı dayattılar; böylece kısa süreli de olsa gündelik hayatımızdaki en önemli alan olan havalandırmaya da çıkamaz olduk. Bu talimatnameye göre havalandırmaya tek sıra halinde çıkmalı ve koğuşlarımıza da aynı düzende dönmeliydik. Üzerimizde uygun giysiler olmalı, mesela şort giyilmemeliydi. Havalandırma süresince diğer koğuşlarla pencereden konuşulmamalı, herhangi bir alışverişte bulunulmamalıydı; yoksa havalandırma hemen kesilirdi, vb.

12 Eylül cuntasının en "hızlı" yıllarıydı. Sene 1982 ve Metris'teyiz. Sabah akşam dayak yiyoruz, cuntacıların dayattığı kuralları kabul etmiyoruz, direniyoruz. Sabah akşam dayak yiyoruz dediysem, lafın gelişi değil, sabah ve akşam sayımları "olağan" işkence zamanlarıydı. Bir de birbirinden tecrit edilmiş koğuşlar arasında duvardan mors alfabesiyle haberleştiğimiz için, bazen de anlayamadığımız bir nedenle ya da sebepsiz yere "nokta operasyonları" olurdu. "Olağan" ve "olağandışı" saldırılar esnasında öne çıkan askerler vardı, diğerlerinden daha saldırgan ve daha bir istekli idiler bizi döverken. Bunlardan birinin adı Yahya idi. Ben ona yıllardır "Ah ulan Yahya!" diyorum gıyabında.

Ah ulan Yahya...

Metris'in bizim bulunduğumuz üst katında Üsteğmen Yalçın kadar "namlı" bir diğer asker, çengel burnu ve şivesinden dolayı Laz olduğunu tahmin ettiğimiz Çavuş Şevket idi. Muhtemelen ülkücü biriydi Şevket ve hazır eline fırsat geçmişken her operasyonda copunu kılıç gibi sallayarak dalıyordu içimize. Ne tür bir motivasyonu vardı, solculara neden bu kadar düşmandı, neyin intikamını alıyordu bizden, bir türlü anlayamadık.

Şevket, cezaevine girişte Kürt ve Alevi olduğumu "tespit edip" bayılıncaya kadar beni döven kişiydi.

Malum, askerlik anılarını anlatmak, askerlik yapmanın adeta izleyen bir devamıdır. Ömrünün kalan kısmında evde, işyerinde, kahvede anlatıp durursun. Acaba Şevket de terhis olduktan sonra nerede, ne şekilde askerlik yaptığını ailesine, çevresine, arkadaşlarına "gururla" anlatabilmiş midir?

Ama Davutpaşa'da müdür, Metris'te İç Güvenlik Komutanı olarak görev yapmış Binbaşı Adnan'ın, işkenceleriyle ünlü bir diğer cezaevi Mamak'ın komutanı Albay Raci Tetik'in yaptıklarından "gurur" duymadıklarını biliyorum. Yalan veya doğru; içten ya da değil. Bilemeyiz. Zira, '80'li yılların sonunda dönemin gazetelerinden birine (sanırım *Milliyet* gazetesi idi) "haber" olmuşlar ve kendileriyle görüşen muhabire, "biz emir ku-

luyduk" türü açıklamalar yapmışlardı. Vahşetiyle nam salmış Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi'nin komutanı Esat Oktay Yıldıran vardı bir de ve 1988 yılında İstanbul'da uğradığı bir silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmişti.

Hayatımdaki ilginç tesadüflerden biridir. 1990 yazında İstanbul Ortaköy'de, sahildeki çay bahçelerine giderken oradaki meyhanelerden birinde görmüştüm Binbaşı Adnan'ı. Sivil giysiler içindeydi tabii. Ama bildiğimiz Binbaşı Adnan'dı işte. Yanılmış olamazdım. O idi. Heyecanlanmıştım. Davutpaşa ve Metris'teki halleri gelmişti gözümün önüne. Gidip kendisine görünsem, bir çift laf etsem olur muydu; olmazdı elbette ki. Oradan uzaklaşınca yanımdaki arkadaşıma söyledim, "Şurada oturan Binbaşı Adnan," diye. O da tanıyordu Adnan'ı. Çaktırmadan dönüp baktı. Evet o idi. Tip olarak kendisine benzeyen biriyle oturmuş rakı içiyordu öğlen vakti.

Sonradan öğrendim, oturduğu meyhane kardeşininmiş. Belki kendisinin de ortaklığı vardı, bilmiyorum. Ama işkenceci diye nam salmış birinin böyle ulu orta ortalıkta olması olacak şey miydi? Belki de Ortaköy sahilinin olağan kalabalığı içinde kimselerin kendisine bir şey yapamayacağını düşünmüştü. Belki de çevrede korumaları vardı. Belki de bezmişti hayatından... Onu orada başkaları da görmüş demek. Zira birkaç ay sonra gazetelerde adamın vurulduğunun haberi vardı. Saldırıdan yaralı kurtulmuştu. Haberle birlikte açıklamaları da vardı tabii; kendisi "emir kulu" imiş, "adının faşiste, işkenceciye çıkması haksızlık" imiş, vb. Sözlerinden nasıl büyük bir korkuya kapılmış olduğu rahatlıkla anlaşılabiliyordu. Şimdi nerede ne yapmaktadır, bilmiyorum. Yaşayıp yaşamadığını da. Doğrusu merak da etmiyorum. Eğer yaşıyorsa, kendi vicdanının ağırlığı altında ezilsin dursun dilerim.

Bir başka ilginç tesadüf de 1987 yılında tahliye olduktan sonra Metris'in orta kat komutanı Üsteğmen Beşir ile karşılaşmamdı. 1988 yılıydı. Çalıştığım derginin Cağaloğlu'ndaki ofisinden çıkmış eve gitmek üzere belediye otobüsüne binmiştim. Çemberlitaş durağında bir çift bindi otobüse ve tam karşıma, otobüsün boş yan koltuklarından ikisine oturdular. İçeriden çıka-

lı bir yıl bile olmamıştı. Adamı hemen tanıdım. Üsteğmen Beşir. Yanındaki genç kadın da karısı olmalıydı. Kendimi toparladıktan sonra gayri ihtiyari adamın suratına dik dik bakmaya başladım.

Az sonra fark etti kendisine baktığımı. Kadınla fısıldayarak bir şeyler konuştuktan sonra merakını yenememiş olacak ki, bana doğru eğildi ve gayet saygılı bir ifade ile "Pardon," dedi, "sizinle tanışıyor muyuz?"

Demek benim tipim de ona aşina gelmiş, ama hatırlayamamış.

"Evet," diye yanıtladım onu sertçe.

"Nereden?" dedi.

"Metris'ten," dedim.

Duraksadı. Bir an düşündü ve "Orada askerim miydiniz?" dedi.

"Hayır," dedim, "orada tutuklu idim"

Sustu. Kafasını önüne eğdi. İlk durakta da karısıyla apar topar indi otobüsten.

Bir gün bir yerlerde bu Çavuş Şevket ile de karşılaşmak isterdim doğrusu. Kim bilir, belki bu satırları okur da o bulur beni. Belki özür dilemek için, belki "Geçti gitti, unutalım gitsin," demek için. Ama yeniden üstüme hücum etmek için değil umarım.

Ya Üsteğmen Yalçın? Emekli mi olmuştur general mi, bilmiyorum. Metris'ten sonra insanların dövülmesinden, işkenceden aldığı "zevki" nasıl tatmin ediyordur acaba?

Bir gün bir yerlerde karşılaşmayı çok istediğim bir asker de, adını maalesef unuttuğum Vartolu askerdi. Vartolu, muhtemelen evveliyatında solculuk olan biriydi. Belki ailesinden birileri de içerideydi, bilmiyorum. Operasyonlardaki kaçamak vuruşlarıyla dikkatimizi çekmişti ilkin. Genellikle geride duruyor, öne atılmak durumunda kaldığında da kaldırıp indirdiği copunu bize vurur gibi yapıp yanımıza yöremize savuruyordu.

D-19'daki arkadaşlar bizden daha "girişken" çıktı. Vartolunun nöbetçi olduğu bir akşam karşılıklı mazgallarımızı açtı birkaç dakika için. Mazgal deliğinden birbirimize baktık, el ettik,

"tık tık" işindeki mesai arkadaşlarımın yüzlerini ilk o zaman gördüm. Sonra tık tık ile askerin Vartolu olduğunu, solcuları sevdiğini filan ilettiler bize. Adamın güvenilir olup olmadığını test etmek için birkaç kez karşı koğuşa not yolladık, aldı ve verdi. Biz de onun bu "insan" duruşunu hiçbir zaman istismar etmedik. Kendisini tehlikeye atacak herhangi bir istekte bulunmadık. Selam olsun...

İz bırakan bazı asker kişilerden söz ediyorken birkaç yıl önce bir köşe yazımda da konu ettiğim Şemdinlili Yahya'dan bahsetmesem eksiklik olur.

Yahya Şemdinlili bir Kürttü. Doğru düzgün Türkçesi yoktu. Ama diğer askerlerden daha istekli idi kurallara uymamız, mesela İstiklal Marşı okumamız, diğer dayatmalara boyun eğmemiz için. Operasyonlarda anlaşılamayan ama küfür olduğunu tahmin ettiğimiz laflar ederek, hayvani sesler çıkartarak canla başla girişirdi bize.

Şevket tamam, muhtemelen ülkücü filan ama bu Yahya'ya ne oluyordu böyle; anlam veremiyorduk. Vartolu asker de Kürt idi Yahya da. Ve hem Yahya, muhtemelen köyünden ilk defa askerlik vesilesiyle çıkmış, doğru düzgün Türkçe de konuşamayan köylü bir Kürt. Solculardan nefret etmesi için, devletçi ya da cuntacı olması için ne gibi bir nedeni olabilirdi ki? Üstelik Kürt diye, doğru düzgün Türkçe konuşamıyor diye kim bilir ne eziyetler çekmişti ve halen de çekmekteydi...

Açıkçası serde Kürtlük var ya, Yahya'nın köteğini yedikten sonra arkadaşlar yarı şaka yarı ciddi bana takılıyorlar, "Senin Yahya yine coşmuştu perişan etti bizi," diyorlardı. Şakaydı filan ama içten içe bozuluyor ve her geçen gün Yahya'nın halini daha çok dert ediyordum kendime.

Yahya bir akşam bizim koğuşun koridor nöbetçisi iken, nereden aklıma estiyse, "Yahya'yla konuşacağım," dedim, "ne diye düşmanlık ediyor bize". Arkadaşlar "Ya ne gerek var," deseler de, "Yahu adam Kürt, Şemdinlili, bize böylesine düşmanlık etmesi için bir neden yok, konuşsak yumuşar belki," dedim. Sonuçta mazgalı vurdum, az sonra sert bir şekilde açtı, "Ne var ula?" dedi.

Önce sağında solunda başka asker olup olmadığına bakındım, yoktu kimseler, sonra yapabildiğimce sesimi yumuşatarak, "Bak Yahya," dedim, "biliyorum Şemdinlilisin, Kürtsün, ben de Dersimliyim, Kürdüm. Biz Türk ve Kürt halklarının kardeşliğine inanıyor, bunun için mücadele ediyoruz, direniyoruz..." diye söze başladım, ama gerisini getiremedim.

"Ula o.çoçiği sen bana propaganda yapıyor? Hepimiz Tırkız! Görürsün sen!" dedi ve mazgalı yüzüme çarptı.

Yahya'yı yumuşatma girişimim işe yaramamıştı. Üstüne üstlük adam "Görürsün sen!" diye de tehdit etmişti. İş almıştım başıma yani. Ama ne olacaktı ki, her günkü gibi dayağımızı yiyecektik işte. "Yahya neden böyle yapıyor?" merakımı gideremeyişim de cabası...

Sabahı dar ettim. Sayım vakti geldi. Yahya'nın koğuşa girişini anlatamam. Elindeki copu sıkı sıkıya tutmuş sallayarak ve en önde daldı koğuşa. Burnundan soluyordu. Koğuşun yatakhane bölümünde kol kola girmiştik, on altı kişi, "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek!"

Yahya önde, Üsteğmen Yalçın arkasındaydı. Pis pis sırıtıyordu Yalçın. Aklıma gelmemiş değildi, ama "Yok canım," demiştim. Yanılmışım. Yahya kendisine "propaganda" yapmaya yeltendiğimi komutanına yetiştirmişti. Komutanı da ne diyecek, "Bitir işini, göreyim seni," demişti herhalde. Yahya bağırmaya başladı az sonra, "Cafer Slogan! Nerede Cafer Slogan?" Adımı doğru düzgün telaffuz edemiyordu ama aradığı bendim işte...

Nereye gizleneyim? Sonuçta arkadaşlarımın içerisinde gördü beni ve çullandı üstüme. Bir iki hamlede söküp aldı beni, sürükleyerek koğuş dışına, koridora çıkardı. Koridora çıkarılmak, malum, "özel muamele" demekti.

Üsteğmen Yalçın'ın "Bu muydu evladım?" diye sorduğunu ve Yahya'nın da hançeresini yırtarcasına "Buydu komutanım!" diye cevap verdiğini duydum. Gerisini varın siz düşünün...

Bayıltana kadar dövdüler beni, hızını alamayan Yahya falakaya da yatırdı. Galiba işkencelere nezaret eden doktor kılıklı subayın müdahalesiyle durdu.

Laf aramızda yıllar sonra Şemdinli dolaylarına yolum düştü.

Çok soruşturdum da, köyünü bilmiyordum Yahya'nın, 1982'de İstanbul Metris'te askerlik yapan "Ah ulan Yahya"yı rastladığım bütün Şemdinlilere sordum, kimseler tanımadı maalesef. Bulsaydım, bu kez farklı koşullarda "propagandaya" kaldığım yerden devam ederdim herhalde. Hakkârili okurlarımdan ricam olsun, şu Yahya'yı bulalım yahu, lafımı ağzıma tıktıydı yıllar önce, devamını da söyleyeyim ukde kalmasın içimde. Kızmayacağım, söz...

Köfte kokuları eşliğinde açlık grevi

Havalandırmaya nasıl çıkılır talimatnamesi, sayımda ön ilikleme, isim yoklaması ve "askersiniz" dayatması, ziyarete, avukata, revire ve mahkemeye gidiş ve dönüşlerde onur kırıcı soyarak arama, hemen her gün operasyon, işkence... "Dayak, işkence olmayacak," sözlerini bir kez daha çiğnemişlerdi. Bazı günler sabah sayımıyla birlikte başlayan operasyonlar gecenin bir yarısına kadar sürüyordu. Sırasını savan koğuşlar da pencerelerde slogan atıyor, kapı ve mazgallara vuruyordu.

Baskı, işkence ve dayatmalar nedeniyle "bağımsız" koğuşlara gidenler de artmaya başlamıştı. İdarenin "önder, lider" diye tespit ettiği bazı tutuklular da koğuşlarından alınarak sonradan adı "Çernobil"e çıkan C Blok'un arka tarafındaki koğuşlara götürülmüşlerdi. Oradan başka cezaevlerine sürgün edilenler de olmuştu. Tecrit edilenlerle "tık tık" marifetiyle iletişim sürüyordu ama.

Fiziki direniş, toplu slogan atma, kapı ve mazgallara vurma gibi biçimlerde topluca tepkimizi gösterdiğimiz eylemler yapıyorduk ama bunlar giderek artan baskıyı durdurmaya yeterli değildi. Belli ki bir kez daha açlık grevine başlayacaktık.

Sonuçta bütün grupların katılımıyla 19 Mayıs 1982 sabahı süresiz açlık grevine başladık. Açlık grevine başladığımızı havalandırmada topluca, hep bir ağızdan anons yaparak duyurduk. Açlık grevi konusunda herhangi bir tereddüdümüz yoktu. Saldırıları durdurmak için yegâne değilse bile en büyük silahımız, bedenlerimizi açlığa yatırmaktı.

Açlık grevi konusunda herhangi bir tereddüdümüz yoktu ama estirdikleri hava nedeniyle zor bir açlık grevi olacağı da belliydi. Açlık grevi yapa yapa biz nasıl tecrübe kazandıysak onlar da eskisine göre daha tecrübeliydi. Nitekim ilk günler operasyonlar yine devam etti. Ardından da sayımlardan sonra askerler ana koridor boyunca "Her şey vatan için!", "Her Türk asker doğar!" sloganları attıkları yürüyüşler yapmaya başladılar. Taviz vermez bir görüntü vermeye ve böylece de "bağımsız" koğuşlara geçmeyi özendirmeye çalışıyorlardı.

Gidenler de oluyordu nitekim. Dayağa dayanıklı ama açlığa dayanamayan arkadaşlarımız vardı. Önceleri bunlara "hain" diyorduk, içimizden üzülerek. Sonuçta arkadaşımız idiler. Sonra bu "hain" yaftalamasından yavaş yavaş vazgeçtik. Daha önce de söylemiş olmalıyım, "bağımsız" tabirini zindancılarımız mı buldu biz mi bilmiyorum ama her iki taraf açısından da son derece "kullanışlı" bir sıfat oldu bu. "Hain" yaftalamasından vazgeçtik vazgeçmesine ya, yine de bağımsız koğuşlara gitmek "normal" veya "olağan" bir tercih de olmamalıydı. Bu yüzden peşlerinden "zavallı, korkak, davayı midesine sattı" türü hakaretamiz laflar etmekten de geri kalmıyorduk.

1987'de tahliye olduktan kısa bir süre sonra Galata Köprüsü altındaki mekânlardan birinde biraz merak ettiğimden biraz da o zaman birlikte çalıştığımız genç gazeteci arkadaşlarımın zorlamasıyla bira içerken ilginç bir karşılaşma geldi başıma. Ben pek alışkın olmadığım alkolün tesiriyle hafif çakırkeyif iken yandaki masada oturanlardan biri kalkıp yanımıza geldi. "Cafer arkadaş?" diyerek elini bana uzattı. Elini sıkarken, "Evet, sen kimsin ki?" dedim. Adını söyledi. Ardından da "Geçmiş olsun, çıkmışsın," dedi.

O adını söyleyince (Gürkan), ben de hatırladım onu. Metris'ten. Açlık grevini bırakıp bağımsız koğuşlara gidenlerden biriydi. Bunu hatırlamamla birlikte, belki oturup konuşmak istiyordu benimle ama çok ters davrandım adama karşı. Bunu üzüntüyle anlatıyorum. "Direnişi terk ettin gittin de ne oldu? Mutlu musun şimdi?" filan. "Geçmiş olsun demek istedim. Aynı göğün altında yaşıyoruz," dedi. "Haydi oradan!" deyip ya-

nımdan kovdum. Henüz tercihleri nedeniyle insanları yargılamanın çocukluk olduğunu idrak edememiştim demek...

Velhasıl idarenin üzerinde hesap yaptığı hedefi "bağımsız" koğuşların sayısını artırmaktı. Attıkları adımlar ve hazırlıkları buna yönelikti.

Karavana almıyorduk, ama askerler karavanayı kapıyı açıp içeri koyuyorlardı yine de. Sonra da gelip alıyorlardı. Elimizdeki yiyecekleri bir gün öncesinde tüketmiştik. Peynir, zeytin, ne varsa. Günde iki kez birer bardak şekerli su içiyorduk. Bir de tuzumuz vardı. Bol bol su içiyorduk. Bir de sigara tabii...

Anonslar, askerlerin sloganlı yürüyüşleri, sayımlarda "Biliyoruz, gizli gizli yemek yiyorsunuz," şeklindeki tacizler... Ama esas numaraları açlık grevinin ilerleyen günlerinde koridorda "köfte arabası" dolaştırmak imiş.

Açıkçası koridorda köfte arabası dolaştırmak, mazgalları açıp "Ekmek arası köfte ister misiniz?" diye sormaları ve burnumuzun direğini sızlatan kızarmış köfte ve soğan kokuları yaymaları, "Vatan sana canım feda!" türü sloganlar atmalarından daha "etkili" bir "yöntem" idi. Tabii ki köfte ekmek almadık. O köfte kokusuna kanıp da açlık grevini bırakan olup olmadığını da bilmiyorum. Bildiğim, canımızın fena halde köfte çektiği ve kazınan midemizin isyanına direnmek için hayli zorlandığımızdır.

Bir açlık grevi klasiğidir, yemek muhabbetleri yapmak. Açlık grevinin ilerleyen günlerinde sayım için bile yataklarımızdan kalkamaz olmuştuk. Halsizdik, bitkindik, midemiz başta olmak üzere vücudumuzun değişik organları sancıyordu ve uyuyamıyorduk. Yataklarımızda uzanmış halde laflaşıyorduk ve herkes birbirine yediği güzel yemekleri, bildiği yemek tariflerini anlatıp duruyordu.

Hatırladığım, bulunduğumuz koğuşta bu yemek muhabbetinin ustaları Selahattin Dayı, Erdal ve Vural kardeşler ile Atilla idi. Nerede nasıl kebaplar yemişler, Seyidoğlu'nun kadayıfı, Güllüoğlu'nun baklavası ve daha neler neler...

İlk o zaman fark etmiştim, benim "yemekli" anılarım çok da fazla ve renkli değildi. Yine de vardı elbet. Anamın salçalı köftesini, bizim Dersim yöresinin "ağır misafir" yemeği "Zirfet"i, Ela-

zığ sebze halinde çalışanların imece usulü fırında pişirtip ortaya koyarak yedikleri etli ve bol sarımsaklı güveçlerini özlemiştim. Bir de hamur tatlıları, yani baklava ve kadayıftı rüyalarıma giren. Doğru dürüst yemek yapmasını bilmiyordum, bu yüzden ballandıra ballandıra anlatacağım yemek tarifleri yoktu.

İlginç gelebilir, çocukluğumda şeker, çikolata gibi kıvır zıvır yemedim pek (Bu yaşımda kızımla birlikte yiyoruz; o kendisi için aldığımı sanıyor ama itiraf edeyim ona aldığım oyuncaklar ve atıştırmalıklar biraz da kendim için). Muz ve muzlu sütü ise 1978'de İstanbul'a geldiğimde "keşfettim". Bana verilen harçlıkla bir kilo muz alıp yediğimi ve bu yüzden "abilerimden" yeniden harçlık alana değin aç kaldığımı bilirim. Babama yardım etmek için okul dışındaki zamanlarımı sebze halinde geçirirdim Elazığ'da; ama İstanbul'a gelene değin ne muzdan ne de muzlu sütten haberim olmuştu işte.

Metris idaresinin muhtemelen "uzman" psikologlara danışarak yürüttüğü "karşı" faaliyetler arasında açlık grevinin "olası sonuçlarını" duyurmak da vardı tabii. Bu sayede biz de açlık grevi sonucunda başımıza neler gelebileceği ile ilgili "aydınlanmış" oluyorduk. Mesele artık filanca günden sonra ölmek değildi. Aç kalarak gözlerimizi kaybedebilirdik, cinsel kudretimizi yitirir, "iktidarsız" kalabilirdik filan. Bu yönde yapılan anonsları içten içe "Doğru mu acaba?" diye endişelensek de gülümseyerek karşılıyor, şakalara konu ediyorduk. "Zaten bir işe yaradığı da yok ki?"

Bu "Cinsel kudretinizi kaybedersiniz," iddiası içten içe hepimizde bir parça endişeye yol açmıştı ama galiba en çok kaygılanan Selahattin Dayı olmuştu. Bize "Bana ne ben yapacağımı yapmış, göreceğimi görmüşüm, siz kendinize yanın," diyordu. "Bence yalan söylüyorlar. Nereden biliyorlar ki?" diyordu. Bize laf atarken aslında bizden duymak istediği, yalan söylediklerine kendisini ikna edecek bir şeyler söylememizdi. Biz de bilmiyorduk, nereden bilecektik ki?

Sonra hoparlörlerden yaptıkları yayınlara yüklenmeye başladılar. Açlık grevini bırakmazsanız şöyle olur, böyle olur "uyarıları" yapmadıkları zamanlarda Mehter marşları ve İstiklal Mar-

şı çalıyorlardı. Pencereleri kapasak da havalandırmaya yayın yapan sesi sonuna kadar açılmış hoparlörlerin gürültüsünden kendimizi kurtarmamız mümkün olmuyordu. Önceleri koridorlardaki hoparlörleri de açmışlardı. Dört bir yandan yankılanan marşlar... Sonra koridorlardaki hoparlörleri kapattılar. Zira koridordaki nöbetçi askerler ve subaylar bizden daha çok maruz kalıyorlardı o gürültüye.

İlk günlerde pencerelere yığılıp havalandırmaya yönelik moral geceleri yapıyorduk. Türküler, şarkılar. Hoparlör yayınları bu moral gecelerini de sabote etmişti. Doğrusu bizim de halimiz kalmamıştı zaten.

Ziyaretçilerimizin de dışarıda girişimlerde bulunduklarını öğrenmiştik. Selimiye'ye gitmişler. Ankara'ya gitmişler. Gazeteleri ziyaret edip açlık grevini anlatmışlar. Cezaevi kapısını da boş bırakmıyorlardı hiç. Cezaevi nizamiyesinin karşısındaki kahvehane tanıktır; yaz kış, sıcakta soğukta hep orada idiler.

Açlık grevinin ikinci haftasından itibaren ara sıra sayımlara doktor da gelmeye başladı. Durumumuza bakınıyor, gidiyordu. Konuştuğunda ağzından "hayırlı" bir laf çıktığı da yoktu tabii. Fenalaşan arkadaşlar olduğunda "Doktor isteriz!" ve "Revir hakkımız engellenemez!" sloganları atıyorduk ki doktor beyefendi teşrif etsin ya da fenalaşan arkadaşımız revire kaldırılsın...

Revire kaldırılan arkadaşlardan bazıları serum kabul ettiler. Bu konuda net bir durum yoktu. En azından bulunduğum koğuşu hatırlıyorum, hiç revire çıkmadık. Revirde serum takılmasını kabul etsek mi etmesek mi çelişkisi yaşamadık bu yüzden.

Açlık grevinin yirmili günlerinde, ilk kez bu kadar uzun süredir açlık direnişinde olduğumuz için her an ölüm olabilir endişesi başladı. İdarenin iddiası da buydu. "Yirminci günden sonra ölürsünüz," diyorlardı.

Tam da bu noktada İngiltere'de İRA militanlarının tutuldukları cezaevlerinde 1981 yılında "adi suçlu" muamelesini kabul etmeyip "siyasi statü" için gerçekleştirdikleri ölüm orucundan bahsetmezsem eksiklik olur. Bobby Sands adını duymuştuk. 1981 yılında başladığı ölüm orucunun altmış altıncı gününde ölmüştü. 1980 ve 1981 yılları içerisinde sıra ile sürdürdükleri ölüm oru-

cunda Bobby Sands ile birlikte dokuz İRA militanı daha hayatını kaybetmişti. Detaylarını bilmemekle beraber gelişmeleri televizyondan ziyade radyomuzdan takip edebilmiştik. Doğru düzgün bir yerleri çekmeyen o birkaç kanallı radyoyu bu işlerden anlayan arkadaşlar güçlendirmişler, çok sağlıklı olmasa bile BBC'nin Türkçe servisini de dinleyebileceğimiz bir hale getirmişlerdi.

Bobby Sands ve arkadaşları ellili, altmışlı günlere değin aç kalabilmişlerdi pekala. Demek ki insan evladı o kadar da kolay ölmüyormuş açlıktan diye düşünüyorduk. Ama bu sefer de kaynağı belirsiz başka söylentiler: "Ama onlar meyve suyu içmişler, vitamin almışlar" vb.

Fakat İRA'nın ölüm orucunun bizler için uzaklardan büyük bir moral ve motivasyon kaynağı olduğu kesindi. İnsan, zor zamanlarda kendisini ve geleceğe dair umutlarını ayakta tutacak nedenlere ihtiyaç duyuyor...

Yirmili günlerde, bugün yarın bir gelişme olur ve açlık grevi başarıyla bitirilir diye düşünüyorduk. Sayımlarda yataklarımızda idik. Doktor kontrollerinde tansiyonlarımız ölçülüyordu. Tavır ve davranışları "normal" idi. Herhalde bir şeyler olacaktı.

"Bir şeyler olacak" beklentisine girmemizin bir nedeni de açlık grevinin yirmi üçüncü günü cezaevinin yeni İç Güvenlik Komutanı Binbaşı Fehmi'nin, subay akrabası olan bir arkadaşımızla görüşmesi idi. Arkadaşımız "Temsilcilerimizle görüşün," demiş ama 1981 açlık grevinden farklı olmayan taleplerimizi de iletmişti.

Yirmi dokuzuncu günde açlık grevini yapılan görüşmeler sonucunda sona erdirdiğimiz açıklandı.

Cezaevinin yeni İç Güvenlik Komutanı Binbaşı Fehmi Koçhisarlıoğlu (Binbaşı Adnan ne olmuştu acaba?), TDKP davası tutuklularından Mustafa Yıldırımtürk ile "temsilci" olarak görüşmüş, taleplerimiz kabul edilmişti. Görüşmeye MLSPB tutuklularının temsilcisi de katılmıştı. Bu görüşmenin detaylarını daha sonra öğrendik. Temsilcilerin idare ile birlikte görüşmesi kararı vardı. Ama Mustafa, TDKP davasından tutukluların temsilcisi olarak yirmi altıncı gün idare ile görüşmek için dilekçe ile başvurmuş, o gün de görüşme gerçekleşmişti.

"Bizimkiler" Mustafa'nın kendi inisiyatifiyle idare ile görüşmesini eleştirmekle birlikte sonuçta eylemi ve sonuçlarını "genel olarak başarılı" bulduklarını açıkladılar.

Gerçekten de direnişin bazı somut kazanımları olmuştu. Yine "Dayak, işkence olmayacak," sözü vermişlerdi. Tecrite alınanlar koğuşlarına geri yollanacaktı. Kendi imalatımız ısıtıcıları kullanmazsak daha fazla sıcak su akıtılacaktı. Ziyaretçilerin yakınlarına verdiği para miktarı artırılacaktı. "Dış kantin" açılacak, iç kantinde olmayan ihtiyaç maddeleri, bir sakıncası yoksa dış kantinden temin edilebilecekti (mesela kolonya). Ailelerimizin sivil battaniye, çarşaf, nevresim getirmeleri serbest bırakılacaktı...

Açlık grevinin bitmesiyle birlikte o "tadından yenmez" yemek muhabbetleri de bitti tabii. Beraberinde açlık grevi bitince şunu yapacağım, bunu yapacağım projeleri de. Nohut ve bulgur pilavı ile sonlandırdık açlığımızı. Israrlarımız sonucu haşlanmış patates verdiler. Ama Polat az daha "telef" olacaktı. Çünkü "Açlık grevi bitince nohut, pilav ne gelirse girişeceğim," diye söz vermişti kendine. Etme eyleme desek de dokunmadığımız yağsız bulgur pilavına girişti ve bir saat kadar sonra mide sancısından revire yollamak zorunda kaldık.

Kitap operasyonu

"...silahlar yasaklanmadı hiç
öldürmek öldürülmek yasaklanmadı
sorgu odaları cezaevleri darağaçları
yasaklanmadı sömürgeleştirmek
zincirle doğmak zincirle büyümek
bir gün olsun gülemedim demek yasaklanmadı
yasaklanmadı legal yarı-legal illegal açlık
tekelcinin dünyası savaş yasaklanmadı
yasaklandı fakat kitaplar..."

– Nevzat Çelik, Kitap Türküsü şiirinden

1982 Mayıs-Haziran açlık grevini takip eden dönemde, cezaevinin değişen yönetimi bir süre yeni bir "konsept" ile hareket

etmeye başladı. Doğru düzgün yüzünü dahi görmediğimiz, cezaevini makam odasından ve yardımcıları aracılığıyla yöneten kişi, Albay Nihat Yıldırım idi. Yardımcıları ise Binbaşı Fehmi Koçhisarlıoğlu, Yüzbaşı Ömer Kavlak, Üsteğmen Yalçın Demirel, Üsteğmen Beşir ve Zafer.

İdare, cezaevinde bir anda bir sanatsal-kültürel faaliyet kampanyası başlattı. Talimatlara uymak şartıyla tutukluların kullanımı için bir kütüphane oluşturuldu. Tabii ki kütüphanede "dönemin ruhuna" uygun olarak daha çok Atatürk ve Atatürkçülük ile ilgili kitaplar vardı. İlginç; bize "Nazım Hikmet'in kitapları bile var," diyorlardı. Nazım'ın kitaplarını ziyaretçilerimiz getirdiğinde "sakıncalı" diye almıyorlar ama kütüphanede bulunduruyorlardı.

Cezaevinin bir "konferans salonu" varmış meğer ve orada tiyatro çalışması da yapabilirmişiz. Yanı sıra resim, karikatür çalışmaları da yapabilir, hatta eserlerimizi sergileyebilirmişiz.

Sanırım o günlerde idi, benim de karikatüre ilgim vardı ve bulabildiğim her kâğıda bir şeyler çiziktiriyordum (Sonradan *Isırgan* adında ciddi bir mizah dergisi bile hazırladık). Oğuz Aral yönetimindeki *Gırgır* dergisi de, toplanmadığı veya idarenin "sakıncalı" görmediği zamanlarda heyecanla yolunu gözlediğimiz, tiryakisi olduğumuz bir dergi idi. O zaman *Gırgır*'ın "Çiçeği Burnunda Karikatürcüler" başlıklı bir sayfası vardı ve orada okurların yolladığı karikatürler de yayımlanıyordu. Oğuz Aral, okurların çizgilerini değerlendiriyor, nasihatler ediyordu. Bir gün koğuş arkadaşlarımın da ısrarlı önerileriyle ben de *Gırgır*'a birkaç karikatürümü yolladım. Tabii Oğuz Aral, "Beyaz, temiz bir kâğıda çini mürekkebi ve uçlu kalemle çizin," filan diyordu ama ben nereden bulacağım çini mürekkebini, uçlu kalemi; o yüzden galiba siyah tükenmez kalemle çizmiştim.

Karikatürlerim yayımlandı. Çok sevinmiştik tabii. Oğuz Aral da çizgilerim için olumlu, övücü şeyler yazmış, çizmeye devam etmemi telkin etmiş ve ihtiyaç duyduğum çizim malzemelerini de cezaevine yollayacağını yazmıştı.

Karikatürlerimden birinde, doktora gitmiş perişan halde,

çökmüş bir adam vardı ve karşısındaki doktor ona "Ne iş yapıyorsunuz?" diye soruyordu, adamın cevabı da "Metris'te doktorum," idi.

Bir gün mahkeme dönüşü askerler koğuşa doğru giderken adımı seslendiler ve kollarımdan tutup beni cezaevi müdürü albayın odasına götürdüler. Adamın odası Binbaşı Adnan'ın Davutpaşa'da gördüğüm makam odasından daha büyük ve "havalı" idi. Kocaman bir masa, bayraklar, Atatürk resimleri, deri koltuklar vb. Soğuk, buz gibi bir adamdı Albay.

Adımı sordu, söyledim. "Karikatür çiziyormuşsun," dedi. "Evet," dedim. "Aferin," dedi. Bozuldum; bu "aferin" de neyin nesiydi?

"Çizmeye devam et. Gördüm, karikatürün de yayınlanmış."

"Evet."

"Pek beğenmedim aslında, ne anlatmak istediğin anlaşılmıyor. Karikatür dediğin güldürmeli insanı, değil mi?"

Adamla karikatür, mizah üzerine tartışmaya niyetim yoktu. Hem beni ne diye çağırmıştı buraya, karikatürcülüğüm üzerine sohbet etmek için değildi herhalde. "Kişiden kişiye göre değişir," gibi bir yanıt verdim.

"Otur," dedi, eliyle masasının önündeki koltuğu işaret ederek. Ayaktaydım deminden beri. "Yok," dedim; "böyle iyi".

Biraz bozuldu ama belli etmedi. "Oğuz Aral bana bir mektup yollamış," dedi ve mektubu okumaya başladı. "Değerli komutanım" hitabıyla başlayan mektupta, Aral, benim yetenekli bir genç olduğumu, karikatür çizmemin iyi bir şey olduğunu ve yolladığı malzemelerin bana verilmesini rica ettiğini yazmıştı. Mektubu elinden bırakıp masasının üzerinde duran bir pakete uzandı. Bir top A4 ebadında beyaz kâğıt, iki minik çini mürekkebi, birkaç uçlu kalem ile kurşun kalem, silgi.

Gözlerim parlamıştı. Adam bana hem çizim malzemeleri yollamış hem de idareye mektup yazmış, malzemelerin bana verilmesi için gayet nazik bir dille ricacı olmuştu. Albay bunun için çağırmıştı beni demek. Paketi almak için masaya doğru iki adım attım, malzemelere uzandım.

Ama adam "Ne yapıyorsun?" dedi. "Malzemeleri alacağım,"

demeye kalmadan devam etti: "Uçlu kalem, mürekkep filan, yasak bunlar!"

Haydaa... E ne diye beni çağırdın buraya be adam! Malzemeleri vermeyeceksen... "Neden ki?" diye sordum şaşkın.

"Siz bunlarla içeride neler yaparsınız neler, bilmiyor muyum!"

Ne yapabilirdik ki? O biliyor ama ben bilmiyordum. "Karikatür çizeceğim ne yapacağım?" dedim.

Şivem dikkatini çekmiş olmalıydı. "Kürt müsün?" diye sordu.

Haydi bakalım. Sonrasında da "Nerelisin? Alevi misin?" diye sorardı kesin. Bu işin sonunda gene sopa vardı anlaşılan.

"Evet," dedim.

"Nerelisin?"

"Dersim," dedim, sonra ona fırsat vermeden devam ettim: "Tunceli yani."

"Bilirim oraları," dedi, "hepsi komünist" Nefreti bakışlarına yansımıştı. "Aslında iyi insanlar, ama cahillik işte, komünist, bölücü örgütlere kanıyorlar."

Cevap vermedim ve o devam etti. "Alevi misin?"

"Evet."

"Kızılbaş yani?"

"Evet."

"Tunceli'nin neresindensin?"

"Ovacıklıyım."

"Neydi o eşkıya başı? Hah, Seyit Rıza. Onun memleketi."

"Evet."

"Devlete karşı gelenin sonunun ne olacağını biliyorsun yani?"

"Seyit Rıza senin..." diye sunturlu bir küfür ettim içimden. Cevap vermedim.

"Memleketinde durum iyidir şimdi. Yola geliyorlar. Dağa çıkanları da keklik gibi avlıyoruz. Halk gayet mutlu, huzurlu."

Cevap vermeye istekli olmadığımı görünce devam etti: "Neyse sadede gelelim. Bunlar yasak, ama istersen veririm."

"İsterim."

"Bir resim atölyesi açtık. Orada durur. Gelip orada çalışırsın.

İhtiyaç duyduğun başka malzemeler varsa onları da ziyaretçine söyle, getirsinler. Ziyaretçin geliyor değil mi?"

"Hayır. Anam babam memlekette. Bir kez babam geldi, ziyaret yasaktı görüşemedik."

"Yazık adama. Neyse, dış kantin listesine yazdırırsın getirirler," dedi. Hemen ensemin dibinde hazır ol vaziyette bekleyen çavuşa doğru eğdi başını: "Tamam mı evladım? Cafer karikatür, resim malzemesi ne isterse ikiletmeyip getirin verin."

Çavuşun "Emredersiniz komutanım!" haykırışından kulağım sağır oldu sandım.

Kafam karışmıştı biraz. "Yasak" demişti. Resim atölyesinde duracak demişti. Demek yanımda götürmeme izin yoktu ama resim atölyesine gidip orada kullanabilecektim. Eh, o da bir şeydi.

"Şimdi," dedi, "bağımsız koğuşlara gideceksin". Bunu öylesine aklına gelmiş de söylemiş gibiydi ama ben herifin niyetini nihayet anlamıştım.

"Bağımsız koğuşa gitmem. Kendi koğuşuma gideceğim."

"Ulan!" dedi dişlerinin arasından tıslayarak, bir an durdu ve ses tonunu yumuşattı yine: "Sen bilirsin. Bak yetenekli çocuksun, Oğuz Aral da yazmış, 'komutanım yardımcı ol' demiş. Ben de yardımcı olmaya çalışıyorum. Örgütlerin içinde heder olur gidersin. Beni dinle, istikbalini karartma."

"Kendi koğuşuma gideceğim."

"Git o zaman!" dedi eliyle "defol" işareti yaparak. Çavuş koluma girdi çıktık odasından. Odadan çıkarken herif "Dersimliymiş!" diye söyleniyordu.

Resim, tiyatro, kütüphane... Normalde bunlar bir cezaevinde zaten olması gereken imkânlar idi. Ama bu "zaten olması gereken imkânları" kurallara uymayı reddeden insanları "bağımsızlaştırmak" için kullanmak istiyorlardı. Bir "Kültür-Sanat Komisyonu" oluşturmuşlar, bu alanda neler yapılabileceğine dair önerilerimizi de istemişlerdi. Bu komisyon askerlerin gözetim ve denetimindeki bağımsız tutuklulardan oluşuyordu tabii ki.

Geçerken söylemiş olayım. Çıktıktan sonra Oğuz Aral'ı Cağaloğlu'ndaki *Gırgır*'ın binasında ziyaret ettim. Yolladığı ama

bana verilmeyen malzemeler için teşekkür ettim. Mektup yazdığı cezaevi müdürü albayın tutumunu anlattım. Üzüldü. "Neler yaşattılar bu ülkeye," diye söylendi. Bana *Gırgır*'a düzenli çizmeyi önerdi. Ama ben başka havadaydım.

Aynı yıl 12 Eylül cuntası Orhan Aldıkaçtı başkanlığında bir grup akademisyene bir anayasa tasarısı hazırlattı, son halini kendileri verdi. Bu tasarı 7 Kasım'da düzenlenen bir referandumla halkın onayına sunuldu. Anayasa ile birlikte cunta şefi Kenan Evren kendisine "devlet başkanı", diğer cuntacı generallere de "Cumhurbaşkanlığı Konseyi" sıfatına onay istiyordu. Anayasaya geçici bir madde koyarak (Geçici 15. Madde), darbe ve uygulamalarına dokunulmazlık zırhı giydirmeyi de ihmal etmemişlerdi. Cezaevlerinde baskı ve işkencelerin "hız" kesmesi, sanırım biraz da bu gelişme nedeniyle idi. Ülke medyasında haber bile olmuyordu gerçi, ama dünya medyasının gözü kulağı Türkiye'de idi ve "cezaevlerinde işkence" konulu haberlerle gündeme gelmek istemiyor olmalıydılar. Hiç değilse bir süre...

Referandumda "Evet" oyu beyaz, "Hayır" oyu ise mavi renkli pusulalar idi. Kenan Evren meydanlara ve televizyona çıkıp "Evet" propagandası yürütürken "Hayır" kampanyası yürütmek yasak idi. Zaten kim kampanya yapacaktı ki?

Hatırlıyorum; o günlerde *Cumhuriyet* çizeri İsmail Gülgeç "mavi" konulu karikatürler çiziyordu ve gazete bu yüzden toplatılmış, gazete yönetimi de "uyarılmıştı".

Referandumdan birkaç gün önce Devrimci Sol ana davasının üçüncü iddianamesinde yargılanan tutukluların duruşmaları başlamıştı. Duruşmada tutuklular mahkemeye "Cunta Anayasasına Hayır" başlıklı bir dilekçe vermişlerdi. Mahkeme "davayla ilgisi yok" dese de dilekçe dava dosyasına girmişti. Referandum sonucunda sürpriz yoktu elbette. Artık lağvettikleri anayasanın yerine yeni bir anayasa koymuş olarak "görevlerini" sürdüreceklerdi.

Metris idaresinin sanatsal-kültürel faaliyetler hamlesini siyasi tutuklular "tuzak" olarak değerlendirdiler ve katılmadılar. Nispeten durulmuş olan baskı, işkence, yasak konseptine geri dönmeleri fazla uzun sürmedi.

11 Kasım 1982'de, yanımızdaki koğuşta (D-17) bir intihar vakası yaşandı. Hakkı Hocaoğlu isimli MLSPB davasından yargılanan bir tutuklu, banyoda kendisini asarak intihar etti. Çarşafı ip olarak kullanıp pencere demirlerine bağlayarak intihar etmişti. Uzun boylu bir arkadaştı. Yaşamına son vermeye bu denli kararlı olmasa son anda ipten kendisini kurtarırdı. İçe kapanık biriydi. Ruhsal durumu iyi değildi. Daha önce yargılandığı mahkemeye "beni asın" diye dilekçe vermişti. Hakkında "ağır" suç isnatları da yoktu. Nitekim bir süre sonra birlikte yargılandığı arkadaşları tahliye oldular. Ne tür bir psikoloji onu buna yöneltmişti bilmek mümkün değil; kesin olan, içerisinde bulunduğumuz koşulların bunalıma girmesinde büyük payı olduğuydu.

İdam cezalarının da peş peşe infaz edildiği günlerdi. 23 Ocak 1983'te DHB (Devrimci Halkın Birliği) davasından yargılanan Ali Aktaş, 25 Ocak 1983'te Üçüncü Yol davasından yargılanan Ramazan Yukarıgöz, Erdoğan Yazgan, Mehmet Kambur ve Ömer Yazgan idam edildiler. Her idam haberini "idamlar bizleri yıldıramaz" sloganıyla karşılıyorduk...

Keyfî bahanelerle ziyaret yasakları yeniden başlamıştı. Belirli belirsiz zamanlarda yaptıkları koğuş aramalarında da koğuşlarımızı talan ediyordular yine. Hapishane içi mektuplaşmak yasaklanmıştı (Daha çok birbirimizi hiçbir biçimde görme imkânımız olmadığı için kadın tutuklularla mektuplaşıyorduk). Ziyaretçilerimizin getirdiği kitaplar yasal olmasına rağmen "sakıncalı" diye alınmamaya başlamıştı. Bu arada bazı Anadolu cezaevlerinde Tek Tip Elbise (TTE) uygulamasına geçildiği haberleri geliyordu.

Bu "tek tip elbise" de neydi, nereden çıkmıştı? Kısa süre sonra anlayacaktık...

Mart ayı içinde yapılan bir koğuş aramasında permatik tıraş bıçakları ile defterlerimiz, kalemlerimiz, kâğıtlarımız toplandı. Tıraş bıçaklarını topladılar ama "Askersiniz, gün aşırı tıraş olacaksınız," diyorlardı. Peki nasıl?

Kâğıt ve kalemlerimizin toplanmasının nedeni ise bunları "ideolojik ve örgütsel" amaçlarla kullanmamız imiş. O ne de-

mekti peki? Kastettikleri galiba şuydu: Bir koğuşun elinde bir "işe yarar" kitap varsa onu minik harflerle kâğıda döküp kırk kez katlayıp "not" haline getirdikten sonra genellikle ekmek hamurundan yaptığımız toplarla yan veya arka havalandırmaya atıyorduk. Tabii üzerine hangi koğuşa verilecekse onun numarasını yazarak. Önemli ve "örgütsel" filan dedikleri yazışmalar zaten bir türlü engelleyemedikleri "tık tık" trafiğiyle yapılıyordu.

Peki dilekçe nasıl yazacaktık? Kurşun kalem ve keçeli kalem getirmişlerdi kantine, kalem olarak onları kullanacak, kâğıdı ise sayılı olarak yine kantinden satın alabilecektik.

Aslına bakarsanız "örgütsel" veya "ideolojik" dedikleri notları zaten A4 kâğıtlara yazıyor değildik. Sigara paketlerinin içindeki kalaylı kâğıtları suda ıslatarak ayrıştırıyor ve bu şekilde elde ettiğimiz küçük pelur kâğıtlara yazıyorduk ne yazacaksak. Normal kâğıtları gerçekten de dilekçe, mektup, savunma notları için kullanıyorduk.

Bu süreçte Mayıs ayına kadar sürdüreceğimiz bir "sakal-bıyık bırakma" eylemine başladık. Kısa sürede saçımız sakalımız birbirine karışmış, idare de ne yapacağını şaşırmıştı.

1 Mayıs'ta "anma-kutlama" yaptık diye yine ziyaret yasağı getirildi. Asıl saldırıları ise 3 Mayıs günü yaptıkları "kitap operasyonu" oldu.

Gecenin geç saatlerine kadar sürdü operasyon. Her birinin kapağında "Görülmüştür" damgası bulunan kitaplarımız "İnceleyip vereceğiz," denilerek elimizden alındı. Tahmin edileceği üzere çok sayıda kitabımız da yırtıldı, parçalandı.

12 Eylül'ün ilk günü de ilk akıllarına gelen kitaplarımızı almak olmuştu. O yıllarda "sağ ele geçirilen anarşistleri" işkencede perişan edilmiş olarak teşhir etmek modası vardı, hatırlayanlar bilir. "Anarşistler" bir masanın arkasına dizilir. İşkence altında oldukları her hallerinden bellidir. Önlerindeki masada ise ilgileri olup olmadığı meçhul büyük küçük silahlar ve mutlaka kitaplar dizilmiş olurdu. Kitap ve silahlar, bombalar yan yana. Bu, herhalde kitaba ve kitap okumaya ilişkin sahip oldukları zihniyeti çok açık ortaya koyuyor.

Kitaplardan neden bu denli korkuyor idiler? Kitap neden "silah" muamelesi görüyordu? Kitap okumak neden "tehlikeli" bir işti? O günlerden bugünlere geldik ve maalesef, yönetenlerin gözünde kitap ve okumak hâlâ "tehlikeli" bir iş. Yukarıdaki soruların cevabını ve o günlerden bu günlere neler değiştiğinin kıyaslamasını yapmayı, bu çalışmanın sınırlarını zorlamamak için, okurun değerlendirmesine bırakıyorum.

Sağmalcılar Özel Tip Cezaevi ve tek tip elbise

1983 yaz aylarında duymuştuk "Yeni bir cezaevi açılıyor," diye, Sağmalcılar'da. Tabii ki yine "kötü" ünüyle birlikte gelmişti haberi bize kadar; hücre cezaevi imiş, kimse kimseyi göremiyor, duyamıyormuş, Diyarbakır'dan özel bir ekip getirilmiş vb.

Oldum olası devleti yönetenlerin en "mahir" oldukları konu sürekli yeni tipte cezaevleri inşa etmeleri. Metris, H tipi bir cezaevi idi. Binanın yapısının "H" harfine benzemesi nedeniyle sanırım. Harfin ortasındaki çizgi, iki bloku birbirinden ayıran "ana koridor" oluyor. Bu cezaevi hangi harfle isimlendirilecekti acaba? Sonradan öğrendik, bunun tipi "özel tip". Tabii yeni yeni cezaevi tipleri geliştirmelerinin ana fikri "izolasyon" yani "tecrit" idi. O kadar tutuklu ve hükümlüyü birbirini göremeyecekleri, birbirleriyle haberleşemeyecekleri, birlikte bir şey yapamayacakları şekilde nasıl hapsedebiliriz? Bazı görevliler sürekli buna kafa yoruyor olmalıydılar. Muhtemeldir ki Sağmalcılar Özel tip cezaevi projesini hazırlayan kişi veya kişilerin kafa patlattıkları mesele de buydu ve projelerini hazırladıktan sonra, "Bulduk! Bulduk!" diye koşmuşlardır Bakanlığa. Son keşifleri, malum, F tipi cezaevleri idi. Sonrasını takip edemedim. Mesela Silivri ne tip bir cezaevi? Bir kez tutuklu gazetecilerle dayanışma amaçlı kapsısında nöbete gitmiştim. Metris'i andıran bir görünümü vardı dışarıdan ama tabii daha büyüktü. Bir toplama kampı gibiydi. 10 bin kişilik başka cezaevi var mıdır "medeni" dünyada, sanmıyorum.

Neyse. Yeni bir cezaevi açılacak ve "hücre tipi" olacak. Gidersek göreceğiz. Davutpaşa'da iken Metris'i de duymuş ve heye-

canlanmıştık ama nedense bu "yeni" cezaevi fazla heyecanlandırmamıştı beni de beraber olduğum arkadaşlarımı da. Açılırsa açılsın. Gider görürüz. Artık tecrübeliyiz bu mahpus işinde.

Yine de zahmet idi işte. Yeni cezaevi ve aynı kuralların yeniden dayatılması. Yine baskılar, yasaklar, işkence, açlık grevleri... Ha, bir de tek tip elbise meselesi vardı. Bizi asıl düşündüren yeni cezaevinden ziyade bu tek tip elbise konusuydu. Diyarbakır'da ve bazı başka cezaevlerinde bu uygulamaya geçildiğini duymuştuk doğru mu yanlış mı bilmeden.

Siyasi tutuklulara tek tip elbise giydirmenin amacı, mantığı neydi ki? Memleketi tek tipleştirme çabalarının bir yansıması olsa gerekti. Adeta "suçlu" veya "terörist" damgası vurulmuş olacaktı bedenlerimize. O "suçlu" elbisesini tabii ki giymemeliydik.

1983 Temmuz ayının ilk günleri idi. Hapishanede "bir şeyler olacak" havası var. Tamamen sezgi. Subayların tavır ve davranışlarından, askerlerin halinden seziyorduk. Yemekler "normal" gelmeye başlamıştı. Üsteğmen Yalçın Demirel sayımlarda keyifli görünüyordu. İyi kötü konuşabildiğimiz askerlerin ağzını aramış ama kayda değer bir şey öğrenememiştik.

Sonuçta 6 Temmuz günü sayımlarda bazı tutukluların adını okudular ve "Sayımdan sonra hazırlanın, sevk var," dediler. Nereye olduğunu söylememişlerdi tabii ama bir süredir dilimize düşen Sağmalcılar'daki "yeni" cezaevine idi herhalde. Sinop'a götürecek değillerdi ya? Sahi Sinop ne olmuştu acaba yangından sonra? Yeniden açılmış mıydı?

Sevk edilecekler listesindeki isimlerin ortak özelliği, yargılandıkları örgüt davalarının "ileri" kadroları olmalarıydı; idarenin deyişiyle "lider kadro" yani. Listede nedense benim de adım vardı. Öne çıkan biri değildim oysa. "Ağabey" kontenjanından mı yoksa beni gerçekten ne sanıyorlardı, bilmiyorum. Mahpus hayatım sürgünlerle geçti hep. Her yeni "tip" cezaevinin ilk mecburi misafirlerinden oldum.

Sayımdan sonra hazırdık. Kalanlarla vedalaştık. Duygulandık, hüzünlendik ister istemez. Gidenler ne olacak, kalanlar ne olacaktı? Bunun endişeleri de vardı. Ama sonuçta mahkemele-

rimiz vardı, duruşmalarda görüşürdük nasıl olsa. Birbirimize mektuplar da yazmalıydık. Her halükârda direnecektik. Teslim olmayacaktık. Elbet direnenler kazanacaktı. "Dışarıda" yaprak kımıldamıyor gibi görünse de "biz" vardık ve moralimizi hep yüksek tutmalıydık... Cezaevine girişte dayak, işkence varsa açlık grevine başlayacaktık. Tek tip elbise dayatılırsa giymeyecektik. Giderayak iletilmişti bize bu kararlar.

Sarıldık. Kucaklaştık. Kapılar açıldı. Elimizde çarşaf ve nevresimlerden yaptığımız eşya çuvallarıyla çıktık koğuşlarımızdan. İdare havalandırmasında bir süre bekletildikten sonra ringlere bindik ve kapısında Sağmalcılar Özel Tip Cezaevi tabelası asılı yeni binanın önünde durduk. Yaz. Sıcak. Bunaldık. Kapılara mı vursak diye düşünürken arabadan çıkardılar bizi.

Her birimizin kolunda iki asker, bir asker koridorunun içerisine girdik. Sağdan, soldan, önden, arkadan yağmur gibi inen coplar, tekmeler, yumruklar... "Hoş geldin" dayağı olmasındı bir kez yahu...

Göstermelik "giriş" işlemlerimiz yapıldıktan sonra üstümüzü başımızı parçalarcasına çıkartıp mavi renkte tek tip elbiseler giymemizi istediler. Giymedik. Zorla giydirdiler. Zorla saçlarımız tıraş edildi bu arada. Sonrasında fotoğraflarımız çekildi. Fotoğraf çekilirken düzgün durmamızı sağlamak için birkaç asker kafamızı tutuyordu.

Ve sonra yine uzun bir koridor. Açılan kapanan demir parmaklıklı kapılar. Uzun, dar bir koridor. "Bunun ki kaç numara," diyen bir ses ve "Yirmi sekiz," diye cevap veren bir başka ses. Açılan kapı ve boş bir çuval gibi atıldığım hücre...

Cezaevi toplam on iki bloktan oluşuyordu. Geniş bir alan üzerine inşa edilmiş dört kısımlı bir yapı. Her kısımda üç kattan oluşan üç blok bulunuyordu ve bunlar A, B, C; D, E,F; G, H, İ ve K, L, M harfleri ile adlandırılmıştı. Her kısmın görüş günleri ve güvenlik komutanları ayrı idi. Bunları birbirinden ayıran ana bir koridor vardı. Her kısımda da hücrelerin bulunduğu ara koridorlar. G ve M blok tek kişilik hücrelerden oluşuyordu. Toplam doksan altı hücre. Diğer bloklar üç kişilik odalar olarak düzenlenmişti (sonradan yeni ranzalar konulup sa-

yı altıya çıkartıldı) ve bu blokların en son odası da tek kişilik hücre idi.

Hücre kapısının üzerinde bir mazgal deliği vardı. Bir de kapının altında sürmeli bir bölüm. Yemekler oradan veriliyordu. Tabağınızı uzatıyordunuz, mutfakçı asker yemeğinizi tabağa dolduruyor, geri uzatıyordu.

Hücre dört-beş metrekarelik bir odaydı. Kapıdan girince solunda duvara sabitlenmiş, yerinden oynatılması mümkün olmayan bir ranza vardı. Üstünde kirli beyaz asker çarşafı serilmiş bir yatak ve kahverengi bir ince battaniye. Tam karşında dar, küçük bir demir parmaklı pencere. Pencerenin bulunduğu duvar ile ranzanın arasında bir yarım duvar. Yarım duvarın arkasında alafranga bir tuvalet ve lavabo musluğu... Ranza ile bitişik komşu hücre duvarı arası bir adım idi. Boydan boya ise üç buçuk küçük adım. Voltanın üçüncü adımında dönüyorsun.

Kap kacak olarak bir tabak ve kaşık vardı. Bir de plastik bardak. Başka hiçbir şey yok. Hücreme göz gezdirdikten sonra ilk işim zorla sırtıma geçirildiği için yakası bağrı açık tek tip elbiseyi üzerimden çıkartıp yırtmak oldu. Meret kolayca yırtılmıyordu. Kalın bir kumaştan yapılmıştı, galiba Amerikan bezi. Ancak dikiş yerlerinden yırtabildim. Don atlet kalmıştım. O zaman *boxer* donlar yoktu veya bizim haberimiz yoktu. İnsan hafızası tuhaf, olmadık detayları hatırlıyorsun bazen. Mavi renkli "Kom" marka bir slip don idi benimkisi. Ve beyaz, kolsuz bir atlet.

Pencereye çıkmak için tuvaletin üzerinden pencerenin demir parmaklıklarına tutunarak duvardaki küçük çıkıntıya basmak gerekiyordu. Zordu yani. Tırmanıp çıktım. Yırttığım elbiseyi parmaklıkların arasından havalandırmaya atarken havalandırmanın üzerine kalın tel örgüler gerilmiş olduğunu gördüm. Hücrem üst katta idi. Tel örgüler neredeyse dokunacağım kadar yakındı. Burada çıplak gözle gökyüzüne bakmak da yasaktı yani. Gökyüzünü tel örgüler arasından görebilecektik.

"Havalandırma!" diye seslendi biri, "Kimler var?"

"Ben buradayım," diye cevapladım adımı söyleyerek. Soran Hasan idi. Hasan Şensoy. Az sonra başka sesler. Altımda-

ki hücrede Muharrem Karaağıl adında bir arkadaş vardı, onun yanında da Hasan (MLSPB). Solumdaki hücrede Halil Gündoğan (TİKKO). Sağımda da örgütünün "lider kadrolarından" biri olan başka bir kişi, adı diyelim Mehmet olsun. Adını hatırlamadığımdan değil, yersiz bir spekülasyon olmasın diye. Nedenini anlatacağım birazdan.

Ağabeyim benden birkaç hücre ötedeydi. Sonradan ayna marifetiyle yazışarak haberleştik ara sıra. Biz G bloktaydık. Ben 28 nolu hücrede, ağabeyim 34 nolu hücrede. Karşımızdaki H blokun sonunda Niyazi Ağabey vardı. Sonra H blokun diğer sonunda, çapraz karşımdaki hücreye Selim Açan (TİKB) geldi. Kapımın karşısındaki hücrelerde kimler vardı acaba? Az sonra sloganlar atarak Mehmet Fatih Öktülmüş (TİKB) geldi. Diğerlerini hatırlamıyorum doğrusu.

Akşam gürültüyle kapı altındaki sürgülü bölümler açıldı peş peşe. "Yemek!" Benimki de açıldı az sonra. "Almıyorum," dedim; "açlık grevine başlıyorum". Bunun üzerine kapı üstündeki mazgalı açtı asker: "Bazı arkadaşların aldı ama," dedi. "Ben almıyorum," dedim. "Çat" diye kapattı mazgalı suratıma.

Sıcaklığı geçince girişteki dayaktan morarmış vücudumun her yanı ağrımaya başlamıştı. Bacaklarım, kollarım mosmordu. Sırtım da öyle. Saçlarımı koyun gibi kırkmışlardı. Musluğun üzerindeki aynada kendime baktım, gayri ihtiyari güldüm halime.

"Havalandırma!" diye bir ses. Pencereye tırmandım. "Moral gecesi yapmayacak mıyız?"

Metris'te koğuştaki moral eğlencelerimizi, elektrikler kesilince pencere kenarlarına oturup havalandırmaya yönelik yaptığımız moral gecelerini düşündüm. Kani'nin uzun havaları... Kani uzun havaya başladığında koridordaki askerler de dinlerdi; "Huma kuşu yükseklerden seslendi..." Sabri'nin İnce Memed'i... Ömer Özsökmenler'in ezberden okuduğu Ahmed Arif şiirleri; "Hasretinden prangalar eskittim"... Efkan'ın yeni yeni başladığı ıslık dinletileri... Elektrikler gelir ve gece biterdi.

Bir süre sonra ayakkabılarımızı da aldılar. Bir tutuklunun ayakkabısında "örgütsel döküman" bulunmuş diye. Öyle ya

her birimizin ayakkabısı birer "örgütsel döküman" deposu olabilirdi pekala; ne yapacaksak onları. Buldukları "çare" bütün ayakkabıları toplamak olmuştu. Artık terlikle dolaşacaktık. Kışın ne yapacaktık peki? O zaman da bir "mest" çözümü bulunmuştu. Hani eskiden Hacı amcaların giydiği mestler vardı, onlar işte.

"Baba, memlekete dön"

Mahpusluğumuz açlık grevleriyle geçiyordu. Önce Davutpaşa'da, sonra Metris'te, şimdi de Sağmalcılar Özel Tip'te. Arada iki-üç günlük çok sayıda açlık grevi de yapmıştık. Bazen idamları protesto etmek için, bazen İsrail'in Filistin'deki katliamlarını protesto etmek veya diğer cezaevlerinden gelen ölüm haberleri nedeniyle. Açıkçası, o zamana kadar katıldığım açlık grevleri içinde en çok zorlandığım açlık grevi Sağmalcılar Özel Tip'teki bu açlık grevi oldu.

Yarı çıplak haldeydik. Tuz ve şekerimiz de yoktu. Sadece musluktan akan su. Zaten peş peşe açlık grevleri ve her gün dayak yemekten, slogan haykırmaktan bitap düşmüştük.

Fakat başka çaremiz de yoktu işte. Üzerimizde yaptıkları hesapları bozmak, ülkeyi cezaevleri üzerinden tek tipleştirme planlarını boşa çıkarmak için direnmek zorundaydık.

Metris'tekilerin durumu bize kıyasla daha zordu. Kendilerine göre "uslanmaz" gördükleri kişileri buraya getirmişlerdi. Böylece Metris'i "bağımsızlaştırmaları" daha kolay olacak diye düşünmüşlerdi. Bizden birkaç gün sonra Metris'te de açlık grevine başlamışlardı. Ama bizden önce (yirmi altıncı günde) bıraktılar. Çünkü insanlarda örgütlerin önüne geçemediği bir moral bozukluğu ve yılgınlık baş göstermiş, bağımsız koğuşlara gidenlerin sayısı artmaya başlamıştı.

Metris'te tek tip elbise dayatmasını bizden sonra, Ocak 1984'te gündeme getirdiler. Somut bir sonuç alamadan bitirilen açlık grevi, yaşanan moral bozukluğu ve yılgınlığı daha da artıran bir etki yaratmıştı. Devrimci Sol ve TİKB başta olmak üzere birkaç grup dışında herkes alçak veya yüksek sesle tek

tip elbise giymek gerektiğini savunmaya başlamıştı. Kitledeki çözülmenin önüne geçmenin başka bir yolu olmadığını düşünüyorlardı.

Açlık grevi zor geçiyordu velhasıl. Açlık grevinin ilerleyen günlerinde doktor kontrolüne gelmeye başlamışlardı sayımlarda. Doktor tansiyonumuzu ölçüyor ve "Durumun iyi değil, açlık grevini bırakmazsan ölür ya da sakat kalırsın," deyip gidiyordu.

Bende kronik alçak tansiyon var. O yüzden açlık grevinde tansiyonum tehlike sınırlarına kadar düşüyordu, dört-altı'ya kadar. Birkaç kez tansiyonumu ölçen doktor, "Hemen hastaneye kaldıralım seni, yoksa öleceksin," demiş, ben de "Hayır," demiştim.

Bize "bunlar iflah olmaz, uslanmaz" gözüyle baktıklarından dolayı sanırım, Sağmalcılar'da fazla dayak yemedik, işkence görmedik. Bunun yerine her şeyi yasaklamayı tercih etmişlerdi. Dayak ve işkence sadece mahkemeye gidişlerde çıkıyordu karşımıza, tek tip elbise giydirmek için.

Cezaevinde diyebilirim ki ilk işimiz günlük gazete alımını organize etmek olmuştu. Hemen hangi hücre hangi gazeteyi alacak, bunu saptamıştık. Gün içinde de herkes okuduğu gazeteyi yan ve alttaki hücresiyle paylaşıyordu. Yan hücreye elimizle uzatarak gazete değiş tokuşu yapabiliyorduk. Alt hücreye ise çarşaflarımızdan kopardığımız parçalarla ip yapıp sarkıtıyorduk.

Aynı havalandırmaya bakan oda ve hücrelerin haberleşmesinde problem yoktu; pencerelere çıkıp konuşarak veya parmaklarımızla yazışarak. Aynı koridora bakan hücreler de yattığı yerden birbirine seslenerek konuşabiliyordu.

Yan havalandırmalarla nasıl iletişim kurulabilirdi? Tabii ki bağırarak. Metris'ten tecrübeliydik. Her harf bir rakamla kodlanarak "on beş, yirmi beş" gibi bağırarak söyleniyor, yan havalandırmadaki ilgili kişi de bunları not alarak mesajı almış oluyordu. Bu bağırarak haberleşme işinde bağıran kişinin sesinin bayağı gür olması gerekiyordu tabii. Üst katta bulunduğum için birkaç kez ben de denedim ama sesim yeterince gür olmadığı için yan havalandırmadakiler duyamadı, anlayamadılar.

Bu haberleşme şekli giderek zorlaştı. Hemen bağıran kişinin bulunduğu hücre ya da odayı basmıyorlardı, ama son sesiyle hoparlör yayını yapıyorlardı.

Sağmalcılar'daki yıllarımızda yaşadığımız asıl eziyet de buydu işte...

Mehter marşları ve Müşerref Akay'ın "Türkiyem" şarkısı en gözde tercihleri idi. Gece gündüz... Açıkçası gıyabında Müşerref Akay'dan da okuduğu şarkıdan da her birimize gına geldi, nefret ettik. Cem Yılmaz adında bir arkadaşımız, çıktıktan sonra müzik sektöründe çalıştı ve Müşerref Akay'ın o şarkısının telif haklarını 3.500 TL'ye satın aldı. Müşerref Akay İstanbul'daki siyasi tutukluların "hışmından" Cem sayesinde ve "ucuz kurtuldu" diyebiliriz yani.

Daha sonraki ölüm orucu günlerinde, bir gün sözlerini şimdi anımsamadığım bir başka şarkı çaldı hoparlörden. Başka bir kadın sesi ve başka bir şarkı. İlk defa duyduğumuz bir ses anlamsız bir arabesk şarkı söylüyordu. Açıkçası çok hoşumuza gitti. Farklı bir ses olduğu için. Sonradan bir arkadaş o şarkıcıyı araştırmış soruşturmuş ve "Selma İstanbullu" olduğunu söylemişti. Müşerref Akay'dan (o zamanlar "Tezcan" idi soyadı) ne denli gıyabında nefret etmişsek Selma İstanbullu'yu da o kadar sevmiştik.

Tek tip elbise giymediğimiz ve açlık grevi yaptığımız için her gün dayak yemiyorduk ama her şey yasaktı. Aile ve avukat görüşü, kantin alışverişi, revir, havalandırma, her şey... Yasaklar Sağmalcılar Özel Tip idaresinin bize karşı başvurduğu en önemli "tedbir" idi.

Açlık grevinin ilerleyen günlerinde, ziyaretçilerimizin getirdiği pijama ve eşofmanları vermeyi kabul ettiler. Aynı günlerde, muhtemelen çocuklarına açlık grevini bırakmasını telkin etsinler diye seçtikleri bazı aileleri ziyarete de aldılar.

Benim görüşçüm yoktu. Metris'te iken birkaç kez babam ziyarete gelmiş ve ziyaretin yasak olduğu günlere denk gelmişti maalesef, görüşememiştik. Anamın, Ermeni bir kapı komşumuz ailenin kızına (Altun) yazdırdığı mektuplardan öğrenmiştim gelip de geri döndüğünü.

Bir kez de anam geldi görüşüme, Metris'te. Hâlâ bile "Görüşmesem daha iyiydi," diye düşünürüm. On dakika süren o görüşmenin çoğu, askerlerin tacizine cevap yetiştirmekle geçti çünkü. Annem Türkçeyi iyi konuşamıyordu ve bildiği Türkçe de Elazığ şivesiydi. Arkasında duran asker ikide bir "Ne diyorsun sen? Düzgün konuş," diye araya girdi o on dakika boyunca. Ağlayarak terk etti görüş kabinini.

Cuntanın ilk aylarında yengem gelmişti ziyarete, Davutpaşa'ya. Gözaltına alınma riskini göze alıp da gelmişti. Biz içeride o da dışarıda bunalmıştı. Yine de görüşebildiğimiz on-on beş dakika boyunca moral vermişti bana. Ziyaret sonrası gözaltına alınıp alınmadığının endişesiyle geçmişti günler. Sonra bir gazete haberinden, yakalandığını öğrendim onun da.

Bir grup ziyaretçiyi görüş için içeri almışlar, açlık grevinin yirmili günleriydi. Benim de ismim okundu ve az sonra askerler hücremin kapısını açtılar, "ziyaret" diye. Çıktım. Ama ayakta güçlükle duruyor, yürüyemiyordum. Gözlerim kararıyor, bacaklarım titriyor, duvara tutunarak yürümeye çalışıyordum.

Kim gelmişti ki ziyaretime? Babam olmalıydı. Keşke gelmese, beni bu halde görmeseydi. Ya da ağabeyimle görüşseydi benim yerime.

İlk "içeri" düştüğümde "Demeyin anama, içerideyim," diye haber yollamıştım dışarıya ya, bu seferki "içeride" oluşumdan haberleri olmuştu ister istemez. Yine de 12 Eylül'e değin haberleri olmamıştı. Ama 12 Eylül olunca, ağabeyim ve sonrasında da yengem de tutuklanınca artık haberleri olmaması mümkün değildi.

Neden bilsinler istemiyordum? Tabii ki üzülmesinler diye. Ve tabii kısa süre sonra çıkarım düşüncesinden dolayı. Olmadı.

Özellikle İstanbullu arkadaşlarımızın aileleri ister istemez daha girişken ve faal idi. Selimiye'ye gidiyorlar, Ankara'ya gidiyorlar, ilgili bakanlık ve komutanlıklarla görüşüyor, yapabildiklerince bize destek olmaya, taleplerimizi duyurmaya çalışıyorlardı. Babam bunları yapamazdı ama. Gariban, çilekeş bir adamdı babam. Yol bilmez yordam bilmez, doğru düzgün kendini ifade edemez. Parası da yok. Yoksul bir adam. Varını yo-

ğunu çocuklarını okutmak için seferber etmiş. Aç kalsa açım demez.

Neyse ki başka hücrelerden birkaç arkadaş daha çıkmıştı ziyarete. Kollarına girdim, onların omuzlarında gelebildim görüş yerine. Görüş kabinine girdim. Az sonra karşıma geçti. Gelen, evet, babamdı...

Birbirimizi duyamıyorduk ve zaten konuşmadık bir süre. Birbirimize bakakaldık. Neden sonra önümüzde duran telefon ahizelerini kaldırıp kulaklarımıza dayadık.

Unutamıyorsunuz bazı şeyleri işte, olmuyor, unutamıyorsunuz...

"Nasılsın baba?"

"İyiyim oğlum, sen nasılsın?"

"İyiyim baba. Açlık grevindeyiz."

"Biliyorum oğlum. Bir haftadır buradayım. Alişangilde kalıyorum."

"Anam, kardeşlerim nasıl?"

"Hepsi iyiler. Anamı biliyorsun işte, sizin için üzülüyor."

"Tek tip elbise giymemizi istiyorlar baba. Giymeyi kabul etmiyoruz. Ziyaret, her şey yasak. Bugün nasıl olmuşsa almışlar sizi. Yakında hallolur, merak etme."

Güçlükle konuşabiliyordum. Oracıkta düşüp kalmamak için görüş kabininin camına yaslamıştım kafamı. Ben ne diyecektim babama? Babam ne diyecekti bana? Az sonra "Görüş bitti," diyeceklerdi...

"Baba bir haftadır ne yapıyorsun burada? Memlekete dön."

"Her gün buraya geliyorum oğlum. Cezaevi kapısında haberinizi bekliyorum."

"Baba memlekete dön."

"Açlık grevi bitmeden dönmeyeceğim oğlum."

"Dönmeyip de ne yapacaksın baba? Bak bazı aileler Ankara'ya gidip geliyor, taleplerimizi iletiyorlar devlete. Onlarla birlikte hareket et o zaman."

Babam cevap vermedi.

"Memlekete dön baba."

"Dönmeyeceğim oğlum. Açlık grevi bitene kadar..."

İçlerinde babamın da olduğu bu görüşçüleri, çocuklarına açlık grevini bitirmelerini söylesinler diye almışlardı içeri. Babam asla bana "Açlık grevini bırak," demedi. Devleti '38 olarak bilir, tanırdı. Dersim '38 demekti devlet. Çaresiz ama bir o kadar da onurlu bir adamdı o.

"Görüş bitti!" diye bağırdı arkamızda duran asker.

"Peki baba! Memlekete dönme, burada bekle. Cenazemi götürürsün memlekete!"

O an dilim lal olaydı benim. Taş olaydım. Düşüp kalaydım orada. Bir Pepuq kuşuna* döneydim. O sözleri etmeyeydim...

(*) Pepuq kuşu Dersim'in en çok bilinen söylencelerinden biridir ve şöyledir:

Uçsuz bucaksızmış gibi görünen heybetli Munzur dağlarının eteklerinde bulunan bir köyde, iki kardeş varmış. Biri kız, diğeri de erkek. Yaşları, denir ki, kız olanın on iki, erkek olanın ise on üç imiş. O sert ve hırçın doğanın nimetleriyle beslenmek, yaşamak gayretinde olan yoksul bir aile imişler. Anneleri, kendileri daha küçük yaşlardayken ölmüş. Bunun üzerine babaları, komşu köylerden birinden hısımları olan bir kadınla evlenmiş tez zamanda. Öyle ya, hele ki köy yerinde, Munzurlarda, bir aile, kadını olmadan nasıl yaşayabilirmiş?

Bir gün, üvey anne, evde yiyecek namına hiçbir şey kalmamış olduğunu görmüş. Kardeşleri çağırmış yanına. Büyükçe bir çuval tutuşturmuş kardeşlerin ellerine. "Bakın," demiş onlara, "evde yiyecek hiçbir şey yok, babanız eve gelmeden yemek hazırlamam lazım. Alın bu çuvalı ve kenger toplamaya gidin. Çuvalı doldurmadan da gelmeyin sakın".

Çocuklar almışlar çuvalı ve kırlara vurmuşlar kendilerini. Kenger toplamaya başlamışlar çabucak. Ama kannları da çok açmış. Bir ara durup topladıkları kengerlerden birini kardeş payı yaparak yemiş, karınlarını doyurmaya çalışmışlar. Sonra da kenger toplamaya devam etmişler.

Akşam olmuş. Dönme vakti gelip çatmış. Kengerleri toplayıp içerisine koydukları çuvalı açıp bakınca, şaşırıp kalmışlar. Çünkü, sabahtan beri kenger toplamakta olduklan halde, çuvalın içi neredeyse boş imiş. Kardeşlerden erkek olanı kızgınlıkla atılmış hemen; "Ben o kadar çalıştım, bir sürü kenger topladım, sen ise yemişsin hepsini, şimdi biz bu boş çuvalla nasıl döneceğiz eve! Analığımıza ne diyeceğiz!"

Kız yeminler etmiş, "Öğlen kardeş payı yaptığımız kengerden başka kenger yemedim ben," demiş. Ama erkek kardeş inanmamış ona. "Hayır, sen yedin!" demiş de başka bir şey dememiş. Kafasında, analıktan yiyecekleri dayaktan başka bir şey yokmuş. Aç kalmalarının sorumluluğunu üstlenmiş olmak da cabası. Kız, kardeşinin bir türlü kendisine inanmayışına çok üzülmüş. Kardeşine, kendisine inanması için ne dese, ne yapsa bilememiş. Neden sonra, "Kardeşim," demiş, "ne kadar yeminler ettim, diller döktüm, ama sen bana inanmıyorsun. Madem bana inanmıyorsun, karnımı aç da mideme bak benim".

Bunun üzerine erkek kardeş, hiç düşünmeden yanındaki bıçağına davranmış. Kardeşinin karnını yarıp midesine bakmış. Ve kardeşinin midesinde, birlikte yedikleri bir lokma kengerden başka hiçbir şey olmadığını görmüş. Kar-

Benim ömrünü hamallık yaparak çocuklarını okutmaya vakfetmiş çilekeş babamın o gün bu gündür gözlerimin önünden gitmeyen resmi, onun gözyaşlarını tutamadığı o andır.

İzleyen günlerde açlık grevi önce Metris'te bitirildi. Sonra "Dayak, işkence olmayacak," başta olmak üzere bazı sözler karşılığında biz de bitirdik. Ama babamı bir daha göremedim ben...

Bir gün, *Cumhuriyet* gazetesine verilen küçük bir ilanda gördüm resmini; "TAYAD dernek girişimimizin onurlu üyelerinden Emirali Solgun..."

Çıktıktan sonra öğrendim. Beyin kanamasından vermiş son nefesini. Hastaneler "Ölüyor bu," deyip almamışlar. Evde, son sözleri, "O daha çocuk..." olmuş.

Ölüm orucu

Yirmi dokuzuncu gün son verdiğimiz süresiz açlık grevi, temel mesele olan tek tip elbise dayatmasını çözememişti. Pijama, eşofman ve terliklerimiz vardı. Kışın kazak hakkımızı da elde ettik. Yasaklar ve tek tip elbise dayatması devam ediyordu. Adeta nefes almak dışında her şey yasaktı. Tam bir tecrit, izolasyon politikası güdüyorlardı. Ama asıl yüklendikleri yer,

---

deşinin cansız, kanlar içerisindeki bedeninin yanında duran çuvalın altının delik olduğunu o zaman fark etmiş... Ama artık çok geçmiş...

Ağlamaya başlamış. "Ben ne yaptım?" demiş. Kimselerin o zamana değin duymadığı, bilmediği yürek parçalayan bir ağıt yakmış kardeşine. Ama kardeş acısıdır bu, nasıl dindirilebilir. Ayağa kalkmış. Ellerini iki yana açıp "Allahım," demiş, "beni bir kuş haline getir, ama öyle bir kuş haline getir ki, dünya var oldukça ben kız kardeşime ağıt yakıp ağlayayım!"

Ve kardeş, bir kuş haline gelmiş o anda. Bir pepuq kuşu.

O gün bugündür Dersim'de gece gündüz demeden ağlaşır pepuq kuşu. Acısını, feryadını öter. Acısını, ağıdını, günahını bütün insanlar duysun ister. Bunun için yaşar. Bilenler bilir, pepuq kuşu, aslında şöyle demektedir öterken:

"Kam kıst? Mı kıst!" ("Kim öldürdü? Ben öldürdüm!")

"Kam şût? Mı şût!" ("Kim yıkadı? Ben yıkadım!")

"Kam dardıwe? Mı dardıwe!" ("Kim gömdü? Ben gömdüm!")

"Kam berba? Ez berbune!" ("Kim ağladı? Ben ağladım")

Pepuq kuşu, bir ağıttır. Pepuq kuşu, bir ağıt değildir sadece; bir günahın bedelidir. Pepuq kuşu, bir günahın bedeli değildir sadece; bir çığlıktır. Duyabilen için bir çığlıktır pepuq kuşu ve arınmaya dairdir...

Metris idi. Şartlar dayanılmaz bir hal almıştı Metris'te. Her gün dayak, işkence, yasaklar... Kışın tutukluların eşofmanlarını da toplamışlardı. Soğuk havayı da bir baskı aracı olarak kullanıyorlardı.

Hücreden sadece mahkememiz olduğu gün çıkartılıyorduk. Zorla, dayakla tek tip elbise giydirip ellerimizi arkadan zincirle kelepçeleyip cezaevi arabasına atıyorlardı. Mahkemeye varmadan dişimizle tırnağımızla elbiseleri üstümüzden çıkartıp atıyorduk. Duruşma salonuna don atlet çıkıyorduk. Mahkeme işini gördükten, mesela bir şahit yüzleştirmesi veya ifade varsa yüzleşmeyi yapıyor, ifadeni alıyor ve sonra da "Duruşma salonuna uygunsuz kıyafetle geldiği görülmüştür," diyerek duruşma salonundan atılmamıza karar veriyorlardı. Oysa işini yapmadan da aynı gerekçeyle duruşma salonundan atılmamıza karar verebilirlerdi pekâlâ. Ama işte mahkemenin de sürmesi, ilerlemesi gerekiyordu, aceleleri vardı...

Metris'teki gidişatın olumsuzluğundan da hareketle birkaç grup dışında bütün örgütlerde "tek tip elbiseyi giyelim" eğilimi baş göstermişti. İlk günlerdeki kararlılıktan eser yoktu. Örgütlerin liderleri "kitle elden gidiyor" psikolojisine kapılmıştı.

Bu, bir "neden" veya "gerekçe" olarak ciddi olabilir. Ancak ben hayatımda o günlerdeki kadar cezaevi ile ilgili bir sorun ve o sorunla ilgili bir tutum belirlemek için, bir başka ifadeyle aldığı tutumu gerekçelendirmek için bu kadar "usta" bildiğimiz Marx'tan, Lenin'den, Stalin'den, Mao'dan alıntılarla bezenmiş uzun ve tumturaklı bildiri metni okumadım. "Kitleyi tutamıyoruz, elbise giyelim, taviz verelim, kitlemizi koruyalım," doğru veya yanlış olabilir, ama gayet anlaşılır bir tutum. Marx'ı, Lenin'i ne diye "şahit" gösterip mezarlarında kemiklerini sızlatıyorlardı ki?

Hemen her gün bir bildiri hücreden hücreye, elden ele dolaştırılıyor, havalandırmadan havalandırmaya Müşerref Akay'la mücadele ederek bağırılıyordu. (Kalem kâğıt almıştık açlık grevinden sonra, kısıtlı olarak ziyaretçilerimizin getirdiği kitapları da vermeye başlamışlardı.)

Örgüt adı sanı vermeyeceğim. Gereği yok. Bilen biliyor. Ki-

mileri hâlâ siyaset sahnesinde, bazıları legal partiler haline geldiler, bazısı da silindi gitti. Her yeri geldiğinde belirtme gereği duyuyorum; niyetim yersiz spekülasyonlara, "öyleydi böyleydi" tartışmalarına malzeme olmak değil çünkü; sadece bireysel tanıklığımı ve o ortamın, o şartların, yaşadıklarımızın bana düşündürdüklerini, hissettirdiklerini yazıyorum.

Bildiri dediysem, sayfalar dolusu, öyle bir sayfa filan da değil. Broşür ebadında. Orak çekiçli filan logolar da var. Tek tip elbise giymenin iyi bir şey olmadığını, olmayacağını herkes pekâlâ bildiği için "Giyelim ne olacak ki?" demekten ziyade savundukları görüşün bir "geri çekilme", bir "ricat" taktiği olduğunu söylüyorlardı. Bunu söylemekle kalsalar iyi, acayip acayip sınıf mücadelesi analizleri, tarihteki "geri çekilme" örnekleri, "ricat" taktiğinin faziletleri ve daha neler neler...

En revaçta kıyaslama örneği, Bolşevik Devrimi'nden kısa süre sonra Bolşeviklerin geliştirdiği "NEP" (Yeni Ekonomik Politika) politikası idi. Değil mi ki Lenin sosyalizmi inşa ederken emperyalist-kapitalist kuşatmayı yarmak amacıyla denetim altında bir kapitalizmin varlığını göze almak gerektiğini savunmuştu. Değil mi ki Mao, Çin Devrimi'nin bastırıldığı yıllarda başlattığı "Uzun Yürüyüş" ile geri çekilme taktiğine başvurmuş, gerçekte ise daha ileri hamleler yapmanın zeminini hazırlamıştı. Değil mi ki sınıf mücadelesi düz bir hat izlemezdi, inişleri çıkışları vardı ve maceracılığın âlemi yoktu. (O uzun bildirilerden birinin başlığı "Maceracılık yenilgiye, Marksizm-Leninizm zafere götürür" idi.)

Giyeceklerse giyeceklerdi, bu kadar laf kalabalığına ne gerek vardı peki? Besbelli ki "kitleyi tutamıyoruz, yasak, baskı, tecrit, işkence canımıza tak etti; elbise giyelim de nefes alalım biraz" diye düşünenler kendilerini ve diğer siyasi tutukluları ikna etmek için yayımlıyorlardı bu bildirileri.

"Bizimkilerin" tutumu net ve kesindi; o elbiseyi giymek siyaseten ölüm demektir kesinliğinde bir görüş. Elbiseyi giymemek gerektiğini savunan başka gruplar da vardı tabii. Ama biraz da sayıca en kalabalık grup olmamızdan dolayı bizimkilerin tavrı daha büyük bir önem ifade ediyordu.

Ne yapacaktık? Her ne yapacaksak ölümü göze alan bir kararlılık içinde olmamız gerekli idi. Durum bu denli ciddi idi. Nitekim ölüm orucu kararı verildi. Devrimci Sol tutuklularının bu kararına katılan sadece TİKB oldu. TİKB'nin tutumu başta ölüm orucu değildi. "Eğer bu kitle ile otuz-kırk gün açlık grevi yapabilirsek..." gibi bir ihtiyat payı koymuşlar, otozuncu günden sonra onlar da direnişi ölüm orucu olarak nitelendirmeye başlamışlardı.

11 Nisan 1984 günü DS ve TİKB tutukluları süresiz açlık grevi ve ölüm orucuna başladı.

Anbean ölüm...

1983 yılında cuntanın uygun gördüğü partiler ve yine cuntanın veto etmeyip uygun gördüğü adaylarla seçim yapılmıştı. Cuntaya göre böylece "askerî idare" bitmiş ve demokrasiye geçilmişti. Biz o "demokrasiyi" hiç hissedemedik ama.

Cuntanın emekli bir generale (Turgut Sunalp) kurdurduğu MDP (Milliyetçi Demokrasi Partisi), Turgut Özal liderliğindeki ANAP (Anavatan Partisi) ve Necdet Calp'in başkanı olduğu HP (Halkçı Parti) ile seçimler yapılmıştı. Erdal İnönü'nün Sosyal Demokrat Partisi (SODEP) ile perde arkasında Süleyman Demirel'in yönlendirdiği BTP (Büyük Türkiye Partisi. Sonradan Doğru Yol Partisi olarak yoluna devam etti) isimli partilerin seçimlere katılması uygun görülmemişti.

Seçimlerden bir gün önce Kenan Evren TRT'de bir konuşma yapmış ve açık açık MDP'ye oy verilmesini istemişti. "İstikrar" için gerekli olan bu idi. Bu partinin lideri Turgut Sunalp için de birkaç şey söylemeliyim. Adam her şeyden önce iktidara aday bir siyasi partinin genel başkanı olmaktan ziyade olumlu ve olumsuz manasında tam bir "asker" idi. En büyük güvencesi, cuntanın kurduğu parti olmasıydı. Sunalp, bunun verdiği özgüvenle basına açık seçik konuşmakta bir beis görmüyordu. Unutmadığım bir örnek: Gazetelere yansıyan bir konuşmasında, "Emniyette anarşistlere cop sokuyorlar diyorlar. Elimizde taş gibi delikanlılar var niye cop kullansınlar ki?" demişti.

Ama meydanlarda Evren'i alkışa boğan halkımız cuntaya "sürpriz" yaptı. Seçimlerde Evren'in partisi fena halde yenilgiye uğradı. Kısa süre sonra da dağıldı gitti zaten. Seçime giren üç parti içinde en "sivil" görünümlü lider ve partisi, yani Turgut Özal ve ANAP çok net bir sonuç elde ederek tek başına hükümeti kurma hakkını elde etti. Ne var ki Özal hükümeti bir "bürokratlar hükümeti" gibi hareket etmenin ötesine gidemedi. Ülkeyi cunta ve sıkıyönetim komutanları yönetmeye devam etti.

Yine de akıllarımızdan "acaba?" soruları geçmemiş değildi. "Acaba ülke normale dönecek miydi?" Tez zamanda bu iyi niyetli beklentinin bir karşılığı olmadığını görmüştük. Cezaevlerinde teslimiyet, bağımsızlaştırma, itirafçılaştırma dayatması ve beraberinde idamlar, "sivil" görünümlü meclis ve hükümet zamanında da devam etti.

Ölüm orucunun ilk etabı otuz gün idi. Bir grup arkadaş da kırk beş güne kadar sürdürdü. Direnişin taleplerine katıldıkları için destek amacıyla açlık grevine başlayan diğer davalardan tutuklular da vardı, onlar da otuzuncu günde açlık grevine son verdiler. Kırk beşinci günde açlık grevine ara verenler yerine otuzuncu günde bırakanlar başladı. Direnişin bu şekilde planlanmasının nedeni, ölüm orucuna yatanlara desteğin sürekli devam etmesini sağlamaktı. Bu planlama Sağmalcılar'da olduğu gibi uygulanırken Metris'te, Metris'in şartları nedeniyle tam anlamıyla hayata geçirilememişti. Ama orada da sayısı giderek azalmış da olsa açlık grevi sonuna kadar hep devam etti.

Cunta tek tip elbise konusunda son derece "kararlı" ve "ödün vermez" bir tutum içindeydi. Diğer siyasi tutukluların yaklaşımlarını da yukarıda kısaca özetledim. Doğrusu yüksek bir moralimiz olduğunu söyleyemem; en azından kendi açımdan.

Açlık grevindeydik. Bazı arkadaşlarımız ölüm orucuna yatmıştı. Ama sağımızdaki solumuzdaki aynı havayı soluduğumuz başka tutuklular yemek yiyordu. Dahası, kapıya vurup askerden fazla yemek isteyenler de oluyordu.

Sağ hücremde kalan kişi, bunlardan biriydi. Adı, "diyelim Mehmet olsun" dediğim adam, örgütünün "lider" kadroların-

dan biriydi. Ama moral olarak çöküntü içindeydi. Gazete alış verişi yaparken kısa kısa sohbet de ediyorduk. Sonradan bunu kendime "iş" edindim. Günde birkaç kez, benim için gün geçtikçe daha zor bir hale gelse de pencereye tırmanıyor, adama sesleniyor ve onunla sohbet ediyordum. O da istiyordu bunu. Havalandırmada kimseyle konuştuğunu hiç hatırlamıyorum. İçine kapanmıştı.

"Bunlar taviz vermeyecek Cafer," diyordu bana. "Elbiseleri giysek de hepimizi öldürecekler," diyordu. Beş-altı yaşlarında bir kız çocuğu vardı, pencereden onun resmini gösteriyordu bana ve "Onu bir daha göremeyeceğim," diyordu. Bazen de eşinden bahsediyor ve "Bitti," diyordu, "onu da göremeyeceğim artık"... Bunalımdaydı. En ufak bir dayatmada itirafçı olması işten bile değildi.

Sonraki yıllarda boşandığı eşinden öğrendim. 1991 şartlı tahliyesiyle sağ salim çıkmış. İyiymiş. İngiltere'de yaşıyormuş, siyaseti, her şeyi bırakmış olarak. Siyaseti bırakmasına sevindim. Böyle zayıf karakterli bir kişi hâlâ örgüt yönetiyor olsaydı, vah demek gerekirdi o örgütün haline...

Herif babam yaşında. Siyaseten benimle kıyaslanmayacak kadar tecrübeli. Örgüt kurmuş, örgüt yönetmiş, insanlara talimat vermiş, bunun talimatlarıyla insanlar eylem yapmış, ölmüş, öldürmüş ve idam talebiyle yargılanıyor (kendisi de öyle). Ben buna nasıl "devrimci propaganda" yapayım? "Her şey hallolacak, düzelecek," diyordum. "Göreceksin, belki ölenlerimiz olacak ama bu saldırıyı püskürteceğiz," diyordum. "Türkiye bu faşizme teslim olmayacak," diyordum, vb.

Adamın örgütünden tanıdığım, bildiğim insanlar vardı. Biraz da onların hatrına ve onların gıyabında adamın teslim bayrağını çekip itirafçı olmaması için elimden geldikçe, dilim döndükçe gayret ettim. İlginç olabilir, ama benim o zor günlerde direnişten kopmamamda bu tükenmiş kişiyi olduğu yerde tutma çabamın büyük rolü olmuştur.

Ortada umut edecek bir şey yoktu. Metris'te durum iyi değildi. Cunta tek tip elbiseden ödün vermez bir tutum içindeydi. Açlık grevi ve ölüm orucu konusunda da vurdumduymaz dav-

ranıyordu. Ve bazı insanlar kendilerini de doğrudan ilgilendiren taleplerle ölüme yatmışken bazıları askerden "fazla yemek" istiyor, tek tip elbise giymenin ne tür bir "devrimci taktik" olduğunun teorilerini yapıyordu.

O günleri anlatacak sözcük bulmak kolay değil. Nasıl olsun ki; bir, anbean ölümü fethetme yolculuğuna çıkmıştı arkadaşlarımız; Apo, Haydar, Fatih, Haydar, Şener, Tayfun, Şaban, Zeynel, Dursun Dayı...

Bir süre ara verdikten sonra yeniden başladığım açlık grevi günlerindeydik. Eylemin kırk beşinci günü geride bırakılmış, ilk ölüm orucuna yatan isimler ilan edilmişti. Artık gazete almak için bile olsa pencereye tırmanamıyordum. Sol tarafımdaki hücre komşum Halil ara sıra beni yoklamak için halimi hatrımı soruyor, nasıl beceriyorsa alamadığım gazeteyi bazen penceremden içeri atıyordu. Şekerli su alıyorduk. Şekerim bittiğinde imdadıma yetişen yine Halil oluyordu. Bazen Dersim'i anlatıyordu bana. Dersim sevdasını, dağlarını...

Bir gün doktor tansiyonumu ölçtükten sonra "Hemen hastaneye kaldırın bunu," dedi yanındaki askerlere. "Gitmiyorum," dedim. Ranzamın tavana çakılı demirine tutundum sıkıca. "Tek tip elbise giymedik giymeyeceğiz!" diye slogan atmaya başladım iyiden iyiye kısılmış sesimle. Yandan Halil, karşı hücreden Fatih "Ne yapıyorsunuz arkadaşımıza?" diye bağırmaya ve onlar da slogan atmaya başladı.

Bir deri bir kemik kalmışım. Sesim de çıkmıyor doğru dürüst: "Yaşasın ölüm orucu direnişimiz." Ranza demirine var gücümle tutundum ya, askerin biri bir hamlede hiç zorlanmadan kucaklayarak söktü aldı beni. "Kahrolsun faşizm!" diye bağırmaya başladım. Askerin kucağında koridor boyunca giderken nöbetçi subay kapılara vurmaya başlayan arkadaşları sakinleştirmek için olsa gerek, "Bir şey yok. Durumu iyi değil. Hastaneye kaldırıyoruz," diye açıklama yapmak durumunda kaldı. Tanrım, o ses benden mi çıktı: "Hastaneye gitmek istemiyorum!"

Cezaevi arabasına attılar beni. Yanımda askerler oturdu. Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne götürdüler. Bir doktorun kar-

dan biriydi. Ama moral olarak çöküntü içindeydi. Gazete alış verişi yaparken kısa kısa sohbet de ediyorduk. Sonradan bunu kendime "iş" edindim. Günde birkaç kez, benim için gün geçtikçe daha zor bir hale gelse de pencereye tırmanıyor, adama sesleniyor ve onunla sohbet ediyordum. O da istiyordu bunu. Havalandırmada kimseyle konuştuğunu hiç hatırlamıyorum. İçine kapanmıştı.

"Bunlar taviz vermeyecek Cafer," diyordu bana. "Elbiseleri giysek de hepimizi öldürecekler," diyordu. Beş-altı yaşlarında bir kız çocuğu vardı, pencereden onun resmini gösteriyordu bana ve "Onu bir daha göremeyeceğim," diyordu. Bazen de eşinden bahsediyor ve "Bitti," diyordu, "onu da göremeyeceğim artık"... Bunalımdaydı. En ufak bir dayatmada itirafçı olması işten bile değildi.

Sonraki yıllarda boşandığı eşinden öğrendim. 1991 şartlı tahliyesiyle sağ salim çıkmış. İyiymiş. İngiltere'de yaşıyormuş, siyaseti, her şeyi bırakmış olarak. Siyaseti bırakmasına sevindim. Böyle zayıf karakterli bir kişi hâlâ örgüt yönetiyor olsaydı, vah demek gerekirdi o örgütün haline...

Herif babam yaşında. Siyaseten benimle kıyaslanmayacak kadar tecrübeli. Örgüt kurmuş, örgüt yönetmiş, insanlara talimat vermiş, bunun talimatlarıyla insanlar eylem yapmış, ölmüş, öldürmüş ve idam talebiyle yargılanıyor (kendisi de öyle). Ben buna nasıl "devrimci propaganda" yapayım? "Her şey hallolacak, düzelecek," diyordum. "Göreceksin, belki ölenlerimiz olacak ama bu saldırıyı püskürteceğiz," diyordum. "Türkiye bu faşizme teslim olmayacak," diyordum, vb.

Adamın örgütünden tanıdığım, bildiğim insanlar vardı. Biraz da onların hatrına ve onların gıyabında adamın teslim bayrağını çekip itirafçı olmaması için elimden geldikçe, dilim döndükçe gayret ettim. İlginç olabilir, ama benim o zor günlerde direnişten kopmamamda bu tükenmiş kişiyi olduğu yerde tutma çabamın büyük rolü olmuştur.

Ortada umut edecek bir şey yoktu. Metris'te durum iyi değildi. Cunta tek tip elbiseden ödün vermez bir tutum içindeydi. Açlık grevi ve ölüm orucu konusunda da vurdumduymaz dav-

ranıyordu. Ve bazı insanlar kendilerini de doğrudan ilgilendiren taleplerle ölüme yatmışken bazıları askerden "fazla yemek" istiyor, tek tip elbise giymenin ne tür bir "devrimci taktik" olduğunun teorilerini yapıyordu.

O günleri anlatacak sözcük bulmak kolay değil. Nasıl olsun ki; bir, anbean ölümü fethetme yolculuğuna çıkmıştı arkadaşlarımız; Apo, Haydar, Fatih, Haydar, Şener, Tayfun, Şaban, Zeynel, Dursun Dayı...

Bir süre ara verdikten sonra yeniden başladığım açlık grevi günlerindeydik. Eylemin kırk beşinci günü geride bırakılmış, ilk ölüm orucuna yatan isimler ilan edilmişti. Artık gazete almak için bile olsa pencereye tırmanamıyordum. Sol tarafımdaki hücre komşum Halil ara sıra beni yoklamak için halimi hatrımı soruyor, nasıl beceriyorsa alamadığım gazeteyi bazen penceremden içeri atıyordu. Şekerli su alıyorduk. Şekerim bittiğinde imdadıma yetişen yine Halil oluyordu. Bazen Dersim'i anlatıyordu bana. Dersim sevdasını, dağlarını...

Bir gün doktor tansiyonumu ölçtükten sonra "Hemen hastaneye kaldırın bunu," dedi yanındaki askerlere. "Gitmiyorum," dedim. Ranzamın tavana çakılı demirine tutundum sıkıca. "Tek tip elbise giymedik giymeyeceğiz!" diye slogan atmaya başladım iyiden iyiye kısılmış sesimle. Yandan Halil, karşı hücreden Fatih "Ne yapıyorsunuz arkadaşımıza?" diye bağırmaya ve onlar da slogan atmaya başladı.

Bir deri bir kemik kalmışım. Sesim de çıkmıyor doğru dürüst: "Yaşasın ölüm orucu direnişimiz." Ranza demirine var gücümle tutundum ya, askerin biri bir hamlede hiç zorlanmadan kucaklayarak söktü aldı beni. "Kahrolsun faşizm!" diye bağırmaya başladım. Askerin kucağında koridor boyunca giderken nöbetçi subay kapılara vurmaya başlayan arkadaşları sakinleştirmek için olsa gerek, "Bir şey yok. Durumu iyi değil. Hastaneye kaldırıyoruz," diye açıklama yapmak durumunda kaldı. Tanrım, o ses benden mi çıktı: "Hastaneye gitmek istemiyorum!"

Cezaevi arabasına attılar beni. Yanımda askerler oturdu. Haydarpaşa Askerî Hastanesi'ne götürdüler. Bir doktorun kar-

şısına diktiler. Adam bana baktı, "Tedavi kabul edecek misin?" diye sordu. "Kabul etmiyorum," dedim. "Götürün," dedi askerlere, "tedavi kabul etmiyorsa neden getiriyorsunuz ki?"

Tekrar hücreme döndüm. Var olan enerjimi de bu mecburi hastane yolculuğu ve sloganlar almıştı benden.

Ama ne önemi vardı ki benim halimin? Ben bir süre sonra ara verecektim açlık grevine ve ama arkadaşlarım ölüm yolculuğundaydı...

İlk Apo verdi son nefesini... Ölüm orucunun altmış üçüncü gününde... Abdullah Meral... İri kıyım, sarı saçlı, yeşil gözlü, yakışıklı... Balıkesirli... Memur hareketinin sorumlularından... Eşi, Gülderen, İstanbul'a geldiğim günlerde o zamanların en büyük alışveriş merkezlerinden biri olan Aksaray'daki UFİ'den benim için kazak çalmıştı... Apo... Haberi duyar duymaz pencerelere tırmanıp "Ölüm orucu şehitleri ölümsüzdür!" diye slogan attık. Kimse gözyaşlarını gizlemiyordu.

Apo'nun ölüm haberini almadan bir süre önce ölüm orucuna yatmış arkadaşları hastaneye götürmeye başlamışlardı. Orada kendileri için oluşturulan koğuşta sürdürdüler ölüm orucunu. Tedavi kabul etmeden. O günlerde, karşı hücre komşum Fatih'i de götürdüler.

Ben, Fatih'le karşı blok hücresindeki Selim arasında gönüllü habercilik yapıyordum, gücüm elverdiğince. Bazen kapıdan bazen yataklarımızdan kalkmadan sohbet ederdik Fatih'le. "Nasılsın Fatih?" diye sorardım, "Canavar gibiyim," diye yanıt verirdi.

Rüyalarını anlatırdı bana. Devrim yaptığımız Türkiye'nin rüyalarını... Ölen arkadaşlarını anlatırdı, nasıl kahraman, yiğit insanlar olduklarını... Günler geçtikçe sesi düştü. "Uyuyamıyorum," diyordu, "yatak batıyor her tarafıma". Ne diyebilirdim ki? "Nasıl rahat edebiliyorsan öyle yat," diyordum, "Uyuyamadığında seslen bana saat kaç olursa olsun," diyordum. "Bol su iç," diyordum. Bir gün, "Su içemiyorum Cafer," dedi. "Kusuyorum, içim dışıma çıkıyor..."

Hastaneye gitmek istemedi. Zorla, kucaklarına alıp götürdüler onu da.

Ölüm orucunun altmış altıncı günü... Apo'dan üç gün sonra Fatih ve Haydar Başbağ verdi son nefesini...

Haydar... Haydar Ağabey... Elazığ'ın namlı devrimcisi... Sarı saçlı, güleç yüzlü, sohbetine doyum olmaz hemşerim...

24 Haziran 1984 günü, direnişin yetmiş üçüncü gününde Hasan Telci... Mudanyalı hamal yoldaşımız...

O günlerin duygusal atmosferini anlatabilmek imkânsız...

Ölüm orucunun talepleri

Ölüm orucunun mahkemeye ve Sağmalcılar ile Metris cezaevleri yönetimine dilekçelerle iletilen detaylı talepleri vardı ve özetle şunlardı:

Hapishanelerde işkence ve baskılara son verilsin. Savunma hakkını engelleyen baskı, yasak ve kısıtlamalara son verilsin. Tek tip elbise uygulamasından vazgeçilsin. İnfaz yasası tutuklular lehine düzeltilsin. Hapishanelerdeki yaşam koşulları iyileştirilsin. Siyasi tutukluluk statüsü tanınsın. Bu ana başlıkların her birinin altında somut isteklerimiz sıralanıyordu.

Ölüm orucu, 26 Haziran 1984 günü, yetmiş beşinci gününde bitirildi.

Çok ağır bir bedel ödenmişti. Dört ölüm ve ne tür sakatlıklarla karşı karşıya kalacaklarını bilemediğimiz onlarca arkadaşımız...

Görünürde somut herhangi bir kazanım elde edilememişti. Ama Devrimci Sol adına yapılan açıklamada ölüm orucunun "siyasi bir zafer" elde edilerek sonuçlandırıldığı vurgulanmıştı. Ölüm orucuyla ortaya konulan kararlılık ile tek tip elbise dayatmasına karşı ciddi bir psikolojik üstünlük kazanılmıştı ve asıl sonuçlarını bir süre sonra görecektik. Ölüm orucu, cunta rejimini ve cezaevlerindeki insanlık dışı uygulamalarını teşhir etme noktasında da önemli idi. "Gizli gizli yemek yiyorlar" propagandaları yapan gazeteler, insanların ölüm haberlerine yer vermiş, Avrupa Parlamentosu başta olmak üzere bazı uluslararası kuruluşlar da insan hakları ihlalleriyle ilgili peş peşe "kaygı" belirten açıklamalar yapmışlardı.

1984 yılı Türkiyesi...

1984 yılında biz içeride onurumuzu korumak için ölüm kalım mücadelesi verirken Türkiye'de neler oluyordu? Bir anlamı var mıdır bilmiyorum ama o yılın önemli gördüğüm gelişmelerini derledim, hiç değilse cezaevlerinde insanlar açlık grevi, ölüm orucu yaparken bir kıyaslama imkânı verir düşüncesiyle...

1 Ocak: Türkiye, Avrupa Konseyi'nin Arjantin'de demokrasiye geçişini kutlama mesajına katılmadı.

6 Ocak: Adalet Bakanlığı, cezaevlerinde 74.946 tutuklu ve hükümlü olduğunu açıkladı. Aynı gün döviz alım satımı serbest bırakıldı.

8 Ocak: Başbakan Turgut Özal, Türk Parasını Koruma Kanunu'nun herkesin başına "bela" olduğunu söyledi.

9 Ocak: Yargıtay, emekli işçiye verilen altın madalyanın bedelinin kıdem tazminatından düşürülmesine karar verdi.

17 Ocak: 12 Eylül yıllarında pıtrak gibi yaygınlaşan bankerliğin en ünlü simalarından Abidin Cevher Özden (Banker Kastelli), "dolandırıcılık" suçlamasıyla yargılandığı mahkemede beraat etti.

18 Ocak: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) davasında yargılanan tutuklular, duruşmaya tek tip elbise giyerek katıldı.

19 Ocak: Güneydoğu'da altmış altı okul, öğretmensizlik nedeniyle kapandı.

7 Şubat: Türkiye'de, ithal edilen ilk Mercedes binek otomobilleri, 11 milyon liraya satıldı. Gazeteler, arabaların daha Türkiye'ye getirilmeden müşteri bulduğunu yazdı.

24 Şubat: Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Kâbe'yi ziyaret etti.

25 Şubat: *Hakkari'de Bir Mevsim* adlı Hakkari'de çekilen filmin gösterimi Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yasaklandı.

28 Şubat: Kız öğrencilerin 19 Mayıs gösterilerinde şort giymesi yasaklandı.

1 Mart: TBMM'de sıkıyönetimin on üç ilde kaldırılması, elli dört ildeyse dört ay süreyle uzatılması kararlaştırıldı. Başbakan Turgut Özal yaptığı açıklamada, "Olaylarda yüzde doksan do-

kuz azalma var. Ancak aşırı sol ve bölücü örgütler faaliyetlerine yeraltında devam ediyorlar," dedi.

1 Mart: Turgut Özal'ın köprü ve barajların satılması önerisine tepkiler sürdü. DYP Genel Başkanı Yıldırım Avcı, "Mirasyediler her şeyi satarlar," dedi. HP Genel Başkanı Necdet Calp, "Ermeni terör örgütü ASALA almak istese verilecek mi?" diye sordu. SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü de "Devlet malını satmaya kimsenin gücü yetmeyecektir," dedi.

2 Mart: ABD Kongresi, Kıbrıs sorununda ilerleme sağlanıncaya kadar Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Rum kesimine yapacağı yardımları askıya aldı.

3 Mart: İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'nde görülen Barış Derneği davası gerekçeli kararı sanıklara tebliğ edilmeye başlandı. Kararda, "sanıkların kelime ve zeka oyunları ile yargılayanların savaş taraflısı oldukları imajını yaratmak istedikleri" ileri sürüldü. (O zamanın savcıları henüz "subliminal mesaj" kavramından haberdar değillerdi demek ki.)

14 Mart: Askerî Yargıtay yayımcı İlhan Erdost'un Mamak Askerî Cezaevi'nde dövülerek öldürülmesi ile ilgili davada hapis cezasına çarptırılan Şükrü Bağ hakkındaki mahkûmiyet kararını bozdu.

25 Mart: Yerel seçimler yapıldı. Anavatan Partisi (ANAP) yüzde 41,5 oy oranı ile elli dört ilde belediye başkanlığını kazandı. Sosyal Demokrat Parti (SODEP) yüzde 23,4 oy oranı ile ikinci, Doğru Yol Partisi (DYP) yüzde 13,2 oy oranı ile seçimlerden üçüncü parti olarak çıktı. İlk kez seçime katılan Refah Partisi (RP) yüzde 4,4 oy aldı.

2 Nisan: Çankırı'da ayetli bayrakla karşılanan Başbakan Turgut Özal hakkında açılan soruşturma düştü.

16 Nisan: Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrem Taşçıoğlu, "Çıplak denize girmek isteyen turist Türkiye'ye gelmesin," dedi.

24 Nisan: Şarkıcı Selda Bağcan, şarkılarında "suç olan fiili övdüğü" suçlamasıyla İstanbul Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi tarafından tutuklandı.

1 Mayıs: Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) kuruldu ve sekiz ilde göreve başladı.

3 Mayıs: Paris'teki Ermeni Anıtı bombalandı, on üç kişi yaralandı. Saldırıdan MİT sorumlu tutulurken, saldırıyı "Anti-Ermeni Örgütü" adında daha önce adı duyulmamış bir örgüt üstlendi.

15 Mayıs: 1.256 aydın, "Türkiye'deki demokratik düzene ilişkin gözlem ve istekler" başlıklı dilekçeyi Cumhurbaşkanı Kenan Evren'e verdi. *Aydınlar Dilekçesi* olarak bilinen girişime karşı dava açıldı. Dilekçede imzası bulunan bazı kişiler, soruşturma açılması üzerine "Ben okumamıştım, başka bir şey sanmıştım, devlet karşısında boynumuz kıldan ince," açıklamaları yaptı.

28 Mayıs: Cumhurbaşkanı Kenan Evren "Biz çok aydın gördük. Bazı şairler vardı, yurt dışına kaçtı. Ben ne yapayım öyle aydını," dedi.

10 Temmuz: Meclis ilk kez mahkemenin verdiği bir ölüm cezasını reddetti. Sağ görüşlü Mehmet Onur Mimar'ın idamında "kamu adına herhangi bir yarar olmadığı" görüşüne varıldı.

15 Ağustos: PKK, Hakkari'ye bağlı Şemdinli ve Siirt'e bağlı Eruh ilçelerini bastı, ilçelerdeki jandarma karakolları ve resmî dairelere ateş açarak silahlı mücadele başlattığını duyurdu.

24 Ağustos: İnsan Hakları Derneği (İHD) İstanbul Şubesi Başkanı Emil Galip Sandalcı "Tek tip elbise sorunu, göreceli bir sükûna kavuşmuş olan cezaevlerini yeniden karıştıracak bir provokasyon niteliğindedir," dedi.

2 Ekim: 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında ilk defa Tuzla'daki iki tersane çalışanları greve başladı.

3 Ekim: Devrimci Yol davasında yargılanan ve idam cezasına çarptırılan Hıdır Aslan ve İlyas Has'ın cezası Meclis'te onaylandı.

7 Ekim: İlyas Has Buca Cezaevi'nde idam edildi.

25 Ekim: Hıdır Aslan, Burdur Cezaevi'nde idam edildi.

17 Aralık: Yükseköğrenim Kurulu, YÖK öğretim üyeleri ve öğrenciler hakkında "bilgi fişi" tutulmasını istedi.

Tecrit ve yasaklar sürdü ama sınırlı sürelerle havalandırmaya çıkabildik. Bazı yer değişikliği isteklerimiz kabul edildi (Ben de hücreden çıkıp altı kişilik bir odaya geçtim). Bazı kitaplarımız verildi. Mektuplaşma yasağı kaldırıldı. Tek tip elbise giyenler olmuştu ve onlar için herhangi bir yasak, kısıtlama yoktu. Mahkemelerimiz devam ediyordu ve yargıçlar işin kolayını bulmuştu; işlerini görüyor, sonra da "kıyafeti uygunsuz" diye duruşma salonundan atılmamıza karar veriyorlardı.

Açlık grevi, ölüm orucu sohbetleri, aklımızın kaldığı Metris ve mektuplar... Olağan bir rutine giren gündelik yaşamımızın en önemli faaliyetleri bunlardı.

Bu arada haberleşme ve iletişim konusunda yeni yol ve yöntemler geliştirmiştik. Diğer havalandırmalarla bağırarak iletişim devam ediyordu, tabii karşılığında mecburi Müşerref Akay konserleri de. Gazete, kitap veya not alışverişi elden ele ve alt kısımlara ip sarkıtılarak yapılıyordu. Koridorun karşısındaki oda veya hücrelerle de kapı altından demir paraya ip bağlayıp not alışverişi yapıyorduk. Karşı blokla ip gererek teleferik usulü alışveriş de yapıyorduk. Bu "teleferik" yöntemiyle başka bir odadan sigara alışverişi yaptığımızı da hatırlıyorum.

Özel Tip'in banyo meselesi de "özel" idi. Her koridorun sonunda bir "banyo" vardı. Sınırlı bir süre için haftada bir kez bu banyoya gitme hakkımız vardı. Ama Metris'ten "alışkanlık" işte; biz, sigara paketlerinin alüminyum kısımlarından kablo (bu hatlardan söktüğümüz de oluyordu) elde etmiş, tahta parçaları arasına sıkıştırdığımız metal paralar ile de kendi imalatımız ısıtıcılar yapmıştık. Sıcak su sorunumuzu böyle halletmiştik. Tabii ki rutin aramalarda bazen buluyorlar ve alıyorlardı ısıtıcılarımızı, biz de yenisini yapıyorduk mecbur.

Bu "ayrıştırma" işinde umdukları sonucu elde edememiş olduklarını anlamış olmalıydılar. Bu arada "cezaevlerinde işkence" veya "ölüm orucu" haberleriyle gündeme gelmek de cuntayı ve "sivil" hükümetini yıpratmaya başlamış olmalıydı. Elbise giyenler giymiş, giymeyenler de belli ki giymeyeceklerdi. Aile-

lerimizin dışarıdaki girişimlerini de vurgulamak gerekir elbette. Adli Müşavirliğe gidiyorlar, cezaevi yönetimiyle görüşüyorlar, Ankara'da çalmadık kapı bırakmıyorlar ve maruz kaldığımız tecride son verilmesini istiyorlardı.

1985 Aralık ayında "Sevk var," dediler. Nereye? Metris'e... İsteklerimizden biriydi zaten bu. Yeniden Metris'e dönüyorduk.

Metris'te tek tip elbise giymeyenlerin sayısı otuz-kırk kişiye kadar inmişti. "Bağımsızlar"ın yanı sıra bir de "Yeşiller" kategorisi oluşmuştu. "Yeşiller", bazı kurallara uyan bazı kurallara uymayan ve kendilerini bağımsızlardan ayırt etmek için "siyasi" olduklarını savunan tutuklulardı. Bir de "itirafçılar" vardı tabii.

1985 yılında çıkarılan "Pişmanlık Yasası" ile "örgütlerini çökertecek bilgiler veren" tutuklular için ciddi ceza indirimleri getirilmiş, estetik ameliyat, yeni kimlik gibi "güvenceler" sağlanmıştı. Dolayısıyla bir de "itirafçılar" koğuşu oluşmuştu Metris'te. Ama sayıları hatırladığım kadarıyla on kişi bile değildi.

Bu "itirafçılık" müessesesini İstanbul cezaevlerinde geliştiren ve muhtemelen meclisten Pişmanlık Yasası'nın çıkartılmasına da ön ayak olan, dönemin sıkıyönetim savcılarından Faik Tarımcıoğlu idi. Sonradan ANAP'tan milletvekili de oldu. Bizim davanın savcısı Recep Sözen'in de gayretleri vardı, ama Faik Tarımcıoğlu bu konuda öne çıkan isimdi.

Metris'teki itirafçıların başını çeken kişi, MLSPB davasından yargılanan Şemsi Özkan idi. Cezaevinin yeni komutanı Binbaşı Muzaffer Akkaya'nın fiilen "sağ kolu" oydu. Yürütülen psikolojik savaş numaralarının çoğunun Şemsi Özkan'ın buluşları olduğu söylenir. Bir de bir psikologdan bahsediliyordu. Bana, "Bağımsızlara git, İstiklal Marşı oku, diş ağrın geçer," propagandası yapan psikolog mu başka biri mi, bilmiyorum.

Siyasi grupların çoğu da elbise giymiş oldukları için cezaevi adeta "düşürülmüş" bir kale gibiydi bizim gözümüzde. Kaleyi yeniden fethetmeliydik. Psikolojimiz buydu ve Metris'e de bu havada gittik. Giderken bir "sorun" olmadı. Metris'e girişte de bir "soyarak arama" krizi çıkar gibi oldu; doktor muayenesi için soyunmayı kabul ettik, kriz büyümedi.

Tek tip elbise giymeyen arkadaşlarımızı cezaevinin arka bölümündeki, boş duvara bakan, "Sibirya" adını taktığımız bloka koymuşlardı. Bizim sayımız yüzden fazlaydı ve oraya sığdıramazlardı. Önceden belli bir düzenleme yapmışlar zaten. Değişik bloklardaki koğuşlara yerleştirildik.

Burada da yasaklar devam edecek miydi? Cezaevi bu kadar fazla ayrıştırmayı kaldırabilir miydi? Bizi buraya yeniden neden getirmişlerdi ki?

Merakımızı gidermemiz uzun sürmedi. Şubat ayı içerisinde temsilcilerimizi çağırdılar ve "Kot pantolon statüsünü kabul ediyor musunuz?" diye sordular. Niye kabul etmeyelim? Normalde de kot pantolon giymeyi tercih eden insanlardık.

"Kot pantolon" statüsü cuntacılar için de; "Biz taviz vermedik ki. Bizim tek tip elbiselerimiz de mavi, kot pantolon da mavi" diyebilmek imkânı sağlamıştı. Utangaç bir geri adım... Temsilcimiz Bedri Yağan, idarenin önerisini sevinçle anlattı bize. "Bence kabul etmeyelim." Kahkahalar...

Bu geri adımla birlikte 1983 yazında Sağmalcılar'da, 1984 kışında Metris'te ve İstanbul'daki diğer askerî cezaevlerinde gündeme getirilen tek tip elbise dayatmasından vazgeçmiş oldular. Hemen ardından tek tip elbise giyen gruplar da elbise çıkartıp "kot pantolon" statüsüne geçmeyi kabul ettiler. Bazıları tek tip elbise tutumları nedeniyle özeleştiri açıklamaları yaptı. Bazıları buna gerek görmedi. Yeniden "birleştik" yani...

Mutlu ve gururluyduk. Bedelini çok ağır ödemiş olmanın hüznü ile birlikte...

Sonra Metris'te, kazan dairesinden çıkan siyah dumanların üstümüze "kurum" olarak yağması nedeniyle adını 1986 yılındaki Çernobil kazasından ilhamla "Çernobil" koyduğumuz C blokun arkasındaki koğuşlara geçtik kırk beş kişi. Mahkememiz sürüyordu ve siyasi savunma hazırlıklarına başlamalıydık...

Mahkemeler

13 Mart 1980'de yakalandım, işkenceli bir sorgunun ardından tutuklandım. Ama aylarca, yıllarca yargılanmam başlamadı bir

türlü. Ben tek başıma yakalanmıştım ve herhangi bir "eylemsel" faaliyetim tespit edilmemişti. Üç-beş ay sonra çıkarsın diyordu herkes. Olmadı. Üstüne de 12 Eylül darbesi oldu ve tahliye düşüncesi, beklentisi ister istemez çıktı gündemimden.

1981 yılında "Birinci Devrimci Sol İddianamesi" düzenlendi ve ilk Devrimci Sol davası alelacele denilebilecek bir hızla başladı. Bu davanın sanıkları, eski başbakanlardan Nihat Erim ve İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Mahmut Dikler'in öldürülmesi eylemlerinden sorumlu tutulan arkadaşlarımızdı. Davayı ayırmalarının sebebi çok açıktı; bir an önce yargılamayı bitirmek ve idam etmek istiyorlardı onları. Dosya aceleye getirildiği için ciddi usul hataları, yanlışlarla doluydu. Bunu değerlendiren avukatların (Nebi Barlas'ın adını özellikle belirtmek gerekir) da çabasıyla arzuladıkları sonucu elde edemediler. Bizden ayırıp "nasıl olsa bugün yarın asılacaklar" diye ayrı bir koğuşa konulan arkadaşların dosyası Yargıtay'a gitti geldi, Meclis'ten döndü, derken devran döndü ve idamları gerçekleşmedi. 1991 şartlı tahliye yasasından sonra tahliye edildiler.

Asıl kalabalık dava 2 Nolu İddianame ile birlikte başladı. Kalın, külçe gibi bir iddianameydi. Söylememe gerek var mı; polis ifadeleri ve polis fezlekelerine göre düzenlenmişti iddianame. Ben de dahil yüzlerce kişi için TCK 146/1 maddesinden idam cezası talep ediliyordu. Bu madde "Anayasal düzeni devirmek" suçunu düzenleyen bir madde idi ve bizden önce kendileri bu suçu işlemişlerdi aslında...

Mahkememiz 15 Mart 1982 günü başladı. Diğer askerî cezaevlerinden gelenlerle birlikte sayımız binden fazlaydı ve o zaman Topkapı'daki Atatürk Öğrenci Salonu'nun (AÖS) spor salonu mahkeme salonuna dönüştürülmüştü. Sonradan Metris Cezaevi yakınlarında başka bir mahkeme salonu inşa edildi. O mahkeme salonunda ilk ve son kez o kadar insan birlikte olduk.

İlk duruşmanın krizi, cezaevi şartlarına yönelik yapmak istediğimiz konuşmalara izin verilmemesi, dilekçelerimizin kabul edilmemesi idi. "Kimlik tespitinden sonra," dediler, dinlemediler. Sonra da kimlik tespiti esnasında yaşanan "Devrimci-

yim" krizi. Adı okunarak kürsüye gelenler "Mesleğin?" sorusuna "Devrimciyim," şeklinde cevap veriyorlardı. Bu, 1971 devrimcilerinden miras bir tutumdu. Onlar da yargılandıkları duruşmalarda mesleklerini "Profesyonel devrimciyim," şeklinde açıklamışlardı.

Devrimciliğin bir "meslek" olması mahkeme heyetinin kafasına yatmamıştı. Sahiden bu bir "meslek" midir, bilemiyorum. Bildiğim, mesleğini bu şekilde açıklama "hakkı" herkese tanınmış değildi. İçten içe kıskanmamış, bozulmamış değildim doğrusu. Benim de başka bir "işim" yoktu ki?

Gergin anlar yaşandı. Sloganlar attık. Askerler "Görürsünüz siz," diye taciz etti. Mahkemeye öğlen arası verildiğinde epeydir birbirini görmeyen arkadaşlar olarak sohbet etmeye koyulmuş, tribünlerde duruşmayı izlemeye gelmiş ailelerimizle bağıra çağıra konuşmaya başlamıştık.

Bir sigara yakmışım gayri ihtiyari. O anda tribünlerdeki aileler içerisinde babamı gördüm. Sigaramı hemen attım elimden...

Meraklısına belirtmiş olayım. Devrimci Sol Ana Davası tam otuz iki yıl sürdü ve tam otuz iki yıl sonra 2014 yılında, "zaman aşımı" gerekçesiyle kapatıldı.

İlginç mahkeme halleri

Bazı dönemlerde mahkemeleri boykot ettik, soyarak onur kırıcı arama gibi nedenlerle, ama her defasında zorla bizi mahkemelere getirdiler. Tek tip elbise dayatması döneminde de. Don atlet duruşma salonuna alınıp sonra çıkartıldık. Bizimkisi 1.253 kişilik bir toplu dava idi. Çok sanık ve çok da eylem isnadı olunca yapabildiklerince ellerini çabuk tutmaya çalışıyorlardı.

Katıldığımız hemen her duruşmada cezaevinde maruz kaldığımız baskı ve işkencelere dikkat çekmeye çalıştık. Her defasında "bunun davamızla ilgisi yok" türü cevaplar verdiler, ilgi göstermediler. Duruşma salonunda bile askerlerin taciz ve hatta saldırısına uğradığımız oldu; "davayla ilgisi olmadığından" olsa gerek, heyetteki sivil ve asker yargıçların yaptığı, yüzlerini başka yöne çevirmek oldu.

O davaların, duruşmaların, mahkemelerin hiçbir şekilde "adil" olmadığını belirtmem gerekir mi? "Görev" mahkemeleri idiler, bir "görev" ifa ediyorlardı ve adil olmak, en genel manasında hukuka uygun davranmak gibi kaygıları yoktu. Binlerce insanı darbecilerin kendilerine verdiği "görev" gereği yargıladılar. İdam cezaları ve ağır cezalar verdiler. İnsanların en temel savunma haklarının ellerinden alınmasına sesleri çıkmadı. Kurulan işkence düzeninde kendi paylarına düşen rolü oynuyorlardı sadece. 12 Eylül mahkemeleri üzerine bundan başka ne söylense, fazladır diye düşünüyorum.

Bu duruşmalarda ilginç, komik, trajikomik olaylar da yaşandı. Bizzat yaşadığım bazılarını anlatmak isterim.

"Tak tak Hasan"

Ben emniyette "çözülmemiştim" filan ama ele geçirilen "örgütsel raporlar", başkalarının ifadelerinde geçen bazı hususların benimle bağdaştırılması nedeniyle birçok eyleme katılmış olmak iddiasıyla karşı karşıya idim.

İlgili olduğum bazı arkadaşların ifadelerinde geçen bir "Hasan" ismi vardı. Bu, iddiaya göre benim kod adım idi. Ama ben yakalanmadan önce Bayrampaşa'da "Hasan" isimli bir arkadaşımızı gözaltına almışlar ve buna "Hasan"ın katıldığı söylenen bütün eylemleri işkence zoruyla yüklemişlerdi. Hasan "sempatizan" bir arkadaşımızdı ve yüklendiği eylemlerle gerçekte hiçbir ilgisi yoktu. Zaten bizim Hasan'ın ellerindeki bilgilerin tarif ettiği "Hasan" ile de hiçbir alakası yoktu. Mesela bizim Hasan Trakyalı, kumral, Türk; ama "tarife uygun" Hasan şiveli konuşan bir esmer Kürt. Ama olsun. Maksat "fail" bulmak değil mi; ha o Hasan ha bu Hasan...

Bizim Hasan, *Hürriyet* gazetesine de manşet olmuştu, "Tak tak Hasan yakalandı" diye. O zamanlar gazetelerin aranan, yakalanan kişilere uyduruk lakaplar takmak gibi bir âdeti vardı, en çok da *Hürriyet* gazetesinin. "Akrep Nalan", "Bombacı Hilmi" filan gibi.

Sorgudayken ellerindeki Hasan bilgilerine çok benzediğimi

fark etmişler ve başlamışlardı "Hasan sen misin?" diye yüklenmeye. Kabul etmemiştim.

Bu, yargılandığımız iddianamenin "faullerinden" sadece biriydi. "Ele geçen örgütsel raporlar" ve bazı sorgu ifadelerinden çıkardıkları sonuçla, savcı, beni "Hasan" olmakla itham ediyordu. Dolayısıyla "Hasan"ın katıldığını saptadıkları bütün eylemlerin sanığı olmuştum. Ama diğer Hasan da bu "Hasan"ın katıldığı söylenen eylemlerden dolayı sanık idi. Misal, eylemde diyelim üç kişi var, Ahmet, Mehmet ve Hasan. Ama Hasan iki tane var!

Hasan içeride "Yahu alakam yok," diye söylenip duruyor, meramını anlatmaya çalışıyor duruşmalarda, ama dinleyen kim. Adam uzun süre yattı bizimle. Durduk yere "Tak tak" diye bir lakabı da olmuştu, o da benimsedi sonradan.

"Siz buraya Dev-Sol propagandası yapmaya mı geldiniz be!"

1980 yılı başlarında gerçekleşen Bayrampaşa Maltepe'deki Migros deposunun basılması eyleminin duruşmasında ilginç anlar yaşandı.

Depoda çalışan Migros işçileri sendikalı, demokrat işçilerdi. Sayısını tam hatırlamıyorum ama yaklaşık on işçi tanık sıfatıyla olayı anlatmak ve teşhis yapmak için mahkemeye çağrılmışlardı.

Tek tek kürsüye çıktılar. Belli ki aralarında önceden sözleşmişler aynı ifadeyi vermek için.

"Olay nasıl oldu? Anlat!"

"Bir anda içeri girdiler. Sayıları çok fazlaydı, ellerinde daha önce görmediğim büyük silahlar vardı. Bizim eylemimiz tekelci sermayeye karşıdır. Buradan alacağımız yiyecekleri yoksul, emekçi halkımıza dağıtacağız dediler. Silah zoruyla kamyonları doldurduk. Sonra gittiler. Bize kötü davranmadılar."

"Peki dön bak bakalım bunu yapanlar bunların içinde mi?"

Bu esnada biz ayağa kalkmış oluyoruz tabii.

"Yok. Tanımadım."

"Bunların içinde yok mu? Tanımadın mı?"

"Bilmiyorum. Çok zaman geçti. Bunların içinde olsa bile tanıyamam."

Tanıklar sırayla geldi ve her biri de üç aşağı beş yukarı aynı ifadeyi verdi. Şahitlerden biri yine sözlerine "Dediler ki eylemimiz tekelci sermayeye karşı..." diye başlayınca duruşma yargıcı isyan etti; "Yeter be! Buraya Dev-Sol propagandası yapmaya mı geldiniz?"

Biz hemen ayaklandık, tanığa baskı yapmayın, sözlerini olduğu gibi tutanağa geçin diye. Yargıç uzatmadı, "Bak bakalım tanıyacak mısın?" Sürpriz yok, o da "Tanımadım. Çok zaman geçti zaten tanıyamam da," dedi.

Ama duruşma yargıcı, "Şimdi görürsünüz siz," diyen gözlerle bakıyordu bize. Sürprizi sona saklamıştı demek. Depo müdürünü çağırdı şahit kürsüsüne.

Kravatlı, kelli felli bir adam geldi kürsüye. Bir yandan da önündeki dosyayı karıştıran yargıcın üslubu da değişmişti; "Olayı anlatır mısınız?"

"Ben odamdaydım. Gürültüler üzerine çıktım odamdan. Bir de baktım teröristler. Hemen polise haber vermek için odama dönecektim ki kafama silah dayadılar. Haber veremedim o yüzden. Biraz direnmeye çalıştım ama çok kalabalıktılar. Altı adet kamyonumuzu tıka basa yiyecek doldurup çekip gittiler."

"Peki bu olayın failleri arkanızdaki kişilerin içinde. Kimlerdi bunlar, bakın bakalım."

Adama nasıl kötü kötü bakmışsak hiç bizimle göz göze gelmeye çalışmadan öylesine bakındı ve yargıca dönerek "Tanıyamadım Hakim Bey," dedi.

"Olur mu ama? Emniyette üç kişiyi teşhis etmişsiniz. Bir daha bakın."

Adamın başlangıçtaki soğukkanlılığından eser kalmamıştı. Mecburen tekrar bize doğru döndü. Ve az sonra ileri geri sallanmaya başladı, düşüp bayıldı. Askerler adamı revire kaldırırken biz de yargıca "Tanıklara baskı yapmayın, zorla teşhis mi yaptıracaksınız?" diyorduk.

Bekçi'nin sürpriz çıkışı

Yine 1980 yılının başlarında kimsenin burnunun kanamadığı bir karakol baskını eylemi gerçekleştirilmişti. Karagümrük Karakolu baskını, Devrimci Sol'un en "prestijli" eylemlerinden biriydi. Eylemi Ahmet Karlangaç organize etmişti ve 12 Eylül'den sonra işkenceyle öldürüldü, "kafasını duvarlara vurarak intihar etti" şeklinde ciddiyetsiz bir açıklama yaptılar.

Eylem esnasında bir "sürpriz" olmuş ve sabah erken saatlerde devriye görevinden karakola dönen üç bekçi de çevre güvenliği alan eylemciler tarafından silahları alınarak "enterne" edilmişti. Ama bekçilerden yaşlı olanı "çetin ceviz" çıkmış ve "devletin silahını vermem" diye tutturmuştu. "İyi sen verme biz alırız," deyip belinden onun da silahını almışlardı.

Daha önce tanık olarak dinlenen polis memurları olayı kendi lehlerine abarttıkça abartmışlardı. Kimi "Yirmi kişi birden büyük otomatik silahlarla daldı içeri," demişti, kimisi sayıyı "En az otuz kişiydiler," diye söylemişti. Eylemcilerin yüzleri maskeliydi ve o yüzden teşhis yapamayacaklarını da söylemişlerdi.

Ama karakolun dışında bekçileri eylem bitene kadar enterne edenlerin yüzlerinde maske yoktu ve emniyette birkaç kişiyi de teşhis etmişlerdi.

Bekçilerden yaşlı olanı da olayı "Çok kalabalıktılar," diye anlatmaya başladı ve sonrasında kendi tavrını anlattı ballandıra ballandıra: "Devletin silahını vermem dedim, kafama on tane silah birden dayadılar, beni yere yıkıp silahımı aldılar," vb.

Kendi aramızda "adam Şaban kılıklı biri, şimdi şu şu şu diye her birimizi teşhis edecek," diye fısıldaşıyorduk. Teşhis etmesi durumunda benim hukuki pozisyonum değişirdi. Şube ifademde olmayan ama suçlandığım bir eyleme katılmış olduğum sonucu çıkardı. O yüzden biraz kaygılanmıştım doğrusu.

Sıra teşhise geldi, adam döndü baktı bize bir süre ve mahkeme heyetine dönüp gayet kendinden emin bir edayla "Tanımıyorum," dedi.

"Nasıl tanımıyorsun? Bir daha bak," dedi yargıç.

Tekrar baktı ve tekrar "Tanımıyorum," dedi.

Yargıç elindeki dosyayı havaya kaldırarak "Ama emniyette üç dört kişiyi tanımışsın. O kişiler de bunların içinde," diye bağırdı. Hiç değilse emniyetteki teşhislerini yinelemesini istiyordu yani.

Bekçi, "Hakim Bey, emniyette bana bazı kişiler gösterdiler ama hepsinin de yüzü gözü kan içindeydi, perişandılar. Bana bunlardır diye bir kâğıt imzalattılar, psikolojik baskı yaptılar. Ben orada da kimseyi tanımadım. O teşhisimi kabul etmiyorum," dedi.

Mahkeme heyeti de bizler de bir an donup kalmıştık. Heyetteki sürekli uyuklayan yargıcın bile gözleri fal taşı gibi açılmıştı. Teşhis yapacağını beklediğimiz bekçi amca bir anda işkencenin tanığı haline gelmişti...

Şaşkınlığını üzerinden ilk atan biz olduk. "Tanığın ifadesi aynen tutanaklara geçsin. Kendisi işkence gördüğümüzü ifade etmiştir."

Böyle neler neler...

Karagümrük Karakolu eyleminin görüşüldüğü dosya, bir sonraki duruşmada kapandı. Bekçinin sürpriz şahitliği, bu dosyanın en önemli "yeni" durumu olmuştu. Dosyanın kapandığı duruşmaya, tesadüf, izleyici olarak Yaşar Kemal, Emil Galip Sandalcı ve Latife Tekin de gelmişti. O günlerde sonradan şair kimliğiyle tanınacak olan Nevzat Çelik idarenin kendisine vermediği dergi ve kitapları gibi nedenlerle "bireysel" bir açlık grevi yapmıştı; ona destek vermek için gelen Yaşar Kemal ve Emil Galip Sandalcı'ya cezaevindeki baskı ve işkenceleri anlatmak fırsatı bulduk duruşmaya ara verildiğinde. Latife Tekin ise bizden uzak durdu nedense; Nevzat'la görüştü sadece.

Normale dönmek...

> "Sanki çok uzun ömrümüz varmış gibi hayat beklemeyi öğretiyor bize."
>
> – *Piyanist* filminden

Dayak, işkence, operasyonlar, açlık grevleri... Yıllardır hapishanedeki hayatımız "olağanüstü" bir tempoda seyrediyormuş.

Bunu, ortalık "durulduğunda" fark ettik. "Kot pantolon" formülüyle tek tip elbise dayatmasından vazgeçtikleri gibi, "bunları içeri atmamız yetmez, diz de çöktürmeliyiz" olarak özetlenebilecek anlayıştan da vazgeçmişlerdi. 1986 yılından itibaren hızla "normale" döndük ve "normale" dönmemizle birlikte hayretle fark ettik yıllardır neler yaşamış olduğumuzu...

"Normal" dediğim, hapishanenin "olağan" sorunları öne çıktı. "Sorun" olmadan olur mu? Mahkemelerimiz devam ediyordu ve birlikte yargılanan tutukluların savunma hazırlıkları için aynı koğuşlarda bir araya gelmesi gerekiyordu. Havalandırma süresinin, görüş süresinin uzatılması gerekiyordu. Ziyaretten hiç değilse kahvaltılık yiyeceklerin alınması, pahalı cezaevi kantinine mahkûm olmaktan kurtulmamız gerekiyordu. Ziyaretçilerimizin getirdiği giysilerin "şu renk yasak, bu renk yasak" gibi gerekçelerle verilmemesinden vazgeçilmesi, ismini, yazarını beğenmedikleri yasal kitapları edinmemizi engellememeleri gerekiyordu. Yayımlanan dergileri ve gazeteleri alabilmeliydik... Yeter ki "dert" bunlar olsundu; nitekim zamanla genellikle çözüldü bu sorunlar da.

Koşarak yaşamıştık bu yılları, nefes nefese ve "durunca" kendi gerçeklerimizle, bir başka boyutta bir kez daha karşı karşıya kaldık.

O dönemde ve sonrasında, evli arkadaşlarımızdan boşananlar oldu mesela. Birbirlerini yeni tanımaya başladılar galiba. Ve galiba hayata dair duyguları, düşünceleri, tasavvurları, gelecek beklentileri başkalaşıma uğramıştı.

Görünür gelecekte bir "devrim" yoktu ve devrim yapmayı birbirine bırakmayacak kadar iddialı örgütlerin "gizemli" bir yanı kalmamıştı. "Lideri" de "militanı" da mahpustu ve kendini sürdürmenin gerektirdiği güven, inanç, heyecan gölgelenmiş, örselenmişti...

Ömrünün baharında gençlerdik çoğumuz ve çoğumuzun hayatında bir sevgilisi dahi olmamıştı. Ne bir kadının elini tutmuşluğumuz vardı, ne âşık olmuşluğumuz ve ne de hasretini çektiğimiz çocuklarımız...

Hayat işte, yaşamındaki boşlukları durduğun, durulduğun

zaman çarpıyor yüzüne ve bunu sadece sen yaşıyorsun. Dolayısıyla sadece sen üstesinden gelmek durumundasın...

Benim de bir "mahpushane aşkım" oldu. Bir arkadaşımın kız kardeşine ilgi duydum. Mektuplaştık bir süre. Sayfalar dolusu mektuplar yazıyordum ona. Ama o sayfalar dolusu mektuplarda duygularımın kıyısından köşesinden bile geçmiyordum elbette ki. Neyi nasıl ifade edebilirdim ki? Sen içeridesin, o dışarıda. Birbirinizin "canlı" halini görmemişsiniz bile. Neresinden tutsan elinde kalır; mantık testine tutsan... Ama insan duygularının ayaklandığı bir zamanda hayatın o şartlarına da isyan ediyor; aklını, mantığını elinin tersiyle bir tarafa iterek...

O zaman mektuplar cezaevi idaresinin yanı sıra henüz bir de ilgili örgüt sorumlusunun denetiminden geçmiyordu; bu "uygulama" sonraki yıllarda başladı. Ama bendeki bu "mektup yazıyorum" hali sonuçta arkadaşlarımın da dikkatini çekmiş ve dahası mektuplarımı benden habersiz okumuşlardı. Bir gün bir yöneticimizin bana hitaben yazdığı mektubu tutuşturdular elime. "Cezaevinde duygu denizleri vardır," şeklinde bir "tespit" yazdığını hatırlıyorum. Gerisi, "duygularımıza hâkim olmalıyız, duygularımız da devrimci olmalı" gibi nasihatler idi. Açıkçası çok utandığımı, mahcup olduğumu hatırlıyorum. Giderek daha az mektup yazmaya başladım, sonra da bıraktım. Ve zaten muhatabım olan kadın da "Beni tanımıyorsun bile," diye yazıyordu bana. Doğru.

O "aşk" öylece bitmedi ama. Sonrası, daha trajik ve hayatımdaki kendisini dayatan "keşke"lerden, cevabı verilememiş sorulardan biridir. Çünkü çıktıktan sonra birbirimizi "canlı" olarak da tanıdık. Sevdik. Fakat gerisini getiremedik. Başka "dünyaların" insanlarıydık ve onun fedakâr çabaları da yetmedi. Bir gün bir mektup daha aldım örgüt yöneticisinden. İlk mektup daha "anlayışlı" idi. Bu mektup ise, baştan sona fırça... Kendi duygularına, aşkına sahiplik etmekte ne denli korkak ve çaresiz olduğumun itirafı olsun bu satırlar. Belki yazarım bir gün; çünkü vicdanımı yatıştırmak için yegâne "çarem" bu...

"Tahliye komasına" giren arkadaşlarımız oluyordu. Bu, hapishane literatüründe bir tür "bunalım" halini anlatan bir kav-

ram. "Çıkmam lazım, filanca tahliye oldu, benim durumum ondan daha ağır da değil, beni neden bırakmıyorlar ki?" duygu ve düşüncesinin akut hali. Bir başka ifadeyle "önümüzdeki duruşmada kesin bırakacaklar beni" düşüncesine kapılmak, kendi tahminini "kesin bilgi" zannetmek ve önümüzdeki duruşmada da mahkeme tahliye kararı vermeyince içine kapanmak, umudunu diğer duruşmaya bağlamak...

Gerçekten de tahliyeler başlamıştı ama. "Bağımsız" koğuşlardan tahliyeler olmuştu o zamana değin, ama şimdi "direnenlerden" de tahliye kararı verilenler oluyordu. Suçlandığı eylem görüşmeleri bitenler, eğer teşhis gibi ciddi bir olumsuzluk yaşanmamış, yeni bir "itirafçı" suçlaması söz konusu olmamışsa "beni bırakırlar herhalde" beklentisine giriyorlardı ister istemez.

1987 yılına girdik ve Nisan ayı içerisinde benim de suçlandığım eylemlerin görüşmeleri önemli bir olumsuz "gelişme" olmadan bitti. "Koma" sırası bendeydi. "Beni de bırakırlar herhalde," diye düşünmeye başlamıştım zira...

"Normal" hapishane halimizin "normal" faaliyetleri arasında en önemlisi, savunma hazırlıklarıydı elbette. Birkaç ay kırk beş kişi "Çernobil" denilen C blokun arka kısmında kaldık. Kaldığımız koğuşlarda günün belli saatlerinde hararetli tartışmalar yapıyor ve tartışma sonuçlarını yazılı hale getirip diğer koğuşlarla da paylaşıyorduk.

Yararlı olacağına inandığımız kitaplar okuyor, notlar alıyorduk. Temel materyalimiz ise Mahir Çayan ve *Bütün Yazılar* isimli kitabında toplanan siyasi görüşleriydi.

Ben bu tartışmalarda Mahir Çayan'ın Kemalizm konusundaki analizi ve bazı görüşlerini yanlış bulduğumu belirttim, bilebildiğimce nedenlerini de izah ederek. Yanı sıra, gerilla savaşı başlatan PKK ile birlikte Kürt sorununda yeni bir durum ortaya çıktığını vurgulayarak Kürt sorunundaki görüşlerimizi bu yeni duruma göre yeniden gözden geçirmemiz gerektiğini söyledim. Sen misin bunu söyleyen? Bir süre arkadaşlarımın "hedefi" oldum; "duygusal ve milliyetçi" olduğuma yönelik eleştirilere muhatap oldum. Bu eleştirileri en keskin üslupla yönel-

tenlerin başında birlikte yargılandığımız Semih Genç geliyordu. Sonraki yıllarda "itirafçı" oldu...

İyi niyetli bir çıkış yapmıştım. Ama üzerime çok gelmişlerdi. Havalandırmada volta atarken görüşlerime hak verenler oluyor, ama toplantıya gelince sesleri çıkmıyordu. Gençlik işte. Henüz "hesap" yapmasını bilmiyordum. Bir "örgütsel istikbal" arayışım da yoktu. Bunun verdiği bir özgüvendi benimkisi. Yoksa "Mahir'i en iyi biz yorumluyor, en doğru biz savunuyoruz" iddiasındaki bir örgüte "Mahir'in filanca konulardaki görüşleri bence yanlış" diyebilir miydim?

Üzerime çok gelindiği, adeta devrimciliğimin sorgulandığı bir gün dayanamayıp "Siz ne kadar Dev-Sol'cuysanız ben de o kadar Dev-Sol'cuyum!" demiştim. Sanırım o zaman anladılar biraz abarttıklarını ve benim görüşlerimi hızla gündemden düşürdüler. Devrimci Sol'un "Haklıyız Kazanacağız" başlıklı siyasi savunmasında benim de imzam vardır...

Ben ve birkaç arkadaşın daha çizerliği vardı. Bunu değerlendirmek için *Isırgan* adında gayet ciddi, iddialı bir mizah dergisi hazırladık, çoğalttık. Çok beğenildi. Onun dışında okuyarak, yazarak, top oynayarak, mektup yazarak, mektup bekleyerek geçti günler.

"Bitti"...

Okumayı ve yazmayı çok seviyordum (tabii ki hâlâ da seviyorum). Bulabildiğim her kitabı yeni bir şeyler öğrenmek heyecanıyla okuyor ve mutlaka defter, kâğıt ne bulmuşsam notlar alıyordum. Ve o defterler, notlar aldığım kâğıtlar aramalarda bütün itirazlarıma rağmen alınıyor, "İnceleyip vereceğiz," demelerine rağmen bir daha da geri verilmiyordu. Daha sonra, '90'lı yıllardaki mahpusluk deneyimimde de aynı şeyi yaşayacaktım...

1986 yılından itibaren ortam biraz "normalleşince" günlük tutmaya başladım. İkiye katladığım A4 kâğıtlarına minik harflerle. Aramalarda başına bir şey gelmesin diye dikkatlerini çekecek sözcükler yazmıyordum tabii, "işkence, cezaevi, asker"

gibi. Bazen de bunların İngilizce karşılıklarını yazıyordum. Ayrıca da başı sonu adeta belirsiz, uzun, tumturaklı cümleler... Niyetim, benden başka okuyanın anlamakta zorluk çekmesini sağlamaktı tabii.

Bu çalışmanın finalinde, 3 Ağustos 1987 günü aldığım tahliye haberiyle "Bitti" diye noktaladığım, 1986-87 yılları içerisinde yazdığım güncemden seçtiğim küçük anekdotlar olsun istedim.

Mektuplarımı yaktım

...Bir mektup, bir şiir, bir karikatür, bir yazılı anlatım... yaşadığı dönemin tanıklığını yapacak belge değerine sahiptir... Biraz da bundan ısrar ve inatla yazıp duruyorum.

Mektuplar yaşadığımız koşullarda geleceğe iletilen mesajlar özelliğine de sahip ve çok önemli bir yeri var yaşamımızda. İçten, sıcak, sevgi dolu ve herhangi bir konu üzerine, duygu düşünce alışverişinin bir aracı olarak mektuplar, yaşamı olmadık ölçüde kısıtlanıp sınırlandırılmış, "yok"lar ve yoksunlukların çepeçevre kuşatması altında yaşanan koşullarda hele, bir mahpus açısından son derece önemli. Tarifsiz bir anlamı, değeri var. O soyut "dışarıya" açılan bir pencere. O güzel olacağına içtenlikle inandığımız geleceğe uzanan bir yol. Anılar denizine dalıp gitmenin, geçmişinin, bugününün ve yaşanmamış geleceğin muhasebesini yapmanın bir vesilesi. Kah üzen, hüzünlendiren, kah sevindiren, kah kafasında şimşekler çaktırıp kendine gelmene hizmet eden, yol gösteren, ilham veren, öğreten... Her satırı defalarca okunan, bir kenara atmaya kıyılamayan, biriktirilen, korunan, zaman zaman alıp eline ilk günkü heyecanı yeniden yaşayarak tekrar okunan... Bir moral ve manevi hazine anlamı atfedilen... İçtenlikle, bilinçle, sevgiyle, sıcaklıkla, dostlukla duygular düşünceler satırlara yansıtılabilmişse eğer...

Mektuplarımın tamamına yakınını bir bir ve her seferinde yüreğim acıyla burkularak yırttım, yaktım, attım...

Açık, dosdoğru yazamamak... Anlatamıyorum...

...Anlatamıyor, dosdoğru yazamıyorum. "Malum" koşullarımız nedeniyle. Ama elbet yine de duygu ve düşüncelerimden birer parçadır her yazdığım satır. En azından, kim bilir, başka biri okuyunca ne bir şey anlayacak, ne bir şey hissedecek belki, ama beni alıp sürükleyecektir bugünlere...

Gün ışığında uyanmak...

...Pencere kenarındaki ranzanın üst yatağında yatıyorum. Başım yastığımda, kafamı kaldırmadan gökyüzünün mavisini, sonsuzluğunu, parmaklıklarla bölünmüş de olsa bana izleyebilme olanağı veren yatağımın yerini seviyorum. Mevsim sonbahar. Önümüz kış. Hava soğuk ve daha da soğuyacak. Penceremin camı kırık. Bıçak gibi kesen bir soğuk vuruyor suratıma dışarıdan. Bu yüzden pencere kenarındaki ranza çok da tercih edilen bir yer değil. Nezle, grip bu kış da yakamdan düşmeyecek, belli. Olsun. Gece güzel. Yıldızlar, ay parlak... Gecenin gizemli karanlığının seyrine dalmışken ne zaman uyuduğunun ayrımında olmamak, güzel. Gün ışığıyla uyanmak, güzel... 12 Ekim 1986.

Haydi uyan

Günışığı çilemeye başladı başucunda
Denizler bir mavilik edindi günden
Seher yeline uyup kuşlar tüneğinden uçtu
Bu türküyü dinlemeyecek misin...

– Metin Eloğlu

Gelecek için yaşamak...

...Bu acılara katlanmanın, bu zorluklara göğüs germenin bir paha biçilemez değerde ödülü var; alnımız ak, başımız dik, kişiliğimiz, onurumuz, değerlerimiz lekesiz, tertemiz...

"Taşı koysan un ufak olur. Değil insan" diye yazmış şair Gülten Akın. Söz konusu olan, insandır. Çırılçıplak insan...

Babam...

...Her kötü haber de gelir mahpuslukta mı bulur insanı... İnsafsızca vurur darbesini. Bakmaz gözünün yaşına. Mahpustasın. Mahpusluk. Ne çare... Çaresizlik... Kalleştir mahpusluk bu yüzden, çaresizliktir... Ve ağzından çıkan söz, çıkmıştır bir kere; "Bekle. Cenazemi götürürsün memlekete..." Ah... Babam... Gün yüzü görmemiş çilekeş garip babam... O gazete ilanını gördüğümde beynimden vurulmuş gibi oldum... Babam... Artık yok...

Yeni dergiler

...Bugün yıllar sonra *Nokta*, *Yeni Gündem*, *2000'e Doğru* isimli dergileri gördük. Yılların verdiği açlıkla bir an için boş bırakmadan, birbirimizin elinden çekiştirerek okuduk.

Yıllarca yasaklandı kitaplarımız. İşkencenin, yasağın, baskıların "hafiflediği" dönemlerde dahi *Cumhuriyet* gazetesi yasaktı.

Yasaklar kalkmış gibi. Dışarıdan kitaplar geliyor. Çok kitap istedik. Ailelerimizin külfeti arttı bu nedenle...

Zaman sıkıntısı

...Sanılır ki mahpushanede sıkıntısı duyulmayacak bir şey varsa, o da zamandır. Yanlış bir kanı. En azından her zaman böyle değil. Ne kadar tekdüze de olsa, bazen insanın ruhu sıkılsa da, mahpushanenin kendine özgü hay huyu içinde geçip giden "dolu" bir yaşamı var. İşte; günce yazmaya fırsat ve vakit bulmakta zorluk çekiyorum. Kafamda birikmiş ve kâğıda aktarmamı bekleyen yığınla şey var. Şu satırları yazabiliyorsam, TV'deki Agatha Christie filmini izlemediğim içindir...

Karikatürlerimi dışarı çıkartamıyorum

...Bugün içerisinde karikatürlerimin bulunduğu resim defterimin yegane ziyaretçim yengeme verilmesi için bir kez daha idareye dilekçe verdim. Karikatürlerimi ziyaretçime vermek isteyişimin doğal bir hakkım olduğunu vb. yazdım. Bakalım gene "Uygun değildir" cevabı mı verecekler; ne demekse...

Radyasyonlu çay

...Radyasyon tartışmaları elbette ki bizim ortamımıza da canlı bir şekilde yansımakta geç kalmadı. Bir gün öncesi çayı artırmak için çare ve formüller ararken bir gün sonrasında "radyasyonlu" diye "çayı bırakmak lazım" tartışmaları başladı koğuşta. Çernobil'den yayılan radyasyon bizim Rize çayını da etkilemiş diye. Bizim koğuşta ben ve birkaç kişi dışında çoğunluk "çayı bırakmak lazım" eğilimindeydi. Ben, herkesi bağlayacak bir karar almak doğru değil düşüncesini savundum. Bunun üzerine, "koğuşa çay girerse ben de içerim" diyen arkadaşlar oldu. Sonuçta altı kişi çayı bırakıp ıhlamura başladı. Birkaç gün geçti geçmedi onlar da çaya başladı ama. Hem, Çernobil olayının üzerinden sekiz ay geçmişti ve biz radyasyon almış isek, iş işten geçmiş olmalıydı. Hem de Sanayi ve Teknoloji Bakanı Cahit Aral "Bakın ben içiyorum bir şey olmuyor," dememiş miydi?

Alçak hava

...Kış, ama bahar gibi bir hava. İnsanı ayaklandıran türden. Bir arkadaş (Ayhan), "Ne alçak bir hava," dedi. Umut ve hasret biriktiriyoruz...

Elektrik kesintileri

...Bugünlerde sık sık elektrik kesiliyor. Bir yandan da su kesintileri başladı. Bulaşıklar birikiyor... Bazı günler ekmeği, yeme-

ği de geç veriyorlar. Elektrik kesintisi demek, akşamları havalandırmaya dönük moral gecesi yapmak demek.. '87 kışı zorlu geçiyor İstanbul'da. Kar, kış, kıyamet... Bize yansıması da elektrik, su kesintileri, ekmeğin, yemeğin geç gelmesi ve tabii ki soğuk...

Bir gün...

Ailelerimiz, yakınlarımız biliyor, her şeyi bizimle birlikte gördüler, yaşadılar. Bir gün 12 Eylül'ün cezaevlerinde neler olduğunu öğrenebilecek mi insanlar peki? Öğrenince ne diyecekler? Faşizme, cuntaya lanet okuyacak mı sevgili halkımız? Yoksa "geldi geçti, unutalım" mı diyecekler? Biz bu gerçekleri anlattığımızda, ne düşünecek insanlar?

"Gerçek ne kadar korkunç olursa olsun, gerçeği bilmemekten daha korkunç değildir," demiş Lenin.

Hayaller ve umut

Umut ettiğim ne? "Gelecek" derken kastettiğim ne? "Güzel gelecekler," diyoruz ya hani, Nazım'ın dediğince "Güzel ve güneşli gelecekler"... Mavi... Deniz... Gökyüzü... Bahar... Yaşadıklarımız mutlaka daha güzel ve mavi bir geleceğin gerekçesidir. Buna inancımı yitirmemeliyim.

"İnsanların gerçek yerine hayallere yönelmesinin kolay olması şundandır: Gerçeklerde pek az bulunan umut, hayallerde pek çoktur," demiş Gustave Le Bon. Doğru demiş...

Gülmesini bilmek gerek

Bizde bir tuhaflık yok değil mi? Her şart altında gülecek, eğlenecek bir şeyler buluyoruz. Akıl ve ruh sağlığımızı koruyabildiysek, gülmesini bildiğimizdendir biraz da. Yoksa nasıl çekilirdi?

Uzun süre mahpus kalmış Alman komünist Rosa Luxemburg, Sophie Liebknecht'e yazdığı mektubunda galiba benim-

le aynı duyguları yaşıyormuş: *"...Ve gülümsüyorum yaşama karanlıkta, sanki herhangi bir büyük giz biliyormuşum gibi. Ve bu sevinç için bir neden arıyorum, hiçbir şey bulamıyorum. Ve yine gülümsüyorum kendime."*

Bugün Pazar

...Mahpushanede haftanın, zamanın merkezinde "hafta sonu" ya da "pazar" değil; ziyaret günü, mektup günü vardır. Pazar günlerinin bir "özelliği" var ise eğer, o da pazar günleri görüş ve havalandırmanın olmaması... İnsanlar sever pazar günlerini, "normal" yaşamlarında. Tatildir o gün. Evlerindedirler. Güzel bir kahvaltı sofrası, ince belli cam bardaklarda demli çaylar. Çoluk çocuk... Ertesi gün yeni bir haftaya başlamak için enerji biriktirirler. Bizim için ise pazar gününün özelliği kötü. Geçsin gitsin istediğimiz bir gün. Yeni bir haftaya başlamak için. Ama Nazım'ı pazar günü havalandırmaya çıkarıyorlarmış. Bir şiiri vardı ya:

Bugün pazar.
Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar.
Ve ben ömrümde ilk defa gökyüzünün
Bu kadar benden uzak
Bu kadar mavi
Bu kadar geniş olduğuna şaşarak
Kımıldamadan durdum.
Sonra saygıyla toprağa oturdum,
Dayadım sırtımı duvara.
Bu anda ne düşmek dalgalara,
Bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım.
Toprak, güneş ve ben...
Bahtiyarım...

Çocuğa babasını unutturmak...

Ersin eşinden boşandı. Çocukları var ve eski eşi çocuklarını babasına unutturmaya çalışıyormuş. Ziyarete de getirmiyor bu yüzden. Ersin çok dertli. Zor... Bir gün benim de çocuklarım olur mu? Zor... Önce buradan sağ salim çıkacaksın...

Neden "koç gibi"

Neden "koç gibi, canavar gibi yatıyoruz işte" denir? Doğrusu insan gibi olmalı. İnsan gibi... Direnerek...

Nostalji

...Adına nostalji diyorlar, geçmişe özlem, hamurunda hüzün var ister istemez. Çocukluğum. Yaşanmamış çocukluğum... Benim başka bir geçmişim yok ki özlem duyacağım...

Havalandırma

Havalandırma saatleri uzatıldı. Nihayet. Sabah sayımından sonra bir saat öğleden sonra bir saat. Görüş süresi de uzatıldı, kırk beş dakika oldu. Açık görüş hakkından da yararlanabileceğiz senenin belirli günlerinde, bayramda seyranda. O da bir saat olacak...

Delikanlım, iyi bak yıldızlara
Onları belki bir daha göremezsin
belki bir daha yıldızların altında
kollarını ufuklar gibi açıp geremezsin.
Delikanlım, senin kafanın içi
yıldızlar kadar korkunç, kudretli ve iyidir.
Yıldızlar ve senin kafan
Kainatın en mükemmel şeyidir.
Delikanlım sen ki ya bir köşe başında
kan sızarak başından öleceksin

ya da bir darağacında can vereceksin.
Delikanlım belki beni anladın belki anlamadın
kesiyorum sözümü.

– Nazım Hikmet

TV'de pazar konserleri

TRT'de pazar sabahları "Pazar Konseri"nin müdavimi oldum. Klasik müziği sevmeye başladım. Ondan sonra da kovboy filmleri yayınlıyorlar. Amerikan dizilerinden iyidir. Zaten haberler dışında akşamları TV izlemiyorum. Akşamlar, kitap okuma, mektup ve günlük saatlerim...

Deniz

Ben denizi sever miydim bunca? İçeride fark ettim bunu. 1978 yazında Kumburgaz'da ağabeyim, Paşa Güven ve birkaç arkadaş daha beni denizde boyumu geçen yere götürüp öylece bırakmışlardı. "Yüzme böyle öğrenilir," diye. Boğulacaktım az daha. Ama işte boğulmayacak kadar da öğrenmiştim de yüzmeyi o yaz. Bir daha da girmedim denize. Deniz, sonsuz bir mavi ufuk. Ve mavi, özgürlüğün rengi... Ve bir de çocukluğumdan kalan, giderek flulaşan köy resimleri. Munzur. Asi Munzur. İlla da Munzur... Dersim...

Bitti

3 Ağustos 1987. Mahkeme vardı bugün. Akşama doğru döndü mahkemeye gidenler. Bizim havalandırmadan yoktu o gün mahkemeye giden. Havalandırmadaydık. Volta atıyorduk birkaç arkadaş. Koridor penceresinden adımı seslendi mahkemeden dönen bir arkadaş, "Tahliye oldun".

Tahliye oldun? Ben mi? Bitti mi yani?

Bağımsız: 12 Eylül cezaevlerinde oluşan bir "tutuklu" kategorisi. Kurallara uymayı kabul eden ama "itirafçı" olmayı da reddeden tutuklular için kullanılan bir nitelendirmeydi.

Beraat: Yargılama sonucunda "suçsuzluğa" karar verilmesi.

Çözülmek: Bildiği "örgütsel sırları" ve arkadaşlarını ele vermek... "Yarı çözülmek, itiraf düzeyinde çözülmek" gibi alt kategorileri var.

Gardiyan: İnfaz koruma memuru. Yaygın adları "gardiyan" olmakla beraber infaz koruma memurları bu isimlendirmeden rahatsız olurlardı.

Havalandırma: Mahpus koğuşlarının önündeki, hava almak amacıyla yapılmış alan. 12 Eylül hapishanelerinde tutuklular on-on beş dakika gibi sürelerde havalandırmaya çıkartılır ve havalandırmaya çıkarılmak cezaevi yönetimi tarafından bir baskı aracı olarak kullanılırdı.

Hücre: Cezalandırmak amacıyla tutuklu ve hükümlülerin geçici bir süre ile tecrit edildiği yer. Genellikle havasız, karanlık ve izbedir.

İtirafçı: 12 Eylül döneminde bazı tutuklular mensubu oldukları örgütlerle ilgili bütün bildiklerini itiraf edip, beraberinde "devletçi" bir tutum takındılar. Bunlardan bazıları sorgulara katılıp eski arkadaşlarına işkence yaptı. Sonraki yıllarda JİTEM türü oluşumlar-

da "tetikçi" olarak da kullanıldılar. "İtirafçı" bu tür kişileri adlandırmak için kullanıldı.

Kapıaltı: Hapishaneye girmeden önce tutukluların bekletildikleri yer. Burada tutuklulara ilgili koğuşlara konulmadan önce "hoş geldin" dayağı atılır ve burasının "hapishane" olduğu ve "kurallara uyması gerektiği" öğretilirdi!

Koğuş: Hapishanelerde tutuklu ve hükümlülerin yaşam alanlarının adı. Cezaevinin "tipine" göre hacimleri on altı kişiden yüz elli kişiye kadar değişirdi. Aslında yüz elli kişilik koğuş yoktur ama elli kişilik koğuş "ihtiyaç" halinde her tarafa yatakların serilmesi ile yüz elli kişilik koğuş haline getirilebiliyordu. 1999 yılında F tipi cezaevlerinin yapılmasıyla cezaevlerinde koğuş sisteminden vazgeçildi. Koğuş sistemi olan cezaevlerinde tadilatlar yapılarak üç ila altı kişilik "odalar" inşa edildi. Ancak "yoğunluk" nedeniyle özellikle adli tutuklu ve hükümlülerin bulunduğu cezaevlerinde üç kişilik, altı kişilik odalarda daha fazla kişi tutulmaktadır.

Mazgal: Hücre ya da koğuş kapıları üzerindeki küçük, mandalla dışarıdan açılıp kapatılan gözetleme deliği.

Müteferrika: Mahkemeye çıkarılmadan önce gözaltında tutulanların konulduğu yer. "Geçici" bir yer olduğu için de genellikle bakımsız, izbe, tahta ranzalar konulmuş, tahta kurusu, bit, pire gibi her türlü haşaratın olduğu yerlerdi. Bilebildiğim en "ünlü" müteferrika daha çok adli suçların soruşturulduğu Sirkeci'deki İkinci Şube'deydi. Binanın bilinen adı "Sansaryan Han" idi. Adından da anlaşılacağı üzere Osmanlı döneminde bir Ermeni mimar tarafından inşa edilmişti (Hosnep Aznavor). İşkenceleriyle nam salmıştı ve sonradan adliye oldu.

Operasyon: Özellikle darbe dönemlerinde şu veya bu nedenle ya da herhangi bir neden de olmaksızın tutuklulara yönelik gerçekleştirilen işkence amaçlı saldırıların adı.

Racon: Hapishanedeki yaşam kurallarının toplamına denir. Adli mahkûmların ürettiği bir kavramdır. Bilinen kuralların ortaya çıkan bir sorunu halletmeye yeterli olmadığı durumlarda "koğuş ağası" ya da mahkûmlar nezdinde saygın biri tarafından "racon kesilir", yani yeni bir kural ve "içtihat" belirlenir. "Racona" karşı gelmek, hoş kar-

şılanmaz ve konunun önem ve mahiyetine göre çeşitli biçimlerde yaptırımlara neden olur.

Ranza: Tahta veya genellikle demirden mahpus yatağı.

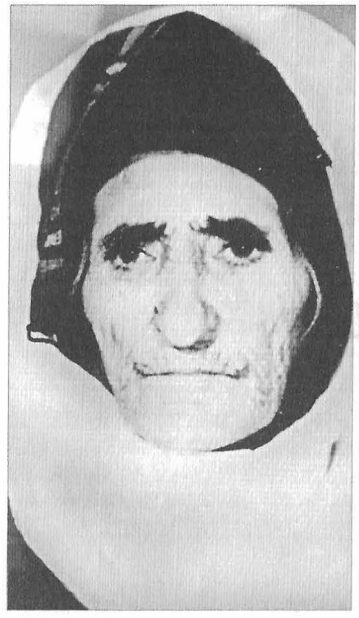
Ring: Cezaevi "taşıma" aracı. Küçük havalandırma deliklerinden "dışarıyı" görmek imkânı verir. Kapıyla ayrılmış arka kısmında jandarmalar oturur.

Siyasi: Hapishanelerdeki "suçlular" toplamda iki kategoriye ayrılır. "Siyasiler", devlete karşı işlenen suçlardan yargılanan kişilere adlilerin taktığı isimdir. Dönemine göre "siyasilere" saygı duyulmuş bazen ise "uzak" durmak yeğlenmiştir.

Tahliye: Dava devam ederken yargılama tutuksuz olarak devam etmek üzere serbest bırakılmak...

Volta: Havalandırma veya koğuşun uygun alanlarında tutukluların belirli kurallar dahilinde yaptıkları yürüyüş. O "kurallar"ın sebebi daha çok kişinin birbirine çarpmadan, birbirini rahatsız etmeden yürümesidir. Ama adli mahkûmlar tarafından hayli abartıldığı bilinmektedir.

Albüm

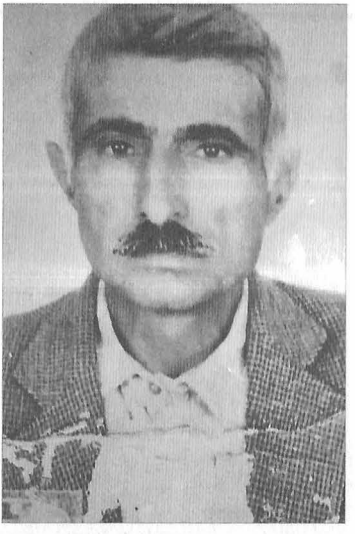
Ninem Besime.

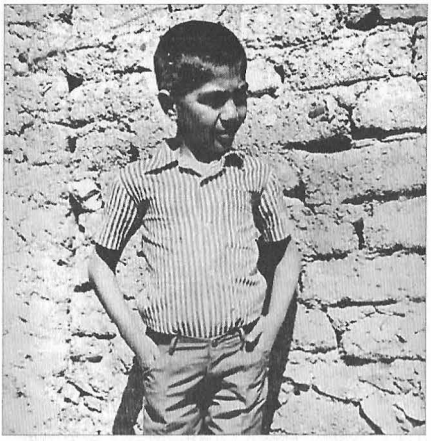
Dedem Seyit Hasan.

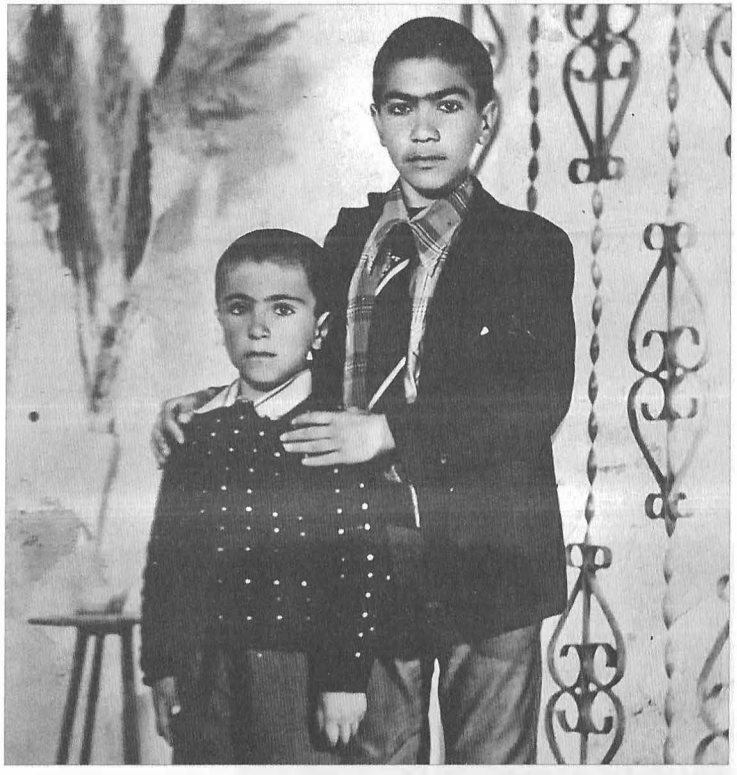
Anam Fecire Solgun, 1980'li yıllar.

Babam Emirali Solgun.

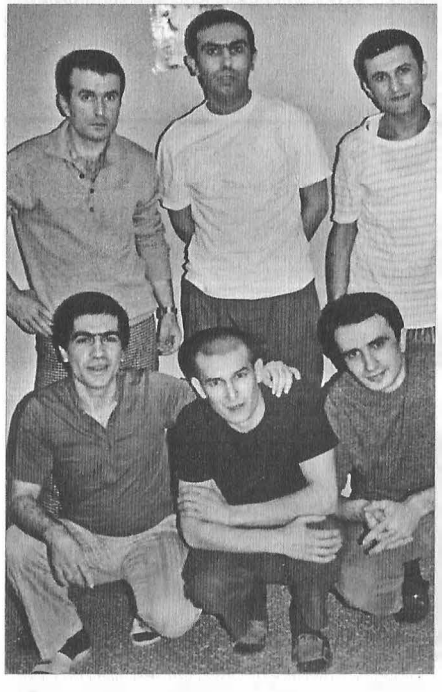
İlkokuldayken.

Kardeşim Hıdır'la, 1970'lerin başları.

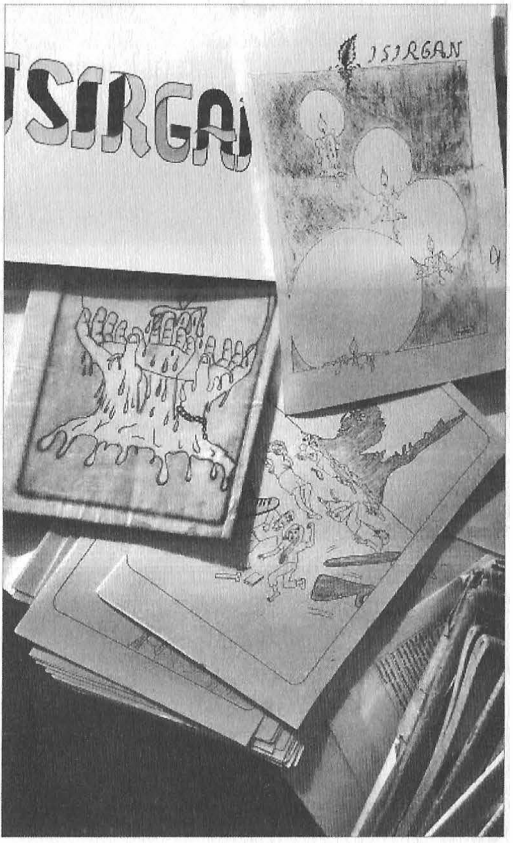
1985 yılında Sağmalcılar özel tip hapishanede ender havalandırma günlerinden birinden... Soldan sağa: Tuncer Bağdatlıoğlu, Tuğrul Özbek, Nuri Eryüksel, İbrahim Bingöl, Bülent Pak.

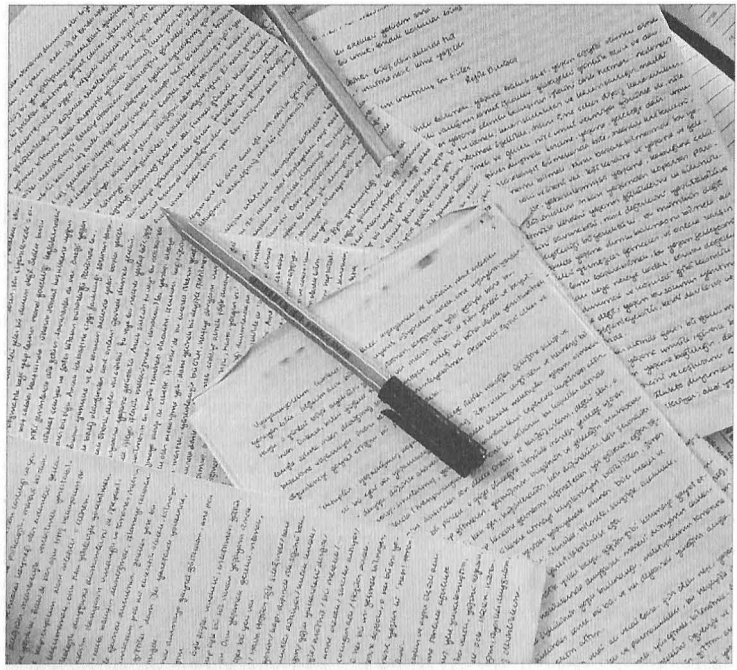
Tek tip elbiseye karşı direniş günlerinden... Ayaktakiler, soldan sağa: Ülkü Darıcıoğlu (TİKKO davasından), İbrahim Erdoğan (1992 yılında operasyonda öldü), Bülent... (Kurtuluş davasından). Oturanlar, soldan sağa: Cafer Solgun, Kadir... (Devrimci Sol), Bora Bayoğlu (Devrimci Sol).

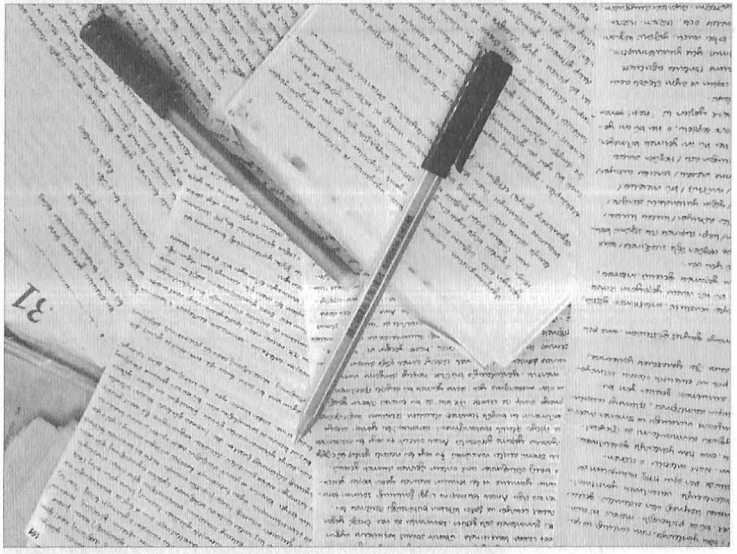

Metris, 1987.

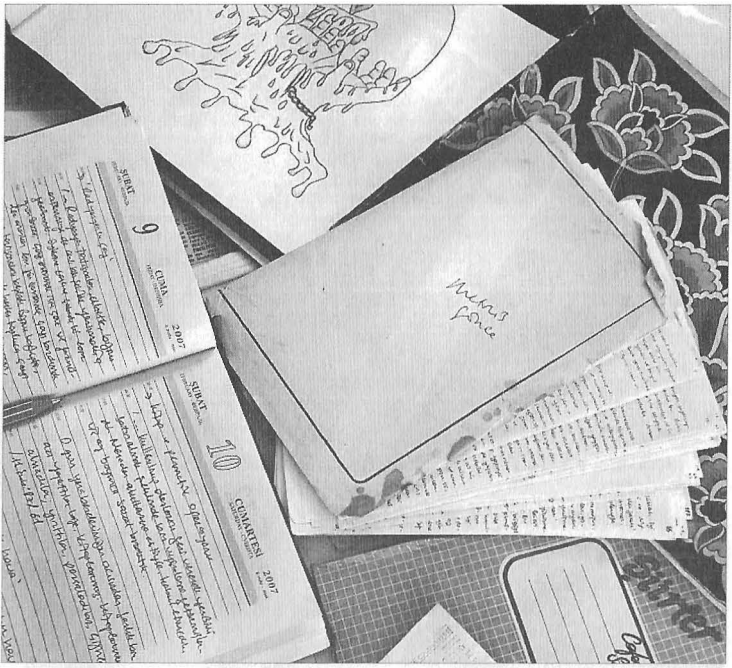

Metris'te çıkarılan Isırgan *dergisi.*

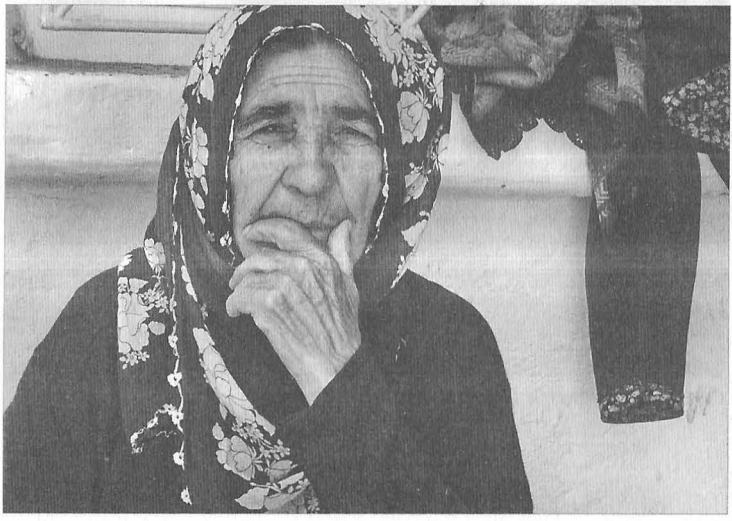

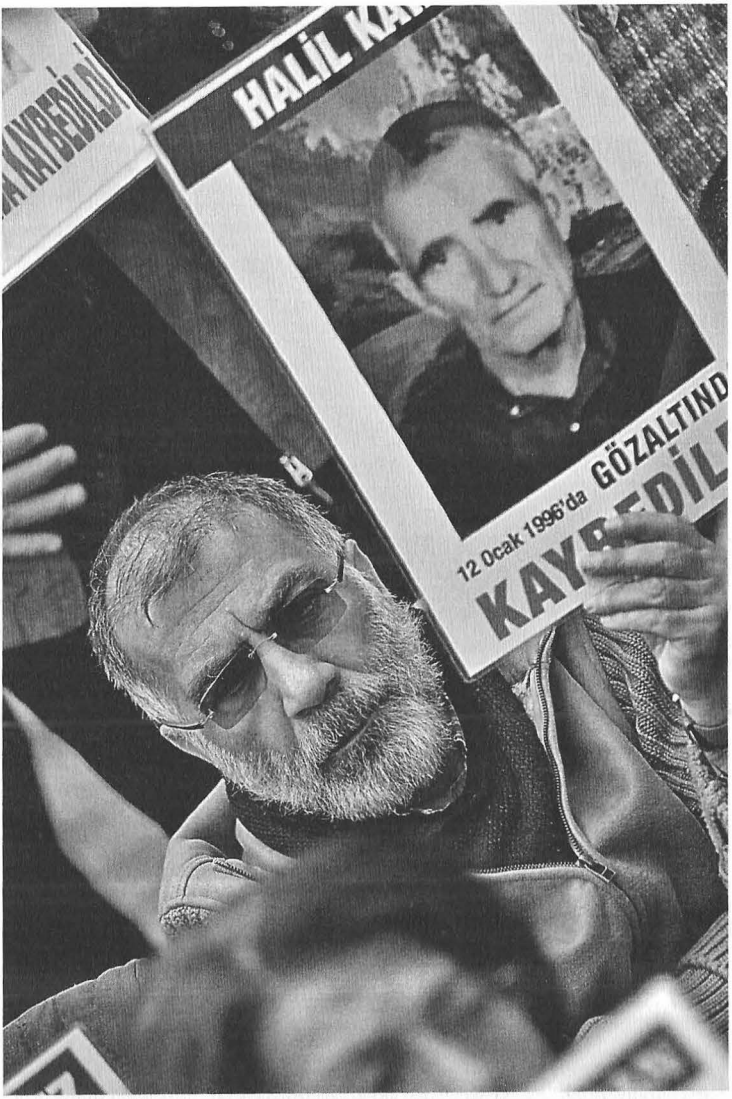
Günce.

Günce.

Anam Fecire Solgun.

Cumartesi Anneleri ile (Fotoğraf: Kerim Eren).

"'İçeride' büyüdüm. Denilebilir ki, kişiliğim de 'içeride' şekillendi. Ama ben hiçbir zaman 'içeriye' alışmadım, 'içeride' olmayı benimsemedim. 'İçerisini' hep insan olmanın doğasına aykırı buldum. (...) 'İçeride' sayısız arkadaşım oldu. Her biri için cezaevi, kuşkusuz hayatlarında silinmez etkiler yaratan önemli bir deneyim idi. Bu arkadaşlarımın içerisinden ünlü-ünsüz gazeteciler, yazarlar, politikacılar da çıktı, işadamları veya mafyatik tipler de. Siyasetle, taraftarı oldukları örgütlerle ilişkilerini sürdürenler de oldu; sorulduğunda 'ben o defterleri çoktan kapattım,' diyenler de. Mahpus yatmışlığını adeta insanların başına kakanlar, bunu kendilerini yaşatmak için bir tür 'sermaye' olarak kullananlar da oldu; sadece yüreklerinde yaşattıkları bir acı tecrübe olarak hatırlayanlar ve lafını etmekten pek hoşlanmayanlar da."

Tecrübeli bir mahpus, Cafer Solgun, yirmi yıla yakın süren hapishane deneyiminin aralıklarla 1978'den 1987'ye uzanan ilk faslını anlatıyor. Sinop, Davutpaşa, Metris, Sağmalcılar... 12 Eylül darbesinin "içeriden" görünüşü... Hapishanelerde ilk "özel tip hücre" uygulaması, açlık grevleri, ölüm oruçları... Direniş...

Hem olağanüstü günleri hem olağan rutini ve ilişkileri ile hapishanedeki hayat... Zulmün ve direnişin gündelik yordamları. Racon ve "iç" hukuk... Cafer Solgun, sadece "içerideki" hayatı anlatmakla kalmıyor, bizi Türkiye'nin yakın geçmişiyle yüzleşmeye davet ediyor.

"Hayat akıyordu ve mahpushanelerinde Türkiye'nin, varlıkları ülkülerine karışmış hasretler birikiyordu..."

THG 0767229 GRL

ISBN-13: 978-975-05-2197-3
9 789750 521973

iletişim